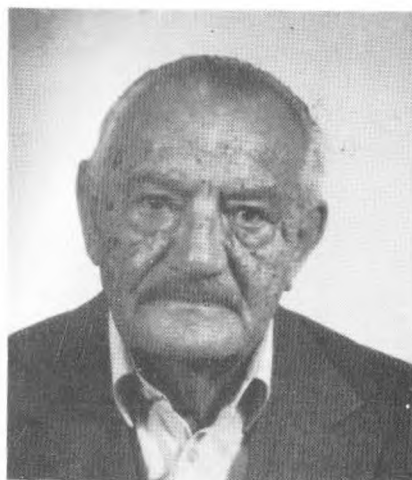

KOSTYA SÁNDOR

A FELVIDÉK

1 / ✓
MONTÁZS KIADÓ
Budapest, 1990

Kostya Sándor a bölcsészettudományok doktora, magyar és kanadai középiskolai tanár, pedagógus, író, szerkesztő (Toronto, Ontario, Kanada). 1979 óta az Árpád Akadémia tudományos főosztályának rendes tagja.

1910 február 26-án, Kassa városában született. Egyetemi tanulmányait Szegeden és Budapesten végezte. Kalocsán tanított. A második világháború idején katonai szolgálatot teljesített. Az 1956-os szabadságharc leverése után családjával együtt Kanadába vándorolt ki. A montreáli egyetemen szlavisztikából és a kelet-európai nyelvekből diplomát szerzett, aztán középiskolában tanított. E mellett megszervezte a magyar érettségi tanfolyamot és a „Kanadai Magyar Tanárok Munkaközösségé”-t, továbbá *Szemle* címmel irodalmi és közművelődési folyóiratot szerkesztett. A *Krónika* című torontói folyóiratnak előbb szerkesztőbizottsági tagja, később főszerkesztője lett. Különböző folyóiratokban irodalmi és szlavisztikai tanulmányai, cikkei jelentek meg; a pánszlávizmusról, csehszlovákizmusról Kanada- és Amerika-szerte előadásokat tartott és tart. 1980-ben arany Árpád-érmet nyert.

„*A Felvidék*” című művének jeligés kéziratát a XXV. Magyar Kongresszus arany Árpád-éremmel tüntette ki.

Kostya Sándor
A Felvidék

**A XXV. MAGYAR TALÁLKOZÓN 1985-BEN
ARANY ÁRPÁD-ÉREMMEEL KITÜNTETETT
PÁLYAMŰ**

© Kostya Sándor
Első magyarországi kiadás

Kiadja a Montázs Kiadásszervező Iroda
ISBN 963 02 8762 5

Pozsony, Kassa, Eperjes és más városok sokasága. Falvak. Hegyek, meredélyek. Zeneszó. Illatok. Kolompoló nyájak. Országgyűlések. Polgárok. Márai Sándor. Egy világ. Évszázadokon át Magyarország. Most nem. E kötet adalék. Egy kutató elme adaléka. Objektív és szubjektív. Tárgyilagos. Indulatos. Nem változtattunk az amerikai kiadás sorain. Nem „finomítottunk”. A szerzővel lehet vitatkozni. Ám e könyv időszírségét bizonyítják az alábbi sorok is. 1990-et írunk!

A Ludove Noviny című prágai lap, a csehszlovákiai ellenzék egykori, nagy tekintélyű szamizdatja, amely jelenleg a legbefolyásosabb sajtóorgánumnak számít, ez év június 15-i számában, első oldalon kommentárt jelentetett meg, amelyet üzenetként is értelmezhetnek a föderációból kiválni szándékozó szlovák körök. Az alapvető okok című írás szerzője, Petr Liska nem kevesebbet mond ki, mint azt hogyha szlovákoknak joguk van az önrendelkezésre, akkor ugyanilyen jog illeti meg a felvidéki – a szerző tudatosan használja ezt a jelzőt – hétszázezres magyarságot. Petr Liska arra figyelmezteti a Szlovákia függetlenségét szorgalmazó politikusokat, hogy a jelenlegi déli határok Magyarországgal egyetlen történelmi dokumentumon, 1920 júniusában Magyarország és más államok, köztük Csehszlovákia által aláírt trianoni szerződésen alapulnak. Ezek a határok korábban soha nem léteztek, még tartományi határokként sem. A trianoni Magyarországot a soknemzetiségű Csehszlovákiával szemben kötelezi, ám „amennyiben a szlovákok előnyben részesítenék a nemzeti elvet a területi elvvel szemben, s egyebek között megtagadnák a turócszentmártoni nyilatkozat további érvényességét – amely a szlovákoknak a Csehszlovák államhoz való csatlakozását mondta ki 1918. október 30-án –, akkor nem tagadhatják meg ugyanezt az elvet a hétszázezres magyar nemzetiségtől sem. S többé nem hivatkozhatnak a szlovákok a trianoni szerződésre, amelynek a csehszlovák-magyar határra vonatkozó passzusa nem is létezne, ha 1920 júniusát nem előzte volna meg a turócszentmártoni deklaráció”.

A Ludove Noviny arra is emlékeztet, a szlovák államnak annak idején nem volt része Szerdahely, Komárom, Párkány, Galánta, Losonc, Rimaszombat, Rozsnyó és környéke, sőt Kassa sem volt a szlovák állam területén, „másként szólva a Szlovák Köztársaság legtermékenyebb részei magyarok által lakottak. Ugyanolyan elvi okokból, mint amelyekért támogatom a szlovákok önállósági erőfeszítéseit, a jövőben támogatni fogom a magyarok jogát a Felvidék ama részére, amelyet időlegesen lakni fognak az önálló szlovák állam keretében”, hangoztatta a cikkíró.

ÁTTEKINTÉS

Előszó

Köszönet

Bevezető:

A szlovák nép eredete

I.

A felvidéki kérdés előzményei

II.

A Felvidék elvesztése

III.

Kisebbségi sors

IV.

Függelék

ELŐSZÓ

Idekint az emigrációban egyik legfőbb kötelességünk az igazság megírása és annak továbbadása. Népünk és hazánk történelméhez szorosan hozzátartozik ősi földünk, a Felvidék ezeréves történelme.

Személy szerint külön kötelességemnek tartom, hogy közel harminc éves kutatásom és gyűjtőmunkám eredményét közreadjam. Szenvedélyes vágyam is volt, hogy szülőföldem igaz történetét megírjam és azt könyv alakban tovább adjam az érdeklődő olvasónak. Bonyolult feladat volt és nagy áldozattal, sok lemondással járt. Le kellett mondanom a szubjektív érzélem szárnyalásáról, a kritikai elfogultságról, mert arra kellett törekednem, hogy az ellenvélemény elfogultságát az igazság és csakis az igazság fegyverével győzzem meg. Le kellett bontani a regék és romantikus elképzelések fellegvárait.

Az író feladatának lényege a pontos igazság rögzítése.

Felvidéki barangolásaim közben döbbsentem rá, hogy honfoglaló őseink, Árpád-házi királyaink milyen előrelátóan szervezték meg az ország védelmét, a kormányzás és művelődés feladatait Árvában, Liptóban, a Szepességben és szűkebb hazámban, Abaújban.

Az Árpádok korában a kormányzás gondja a király vállain nyugodott, ezért nem alakult ki nálunk nyugati mintájú hűbériség. Királyaink szilárdították meg az országot, és nevelték fel a nemzetet, a magyar nemzetet, amelynek hivatása és küldetése lett és van az európai nemzetek nagy családjában. A történelmi Magyarországot Trianonban szétrombolták, de a magyar nép gerincét nem sikerült megtörni. Isten velünk van és hisszük, hogy az igazság győz!

Toronto, 1986. október 23-án

dr. Kostya Sándor

KÖSZÖNET

*Hálásan köszönöm a clevelandi Magyar Társaságnak,
elsősorban elnökének, dr. Nádas János úrnak,
hogy szerény munkám kiadását lehetővé tette.*

*Külön köszönöm dr. Somogyi Ferenc egyetemi tanár úrnak,
az Árpád Akadémia főtitkárának,
hogy könyvem kéziratát oly nagy gonddal
rendezte sajtó alá.*

Kostya Sándor

BEVEZETŐ

A SZLOVÁK NÉP EREDETE

Ha végiglapozzuk a Kárpát-medencében lefolyt események történetét a honfoglalástól napjainkig, azt látjuk, hogy ebben a térségben az évszázadokon keresztül ott élő népek a legteljesebb lelki és gazdasági közösségben éltek a magyarsággal. Nyolc évszázad alatt a világtörténelem lapjain, de a legendák, krónikák homályában kutatva sem találunk említést szlovák népről.

A magyarok Kárpát-medencei honfoglalása előtt a mi Felvidékünkön egymást váltotta fel a kelta, kvád, avar, frank, morva-szláv nép. A kvádokat a II. század végén *Marcus Aurelius* római császár (121-180) seregei semmisítették meg, s egész Trencsénig hatoltak. (A római kor emlékeit a komáromi múzeum őrzi.) Az V. században a hunok szorították ki a rómaiakat. A hun birodalom összeomlása után az avarok több hullámban érkeztek a Kárpátok nyugati lejtőire. Az avarokat a VIII. században a frankok hódították meg, s csak a IX. században létezett rövid ideig morva-szláv "birodalom". A szlávok a történelem lapjaira csak ekkor, a IX. században kerültek, de "Nagy-Morva Birodalom" alig hatvan évig él a Kárpát-medencében.

Tudjuk, hogy *I. Mojmir* (830?-846) morva fejedelem a Nyitra környékén 'uralkodó' *Pribinát* elűzte, *Pribina* (847-862) a frankokhoz menekült, ott *comes* (várispán) lett. Tudjuk, hogy a magyarok megjelenésekor a morva birodalom már nem létezett, arra már felbomlott. A csehek elszakadtak a morváktól és a frankoknak hódoltak be. A Kárpátokon túlra kiszorult morva fejedelem még egy kísérletet tett. Betört Magyarországra, de a bánhidai csatában (907-ben) a magyar seregek végleg megsemmisítették. A rövid életű morva birodalom a történelem süllyesztőjébe került.

Nestor (956-1116) kievi szerzetes krónikájában a morva birodalom lakóit szlávoknak nevezi. *Cosmas* (1039-1125) cseh író történelmi munkájában a szláv nemzetek között a

szlovákokat meg sem említi. A XV. századbeli *Pozsonyi Jegyzék* is csak szlávokról tud, szlovákokról nem tesz említést, de gyakoriak az olyan elnevezések, mint: tót, vend, Hungari-Slavoni, Slaven, Wenden stb. A szlovák névszót a mai szlovák-ság elnevezésére *Bernolák Antal* (1762-1813) rögzítette le (1).

Történelmi tény az is, hogy a mai értelemben vett *szlovák* etnikum csak a magyar honfoglalást követő századokban alakult ki a Felső-Magyarországon élő és ott később letelepedett szláv néptörzsekkel. A bánhidai csata után az Árpádok már a X. században, a gyepű mentén kun, besenyő és székely határőröket telepítettek, kővárakat építettek. Ezek emléke ma is látható.

A XIII. században lengyel, cseh és kisorosz telepések érkeztek, a XVI. században délszláv eredetű vlach pásztorok szivárogtak be a Kárpátok hegyi legelőire, de már előzőleg a XII. századtól Árpád-házi királyaink igen sok németet telepítettek le az északi területeken: Nyitra, Turóc, Trencsén, Liptó vármegyében és főleg a Szepességben. Bajorokat, szászokat, flamandokat és svábokat, akik erdőirtással, bányaműveléssel, később iparral és kereskedelemmel foglalkoztak.

Az első nagyobb arányú etnikai keveredés a tatárjárás idejében kezdődött. Ekkor a magyarok ezrével menekültek délről északra. A Felvidék történelme ezer éven keresztül azonos az ott élő népek történetével. A magyar, a szláv és a letelepedett egyéb népek sorsa egyforma keretek között alakult ki, de *a nemzetté válás folyamata a szlovákoknál csak a XVII. században kezdett kibontakozni.* Ekkor elsősorban a paraszti származású értelmiség képviselői, lelkészek, tanítók, majd később ügyvédek álltak az egyre erősödő *szlovák* nemzeti mozgalom élére. A nemzetté válást a szlovák nyelvi küzdelmek kora indította el, a "szlovák" nyelv ugyanis nem volt egységes.

Czambel Samu (2), a legnagyobb szlovák nyelvész a szlovák nyelvet nem északi, hanem délszláv nyelvnek tekintette. Hozzá kell tennünk, hogy az évszázadok óta ott élő magyarok elszlávosodása a XVIII. század végéig jelentékeny, de az elszlávosodott németek száma is 200,000-re tehető. Ez elsősorban a vegyes házasságok eredményének tekinthető.

A történelmi fejlődés eredménye, hogy a Felvidéken három

egymástól eltérő szlovák nyelvű és szellemű táj alakult ki. A legtisztább az ún. *közép szlovákság*, amely a Vág folyótól a *Csorbai vízválasztóig* terjed. Ennek művelt evangélikus elemei a cseh kulturális és nyelvi befolyás leghűbb hordozói; viszont az a nép, amelyhez ennek a kulturális és nyelvi befolyásnak hullámai nem értek el, később az autonóm szlovák törekvéseknek lett melegágya. A *nyugati szlovákságot*, amely a Fehér-Kárpátok láncától keletre egészen a Vág vonaláig terjed, nyelvileg ugyan befolyásolta a cseh hatás, de ugyanekkor ez a táj a legerősebb csehellenes megmozdulások talaja. A nagyszombati egyetemen nevelkedett szlovák papok töretlen hazafias szelleme nemcsak a csehekkel, de az evangélikus szlováksággal is szembeállította őket. A *keleti szlovákok* nyelvi szempontból erősen elkülönülnek a szlovák irodalmi nyelvtől (*szlovjácoknak* nevezik önmagukat). A kelet-szlovák táj a *Csorbai vízválasztótól* a zavaros, bizonytalan rutén néprajzi határig húzódik. Ez a keleti szlovákság (Kassa és Eperjes környékén, Abaúj és Sáros megyében) lélekben mindig együtt érzett a magyarsággal, törhetetlen magyarbarát volt (3).

Visszatérve a *szlovákok eredetéhez*, ezzel kapcsolatosan három szláv "tudományos" elmélet is született. Mindhárom ellentmond egymásnak politikai szükségszerűségből és ahogy érdekük megkívánja.

Ⓒ Az általános szláv tudomány szerint a *szlovákok* délfelé szivárgása még a többi szláv törzs szétválása előtt megkezdődött volna. Ugyancsak a szláv tudomány szerint a szlovákok nem állapodtak meg véglegesen első letelepedésük helyén (Dévény, Modor, Nyitra térségében), hanem délfelé mozdulva előzőnlőtték Morvaország déli részét, délen az Ens és a Lajta folyók környékét is.

Itt nyilvánvaló ellentmondást látunk: Felvidékünkre "beszivárogtak" egyenként, családonként, majd "előzőnlőtték" Morvaországot? Hányan? Hadsereggel vagy csak úgy "besétáltak"?

2. A csehek saját politikai céljaiknak megfelelően tagadják, hogy a szlovákok önálló nemzetet alkotnának. Állításuk szerint a szlovákok a csehekkel együtt faji, nyelvi és társadalmi egységben lépték volna át a szláv őshaza küszöbét s velük együtt keltek át a Visztulán és az Oderán. E szerint az elmélet szerint

a szlovák nyelvjárás — amely a cseh nyelvnek "tájnyelve" — a közép-európai hazában szakadt volna ki a cseh népi közösségből s csak századok folyamán különült el úgy-ahogy a cseh törzstől. Legyszerűsített elméletük, hogy a mai szlovákok vagy elszlávosodott csehek vagy elszlávosodott magyarok (!) lennének. A szlovákok leválását a cseh törzsről a magyarok Duna-menti megjelenése okozta volna s *Palacky Frantisektől* kezdődően a modern cseh tudomány ezt a legvégzetesebb eseménynek tekinti, amely nemcsak a déli és északi szlávok egységesítését tette örökre lehetetlenné, de megakadályozta a közép-európai nagy szláv birodalom kiépítését is.

3. A szlovákság csak részben fogadja el a tudományos szláv felfogást. Romantikus elképzelésük szerint a szlovákság már az őshazában elkülönült a többi szláv csoporttól s Kr.u. az I. század első felében önálló törzsként érkezett a Közép-Duna tájára, a Mátra és a Táttra közötti területre. A történelem színpadára csak a IX. században lépett.

(Hogyan? Nyolc évszázadon keresztül csak havasi kunyhóikban éltek tót világukat?)

A szlovákok a "Nagy Morva Birodalom" örököseiül tekintik magukat. Az álmodozó *Skultéty* például a szlovák ország déli határául Alsó-Ausztriától kezdve Dévényen, Komáromon és Esztergomon keresztül a Dunát jelöli meg. Ez a határ aztán továbbmenve a Mátra és a Bükk alján egészen Miskolcig húzódik, hogy a Tisza és a Bodrog vonalán kelet felé fordulva a lengyelség felé zárja be a szlovák területet. Innen már csak egy lépés *Safarik* vagy *Stur* elmélete, illetve a legújabban felbukkant "Pannónia-elmélet", amely a szlovák törzset teszi meg minden szláv örökség ősi letéteményesének.

"A szlovák volt az úr a Duna mindkét partján attól a területtől, ahol a Duna osztrák területre lép — írja az álmodozó költő — egészen a Fekete-tengerig, a Tátrától Szalonikiig!"

Csak éppen ott van a hiba, hogy erről nem tudott sem *Bíborbanszületett Konstantin* császár, a kor nagy történésze, sem egyetlen krónika szerzője sem.

Ez a képzeletre alapított elmélet a mai szlovákság hite nemcsak otthon, ma "Slovensko"-nak nevezett Felvidékünkön, hanem az alig öt évig élt "önálló Szlovákia" nyugatra szakadt emigránsai közt is.

"A magyar felfogás szerint — amely eltér mind az általános szláv, mind a cseh, mind pedig a szlovák felfogástól, viszont legjobban támasztható alá történelmi tényekkel — a szlovák etnikum a magyar honfoglalás utáni századokban alakult ki a Felső-Magyarországon élő és később betelepített szláv néptörzsek egybeforradásából. A szlovák nemzet magva több nép összeolvadásából keletkezett. Erre a magra később más elemek rakódtak rá, amelyek közül a legjelentősebb a cseh, lengyel, kisorosz, valamint a délszláv eredetű vlach (XVI. században beszivárgó horvát pásztor) rátelepedés" (4).

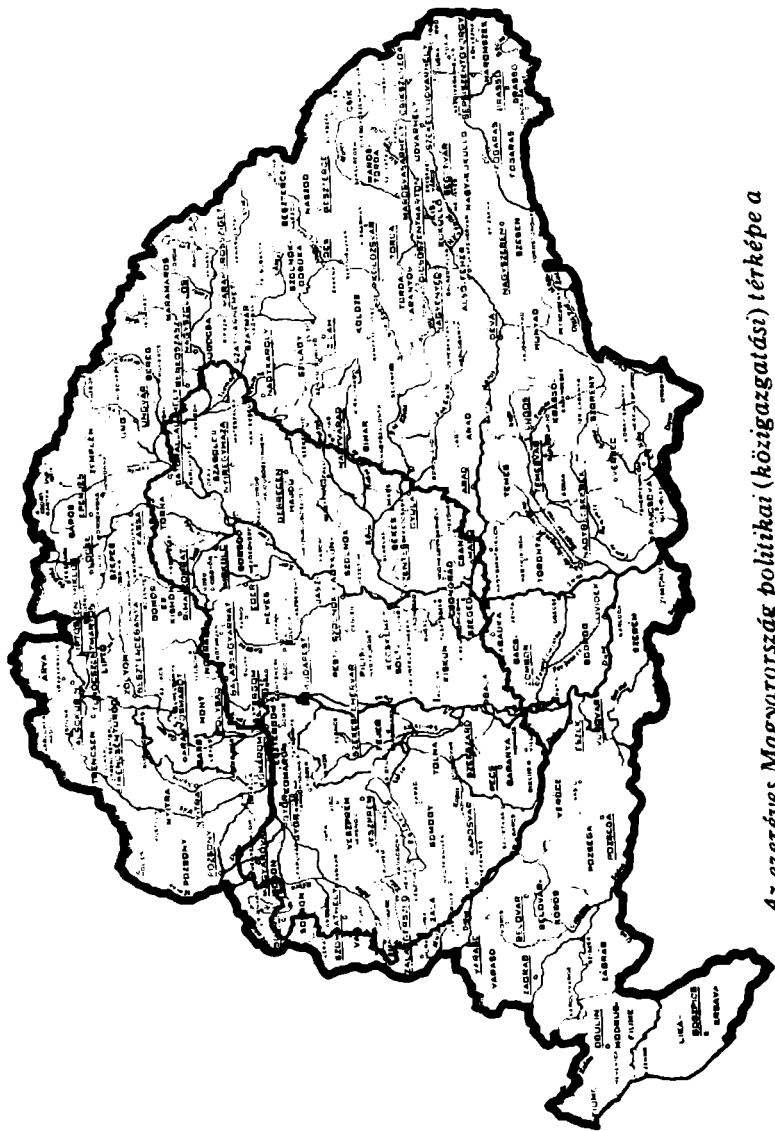
JEGYZETEK:

1. "A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára" szerint a "szlovák" szó csak 1828-ban tűnt fel, bár Szlovákországról már 1575-ben is történik említés, ez azonban kétségtelenül Szlovénországot akar jelenteni. "Egyébként a szlovák szélesebb körben az első világháború után terjedt el, általánosan használt elnevezéssé pedig — a tót helyett — a második világháborút követően vált (Budapest, Akadémiai Kiadó, 1976., 3. kötet Ő-Zs, 272. oldal). *Bermolák Antal* előbb cseklézi, később érsekújvári római katolikus lelkész, majd esperes volt, 1793-ban irodalmi kört is alapított. Arra törekedett, hogy a cseh irodalmi nyelv helyett a tótot használja. 1787-ben "Dissertatio philologico-critica de litteris slavorum" címmel, 1790-ben "Grammatica slavica" címmel Pozsonyban, 1791-ben pedig "Etymologia vocum slavicarum" címmel Nagyszombatban könyvet is adott ki. "Lexicon slavicum, bohemicum-latino-germanico-ungaricum" című műve már halála után, 1825/27-ben Palkovics György esztergomi kanonok költségén jelent meg. Szláv nyelvtanát 1817-ben német fordításban Brestyanszky András Budán adta ki.

2. *Czambel Samu* (1856-1909) miniszterelnökségi fordító, majd belügyminisztériumi titkár, tót nyelvész volt. Fontosabb művei: "Tót hangtan" (Budapest, 1880), "Prishevky k denijám jazyka slovenského" (1887), "Slovensky pravopis" (1890), "Rukovat spisovnej reci slovenskej" (Turócszentmárton, (1902), "Slováci a ich rec" (Budapest, 1903), "A tót nyelv és helye a szláv nyelvek családjában" című nagy, de befejezetlen művének csak I. kötete jelent meg Turócszentmártonban, 1906-ban.

3. "Magyar tájékoztató zsebkönyv" (Budapest, Societas Carpatho-Danubiana, 1941), 173-174. oldal.

4. Ugyanaz, 174-176. oldal. Az idézet a 172-173. oldalon található.

Az ezeréves Magyarország politikai (közigazgatási) térképe a trianoni határok feltüntetésével.

I

A FELVIDÉKI KÉRDÉS ELŐZMÉNYEI

A SZLÁVOK NEMZETI TÖREKVÉSEI

A Kárpát-medencében élő szláv népek nacionalista eszméktől fűtött vezetői, szlovák és szerb értelmiségiek, papok, tanítók és írók, akik a Kárpátokon kívül élő cseh szellemi vezetőkkel keresték a kapcsolatot, azok politikai befolyásolására és hatására a cári Oroszországot tekintették minden szláv legfőbb patrónusának. Reményeiket nagyban erősítette az oroszok balkáni politikája, a Törökország ellen vívott háború, amely az ebben a térségben élő szláv népek "felszabadítás"-ának látszatát igyekezett kelteni.

Már akkor ismeretes volt — főleg a *Habsburg*-császárság vezető politikusai előtt —, hogy az orosz politika elsődleges célja a tengerhez való kijutás, amelyet csak úgy érhet el, ha a balkáni szlávokat felláztatja a török elnyomás ellen, és nemzeti függetlenséget ígér nekik.

Nagy Katalin orosz cárnő (1769-1796) 1774-ben a kücsük-kairnadzsi békében biztosítja a Fekete-tenger északi partjait, a török szultán lemond a Krimről, a Dardanellákat pedig megnyitja az orosz kereskedelmi flotta előtt.

* * *

A Kárpát-medencében élő szlávok nem gondoltak arra, hogy a "cár atyuska" birodalmában is számos nem szláv népcsoport, nemzetiség él elnyomatásban. A több milliós ukrán nemzet például avar eredetű. Legfőbb vezetői akkor hun leszármazottaknak tekintették és hitték magukat. Arra sem gondoltak felvidéki tótjaink, hogy a cári uralom semmiképpen sem demokratikus, hanem despota rendszerű, amely még saját muzsikjait is kancsukával, az elégedetleneket, főleg az elnyomott nemzetiségek vezetőit pedig szibériai száműzetéssel büntette. Az Oroszországon kívül élő szlávok tisztánlátását elhomályosította a cár "szlávbarát" politikája. Ez erősítette a csehek önbizalmát, a tótok (szlovákok) illúzióit a cári Oroszország iránt.

Az Osztrák-Magyar Monarchiában élő cseh vezető értelmiségi réteg többsége lojális volt a Habsburg Birodalomhoz, nem gondolt elszakadásra. A felvidéki szlovákok sem gondoltak akkor még független államiságra. Kezdetben csak nyelvi-kulturális követelésekkel álltak elő, majd a politikai küzdelmek során csupán a magyar közigazgatástól mentes valamiféle autonómiára gondoltak az osztrák császár uralkodói fennhatósága alatt.

A cári Oroszországhoz húzók voltak a pánszlávok, a Bécshez húzók az ausztrioszlávok. Az 1867-es osztrák-magyar kiegyezés után az ausztrioszláv frakció törekvése az osztrák-cseh kiegyezés kieroszakolása volt, de ez Bécs ellenállásán megghiúsult. Hosszas frakciózás után *Masaryk G. Tamás* és *Benes Eduard* kitalálta a cseh-szlovák állameszmét. Ezzel a fikcióval sikerült a két csoportot az orosz cári birodalom bukása után, 1917-ben egyesíteni. A cél: Magyarország megsemmisítése, az északi és déli szlávok egyesülése.

Mi tudjuk, de a nyugati demokráciák vezető politikusai közül kevesen gondolnak arra, hogy a Kárpát-medencei nemzetiségi kérdés elmérgesedését a "nagyszláv" politikai mozgalom robbantotta ki. A XIX. század eseményeiből, de még inkább az első világháborút követő évtizedekben, nyilvánvalóvá vált, hogy a nemzetiségi kérdés megoldásának legfőbb problémája kettős:

1. Hogyan oldható meg a nemzet és nemzeti kisebbség egymáshoz való viszonya?
2. Miként oldható meg egyáltalán az európai nemzeti ségek, nemzeti kisebbségek ügye?

Az ír, baszk, katalán stb., de még a kanadai (Quebec-i) francia függetlenségi mozgalom ma is probléma. Századunkban a nemzetiségi kérdés politikai szempontok szerint történő elgondolásai kiszorították az elméleteket és doktrínákat. Az elmélet helyébe a nacionalista eszme "reális"(?) megoldása került.

Jól tudjuk, hogy a nemzet fogalmának követelménye alatt az államhatalom gyakorlását, míg a nemzetiség fogalma alatt olyan, ugyanazon nyelvet beszélő, szervezett es fajinemeti öntudatára ébredt népcsoportot értünk, amely magát mind politikai, mind jogi-közigazgatási tekintetben az államfenntartó néptől külön személyiségnek tartja.

Jelen munkánkban a fenti meghatározás értelmében nem a megoldott fogalmi vagy szellemtörténeti kérdések vizsgálatával foglalkozunk, hanem:

a. a magyarországi nemzetiségi "ügy" kétszázéves alakulásának nemzetiség-politikai történetével,

b. a már több mint ezer év óta nemzetet alkotó népréteg jogtalanul új államba kényszerítésének és a kisebbségi "nemzetiség" népiertésének (genocidum) történetével.

A nemzetiségi kérdés vizsgálatánál a fő probléma-csoport a politikai helyzetkép vizsgálata; ezt azonban nyelvi-kulturális mozgalom előzte meg. A magyarországi nemzetiségek nyelvi követeléseikkel először az 1790/91. évi országgyűlésen jelentkeztek.

1790 májusában a temesvári szerb egyházi kongresszuson a papságon kívül nacionalista politikusok és katonák is részt vettek. A főtisztek (elsősorban *Sécufac* tábornok, határőr-parancsnok) külön magyarországi szerb kerület felállítását követelték. *Tököly Száva* (1761-1842) kulturpolitikus, a magyarországi szerbség egyik vezetője (5), a katonai párttal szemben az alkotmányosság szellemében a magyarsággal való békés megegyezést hirdette. A politikusok és a katonai csoport befolyása azonban döntő volt, ezért a vallási nemzeteszméről a politikai nemzetfogalomra való áttérést határozták el. A magyar országgyűléshez benyújtott felirati beadványukban a nyelvi és politikai jogok uralkodói elismerését követelték. Ugyanebben az évben érkezett az erdélyi országgyűléshez a román nemzetiségi felirat, amely *Supplex Libellus Vlachorum* néven ismeretes a politikai irodalomban. Nemzetiségi probléma korábban is létezett, de az főleg nyelvi és kulturális követelmények formájában jelentkezett. Nyelvi követeléseik nemcsak a nemzetiségeknek, de a magyaroknak is voltak.

Bessenyei György (1747-1811) már 1777-ben "tisztá magyar akadémiát" sürgetett. II. József német császár, a "kalapos király" azonban 1784 május 11-én az egységes birodalom összekovácsolása érdekében — az egyes országok politikai múltjára és nemzetiségi különbségeire való tekintet nélkül — kiadott nyelvrendelete volt. A magyar alkotmányt is félretette, nem koronáztatta meg magát. Megszüntette az ősi magyar vármegyei szervezetet. Mindezek a rendeletek a császári birodalomban visszahatást keltettek.

Mint ismeretes, Magyarországon a közigazgatás nyelve még a XVIII. század végén is a latin volt. A magyar rendi országgyűlés a magyar nyelv bevezetését követelte az uralkodótól. A horvát-szlavon megyék ugyancsak az 1790/91. évi országgyűléshez elvi feliratot ("Declaratio"-t) küldtek, amelyben a magyar nyelvi követelések ellentételeként a latin közigazgatási nyelv fenntartását követelik. A horvát-szlavón rendek már 1681-ben tiltakoztak az ellen, hogy a bécsi udvar a monarchia keretén belül élő szerbeknek kiváltságokat ad, de a horvát kívánságokat nem teljesíti, viszont százttíz évvel később a magyar államnyelv bevezetése ellen tiltakoznak, védik a latin nyelvet; arra hivatkoznak, hogy Magyarország hivatalos közigazgatási nyelve a latin, tehát a magyar rendek és követek alkotmányellenesen akarják "kierőszakolni" a magyar államnyelvet. A "Declaratio" már a "nagyhorvát" nemzeteszme szolgálatába áll. —

A Declaratio-ban lefektetett követelés tudatos horvát nemzetiségi politika kiindulópontja lett. *Bedekovics Ferenc* báró (1755-1827) országgyűlési követ tiltakozott az ellen, hogy a magyar nyelvet kötelező tantárgyként vezessék be a társországok iskoláiban. Azzal érvelt, hogy a horvát éppoly "törzsökös nemzet, mint a magyar, s nagy gyalázat lenne, ha idővel elvesztené nyelvét, megszűnne külön nemzet lenni".

A szándékos és rosszindulatú ellenakcióknak ilyen jellegzetes formájával a nemzetiségi kérdés történeti fejlődése során 1790 után ismételten találkozunk, amikor a "nagy-szláv" ideológia kiigazoló az elnémetesítés ellen megokolt magyar törekvéseknek ellentétes értelmezést adnak.

A SZLOVÁK NEMZETISÉGI KÉRDÉS

A felvidéki szlovák nemzetiségi kérdés történeti fejlődését is 1790-től tartjuk számon.

Bernolák Anton (1762-1813) író és nyelvújító 1790-ben Pozsonyban megjelent *Grammatica slavica* című művében a szlovák irodalmi nyelv alapjául a nyitra-nagyszombati nyugati szlovák nyelvjárást ajánlja. 1792-ben Bernolák megalakítja a "Towarisstvo literarného Umenia" irodalmi munkaközösséget. *Fándly Juraj*, az első szlovák kultúrpolitikus (1754-1810) csatlakozik Bernolák nyelvi mozgalmához és a Nyitrán működő nyelvművelő társasághoz. Míg Bernolák

és Fándly a franciás felvilágosodás nemzeteszméjét hirdette, *Kollár János* (1793-1852) szlovák költő és a horvát *Gaj Ljudevit* (1809-1872) a *Herder-Hegel*-féle szláv politikai reneszánszban hitt. A szélsőséges nacionalizmus Kárpát-medencei jelentkezésekor a XIX. században olyannyira elterjedt germán ideológiai forrásokból táplálkozó sovinszta nagyszláv elmélet előtt volt egy franciás szellemű szláv nemzeti kultúrkezdeményezés, amely azonban a túlfűtött politikai szenvedélyek miatt nem tudott kibontakozni. A század első harmadában a germán hatás alatt importált misztikus szláv nemzeteszmé kerekedik felül, amely magyarellenes nemzetiségpolitikai vitairatainak eszméit a német politikai irodalomból kölcsönzi. *Kollár* első politikai röpirata, az "Über die Magyarisierung der Slaven" szenvedélyes és magyarellenes. *Gaj*, aki ismerte *Kollár* politikai röpiratát, felajánlotta zágrábi nyomdáját hasonló kiadványok céljaira.

Palković Jiri (1769-1850) személyében jelentkezik az első csehbarát szlovák kultúrpolitikus, aki 1812-ben Pozsonyban "Spolek literatury slovenské" címmel irodalmi egyesületet alapít. Irodalmi és tudományos hetilapot ad ki s benne sorozatosan jelennek meg a cseh barátságot hirdető írások.

Gaj zágrábi nyomdájában jelent meg a nyelvi vita leg híresebb röpirata, a "Sollen wir magyarren werden?" A röpirat a pozsonyi diétán rendkívüli vihart támasztott. *Hertelendy* torontáli követ a szerző megbüntetését követelte.

Míg Magyarországot *Metternich* herceg irányításával az udvari abszolutizmus kormányozza, a szlávság kihasználja a magyarellenes hangulatot és gyűlölködő "nagyszláv" propagandát fejt ki. Itt kell megjegyezni, hogy ezt a németiség szívesen támogatta is. *Herder* tana szerint már "divat volt" a magyarság dezavualása mind kulturális, mind nyelvi szempontból. Az 1820-as években igen népszerű volt a Lipcsében megjelenő "Geschichte unserer Zeit" című folyóirat, amelynek szerkesztője a Felvidékről származó *Schokk Henrik*, akinek apja német (cipszer) késmárki kereskedő, anyja bocskoros tót nemes volt. *Schokk* egyetemi tanulmányait Németországban végezte. Oklevelének megszerzése után nem tért vissza Magyarországra, hanem német íróvá lett és sorozatos kíméletlen támadást intézett Magyarország ellen az "állítólagos" szlávellenes törekvések és "atrocitások" miatt. Egyébként a magyarellenes pánszláv irodalom egyik legfőbb

kiadói és terjesztői központja Lipcse (Leipzig) volt. Lendületet a pánszláv mozgalomnak Rudnay Sándor esztergomi érsek 1830-ban megjelent "Slavus sum" (szláv vagyok) kezdetű nyilatkozata adott, amely főleg a tót alsópapságot mozgatta meg. (Rudnay anyai ágon szlovák származású volt.) A nyilatkozat eredeti szövege az esztergomi érseki levéltárban "Acta Strigoniensis 1830" található.

Megfigyelhető, hogy a nemzetiségi nyelvi mozgalom csupán csak fedőnév, mögötte nacionalista, magyarellenes pánszlávizmus húzódik meg. A nemzetiségi nyelvi mozgalom az 1843/44. országgyűlésen is jelentkezik. A horvát követek nyilván a zágrábi tisztújításon (1842) győztes "illiristák" utasítására, tiltakozásul a készülő nyelvtörvény ellen latinul szólalnak fel, de elvi tiltakozásuk eredménytelen marad.

Ezen az országgyűlésen hozták meg az 1844:II.tc-et, amely a magyar hivatali, közigazgatási és közoktatási nyelv bevezetéséről intézkedik.

A magyarországi nyelvi harc évtizedeiben több mint száz politikai röpirat jelent meg, amelyek a hazai nemzetiségek helyzetével foglalkoztak. Ez a kiterjedt röpirat-irodalom, amely *Csaplovics* 1814-ben Zágrábban kiadott "Der Sprachkampf in Ungarn" című füzetével kezdődik és *Hodzsza Michail Miloslav* 1848 őszén Prágában megjelent "Der Slovak" című vitairatával zárul, a nagyszláv álmok gyakorlati megvalósítását sürgette. Hangvételiüknél fogva nem a megbékélés, hanem a szenvedélyek szítása volt a céljuk.

Jellemző tényként kell rámutatni viszont arra, hogy a csaknem kizárólag német nyelven kiadott röpiratok háromnegyed része Lipcsében látott napvilágot, holott a pánszlávizmus gyűjtőpontja Prága és Zágráb. A németországi kiadást nem lehet azzal magyarázni, hogy a korabeli cenzúra-viszonyok következtében az írók külföldön kénytelenek megjelentetni politikai műveiket. A németországi kiadványok szellemében és érveiben felismerhető a hallei, jénai, göttingeni egyetemek hatása, a *Herder-Hegel-Schlötzer*-féle magyarellenes indíték, amelynek hatása a tótság széles néprétegét megragadja, s melynek még oly pallérozott elme, mint *Safarik*, sem tud ellenállni.

Az 1790/91. évi országgyűléstől és a "Supplex libellus vlachorum" felterjesztésétől pontosan fél évszázad telt el, míg az első konkrét nemzetiségi emlékirattal találkozunk.

Ezt *Jozeffy Pál* tiszolci evangélikus lelkész és a hazai szlovák nemzetiség több vezére küldöttségileg adja át *Metternich* hercegnek. Az időrendben első szlovák nemzetiségi emlékirat egyetemi szlovák tanszék felállítását és szlovák cenzorokat kér, egyébként a latin nyelv visszaállítását sürgeti az egyházi közigazgatásban és az anyakönyvek vezetésénél. A pozsonyi országgyűlés megkerülésével átnyújtott szlovák kérelem *József* nádor közbelépése következtében elintézetlen maradt, pedig igen könnyen elképzelhető, hogy a szlovák nemzeti kérdés 1848-ban kedvezőbb fordulatot vett volna, ha a *Jozeffy*-beadvány alapján teljesítik a szlovák kívánságokat. De a latin nyelv kultuszából az ellenkező végletbe sodródó rendek ezt éppen úgy figyelmen kívül hagyták, mint *Széchenyinek* 1842 őszén elmondott óvintésszerű akadémiai beszédét.

Ha időrendben követjük az eseményeket, Prága és Szentpétervár sugallatára 1848 tavaszán ismét a szlovákok jelentik be elsőként nemzetiségi programjukat, de ez már az agresszivitás jegyében történik. A 48-as szlovák politikai triász, *Stur*, *Hodzsa*, *Hurban* által összehívott lipcészentmíklósi népgyűlésen, 1848 május 10-én szerkesztett szlovák követelések a következők:

1. Az országgyűlésen az anyanyelv használata.
2. Külön nemzetgyűlések és néprajzi határok megállapítása.
3. A képviselők kötelezése arra, hogy választóik megbízása értelmében működjenek.
4. A szlovák néprajzi kerületekben a szlovák nyelv legyen a tárgyalások és gyűlések nyelve (Okolie).
5. Szlovák tannyelvű iskolák és egyetem alapítása.
6. A szlovák nyelvet más néprajzi kerületekben is tanítsák.
7. Szlovák nemzeti zászló használata és a szlovák nemzetország szlovák vezényleti nyelve.
8. Sajtó-, gyülekezési és szólásszabadság.
9. A robot megszüntetése, a földbirtok és az agrárkérdés rendezése.

A lipcészentmíklósi program, mint a két utolsó pontból kitűnik, olyan kívánságokat is tartalmaz, amelyeket a pesti forradalmat bejelentő márciusi 12 pont eleve kimondott.

A szlovák tannyelvű iskolákra, a képviselői megbízatásokra és a szlovák nyelv közigazgatási használatára vonatkozó kérelmek is megoldhatók lettek volna közvetlen tárgyalások révén. A külön néprajzi kerület, nemzetgyűlés és szlovák vezényleti nyelvvél működő külön nemzetőrség azonban olyan jellegű követelés volt, amely a korabeli magyar nemzetiségyszemlélet szerint megoldhatatlan kívánságnak jelentett. Ennek megvalósítása 1848 szeptember-novemberében, az 1848 júniusában megtartott prágai pánszláv kongresszus, valamint a Hurbán által és bécsi támogatással megszervezett nyugat-szlovák felkelés után lehetetlenné vált. Az említett felkelést ugyanis a magyar kormány csapatai a hozzájuk csatlakozott nagy számú szlovák önkéntessel együtt verték le. Ez a történelmi magyarázata annak, hogy a magyar szabadságmozgalom és a szlovák nemzetiességi törekvések vezetői között 1848-ban érdemleges tárgyalásokra nem kerülhetett sor.

* * *

A kremiersi pátens (Kromerz cseh-morva város), majd az ugyanaznap (1849 március 4) kiadott Olmützben kelt manifestum megszünteti Magyarország alkotmányát. A pátens kimondja a Habsburg országok birodalmi egységét és oszthatatlanságát.

Az olmützi oktrojált alkotmány kibocsátása után fonák helyzetbe kerültek a Bécsset támogató szlovák ausztro-szlávok. *Stur* idegösszeomlással vonult vissza, *Hurbánt* és *Hodzsát* rendőri felügyelet alá helyezték. Miután a magyarokkal való 48-as szakítás többi előidézője: *Saguna*, *Janku* (román), *Gaj* (horvát), és *Jellasics* (horvát) különböző körülmények, de közös ok: a bécsi politikában és a uralkodóházban való csalódásuk következtében hátat fordítottak a közügyeknek, a Kárpát-medencei népekre a legnagyobb elnyomatás szakadt.

— A bécsi kormányzat a győzelem heteiben hajlandónak mutatkozik néhány személyi kedvezményre. *Kollár* és *Kusmány*, akik ausztro-szláv politikájuk szelét *Schwarzenberg* vitorláiba fogják, tanszéket kapnak a bécsi egyetemen. A bécsi előszobázásból két lapengedély is születik: *Kollár* cseh-szlovák nyelven szerkesztett "Slovenské Noviny"-je osztrák államsegéllyel kiadott sajtóterméke a császári cenzúra kegyét keresi, és a ruszin hírlap, amely "Hírlap az Osztrák Birodalom ruszinjai számára" (*Vistnik Rusinov Austrivskoj Derzavy*) címet viseli, opportunista előjellel osztrák érdekeket szolgál.

Kollár 1852-ben bekövetkezett halála után nem akadt vezetője az udvart támogató ausztro-szláv mozgalomnak. A felvidéki szlovák szeparatistákat pedig az egyetlen posszibilis ausztro-szláv *Thun Leo* közoktatásügyi miniszter csehsító iskolapolitikája kedvetleníti el.

1850 szeptemberében Bécsben megjelenik *Bach* közigazgatási-szervezeti utasítása (Dienstes Instruktion). Az utasítás a történeti magyar államot öt részre (Kronland Ungarn, Vojvodina, Erdély a Partiummal, Horvát-Szlavónország és Határőrvidék), a szorosan vett magyar területet pedig öt "distrikt"-re (Pest, Pozsony, Sopron, Kassa és Nagyvárad) osztja.

A Bach-huszárok kegyetlenkedtek, az önkényuralom gátlátalan volt.

A nemzetiségek hallgattak. A kiegyezésig nem volt jelentős szláv megmozdulás.

A szláv nemzetiségi mozgalom törekvései a kiegyezést követően a kisebbségi politika ébrentartásával a nemzetiségi törvények parlamenti csatáiban bontakoztak ki.

A PÁNSZLÁVIZMUS ÉS A MAGYARSÁG

Az 1848-as szabadságharc bukása után az önkényuralom eleve kizárt minden nemzetiségi kérdést. Bécsben több mint egy évtizedig nem törődtek a rendezetlen nemzetiségi problémával. Az önkényuralom megszilárdítását szolgálta az 1860 október 20-án kiadott diploma, amely konkrétumok helyett csupán ígéreteket tett. A diploma látszatengedményeket is tesz. Helyreállítja Magyarország individualitását s 1848 előtti hagyományos intézményeit, de ugyanakkor a közös ügyek intézésére birodalmi parlamentet létesít. Az 1861 februárban kiadott pápens hatalmi szóval szabja meg és rendeli el a birodalmi gyűlésbe küldhető követek számát. Magyarország 85, Erdély 26 követet küldhet. A magyarság a pápens rendelkezéseit egységesen és egyöntetűen visszautasítja. A magyar és erdélyi képviselők nem jelennek meg a Reichsratban. A bécsi udvar engesztelhetetlen magyar-gyűlöletére jellemző, hogy míg az 1861-es pápens a magyar országgyűlést felfüggeszti, a cseh tartománygyűlésnek politikai jogokat biztosít.

Történelmi visszapillantást kell vetnünk a kiegyezést

megelőző évek eseményeire. Mondhatnánk úgy is, hogy a kiegyezés belső indítékainak szükségszerű kényszere Solferinónál kezdődött.

Az ország határain belül az egyes népeket külön hadseregekkel kellett fékentartani, kockázatos dolog volt a fiatal *Ferenc József* császárnak egyidejűleg harcolni a régi nagyhatalomért, fékentartani a magyar rebelliót a pánszláv törekvések látszattámogatásával, ugyanakkor harcolni Olaszország ellen és a Német Birodalom vezetéséért is.

A kor történelmi eseményeinek összefüggése vezet bennünket a magyarországi pánszláv mozgalom újabb fellángolásához, amely közvetlenül az 1867-es kiegyezés után lobbant fel.

Lombardiában, amelyet *Radetzky Joseph* császári tábornagy védett, tovább működtek az olasz nacionalizmus vulkáni erői. Ausztria ott a magyarországihoz hasonló rémuralmat tartott fenn, amelyet nemcsak a belső forradalom, hanem a szárd királyság s abban *Cavour Camillo* olasz államférfi rendkívüli géniusza is fenyegetett. A krími háború elidegenítette tőle Oroszországot, a német birodalmi ügyek miatt Poroszország egyelőre még csak titkos ellenség volt, s amikor Szardíniának sikerült az olasz ügy számára *III. Napóleon* császár támogatását megnyernie, Ausztria külpolitikai elszigeteltsége teljessé vált. *Cavour* már 1859-ben előkészítette a háborút. *Napóleon* szövetségét, Poroszország jóindulatát, aztán a francia császár vette át a főparancsnokságot. Júniusban az egyesült olasz-francia erők Solferinónál (1859 június 24-én) megverték *Ferenc József* hadseregét, aki a villafrancai (di Verona) fegyverszünetben (1859 július 11-én) és a zürichi békekötésben (1859 november 10-én) kénytelen volt lemondani Lombardiáról, amely Toscanával és Közép-Itáliával együtt a Savojai-ház, *Victor Emmanuel* hatalmát gyarapította.

Solferino világossá tette az abszolutizmus gyengeségét és tarthatatlanságát. A hadsereg éhezve és rosszul felszerelve harcolt. Panama és korrupció uralkodott a hadiszállítások terén. Kiderült, hogy az osztrák nagyhatalmi hóbort, amely csak szégyenteljes vereséget tudott eredményezni, anyagilag is tönkretette a monarchiát. Milliókat nyelt el a hadsereg, s mellette a *Bach*-közigazgatás, a legdrágább állami igaz-

gatás a kontinensen. Az országot ellepték az osztrák centralisták és a cseh federalisták.

Sáskahadként lepte el az országot a cseh hivatalnokok tömege. Érdekes megfigyelni, hogy míg a cseh politikai vezetők orosz orientációjú pánszlávok voltak, a polgárság cseh ábrándjait "látszólag feladva", osztrákká igyekezett lenni. Bachnak elsőszámú segítői és támogatói a csehek voltak.

Az októberi alkotmány nem felelt meg a magyarságnak. Ebben az "állandó és visszavonhatatlan alaptörvényben" a császár lemondott ugyan az abszolutizmusról és centralizmusról (de csak papíron és elvben), helyreállította az országok és tartományok "történeti individualitását", a régi alkotmányok értelmében működő rendi országgyűléseket — mint Magyarország előbb már említett esetében —, de ugyanakkor föléjük építette a birodalmi tanácsot, a központi parlamentet, amelynek fenntartotta a közös ügyek intézését.

A diploma és a pátens a nemzetiségek körében vegyes visszhangot keltett. *Míg magyar részről az uralkodói kéziratok elindították az aktív ellenállás korát, addig a nemzetiségek a status quo fenntartásában, ebben a nyilvánvaló negatívumban látták jelentőségüket.*

A magyarországi nemzetiségi kérdés (orosz-cseh buzdításra) kilendült évtizedes holtpontjáról s ezzel mindinkább meglazultak azok a kötelékek, amelyek a magyarság és a többség között időközben szövődtek.

Erre és a kiegyezést követő korra áll az a megállapítás, hogy *a pánszláv mozgalmat egyedül a magyar honatyák és politikusok kicsinyelték le, a nemzetiségek vezetői azonban nagyon komolyan vették.*

A turócszentmártoni szlovák nemzetiségi program túlment a karlócai szerb határozatok követelményein is. Az előbbi nemcsak a területi önkormányzat és nemzeti egyenjogúsítás elvét foglalta magában, hanem azt is kimondta, hogy a kérdéses néprajzi területen (a Felvidéken) *az illető nemzetiség nyelve legyen az egyedüli hivatalos nyelv polgári iskolai és egyházi vonatkozásban, amit a karlócai határozatok — nyilván a Vajdaság négyes nemzetiségi jellegére való tekintettel — nem említettek.*

A nagyszláv nacionalista törekvések és "követelések" egyre inkább közvéleményalakító tényezőkké váltak. Nemcsak a

cseh, szlovák és szerb értelmiséget toborozták egy táborba, hanem egyre inkább az alsópapságot, a vármegyei és községi kistisztviselőket és a tanítószolgát is a pánszláv eszme követőivé tették. A nemzetiségi kérdést csak a magyar "felső tízezer" hanyagolta el.

S míg a hivatalos kormányzatszervek csak tessék-lássék foglalkoztak a nemzetiségi törvényjavaslattal, amelyet elnapoltak, elsüllyesztettek, 1867 májusában Moszkvában és Szentpéterváron mintegy 300 cseh, szerb, horvát és szlovák politikus, közíró, egyetemi tanár, pap, két katolikus püspök, egy pravoszláv püspök, majdnem száz népiskolai tanító nagyarányú "pánszláv" kongresszusra gyűlt össze. Mind olyanok, akik közvetlenül foglalkoznak és érintkeznek a néppel. A cári kormány "csak mint vendéglátó" és tanácsadó szerepelt a kongresszuson.

Ez az 1867-es moszkvai pánszláv gyülekezet készítette elő az első világháborúhoz vezető események útját. Ekkor bontakozott ki a friss hajtású szlovák nemzeteszme radikalizmusa is. *Moyzes István* besztercebányai püspök, aki a kiegyezés körüli években a szlovák nemzetiségi mozgalom fő patrónusa volt, személyesen vett részt a kongresszuson. Nyilván a kongresszus és a szerb-illír mozgalom hatása alatt egyházmegyei szemináriumába elsősorban szlovák származású teológusokat vett fel, de ha magyar is akadt köztük, akkor megkövetelte tőlük a szlovák nyelvtudást. Nyilván nem a magyar nemzettestbe való beolvadást, hanem a nemzetiségi különválást szolgálta.

Az 1867-es események (6) következtében a magyar társadalmi fejlődés végzetesen eltért az 1848-as szociális, népi szellemtől, a Kárpát-medencei népek megbékéléséhez szükséges demokratizálódástól. Éppen ezért az 1867:XII.tc. — mint az következményeiből ma már megállapítható — megoldás helyett a világháború előtti Magyarország alkotmányos, nemzetiségi és szociális válságának tragikus indítéka, kútfeje lett.

A dualizmus révén Magyarország felett az osztrák centralizmus és a germán politikai befolyás hatalmasodott el.

* * *

A kiegyezés körüli években volt olyan szlovák nemzetiségi álláspont, amely a turócszentmártoni határozat alapján pontosan körvonalazta a szlovák nemzetiségi vezetők politikai kívánságait s ezzel párhuzamosan eredményesen működő és a pánszláv eszméket melengető kultúregylet, amely a szlovák nyelv és művelődés *Bernolák* és *Stur* által kijelölt útját járta. A turócszentmártoni *Matica* egyelőre csak nyelvtant és olvasókönyvet szerkesztett a felekezeti iskolák és az időközben engedélyezett három állami szlovák középiskola (a nagyrőcei, turócszentmártoni és a znióváraljai gimnázium) számára. A *Matica* kiadta a szlovák értelmiség számára *Holly* (7) és *Sládkovics* (8) válogatott költeményeit is, de megvolt a remény arra, hogy a passzivitás enyhül és hogy a vegyes nemzetiségű megyék magyar és szlovák értelmisége közelebb jut egymáshoz.

A XX. század első éveiben a passzivitás fokozatosan aktív nemzetiségi szervezkedéssé változott.

1905 elején a *Tisza István* első kormánya által tartott választásokon a szlovák nemzetiségi párt súlyos vereséget szenvedett. Egyedül Hodzsa Milán került be képviselőnek, ő is a kulpini kerületből, a bács-bodrogi szlovák parasztok révén. Ez a választás azonban nem befolyásolta a szlovák nemzetiségi mozgalom jövőjét. Az 1906. évi választásokon a szlovák nemzetiségi párt már hét mandátumot szerzett. Az új képviselők első ténykedésükként beléptek a szerb és román képviselőkkel együtt a Nemzetiségi Klubba és teljes szolidaritást vállaltak szláv képviselőtársaikkal a pánszláv gondolat mellett.

A szlovák nemzetiségi néppárt először használja hivatalosan a Slovenská Národná Ludová Strana címet. A Rózsahegyen fellépő *Srobárt* (9) támogató *Hlinka* (10) összeütkezésbe kerül egyházi főhatóságával; a szépesi püspök Hlinkát felfüggeszti és kihallgatásra rendeli. Amikor Szepesváraljáról Hlinka visszatér, a rózsahegyi állomáson magyarellenes uszító beszédet mond, ezért Srobárttal együtt letartóztatják. 1906 november 20-án *Hlinkát* és *Srobárt* egy évi fogházra ítélik nemzetiségi izgatás miatt. A Hlinka-ügy országos visszatetszést kelt, Hlinkát ideiglenesen szabadlábra helyezik. Még ugyanez év decemberében ellentét támad a budapesti és turóc-

szenímártoni szlovák politikusok között. Hodzsáék Prágától, az ó-szlovákok Béctől remélik a nemzetiségi feszültség megoldását. *Hodzsa Milán* (11) ebben az időben öntudatosító nyelvi-nemzetiségi mozgalmat szervez és irányít. A csehek és a szlovákok nagy figyelmet szentelnek a *Ferenc Ferdinánd* trónörökös személyéhez fűződő trialista föderális tervnek. Magyar részről *Ugron Gábor* (12) és *Láng Lajos* (13) tervet dolgoz ki az osztrák-magyar-cseh monarchiára vonatkozóan.

Az események azonban túlhaladják már a közeledési igyekezetet. 1907 januárjában az osztrák-magyar választójogi reformjavaslat tárgyalásakor az ifjú-csehek újabb obstrukciót kezdenek az általános titkos választójogért. "*Nase Slovensko*" ("A mi Szlovenszskónk") címmel csehbarát politikai folyóirat indul a *Ceskoslovenská Jednota* (Csehszlovák egység) eszméinek terjesztésére. *Jehlicska* szlovák képviselő lemond mandátumáról "a külföldi politikai izgatások" miatt. A magyar-ellenes izgatás azonban tovább folyik. 1907 július 13-án Prágában összeül a Pánszláv Kongresszus. A magyar kormány nem tulajdonít neki jelentőséget, pedig a felvidéki tótok ugyancsak tevékenykedni kezdtek. A magyar állampolgár s a magyar szepesi egyházmegye papja, *Hlinka András* rózsahegy plébános cseh- és morvaországi politikai előadóra indul. Előadásának tárgya a felvidéki szlovákok politikai helyzete. Előadásait a cseh-szlovák összefogást pártoló egyházi körök — *Stoján* prágai érsek és hercegprimás, *Marian Blaha* brünni püspök — rendezik. Az előadás során Hlinka adományokat gyűjt a felszentelés előtt álló csernovai templom javára. A templomszentelést 1907 október 27-re tűzték ki. Előtte való napokban cseh pánszláv propagandisták lázították a környék lakóit. A Hlinka plébánosra váró felizgatott néptömeg fenyegetőleg lépett fel a kirendelt hatósági közegekkel szemben, akik fegyverüket használták. A sortűz következtében 9 halott és több sebesült feküdt a templom körül. Bár a későbbi kutatások és vizsgálatok során (lásd Sidor: Csernova 1937) kétségkívül beigazolódott, hogy a csernovai sortűz felidézésében elsőrendű szerepet játszott a gátlásnélküli cseh propaganda, a csernovai incidens végleg elmérgesítette a magyar-szlovák viszonyt. A bírósági büntetés alól ideiglenesen felmentett Hlinkát újra letartóztatták, hogy megkezdje fegyházbüntetésének kitöltését Szegeden. Hlinka Hodzsához intézett búcsú-

levele (1907 november 30-án) megjelent az amerikai szlovák sajtóban.

Cseh sugallatra elvadult pánszláv propagandahadjárat indul Magyarország ellen. 1907 decemberében *Björnstjerne Björnson* norvég újságíró a müncheni *März* folyóirat hasábjain élesen bírálja a magyar nemzetiségi politikát és lemondja az európai békekongresszuson való megjelenését. *Tolsztoj Leo Nikolajevics* tiltakozást jelent be a csernovai incidens miatt, amelyről háziorvosa, a felvidéki tót származású Makovicky Dusán értesíti.

1908 augusztusában újabb nagyszláv kongresszust tartanak Prágában a "neoszlávizmus" jegyében. Új pánszláv politikusok tűnnek fel. *Dr. Karel Kramar* egyetemi tanár, a bécsi Reichsrat cseh képviselője "Die Slaven Konferenz in Prag" címmel röpiratot ad ki a neoszlávizmus alapelveiről. A kongresszusra 80 szlovák, 35 szerb-horvát és 160 lengyel tanító érkezik Prágába.

Ebben az évben jelenik meg *Benes Eduard* "Le probleme autrichien et la question tchéque" című tanulmánya Párizsban, amely — mint címében is jelzi — az ausztriai szláv nemzetiségek politikai küzdelmeit tárgyalja. Tanulmányában Ausztria föderalizálását és az egyes nemzetiségek autonómiáját ajánlja.

Seaton Watson angol író "Racial problems in Hungary" című könyve a szlovák nemzetiségi kérdés magyarelles külföldi propagandájának kútforrása lesz. A munka irányzatos adatgyűjtésében — egykorú megfigyelők szerint — *Hurban Vajansky* és *Srobar* irányításával több szlovák ellenzéki politikus is közreműködött. A könyv sokat ártott Magyarországnak.

Nemcsak német, francia és angol nyelven jelentek meg röpiratok és könyvek, hanem eszperanto nyelven is. *Hynek Brouska* "Slovakoj kaj Magiaroj" című, Prágában megjelent és a magyarországi szlovák kérdéssel szóló röpiratát küldöttség adta át *Aerenthal Alajos* közös külügyminiszternek.

A magyar képviselőházban *Hodzsza Milán* interpellál a csernovai incidens ügyében. *Gróf Andrássy* belügyminiszter visszautasítja Hodzsza vádjait, a felelősséget az uszítókra és a sajnálatos incidenst kezdeményező támadókra hárítja.

Ebben a túlhevített légkörben a kisebb jelentőségű megbékélési kísérletek fiaskót vallanak. *Csávolszky* tervezetét nem is tárgyalják, *Just Gyula* nemzetiségi békeprogramját a cseh-barát szlovák politikai körök elutasítják.

1912 tavaszán a turócszentmártoniak még egy ízben kérik a *Slovenska Matica* engedélyezését és a szlovák középiskolák megnyitását, de ez a kérelem is elintézetlen marad. A sorozatos kudarcok, a vélt és valóságos sérelmek miatt *Srobár* és *Hlinka* pártja veszi kezébe az irányítást.

Az első világháborúig tartó tüntetések, gyűlések, kongresszusok és ifjúsági találkozók egyre szorosabb fegyverbarátságot teremtenek Masaryk "realistái" és *Srobár* szocialistái, illetve a cseh és szlovák katolikus néppárt között.

Így érkezett el a szlovák nemzetiségi mozgalom az első világháborúhoz, a Cseh Maffiához, amelynek tagjai között szlovák szocialisták, agrárok és demokraták is szerepeltek, a külföldi tárgyalásokhoz és egyezményekhez, mint például az 1914-es szentpétervári tárgyaláshoz és a moszkvai cseh-szlovák deklarációhoz. A prágai nagyszláv kongresszuson, 1914 május 14-én a Cseh Maffia zárt ajtók mögötti tárgyaláson elhatározza a Monarchia szétrombolását.

NEMZETISÉGI TÖRVÉNYEK

A független magyar kormány — működésének utolsó fázisában, amikor a szerb fegyverletétel és a román részleges megegyezés következtében még remélhető volt a szabadságharc elbukó ügyének valamelyes szövetkezési formában való megmentése — tárgyalásra tűzi ki a *Szemere Bertalan* által javasolt nemzetiségi törvényt, amelyet a második felelős kormány elnöke még a májusi időszakban kívánt a debreceni parlamenttel törvényerőre emeltetni, amiben azonban a katonai események megakadályozták.

Ez a törvényjavaslat, amely joggal nevezhető az első, bár be nem cikkelyezett magyar nemzetiségi törvénynek, mint *Horváth Mihály*, a debreceni kormány kultuszminisztere emigrációban, Genfben, 1865-ben megjelent "Magyarország függetlenségi harcának története 1848-ban és 1849-ben" című könyvében tanúsítja, "1849 július 28-án a szegedi országgyűlés által szentesített". Ha ettől a minden bizonnyal

hiteles adattól el is tekintünk, minden kétséget kizáró történeti tény, hogy 1849 július 21-én Szegeden a magyar országgyűlés tárgyalja és megszavazza a "Kisebb nemzetiségekről" szóló nemzetiségi törvényt, amelynek szövege szó szerint így hangzik:

"A Magyarország határai közt létező minden nemzetiségek szabad kifejlődése a következő intézkedések által biztosítatik:

1. *A kormányzati, igazgatási, törvényhozási és katonai hivatalos nyelv a magyar marad; az országban divatos többi nyelvekre nézve a következő szabályok érvényesek:*

2. *A községi gyűléseken mindenki a maga anyai nyelvén szólhat, a jegyzőkönyv nyelvét a többség szabadon határozza meg.*

3. *A megyei gyűléseken minden joggal bírók tetszésük szerint magyarul vagy saját nyelvükön szólhatnak. Azon megyékben, melyekben valamelyik nemzetiség a lakosság felét meghaladja, a jegyzőkönyv, ha a többség kívánja, ennek nyelvén vitetik. A levelezések azonban a kormánnyal és más hatóságokkal magyarul folynak.*

4. *Az esküdtszékeknél s első folyamodási bíróságoknál, midőn az eljárás szóbeli, a 3. pontban kimondott elv alkalmazandó.*

5. *A nemzetőrség vezényleti nyelve ugyanaz lesz, melyen a községi ügyek tárgyaltnak.*

6. *Az elemi iskolákban az oktatás mindig a község vagy az egyház nyelvén történik.*

7. *Az anyakönyvek s általában az egyházi ügyek nyelve mindig az egyházközség nyelve leend.*

8. *Folyamodásaikat a magánosok bármely hatósághoz tetszésük szerint bármi nyelven intézhetik.*

9. *Az óhitű egyház zsinata minden évben egybehivatik és olyan szabadon határozhat minden vallási és iskolai ügyek felett, mint a többi vallások. A zsinat jogához tartozik megválasztani a püspököket és határozni azon kérdés felett: vajon a szerb és román nemzet egyháziilag egyesülve maradjon-e vagy külön váljon egymástól?*

10. *Az óhitűek egyháza és iskolái mindazon előnyökben részesülnek, melyeket az állam a többi vallásbeliek egyházainak és iskoláinak engedményez.*

11. *Az óhitűek önmaguk igazgatják s kezelik egyházi és iskolai alapítványait.*

12. *Az óhitű egyházbeliek számára a budapesti egyetemnél teológiai tanítókör alapíttatik.*

13. *A kinevezések mindennemű hivatalokra és méltóságokra érdem és képesség szerint történnek, minden tekintet nélkül a nemzetiségre és vallásra.*

14. *A kormány felhatalmaztatik s illetőleg köteleztetik az e törvényben kifejezett elveket foganatba venni.*

15. *A kormány felhatalmaztatik és megbízatik különösen a tekintetben, hogy a szerbek és románok méltányos kívánatait meghallgatván, minden alapos sérelmeiket megszüntesse, akár saját hatalma, akár a nemzeti gyűlés elébe terjesztendő törvényjavaslat által.*

16. *Végre a kormány teljes hatalommal ruháztatik fel a nemzet nevében amnesztiát adni mindazoknak, akik a meghatározandó idő alatt a fegyvert leteszik s a nemzeti függetlenségre hitet tesznek.*

Az első magyar nemzetiségi törvény, illetve törvényjavaslat végrehajtására az ismert események következtében nem kerülhetett sor. A világosi fegyverletétel (1849 augusztus 12) az első független demokratikus magyar állam megszűnését vonta maga után s az összeomlás romjai alatt maradt a magyarországi nemzetiségi kérdés végleges rendezése: a dunai béketerv. Az 1848/49-i nemzetiségi kérdés végleges rendezése, a törvényjavaslatok, tervezetek és tárgyalások útján mégis termékeny talajt nyújtottak az elvi alapkérdések tisztázása révén az emigráció dunai államszövetségi terveinek, amelyek a későbbiekben jelentős szerepet játszanak.

A FÖDERÁCIÓ GONDOLATA

Kossuthot a magyar kormány párizsi követe, gróf Teleki László figyelmezteti először a föderáció gondolatára 1849 március 7-én és május 10-én írt levelében. (15).

Kossuth, akinek föderációs elképzelése nem zárja ki a történeti államegységet, talán éppen ennek megtartása érdekében részletesen foglalkozik a szövetkezés "kényes, sok körültekintést igénylő, de döntő pontját jelentő" nemzetiségi

kérdéssel, s mindenfajta megoldás kiinduló pontjával, az önkormányzatok ügyével (16).

Szakirodalmunkban *Kossuth* 1851. évi elgondolásával kapcsolatban az az általánosítás rögződött, hogy tervezetét a magyarság elvben elfogadta és megállapításaihoz hozzájárult. Ezzel szemben az a tény, hogy *Kossuth* részletes tervezetét a tragikus kimenetelű székelyföldi *Mack*-féle, (17) és a duna-tiszaközi *Noszlopy*-féle (18) felkelési kísérleteket előkészítő megbízottak hozták Magyarországra. A forradalmi mozgalom legszűkebb vezetőségi körén kívül az senkihez sem jutott el. Miután az ötvenes évek elejének forradalmi vezérkara 1852 és 1854 között az osztrák önkényuralom kezén elvérzett, kimondhatjuk, hogy a tervezetről a magyar társadalomnak pontos adatai nem voltak, szövegét meg éppenséggel nem ismerte. Ez a körülmény kihatott a magyar nemzetiségi kérdés további alakulására is, amely *Eötvös Károly* német nyelvű első értekezései, *Kemény Zsigmond* maradi óvásai és a bécsi udvarnál szolgáló magyar aulikus főurak (Apponyi György későbbi konzervatív pártja) aknamunkája következtében lesiklott az 1849 tavaszán elfogadott elvek alapjáról az 1848. évi történeti-közjogi érvelés és a kompromisszumos megoldás irányában. Jellemző tényként kell kimutatnunk, hogy a kossuthi programmal otthon annyira nem voltak tisztában, hogy a szövetkezési elv egyetlen fennmaradt egykorú irománya, *Károlyi Ede* "*Federált Hunniá*"-ja (Kassa, 1860) megelégszik a hazai népek valamiféle társadalmi szövetkezésével, a Teleki-levélben említett északkeleti "alkotmány"-ban körvonalazott délkeleti államszövetséget meg sem említi.

* * *

A történeti félreértés *Kossuth* és a korabeli magyar társadalom között nem 1862-ben, a második föderációs terv körül keletkezett, hanem több mint egy évtizeddel előbb, amikor *Kossuth* gyakorlatban megbukott 1848. évi nemzetiségi politikáját a szabadságharc utolsó hónapjainak tárgyalásai, tervezetei és törvényjavaslata szellemében előbb a nemzetiségi egyenjogúság, majd a dunai együttműködés föderatív politikájával cserélte fel.

Kossuth már az ötvenes évek kezdetén tisztán látta, hogy

11. *Az óhitűek önmaguk igazgatják s kezelik egyházi és iskolai alapítványait.*

12. *Az óhitű egyházbeliek számára a budapesti egyetemnél teológiai tanítókör alapíttatik.*

13. *A kinevezések mindennemű hivatalokra és méltóságokra érdem és képesség szerint történnek, minden tekintet nélkül a nemzetiségre és vallásra.*

14. *A kormány felhatalmaztatik s illetőleg köteleztetik az e törvényben kifejezett elveket foganatba venni.*

15. *A kormány felhatalmaztatik és megbízatik különösen a tekintetben, hogy a szerbek és románok méltányos kívánatait meghallgatván, minden alapos sérelmeiket megszüntesse, akár saját hatalma, akár a nemzeti gyűlés elébe terjesztendő törvényjavaslat által.*

16. *Végre a kormány teljes hatalommal ruháztatik fel a nemzet nevében amnesztiát adni mindazoknak, akik a meghatározandó idő alatt a fegyvert leteszik s a nemzeti függetlenségre hitet tesznek.*

Az első magyar nemzetiségi törvény, illetve törvényjavaslat végrehajtására az ismert események következtében nem kerülhetett sor. A világosi fegyverletétel (1849 augusztus 12) az első független demokratikus magyar állam megszűnését vonta maga után s az összeomlás romjai alatt maradt a magyarországi nemzetiségi kérdés végleges rendezése: a dunai béketerv. Az 1848/49-i nemzetiségi kérdés végleges rendezése, a törvényjavaslatok, tervezetek és tárgyalások útján mégis termékeny talajt nyújtottak az elvi alapkérdések tisztázása révén az emigráció dunai államszövetségi terveinek, amelyek a későbbiekben jelentős szerepet játszanak.

A FÖDERÁCIÓ GONDOLATA

Kossuthot a magyar kormány párizsi követe, gróf Teleki László figyelmezteti először a föderáció gondolatára 1849 március 7-én és május 10-én írt levelében. (15).

Kossuth, akinek föderációs elképzelése nem zárja ki a történeti államegységet, talán éppen ennek megtartása érdekében részletesen foglalkozik a szövetkezés "kényes, sok körültekintést igénylő, de döntő pontját jelentő" nemzetiségi

kérdéssel, s mindenfajta megoldás kiinduló pontjával, az önkormányzatok ügyével (16).

Szakirodalmunkban *Kossuth* 1851. évi elgondolásával kapcsolatban az az általánosítás rögződött, hogy tervezetét a magyarság elvben elfogadta és megállapításaihoz hozzájárult. Ezzel szemben az a tény, hogy *Kossuth* részletes tervezetét a tragikus kimenetelű székelyföldi *Mack*-féle, (17) és a duna-tiszaközi *Noszlopy*-féle (18) felkelési kísérleteket előkészítő megbízottak hozták Magyarországra. A forradalmi mozgalom legszűkebb vezetőségi körén kívül az senkihez sem jutott el. Miután az ötvenes évek elejének forradalmi vezérkara 1852 és 1854 között az osztrák önkényuralom kezén elvérzett, kimondhatjuk, hogy a tervezetről a magyar társadalomnak pontos adatai nem voltak, szövegét meg éppenséggel nem ismerte. Ez a körülmény kihatott a magyar nemzetiségi kérdés további alakulására is, amely *Eötvös Károly* német nyelvű első értekezései, *Kemény Zsigmond* maradi óvásai és a bécsi udvarnál szolgáló magyar aulikus főurak (Apponyi György későbbi konzervatív pártja) aknamunkája következtében lesiklott az 1849 tavaszán elfogadott elvek alapjáról az 1848. évi történeti-közjogi érvelés és a kompromisszumos megoldás irányában. Jellemző tényként kell kimutatnunk, hogy a kossuthi programmal otthon annyira nem voltak tisztában, hogy a szövetkezési elv egyetlen fennmaradt egykorú irománya, *Károlyi Ede* "*Federált Hunniá*"-ja (Kassa, 1860) megelégszik a hazai népek valamiféle társadalmi szövetkezésével, a Teleki-levélben említett északkeleti "alkotmány"-ban körvonalazott délkeleti államszövetséget meg sem említi.

* * *

A történeti félreértés *Kossuth* és a korabeli magyar társadalom között nem 1862-ben, a második föderációs terv körül keletkezett, hanem több mint egy évtizeddel előbb, amikor *Kossuth* gyakorlatban megbukott 1848. évi nemzetiségi politikáját a szabadságharc utolsó hónapjainak tárgyalásai, tervezetei és törvényjavaslata szellemében előbb a nemzetiségi egyenjogúság, majd a dunai együttműködés föderatív politikájával cserélte fel.

Kossuth már az ötvenes évek kezdetén tisztán látta, hogy

a Duna-táji nemzetiségi kérdés csakis a szövetkezési elv jegyében oldható meg végérvényesen és megnyugtatólag. A magyar oknyomozó történetírás pedig mindmáig elhallgatta, hogy az 1861. évi országgyűlésen nem a *Deák*-féle felirati és a *Tisza Kálmán* vezette határozati párt formai vetélkedésben volt az ellentét, hanem abban, hogy valóságos ellenzék híján végső és visszavonhatatlan, elutasító döntést hoztak a kossuthi föderatív politika ügyében, amely egyedül lett volna alkalmas, hogy Magyarországot a zsákutcából szerencsésen kimentse.

Ebben az időben csak ketten látták tisztán a magyar politikát: *Kossuth*, aki Turinból fegyvertelenül, a porosz beavatkozás (1854) és az olasz egység megteremtésén fáradozó *Camillo Benso di Cavour* gróf halála (1861) következtében reményeiben szárnyaszegetten szemléli a fejleményeket és *Teleki László*, aki inkább meghal, semhogy nevét odaadja annak a felemás ellenzékiiségnek zászlájára, amelyet a határozati párt örve alatt *Tisza Kálmán képvisel*.

A magyarországi nemzetiségi kérdés politikai újrafelvételére csak 1861-ben kerülhetett sor, de sajátos módon és sajnálatosképpen nem az 1849. évi eredmények alapján, ami a "politikai nemzet" fikciójának még az eddiginél is szűkebb fogalmi bilincsében a magyarországi nemzetiségi ügy reális megoldásának elvetéséhez vezetett.

A magyar demokratikus szabadságmozgalom bukását megéreztek a nemzetiségek is. Beigazolódott az egykori határőrvidéki jóslat: a nemzetiségek azt kapták jutalmul, amivel a magyarságot sújtották. Mindenütt az osztrák közigazgatás vette át a hatalmat s a katonabárók — *Kellesperg* Zágrábban, *Wohlgemuth* Erdélyben — hallani sem akarnak külön nemzetiségi jogokról, akárcsak *Mayerhofer*, a Vojvodina "Landeschef"-je, aki az 1849 november 18-án rendeletileg felállított szerb Vajdaságban statáriummal fékezi a jogos elégtelenséget.

Beállott az önkényuralom, az alkotmány nélküli korszak. Bécsben több mint egy évtizedig nem törődtek a rendezetlen nemzetiségi problémával. Az 1860 október 20-án kiadott osztrák diploma konkrétumok helyett ígéreteket tesz csupán: a tartománygyűlések felett működő birodalmi tanács és a nemzetiségiek részvételével összehívandó erdélyi értekezlet

révén, valamint a szerb Vajdaság belügyeinek rendezésével kapcsolatban. Az 1861 február 26-án megjelent pátens, mint az előbbi kiegészítő, végrehajtási utasítása, a nemzetiségek szemszögéből még ennyit sem tartalmaz, csupán megszabja a birodalmi gyűlés alsóházának önkéntes cenzusát.

A diploma és pátens kibocsátását a nemzetiségek különböző szempontok szerint bírálták el, elsősorban érzelmi motívumaik sugallata alapján. Magyar részről az uralkodói kéziratok, rendeletek, rendőri és közigazgatási végrehajtási utasítások elindítják az aktív ellenállást. A nemzetiségek főleg a "status quo" fenntartását akarják, elsősorban azért, hogy ne tartozzék ügyük a jövő magyar országgyűlés és a kiegyezett kormány hatáskörébe. A pánszláv-gyűlölet még az alkotmány nélküli "rendőrkorszakban" is éreztette hatását.

A nemzetiségek magyarellenos magatartása elhidegítette a felelős magyar köröket a szlávságtól. Ily nagymérvű ellen-szenv és gyűlölet Magyarországgal szemben csak külső, a határokon kívüli agitáció és lázítás következménye lehetett.

A békülékeny közhangulat kialakítására a kossuthi emigráció első időszakának tárgyalásai, ha közvetve is, jótékonyan hatottak. Kossuth, akinek nemzetiségpolitikai nézetei végső fokon az emigrációban tisztulnak le átfogó dunai szemléletté, már 1849-ben, méginkább 1850 és 1860 között érkezik el annak felismeréséhez, hogy a dunai népek jövőjét egyedül az egymásközötti állampolitikai szövetkezés oldhatja meg, amely egyszer s mindenkorra közömbösítené a nemzetiségi ellentéteket. Azok az értekezletek, amelyek 1849 őszén *Teleki László* és *Csatorski Ádám* párizsi házában folynak lengyel, szerb, horvát és cseh politikusok között, (köztük nem kisebb személyiség, mint *Rieger Frantisek*, a csehek későbbi vezére bevonásával) még csak tájékozódó jellegűek. A párizsi vitaestek részt vevőit a közös balsiker és közös reménykedések hatják át, de korántsem a szövetkezés reálpolitikája. (14)

Az elmondottakból következik, hogy éles választóvonalat kell húznunk a kossuthi konföderációs politika tervezetei és a tervekben felmerülő nemzetiségpolitikai elképzelések között, amelyek alaptényezői a felvidéki szlovák (pánszláv) problémának, amelyek szorosan vizsgálódásunkhoz, ehhez a tanulmányhoz tartoznak. Mint 1850/1851-ben, 1854-ben és 1859-ben, valamint 1860-ban három további alkalommal találko-

zunk Kossuth, illetve a *Magyar Nemzeti Igazgatóság* konkrét javaslatával a nemzetiségi ügyek rendezésére vonatkozólag.

Az előbbiről, amely 1854-ben Londonban jött létre, a magyar-szerb megegyezés ügyében Kossuth és *Obrenovic* Mihály herceg között, csak közvetett értesüléseink vannak. Kossuth ezekről a tárgyalásokról az "Iratok" első kötetében (Kossuth Lajos összes munkái, Budapest, 1880) ezeket írja:

"Mi a nemzetiségi kérdésben készek vagyunk a legvégső határig menni, melyet hazánk területi épségének s politikai egységének tekintete megenged. Közöltem a herceggel e nézeteinket, aki engedményeinket tökéletesen kielégítőnek találta. Szavát adta, hogy az egyetértésnek előmozdítására minden lehető el fog követni, s pozitív adatok alapján előre is biztosított, hogy e részben nem lesz nehézség".

Feltételezhető, hogy a londoni találkozón s az azt követő további eszmecserében a magyar és szerb száműzöttek ebben az elvi keretben mozogtak. *Jovan Ristic*-nek, az *Obrenovic* kiváló diplomatájának emlékezéseiből tudjuk, hogy *Obrenovic* Mihály a londoni megállapodást mind nemzetiségpolitikai, mind föderatív vonalon tovább építette s erre két alkalommal is felhívta a magyarországi politika intézőinek figyelmét. Először 1861 márciusában, amikor megbízásból a szerb miniszterelnök, *Garasanin* és *Ristic* szerb diplomata Bécsben *Vay* osztrák kancellárral, Pesten *Andrássyval* és *Eötvössel* tárgyalt, majd 1868 elején, amikor Mihály fejedelem külön megbízottjaként *Ristic* felkeresi Pesten *Andrássy*t, hogy figyelmeztesse a magyar miniszterelnököt a megyék nemzetiség szerint való kikerekítését állítólagosan kilátásba helyező 1861. évi ígére-
tére, amit *Andrássy* ekkor már kivihetetlennek tartott. Ez a váratlan pesti szerb diplomáciai lépés, amely érdemleges tárgyalás esetén kétségkívül hozzájárult volna az 1868 november 30-án elfogadott magyar nemzetiségi törvény (1868: LXIV. tc.) gyakorlati megvalósításához és a nemzetiségi passzivitás megszüntetéséhez, szorosan összefügg azzal az 1868. évi, szerb részről elindított konföderációs misszióval, amelyre *Obrenovic* Mihály halála tett pontot. Ezeknek a tárgyalásoknak lefolyását nem érdektelen röviden vázolnunk. Nemcsak azért, mert korábbi történetírásunk szándékosan elhallgatja azokat, hanem mert kézenfekvő összefüggés mutatkozik a londoni megbeszélések és *Obrenovic* Mihály majd másfél évtizeddel később

a balkáni államszövetségre vonatkozóan folytatott tárgyalásai közt.

Ezeknek a tárgyalásoknak időrendje a következő. Az eredménytelen pesti intervenció után 1868 januárban *Garasanin* szerb miniszterelnök *Obrenovic Mihály* megbízásából szerződést köt a bukaresti bolgár nemzeti propagandabizottsággal a szerb-bolgár szoros együttműködés tárgyában. Márciusban *Ristic* útján előzetes megállapodást köt *Nikita* montenegrói fejedelemmel a délszláv föderáció létrehozása érdekében. Időközben szerb-román szerződés készül *Obrenovic* és *Károly* román fejedelem között (1868 január 20) a "balkáni érdekszférák megóvása és egyéb kérdések" tekintetében. Áprilisban *Garasanin* — ura megbízásából — *Strossmayer* zágrábi püspök közvetítésével a horvátokat a délkelet-európai föderációhoz való csatlakozásra szólítja fel. Májusban a szerb kormány és a Bukarestben székelő emigráns bolgár propagandabizottság között létrejön a megalakítandó szerb-bolgár államszövetség alapokmánya: a bukaresti reunió s ugyancsak e hónap végén *Obrenovic* utasítja *Garasanint*, lépjen érintkezésbe a görög kormánnyal a megalakuló délkelet-európai államszövetség és a görög érdekek kölcsönös megvédése céljából. Így álltak az ügyek, amikor 1868 június 10-én *Obrenovic* Topcsiderben orgyilkosság áldozata lett, amely mögött nem a vetélytárs dinasztia, hanem bécsi megbízatás keze volt.

— *Obrenovic Mihály* tehát s ez vizsgálatunk szempontjából elsőrendű fontosságú — a Kossuthal folytatott tárgyalások szellemében ismételten tett kísérletet a magyar-szerb nemzetiségi viszony megjavítására s csak miután Pesten (nyilván az osztrák kormány nyomására) elzárkózásra talált, folytatta le a délkelet-európai államszövetkezésre vonatkozó tárgyalásait. Ennyire élő, napi politikai program volt még a nemzetiségi törvény alkotásának évében is az államközi szövetkezés gondolata, amelyért Kossuthot otthon már 1862-ben politikai halottá nyilvánították.

✓ A kossuthi programnak két további, kifejezetten nemzetiségpolitikai utalása is volt. A londoni szerb-magyar tárgyalások után időrendben második kezdeményezés a Magyar Nemzeti Igazgatóság 1859 június 22-én kelt leveléhez fűződik, amelyet *Kossuth*, *Klapka* és *Teleki* jegyzett. Ez a Magyarországra eljuttatott levéltervezet, amelyben az Igazgatóság a

III. Napóleon segítségével történő fegyveres felszabadítást helyezi kilátásba, az 1851. évi tervezet kivonataként a következőket mondja:

“Valamint a vallás, a nemzetiség is társas érdek. Ehhez, mint amahhoz az államnak, mint ilyenhez, semmi köze. Az alkotmány biztosítván az egyesülhetés jogát, a polgárságnak szabad nemzetiségi, mint egyéb érdekeinek védelme és fejlesztése végett egyesülni és egyesületeket szervezni községenként, megyénként és országosan is jogában áll... A törvények pedig az országban divatozó valamennyi nyelvre lefordíttatván, az illető nyelveken is fognak hirdettetni”.

Végül a harmadik nemzetiségpolitikai javaslat a Magyar Nemzeti Igazgatóság 1860 szeptember 15-én *Cuza* fejedelemhez (19) intézett levelében, az ún. “turini emlékirat”-ban olvasható, amelyben a korábbi idézetekkel már ismertetett nyelvi, törvénykezési, egyházi és világi önkormányzati és egyesületi jogokról van szó. Külön érdekessége, hogy 1860 őszén *Cuza* a tervezettel nem volt hajlandó foglalkozni, ellenben 1868 októberében, amikor a magyar nemzetiségi törvény végleges megalkotása előtt a “turini emlékirat” vonatkozó része különös időszerűséget nyert, Bukarestben közzéteszik a *L'Étoile D'Orient* hasábjain, mintegy emlékeztetőül a nemzetiségi törvényjavaslat képviselőházi általános vitája idején (1868 november 24 és 29 között). E tervezet szakaszait, amelyek Kossuth nemzetiségpolitikájának zárszámadásaként tekinthetők, az alábbi klasszikus tömörségű program tartalmazza:

“A nemzetiségek és nyelvek egyenlőségének elvét már 1849. évi országgyűlésünk is elfogadta. Ez a tervezet csak azokat a fejezeteket tartalmazza, amelyek tekintetében mindnyájan egyetértünk:

1. Minden község maga határozza meg hivatalos nyelvét. Ezen nyelven fogja megszerkeszteni ülései jegyzőkönyvét, jelentéseit és leveleit a megyéhez, kéréseit a kormányhoz és az országgyűléshez. Minden község maga fogja meghatározni ezenfelül, melyik iskolának, milyen legyen a tanítási nyelve.

2. Minden megye szintén maga fogja meghatározni szótöbbséggel közigazgatásának nyelvét. Ezen a nyelven fogja felvételni jegyzőkönyveit és okiratait, így fog levelezni a kormánnyal és ugyanezen fogja a kormány is határozatait és válaszait közölni.

3. A magyar országgyűlés tagjai a parlamenti viták folyamán az ország bármely nyelvét használhatják.

4. A törvényeket a vármegyékben és községekben használt minden nyelven ki kell hirdetni.

5. Az ország minden lakói szabadon társulhatnak saját nemzetiségük érdekében, bármelyik is legyen az, nagy nemzetiségi közületekben tetszésük szerint szervezkedhetnek, összehívhatnak népesebb vagy kevésbé népes gyűléseket, létesíthetnek kiküldötteik számára időnkint összeülő kongresszusokat. Ugyancsak kinevezhetnek nemzeti főnököket, akiket vajdáknak vagy hospodároknak vagy bármely tetszésük szerinti névvel nevezhetnek.

6. Nemzeti közületekhöz hozzácsatolhatják, ha úgy kívánják, egyházuk és iskoláik kormányzatát. Szabadon nevezhetik ki egyházi vezetőiket és felruházhatják, ha nekik úgy tetszik, pátriarcha, metropolita vagy bármely más címmel.

7. Szabályzatokat alkothatnak egyesületeik s minden nemzeti és vallási érdekeik szervezésére és igazgatására vonatkozóan.

8. Az állam csak egy dolgot kér tőlük: minden tárgyalásuk és iratuk nyilvánosságát".

Ezzel a tervezettel végződik az alkotmány nélküli korszak magyar nemzetiségi politikájának rendezését célzó kívánalmak és javaslatok sorozata. 1861 az eszmei küzdelmet a napi politika ügyévé teszi. Sorra létrejönnek — az 1848. évi nemzetiségi programok egyenes jogutódaiként — az új nemzetiségi követelések s újabb elvi félreértések között megindul a magyarországi nemzetiségi kérdés reformkorszakát bejelentő *"nemzetiségi törvény"* (1868:XLIV.tc.) előkészítő tárgyalása.

Az 1861 április 2-ára összehívott országgyűlés Magyarország alkotmányos és közjogi állását, az uralkodóházzal való viszonyát és a magyarországi nemzetiségek ügyét volt hivatva tisztázni és rendezni. Az előbbiekre vonatkozólag az országgyűlés az uralkodót "törvényes fejedelem"-ként formai okok miatt el nem ismerő "határozati pártiak" névleges ellentmondása mellett azonosította magát *Deák Ferenc* két feliratával. Ezek a feliratok — közjogi irodalmunk kétségkívül kiemelkedő alkotásai — az 1848. évi törvények alapján, több-kevesebb rendi jellegű alkotmányjogi színezettel a magyar alkotmány visszaállítását követelik a birodalmi központosítás elvét

valló októberi diplomával (1860 okt. 20) és a februári pátenssel (1861 február 18) szemben, amiért az uralkodó 1861 augusztus 22-én feloszlatta az országgyűlést.

Az 1861. évi országgyűlést joggal mondhatjuk olyan alkotmányjogi vitának, amelyből a deáki feliratok révén a magyar közjogi irodalom kétségkívül nagy nyereséggel került ki. Ehhez a korfordulót jelentő országgyűléshez azonban a magyar politikai értelmiség felkészületlenül érkezett. A vita folyamán a *Deák Ferenc* által képviselt történeti-közjogi álláspont olyan fölényben volt, hogy az uralkodóházzal való viszony rendezésének problémája teljesen leszorította a magyarországi népek közötti elsőrendűen fontos politikai és társadalmi újjárendezés ügyét. Így történhetett, hogy bár a nemzetiségi kérdés a közjogi problémák során ismételten fölmerült s mind magyar, mind pedig nemzetiségi részről számos megnyilatkozás hangzott el a közeledés és megbékélés szellemében, a nemzetiségek ügye a közel öthónapos tanácskozásokon mindvégig másodrendű szerepet játszott.

A kossuthi programot egyszerűen levették a napirendről, az emigráció hazatért tagjai óvakodnak felidézni a párizsi, londoni vagy genfi emlékeket, a "radikális" felfogás hívei, a "határozati pártiak", még célzás formájában sem érintik a nagy száműzött elképzeléseit.

NEMZETISÉGPOLITIKAI ELKÉPZELÉSEK

Az általános és végleges rendezés helyett maradt tehát a békéltető, engedményes nemzetiségi politika, amely 1860 őszeig felfelé, innen az első világháborúig (1914) lefelé ívelő irányt mutatott. Igaz ugyan, hogy 1861-ben a *Tisza-Trefort-Andrássy* triász egyképpen a nemzetiségekkel való megbékélést ajánlotta, de a későbbiek ismeretében ugyan ki hinné, hogy ezek a nyilatkozatok őszinték voltak. Az 1861. évi országgyűlésen nem a közjogi vita hangadóit, hanem a névtelen új politikusok: *Szalay László*, *Mocsáry Lajos*, *Szilágyi Virgil* és nemzetiségi társaik az 1848/49-ből ismert *Wlad Alajos*, *Missic János* és *Popovics Zsigmond* képviselték azt a szellemet, amelyre a magyarországi népek béke-statutumát fel lehetett volna építeni. Ezeknek a nyilatkozatoknak az volt a lényegük, hogy rámutattak a 48-as szabadságharc, illetőleg az önkényuralom fejleményeiből következő tanulságokra:

a magyar állam területén élő népek politikai egyenjogúságára és sorsszerű egymásrautaságára.

Maga *Deák* is belátja első felirati javaslatában, hogy a félreértéseket tisztázni, a nemzetiségek törvényes jogait kielégítően rendezni kell.

A nemzetiségi törvény ügyét egy erélyes hangú nemzetiségi felszólalás mozditja ki kényszerű vesztegléséből. *Medán Endre* román nemzetiségi képviselő a magyar-horvát közjogi tárgyalások forrpontján, 1868 október 28-án arra kéri a Házat, fogadja el tárgyalási alapul a szerb képviselők 1867 február 11-én kelt törvényjavaslatát, miután a nemzetiségi bizottság készülő törvényjavaslatát még a bécsi szabadelvű lapok is "csak gúnyból említik nemzetiségi törvényjavaslatnak".

Ha a szerb törvényjavaslatot és a nemzetiségi bizottság javaslatát egybevetjük, az egybevetésből szemléltetően kitűnik, hogy a nemzetiségi bizottság javaslata (20) nem több, de nem is kevesebb a polgári egyéni szabadságjogok egészét biztosító modern nyelvtörvénynél, míg a szerb (továbbiakban kisebbségi) javaslat (21) a nemzetiségek nemzeti egyéniségét és zárt politikai egységét megállapító történeti-közjogi, illetve politikai-közigazgatási deklarációnak számít. A polgári szabadság és egyéni jogegyenlőség javaslatával szemben nemzetiségi részről tehát a belső föderációt teszik a magyarországi nemzetek közti új "államegyezmény" alapjául. Ez az elképzelt "magyar-nemzetiségi föderáció" a nemzeti egyenjogúsításban és a vármegyéknek nemzetiségi kerületekként való úgynevezett közigazgatási kikerekítésében nyilvánult meg, mint abban a két alapvető körülményben, amely nélkül — az aláírók szerint — a nemzetiségek ügyének rendezése el nem képzelhető.

A kisebbségi javaslat messze meghaladja az 1861. évi *Wlád-Popovics-féle* javaslatot, amely még az "egyenjogú magyarországi nemzetek politikai nemzeté"-ről beszél. Az új javaslat szerzői és aláírói az egyes nemzetiségek országos nemzetekként való elismerését teszik minden további tárgyalás és rendezés alapfeltételéül. Általában a kisebbségi javaslat — célkitűzését és politikai jellegét tekintve — olyan legszélesebb körű kultúraautonómiát igényel, amely igen közel áll a politikai önkormányzat fogalmához.

A két álláspont között levő alapvető ellentétet a központi

törvényelőkészítő bizottság javaslata sem hidalta át, miután ez lényeges változtatást a nemzeti bizottság javaslatán nem tett. Azok a módosítások, amelyek a központi bizottság 1860 november 12-én benyújtott javaslatában, mint végleges javaslatban, fellelhetők, inkább a szabatosabb jogi kifejezésre, az eddig fennállott jogi helyzet megvilágítására, a peres és közigazgatási eljárás részletezésére vonatkoznak. Annak jellemzésére, mennyire összetartó és egyértelmű a két javaslat, elegendő megállapítanunk, hogy a két törvényjavaslat tizenkilenc szakasza azonos, illetve lényegileg megegyezik, négy szakasz formai, azaz stiláris változásokat tartalmaz, csak öt szakaszban mutatkozik említésre méltó különbség.

Röviddel a nemzetiségi bizottság javaslatának benyújtása előtt — 1868 június 23-án — Eötvös kultuszminiszteri minőségében tárgyalás alá bocsátotta közoktatási javaslatát, amely az 1868:XXXVIII. tc. alakjában még ugyanabban az évben törvényerőre emelkedett. Ennek a törvénycikknek két szakasza kifejezetten a nemzetiségi oktatás ügyével foglalkozik. Az 57. paragrafus megállapítja, hogy a községi népiskolák vallás-oktatását az illető hitfelekezetek az államhatalomtól függetlenül intézik; az 58. paragrafus pedig a következő indoklással világosan kimondja az anyanyelvi oktatás feltétlen szükségességét:

“Minden növendék anyanyelvén nyerje az oktatást, amennyiben ez a nyelv a községben divatozó nyelvek egyike. Vegyesajkú községben ez okból oly tanító alkalmazandó, aki a községben használatos nyelveken beszél”.

1868 december 4-én a főrendiház részletes vitájában csupán *Masirievics Sámuel* szerb patriarcha találja elégtelennek a törvényjavaslatot azzal a megjegyzéssel, hogy mindazokat a megszorításokat, amelyeket a haza egysége és az alapvető kormányzati elvek nem tesznek szükségessé, mellőzni kellene. Akadt ugyan még egy bírálója a törvényjavaslatnak *Wenckheim László* személyében, aki szerint a készülő törvénycíme (“A nemzetiségek egyenjogúságáról”) és jellege miatt kell elvetni, mert az fegyvert ad a magyarság ellenfeleinek kezébe; szerinte “a nemzetiségi kérdést törvényesen nem lehet megoldani”.

A törvényjavaslatot egyébként — ha tartózkodással és kelletlenül is, mert a főrendek a *Deák-Eötvös-féle* jogalkotás-

ban mintegy "forradalmi újítást" láttak — végül is változtatás nélkül elfogadták.

1868 december 5-én a főrendiház közölte a képviselőházzal a törvényjavaslat elfogadását. A következő napon az uralkodó aláírta a letárgyalt javaslatot. A törvényt december 7-én az országgyűlés két házában kihirdették. Ez lett az 1868:XLIV. tc. (22).

A törvény hármas alaptételre épült. A politikai nemzet tanából, mint "előfeltétel"-ből folyik a második alapelv: az ennek keretén belül biztosítandó közigazgatási, törvényelőtti, egyházi, iskolai, egyesületi és általános kulturpolitikai egyenjogúság, amely az állam minden polgárára vonatkozóan kifejezésre jut. A harmadik elv ismét az elsőből következik és meghatározza a törvény eszmevilágát. Miután ugyanis az 1868:XLIV. tc. csak egy politikai nemzetet ismer el, a törvény alapja a nemzetiségi vezetők által sürgetett kollektív megoldás helyett a szabadelvű koreszmét kifejező egyéni elbírálás, az egyéni szabadságjogok erkölcsi és természetjogi védelme lett.

A törvenycikk szerkezetében ez a három alapelv világosan kapcsolódik össze. A politikai nemzet elvi fogalmazását adó bevezetés és a törvény első szakasza a politikai nemzetegységből következő megállapításokat teszi, tehát a magyar államnyelvet, mint az országgyűlés hivatalos tanácskozási és ügykezelési nyelvét: "a törvényhozás hivatalos nyelvének" nyilvánítja. A törvényelőtti, közigazgatási, egyházi, iskolai és általános kulturális "egyenjogúságot", mint második alapelvet, a további szakaszok magyarázzák, míg az egyéni szabadságjogok védelme és az egyéni elbírálás indítéka a törvény szelleméből következik.

A nemzetiségi törvény országos vitájának tárgyalásakor kimutattuk, hogy ez a gondolatmenet mennyire nem fedte azt a társadalmi helyzetképet, amely a korabeli magyarországi nemzetiségi kérdés erőviszonyait és irányát jelzi. A későbbi fejlemények sorra alátámasztották ezeket az érveket, amint-hogy a nemzeti-egyházi keretből nemzeti-politikai keretek lettek, az egyéni törekvésekből szabadelvű nemzeteszme, amely a világszerte mindenütt uralkodó *nemzetiség* egyeduralmának biztosítására tört. Elképzelhető, bár feltételezését századunkban semmi sem teszi megokolttá, hogy egykor a természetes

fejlődés valóban igazolhatja Eötvös elméletét. Ettől az időponttól azonban még ma is beláthatatlan messzeségben vagyunk, hátunk mögött a nacionalizmus erjedésével, előttünk a nemzeteszmék világforradalmával, amely egykor az egyetemes megoldást, az eszme és gyakorlat életeszményét kiválasztja.

Deák Ferenc nem bölcsekedett, mint *Eötvös József*, nem alkotott rendszert, amelyben a nemzetiségi kérdés világhelyzetét fejtegetné, de nem is bocsátkozott jóslásokba a nemzetiségi mozgalom tekintetében. Egyszerűen realitásokban gondolkodott, amelyek közjogi gondolkodásmódjából, a kiegyezési politika természetéből és nem kis mértékben osztályhelyzetéből adódtak nála. Deák nem ismer szociális vagy nemzetiségi társadalmi harcot, a felemelkedő széles néprétegek és a történeti osztályok harcát, nem ismer közjogi álláspontot, amely szerinte teljesen meghatározza Magyarország jövőjét. Úgy vélte, hogy a kiegyezéssel "helyrebillentett" politikai egyensúlyt a közjogi szemponttal csakis az állampolitikai elv hangolhatja össze. Ennek az elképzelésnek szellemében jelenti be a magyar politikai nemzetről szóló elvet, szemben a nemzetiségi törvény eredeti célkitűzésével, a nemzetiségek tényleges egyenjogúsításával. Így történt, hogy a kor két nagy és önzetlen gondolkodója, az állambölcse és az állampolitikus a maguk eszmevilágára formálják a kor kívánalmait, a nemzetiségek egyenjogúsítását, melyből kettőjük közös alkotásában a magyar politikai nemzet honpolgárainak egyéni jogegyenlősége születik az egyenjogúsított nemzetek korigényével szemben.

Pedig a kor magyar nemzetiség-történetének minden adaléka arra mutatott, hogy az 1848-ban megfogalmazott nemzetiségi nemzeteszmék ugyanazzal az erővel, sőt fokozott célkitűzésekkel jelentkeznek a közéletben. Csak megjelenési formáikban különböztek egymástól a nemzeteszmék, melyek a szlovákoknál az 1863-ban alapított *Matica Slovenska* körül kultúrpolitikai, a szerbeknél az 1866-ban indított *Zastva*, *Miletic lapja* hasábjain publicisztikai, az 1867 őszén szervezett magyarországi román parlamenti klub s az ez év karácsonyán bejelentett Arad vármegyei "román nemzeti párt" körül kifejezetten napipolitikai jelleggel kristályosodtak.

Kemény Zsigmond, a kor híres regényírója és nagy gon-

dolkodója, még az önkényuralom mélypontján figyelmeztette Hunnia (Magyarország) különböző ajkú lakosait, köztük elsősorban a magyarságot:

“Kövessük 1851-ben a tanácsot, amelyet *Széchenyi* 1842-ben adott, de amely akkor a közvélemény által indignációval visszautasították. A magyar már ezentúl, bárminő fordulatot vegyenek ügyei, a buzgalmat, melyet ő legdrágább kincsének, az anyanyelvnek megvédésére szentelt, ne kárhoztassa, midőn más ajkúak soraiban szintén fölleli. A nemes tűz, mely *Kazinczy* mellét hevítette, miért oltatnék ki *Kolláréból*? S miért ne gyulladna fel, terjesztve az irodalmat és oltalmazva a nyelv érdekeit, akár a szlovákok, akár a szerbek hivatalos dalnokainál vagy ernyedetlen nyelvművelőinél? A magyar ezentúl, ha a viszonyok által ellenkezőleg csábíttatnék is, álljon ellen minden tervnek és törekvésnek, mely nyelvét a szellemi túlsúly, az értelmi felelősség és felsőség és az erkölcsi tekintély varázshatalmán kívül más módokon és eszközökkel akarná terjeszteni”.

Kemény, a konzervatív és regényes nemzetszemlélet lát-noka, megjövendőlte a kísértés korát, amely később pontosan elkövetkezett. Ekkor lett volna szükség igazi prófétai belátásra, a mértéktartás és a dunai nemzetek közötti összefogás gyakorlására. De *Mocsáry Lajos* (talán az egyetlen, aki 1860. évi programja szellemében a “magyarországi politikai nemzet” fogalmát -- a mérsékelt nemzetiségi állásponttal összeegyeztetve megvalósíthatná), mint azt *Miletics* is kifogásolta, nem volt jelen a nemzetiségi törvény alkotásánál. A “politikai nemzet”-nek eredetileg szabadelvű tanát pedig rövidesen uralmi vizekre sodorják azok az erők, amelyek mint 1848-ban, 1868 után sem hajlandók másként, mint a nemzeti egység akadályaként, sőt tehertételként tekinteni azt a nemzetiségi kérdést, amely a Kárpát-medencei népek, nemzetek szélesebb szövetkezésének erjedési pontja lehetett volna.

De *Hunfalvy Pálnak*, a nyelvek összehasonlító történet-szének is kétségekívül igaza volt, amikor 1868. november 26-án a nemzetiségi kérdés világhelyzetét vizsgálva megállapítja, hogy az Egyesült Államok kevert népességét az angol-amerikai nemzetiség kormányozza, hogy Nagybritanniában ír, a felosztott Lengyelországban lengyel kérdés van, s a seholsem

rendezett nemzetiségi problémák sorában — a Kárpát-medencére nem vonatkoztatható svájci példa kivételével — a nemzetiségi törvényjavaslat egyéni kedvezményeivel és szabadelvű jogfelfogásával korszakos jelenségnek számít. Ez a törvény azonban a vita zaklatott végkifejlésében záradék, konkrét végrehajtási utasítás nélkül született, s így könnyűszerrel lehetett a politikai nemzet elvét — *Deák* és *Eötvös* szándékai ellenére — a Kárpát-medencei gazdasági államtest rovására kiaknázni. Ennek gátjaként kellett volna 1868 őszén megteremteni a nemzetiségek magyarhoni békealkotmányát. Miletics reálpolitikai tétele máig is érvényes: “Magyarország Európának gordiusi csomója, amelyet a Duna vág ketté”.

PASSZIVITÁS

A nemzetiségi törvény kihirdetése után új korszak következett a magyar nemzetiség történetében. Ezt a kort a politikai szakirodalom a passzivitás korának nevezte el; ezzel is jelezte, hogy a központosító államhatalommal szemben a nemzetiségek elzárkóznak, passzivitásba vonulnak. *Mraz Andrej*, az ismert szlovák irodalomtörténész, a háború utáni szlovák regényről írt tanulmányában visszapillantást vet a maga népének nemzetiségi életformájára és arra a megállapításra jut, hogy az első világháború előtti szlovák írók és értelmiségiek csupán a tények és körülmények “sérrelmeinek” följegyzésére szorítkoztak. Ez a vezető réteg pedig, miként az egyéb nemzetiségeké, nem vont szellemi párhuzamot, magasabb értékrangok felé csak egyesek törekszenek. Az értelmiség túlnyomó része megelégszik a maga elszigetelt világának tanulmányozásával, sérrelmeinek felsorakoztatásával.

A kutatónak abban kétségtelenül igaza van, hogy ezek a jelenségek valóban megülik a korabeli szlovák értelmiséget s hasonló társadalmi tünetekkel találkozunk román és szerb vonatkozásban is. Általában a kiegyezés utáni érdekellentét egyik forrását abban kell keresnünk, hogy a dualizmus korának széles alapokon kibontakozó magyar társadalmi életével szemben a nemzetiségi társadalomban — éppen az értelmiségi vezetőrétegek visszavonulása következtében — bizonyos kulturális és anyagi kiesés keletkezett. A népi szerkezetű nemzetiségi társadalmak a szabadelvű korszak gazdasági és

politikai szabad versenyében elvesztik a kapcsolatot a magyar középrétegekkel. Pest nem tölti be többé az egybefonódó magyarországi kultúrák között a közvetítő szerepet. Írók, publicisták és politikusok, magyarok és más ajkúak, a társadalmi és kulturális tagozódás következtében ellentétes világtájak felé tájékozódnak s a területi összetartozás tudatát ezek a körülmények mindinkább elhalványítják.

A néprajzi peremterületeken eleinte alig érezhető valami a passzivitásból, amelynek elvi bejelentése — mint tudjuk — már a nemzetiségi törvény országos vitájában elhangzott. A "nemzeti állam" iskolatörvényei pedig csak 1879-től avatkoznak a vegyes népességű falvak és nemzetiségi tájak életébe. Egyelőre minden nemzetiségnek élénk helyi kultúrélete és szellemi központja van s ez a kulturális építőmunka, mint a fénykorát élő újvidéki szerb *Matica*, a turócszentmártoni szlovák *Matica Slovenska* és az erdélyi *Astra* példái mutatják, a kiegyezés utáni első években olykor még a politikai törekvéseknél is fokozottabb jelentőségű.

A nemzetiségi politikában sem egyik napról a másikra következett be a teljes passzivitás. Az 1869/72. évi országgyűlési naplók arról tanúskodnak, hogy a pesti parlamentben a kisebbségi javaslatot támogató nemzetiségi képviselők kivonulása ellenére minden nemzetiségnek van képviselője, sőt az 1868. évi "radikálisok" is többnyire részt vesznek a parlament munkájában. *Miletics* például, aki 1868 november 29-én a nemzetiségi képviselők élén elhagyja a Házat, soha nem tevékenyebb, mint ebben az ülésszakban, amit válaszfelirati javaslata, számos interpellációja és beszéde bizonyít. *Paulini-Tóth Vilmos*, a turócszentmártoni *Matica* elnöke, részt vesz minden országos ügy megvitatásában, az országos ügyek intézésében részt követel.

A magyarországi nemzetiségek közül az új korszak küszöbén a szerbek jelentik be elsőként programjukat. Megalakul a szerb nemzetiségi párt, mely képviselői számára az 1869 január 16 és 28 között lezajlott nagybecskereki szerb "nagykonferencián" politikai programot állapított meg (23).

A nagybecskereki szerb nemzetiségi program, amelyen az utóbbi évtizedek nemzetiségtörténeti tanulmányai sorra átsiklanak, kétségtől a dualizmus korának egyik legfontosabb programja lett. Az ekkor hozott határozatok annyira

átfogó jellegűek, hogy joggal következtethetünk belőlük az új korszak általános nemzetiségi álláspontjára. A nagybecskereki pontokból mindenekelőtt megállapítható, hogy a konferencián részt vevők figyelemre méltó tapintattal kerülnek a "politikai nemzetfogalom" körül keletkezett félreértést. A párt magát nemzetiségi pártnak nevezi, de a többi ellenzéki nemzetiségi képviselővel megalakítandó pártközi egységet már "politikai nemzeti párt"-nak mondja.

Ez viszont az első nemzetiségi tervezet, amely program-szerűen megtagadja a kiegyezési törvényt s ugyanakkor hajlandó a magyar ellenzéki párttal, az Iráni-Simonyi-frakcióval való összefogásra. A becskereki program abban is úttörő, hogy képviselőinek szánt politikai utasítását a szabadelvűség és demokrácia szellemében vázolja fel, amint hogy a demokrácia a magyarországi nemzetiségi mozgalomban ezzel a programmal kap végleg polgárjogot.

A felsorolt határozati elvekből következik, hogy a nagybecskereki program többet jelent alkalmi politikai megnyilatkozásnál, ez maga a kiegyezéstől az első világháborúig (1914-1918) érvényes hazai szerb nemzetiségi program: *Miletics, Polit* és *Timic Jása* programja. Ezért oly egyértelmű a magyarországi szerbség nemzetiségi politikája ebben a korban. Miletics elítéltetése után (1876) a nemzetiségi párt "szerb nemzeti párt"-nak nyilvánítja magát.

SZLOVÁK NEMZETISÉGI POLITIKA

A szlovák nemzetiségi politika iránya a kiegyezést követő évtizedben kifejezetten kulturális célzatú, tehát csak annyiban foglalkozik nemzetiségi kérdésekkel, amennyiben ezek az általános közművelődési és iskolai kérdésekkel összefüggenek. Ezzel a megállapítással bizonyos fokig ellentétbe kerülünk mindazokkal a korábbi vélekedésekkel, amelyek a szlovák kulturális problémáknak a kiegyezést követő években szándékosan politikai, sőt pánszláv jelleget tulajdonítanak. Igaz, hogy az 1863-ban engedélyezett és alapított szlovák közművelődési egyesület, a *Matica Slovenska* körül tömörült írók és közéleti férfiak — élükön *Moyses* beszercebányai püspökkel és *Daxner István* tiszolci ügyvéddel, az 1861. évi szlovák nemzetiségi program egyik szerkesztőjével — egyben politikai síkon is védelmezik népük érdekeit, ez azonban legkevésbé sem befolyásolja a Matica kulturális munkáját.

A *Matica* kiadványai mentesek voltak attól a politikai célzattól, amelyet az elmagyarosodott asszimilánsok, a felső-magyarországi szlovák nemzetiségű megyék országgyűlési képviselői, az elfoglalt helybeli vármegyei tisztviselők s a magyar néptől oly távolálló nyelvi és nemzetiségi türelmetlenség korabeli hirdetői tulajdonítanak kitartó és téves meggyőződéssel ennek a munkának. A kiegyezés körüli években egyébként is minden remény megvolt arra, hogy a vegyes nemzetiségű megyék magyar és szlovák értelmisége közelebb jusson egymáshoz. *Francisci* lipcői, *Daxner* gömöri alispánna történt megválasztása, valamint számos szlovák értelmiségi bevonása a közhivatalokba, a szlovák nők egyesületének (Zivena) engedélyezése stb. mind annak a megbékélési folyamatnak kedvező jelensége, amely a szlovák-magyar társadalmi érdekövezetben megindult.

Az "asszimilánsok" azonban csakhamar elébe vágtek ennek a kedvezően alakuló folyamatnak. Már a nemzetiségi törvény évében több olyan jelenséggel találkozunk, amely kifejezetten a politikai és nyelvi ellentétek felidézését célozza. A csupán opportunizmusból, a politikai és társadalmi egzisztenciális "pecsenyesütögető, magyarkodó" szlovákok többet ártottak a megbékélésnek, mint a nyílt sisakkal hadakozó, de a magyarsággal megbékélést kereső szlovákok. Így a régi szlovák eredetű nemesi családból származó, "ultramagyar" történész, *Zsilinszky Mihály* 1868 elején minden komoly tudományosságot nélkülözően szlovák "történethamisítások"-ról cikkezik (Szláv Történeti Szemle) a *Századok* című történettudományi folyóiratban, s ezzel már az ötven évvel későbbi pánszlávistáknak ad indokolatlan fegyvert a kezükbe. *Madocsányi Pál* rózsahegy, *Zmeskál Mór* alsókubini, *Rudnyánszky Flórián* bars megyei képviselő a nemzetiségi vitában a felvidéki (Turóc, Liptó, Árva megye) tót lakosság ellen hecceli a parlamenti közhangulatot. Ezek a lassan ható mérgek felszívódnak a nemzeti közvéleménybe s a nyolcvanas években valóban forradalmi hangulatú pánszláv megnyilatkozásokkal találkozunk a kor nemzetiségi sajtójában. Az a körülmény, hogy 1874-ben és 1875-ben a három szlovák gimnáziumot bezárták, a turócszentmártoni Maticát megszüntették, vagyonát elkobozták, jövátéhetetlenné tették az 1868-ban kezdődő hibasorozatot. A fejlődés rendje szerint a lassan-lassan asszimilálódó és semmiképpen sem magyarelles szlovák értelmi-

ség ettől kezdve szembefordul a kormányzattal és mindinkább veszélyesebb disszimilációt kezdeményez egyrésről a félreértéseket okozó "elfajzottak" (odrodilci) – ahogy az "asszimilánsokat" a kor nagy szlovák politikusa és írója, *Vajansky* nevezi, – másrészt a magyar állampolitika ellen. A *Matica* vezetői már 1873 januárjában felismerik a fenyegető veszélyt, amely később a két nép közötti viszonyt oly végzetesen befolyásolta s az akkor tartott választmányi ülésről emlékiratot intéztek *Szlávy József* miniszterelnökhöz, amelyben a kor szlovák történet- és kulturpolitikai felfogását fejezték ki:

"A Slovenska Matica tagjai – írja az emlékirat – sohasem feledik, hogy őseik hazánk földjét történelem előtti idők óta öröklötten lakták, hogy azok hazánk egyéb javaival közel ezer esztendeje, annak jó és balszerencsését osztották. A Slovenska Matica tagjai békés férfiak, akik jól tudják, hogy minden erőszakos felforgatás okvetlen sok nyomort és ínséget von maga után és csak bizonytalan jövőt rejt. Azért sohasem fognak segédkezet nyújtani a fondorkodásnak..., sőt ezeknek határozottan és erélyesen útját állni és békés törvényes úton azon feltételeket igyekeznek elérni..."

"Mennyire felelt meg ezen egylet fennállása óta kitűzött céljának, s mennyire járult a tót nép szellemi művelődésének emelésére, ez nyílt kérdésnek is tekinthető".

Történelmi tény, hogy a Slovenska Maticában kulturális és nyelvi művelődés fedezete alatt nacionalista pánszláv agitáció is folyt.

"Egyébként ezen vigasztalan állapotban némi megnyugtató szolgál s javításra kilátást nyújt a *Slovenska Matica* tagjainak azon mély, legbensőbb meggyőződésük, hogy magyar testvéreink bizalmatlansága saját jövőjük feletti túlságos aggodalomból ered...ezen szerencsétlen, mert alaptalan félelmet eloszlatni és a rég megedzett, ezredéves, a szerencse változásával dacoló testvéries bizalmat ismét visszaállítani, amelynek aztán nem lesz nehéz a helyes modus vivendi megállapítani, amellyel mind a magyarok, mind a tótok megelégedhetnének".

Így írt a *Slovenska Matica* vezetősége.

Ez a modus vivendi azonban nem született meg 1875 előtt.

utána pedig az iskolatörvények idején nem lehetett többé létrehozni a két nép tartós megegyezését. Pedig két alkalommal is nyílt lehetőség a magyarság és a nemzetiségek közti megegyezésre.

A nemzetiségi béke helyreállítására a függetlenségi-nemzetiségi paktum volt az utolsó lehetőség. Ez a paktum történeti jelentőségű s annál sajnálatosabb, hogy szövegét, amely annak idején a *Correspondence Slave*-ben és a magyar sajtóban is megjelent, Jászi műve óta (1912) egyetlen szakmunkánk sem közölte vagy méltatta.

A függetlenségi-nemzetiségi paktum, azaz a magyarországi nemzetek megbékélése tárgyában szerkesztett törvényjavaslat (24) az 1867. évi kisebbségi javaslat figyelembevételével kívánta rendezni a magyar nemzetiségi kérdést. Ha megvizsgáljuk a törvényjavaslat első szakaszát, láthatjuk, hogy a magyar függetlenségi politikusok igen szerencsés és diplomatikus formában egyeztetik ezt a javaslatot az 1861. évi *Wład-Popović*-féle tervvel, amely — mint ismeretes — a magyarországi nemzetiségek országos nemzetekké nyilvánítása helyett megelégszik a magyarországi "politikai nemzet" elismerésével.

A függetlenségi-nemzetiségi alaptörvény értelmében a magyarországi közoktatást gyökeresen át kell alakítani a "magyarországi politikai nemzet", azaz a hat nemzetiség politikai egysége szellemében. A gyakorlatban ez a határozat a nemzetiségi követelések legfontosabb pontját, az iskola-kérdést kielégítően rendezné, amelynek jelentőségét első modern iskolatörvényünk, az 1868:XXXVIII.tc. is megállapítja.

Még előljáróban ki kell azonban mondanunk a való tényállást: a dualizmus korának uralkodó társadalma — legalább is eleinte — nem azért magyarosított, hogy ezzel a más ajkúakat elnyomja, hiszen ez eleve szemben állt volna a szabadelvű koreszmével és az egyéni szabadságjogokkal, amelyeket e korszak többé-kevésbé figyelembe vett. A *Tisza Kálmán* kormányelnökségével polgárjogot nyert általános magyarosítási láz a "nemzeti állam" és a "nemzeti közművelődés" jelszavainak hirdetésével a szociális nyugtalanság nyomán keletkezett mozgalmak és szenvedélyek vezető csatornájául szolgált, amellyel sikerült is átmenetileg háttérbe szorítani a földkérdésre vonatkozó terveket, a kíván-

dorlás ügyét, az új társadalmi osztály, a munkásság érdekvédelmét, a magyarság és a külföld kapcsolatait, egyszerűen mindazt, ami 1848 Magyarországot Európához és a világhoz kötötte.

A kiegyezési Magyarország nemzetiségi politikájának elferdüléséhez hozzájárult az is, hogy az ellenzéken nemcsak *Simonyi Ernő*k, *Irányi Dániel*ek vagy *Mocsáry Lajos*ok álltak, hanem közepes tehetségű, sovinizmusra és hamis fajelméletekre hajlamos politikusok is, akik ellenzékiességük leple alatt valóságos tervhadjáratot indítottak a más ajkúakkal szemben.

Az 1848-as szabadságharc eltiprása következtében a világiosi fegyverletétel és az 1867-es osztrák-magyar kiegyezés közötti időben két Magyarország élt. Az egyik a földrajzi, elalélt, nehezen ocsúdó, de végül is magára talált tényleges Magyarország, amely európai látóköri politikai vezetők híján nem ismerte fel önnön helyzetét, a másik a kossuthi emigráció elképzelt Magyarországa, amely kivételes történeti előrelátással a dunai népek szövetkezésének reális előkészítésében vélte felismerni az új magyar hivatást.

A kossuthi konföderációs tárgyalások a tekintetben bámulatos következetességet tanúsítanak. Amit Kossuth 1851-ben a horvátság felé proklamált, azt vallja 1854-ben és később a száműzött *Obrenovic Mihállyal* folytatott londoni tanácskozásai, a *Klapka György* közvetítésével intézett 1859. évi Cuza-féle román tárgyalások alkalmával, a *Magyar Nemzeti Igazgatóság* 1860 szeptember 15-én közzétett turini emlékiratában, az 1861 januárban Klapka útján *Iasi*-ban (ejtsd: Jaszi-ban) kötött átfogó Duna-konföderációs tervezetében, a "*Dunai Szövetségben*".

Az alkotmány nélküli korszak magyar nemzetiségpolitikájának tervezetei lassan átmennek az elméleti síkról a napi politika területére. A szenvedélyek fellángolnak, s új erőre kap a pánszláv gondolat. Sorra jelennek meg az 1848. évi nemzetiségi programok egyenes jogutódaiként az új nemzetiségi követelések, s újabb elvi félreértések között megindul a magyarországi nemzetiségi kérdés reformkorszakát bejelentő "nemzetiségi törvény" (1868:XLIV.tc.) előkészítő tárgyalása.

A Kossuth által vallott föderációs elmélet a mértéktartó

nemzetiségi politikusok körében mélyen, céltudatosan élt. Nyilvánvaló tehát, hogy ha a hatvanas évek nemzetiségi tárgyalásait Kossuth elvei szerint irányítanák, a közép-dunai magyar államtest korszerű átszervezése és ezzel megmentése feltételezhetően minden nagyobb nehézség nélkül megvalósulhatott volna, s ezzel az orosz cári birodalom felé kacsintgató elfogult pánszlávisták akcióinak a méregfogát ki lehetett volna húzni.

Kétségtelenül igaz, hogy ha 1867-ben nem történik meg a magyar-osztrák kiegyezés, megszabadultunk volna egypár szupremációtól, elkerülhettük volna a bécsi udvari körök magyarellenos intrikáit (lásd Ferenc Ferdinánd trónörökös magyargyűlöletét), ha politikusaink, diplomataink és főuraink nem a bécsi osztrák-germán szellemben nevelődtek volna; ha mindez nem történt volna meg, a Magyarországon élő népek hamarosan megtalálták volna az utat a konföderációs Dunai Államszövetség kibontakozásához.

Az országgyűlés 1868 november 24-én tűzte napirendre a nemzetiségi törvényjavaslat általános vitáját. Zsúfolt pad-sorok, feszült érdeklődés közepette indult meg a történelmi jelentőségű vita, amelynek első felszólalója *Deák Ferenc* volt, aki a "nemzetiségek egyenjogúsága tárgyában" alkotandó törvény kiinduló pontjául ez alkalommal benyújtott külön törvényjavaslatában a "politikai nemzet"-ről vallott felfogást tette. Ezzel eldöntötte a nemzetiségi törvény sorsát. Deák kizárólag közjogi érvekre alapozott felfogását deklaratív jelleggel, ellentmondást eleve kizáróan kívánta érvényesíteni a törvény végleges szövegében, mint ez alábbi nyilatkozatából kitűnik:

"Az idő rövid — mondta Deák —, hosszas szónoklattal nem fogom az időt pazarolni, egyszerűen azt mondom, hogy az én meggyőződésem a fennforgó kérdésben az, hogy Magyarországon egy politikai nemzet létezik: az egységes magyar nemzet, amely oszthatatlan, amelynek a hon minden polgára, bármilyen nemzetiséghez tartozzék, egyenjogú tagja. A másik, amit tartok és hiszek, hogy ezen egyenjogúságot csak az országban élő többféle nyelvek hivatalos használatára nézve, s erre nézve is csak annyiban lehet külön szabályok alá vonni, amennyiben ezt az ország egysége, a kormányzat

lehetősége s az igazság pontos kiszolgáltatása szükségessé teszi. Ezen két alapelvből kiindulva nem új dolgot mondok, mert eddig is az alkotmány alapelve szerint úgy állott, hogy mint említém, Magyarország összes honpolgárai egy politikai nemzetet képviselnek, ez a magyar nemzet, s ezen politikai nemzetnek minden honpolgára egyenjogú tagja. Kimondom továbbá, hogy a nemzet említett polgárai politikai egységénél fogva, ami az állam nevében történik, nem történhetik más nyelven, főleg nem többféle nyelven: ennek az állam nyelvén, magyar nyelven kell történnie. Ennélfogva valamint eddig, úgy ezen túl is Magyarországon a törvényhozás nyelvének, a törvényhozási tanácskozásokban és minden működésekben a magyar nyelvnek kell lennie; magyar nyelven kell alkotni a törvényeket, melyek hiteles fordításban más nyelveken is kiadandók. A kormány nyelve pedig a kormányzás minden ágában szintén magyar”.

A törvény “politikai nemzet” fogalma azonos a francia “államnemzet” fogalmával, mégis azzal a különbséggel, hogy ez a nemzetkeret nálunk bizonyos történelmi mellékízt kapott. Közgondolkodásunk a politikai nemzetben nem látott mást, mint a középkor feudális nemességének jogutódját, tehát egy arisztokratikus zártágú korporációt, amelyben az egyénnek fel kellett emelkednie.

Deák nemzetiségi politikáját kezdettől fogva az ellentétek kiegyenlítésének szándéka jellemzi. Maga sem gondol arra, hogy elmélete szövegezésekor a “politikai nemzet” fogalmából a dualizmus korának hivatalos nemzetiségpolitikája váljék.

A magyar nemzet, pontosabban *a magyar nép nem uralkodni kívánt a nemzetiségeken, nem állampolitikát, hanem célszerű nemzetiségi politikát, valóban megegyezést kívánt.*

A nemzetiségi törvény országos vitája öt napon keresztül folyt. Szenvedélyes, s a nemzetiségi képviselők részéről már-már gyűlölködő felszólalások hangzottak el.

Maga *Misic* újvidéki ügyvéd, a szerb képviselőcsoport vezére, azt ajánlotta, hogy mivel a közhangulat nem érett meg a nemzetiségi törvény megalkotására, az országgyűlés halassza el azt. S ha akkor a honatyák hallgattak volna *Misic* képviselőre, nem került volna sor terméketlen nemzetiségi passzivitásra, amelynek következtében a nemzetiségek vélt

vagy való sérelmeiken rágódtak. Elsőrendű nemzetpolitikai érdek lett volna, hogy a nemzetiségi törvényjavaslat vitáját a tárgyalásnak ebben a szenvedélyes szakaszában félbeszakítsák és elhalasszák. Ez nem történt meg. Az elkeseredés passzivitásba vitte a nemzetiségeket. A keserű passzivitás kitűnő talaja lett az újra fellángolt pánszlávizmusnak, *amely végül is a csehszlovakizmust eredményezte.*

A nemzetiségi törvény kihirdetése után új korszak nyílt a magyarországi nemzetiségek történetében. Ezt a kort a politikai szakirodalom a passzivitás korának nevezte el; ezzel is jelezte, hogy a központosító államhatalommal szemben a nemzetiségek elzárkóznak, passzivitásba vonulnak. *Mraz Andrej*, az ismert szlovák irodalomtörténész tanulmányában visszapillantást vet a maga népének nemzetiségi életformájára és arra a megállapításra jut, hogy az első világháború előtti szlovák írók és az értelmiség csupán a tények, a körülmények és a sérelmek följegyzésére szorítkoztak, az azokhoz fűzött megjegyzéseiket és ellenbizonyítékaikat íróasztalaik fiókjaiban gyűjtötték későbbi felhasználás céljából.

A szlovák nemzetiségi politika az 1867-es kiegyezés után úgynevezett leplezett politika volt. A szlovákok magyarellen-es pánszláv ideológiájukat "kulturális" köntösbe burkolták, de egyesületeikben annál szenvedélyesebben politizáltak. Nyíltan csak annyiban foglalkoztak a napi politikával, amennyiben az az általános szlovák közművelődési és iskolai kérdésekre vonatkozott. Viszont a *Matica Slovenska* körül tömörült írók, közéleti férfiak (tanítók, papok, bírák) — élükön *Moyzes István* besztercebányai püspökkel, aki a kor elismert pánszláv vezére volt — politikai síkon is védelmezik népük érdekeit.

JEGYZETEK:

5. *Tököly-Popovics Száva* (1761-1842) aradi földbirtokos volt. 1785-ben Pesten avatták a jogtudományok doktorává. Csanád vármegye aljegyzője, 1792-ben pedig a magyar kancellária titkára lett. 1800-ban a nemesi felkelés idején az aradi ezred parancsnoka volt. 1802-ben az országgyűlésen a magyar alkotmány buzgó védelmezőjeként szerepelt, 1838-ban két nagy alapítványt létesített. Az egyikkel Bécsben a katonai és mérnöki pályára készülő tehetséges, szegény szerb ifjakat igyekezett segíteni, a másikkal Pesten a görögkeleti valláshoz tartozó te-

lehetősége s az igazság pontos kiszolgáltatása szükségessé teszi. Ezen két alapelvből kiindulva nem új dolgot mondok, mert eddig is az alkotmány alapelve szerint úgy állott, hogy mint említém, Magyarország összes honpolgárai egy politikai nemzetet képviselnek, ez a magyar nemzet, s ezen politikai nemzetnek minden honpolgára egyenjogú tagja. Kimondom továbbá, hogy a nemzet említett polgárai politikai egységénél fogva, ami az állam nevében történik, nem történhetik más nyelven, főleg nem többféle nyelven: ennek az állam nyelvén, magyar nyelven kell történnie. Ennélfogva valamint eddig, úgy ezen túl is Magyarországon a törvényhozás nyelvének, a törvényhozási tanácskozásokban és minden működésekben a magyar nyelvnek kell lennie; magyar nyelven kell alkotni a törvényeket, melyek hiteles fordításban más nyelveken is kiadandók. A kormány nyelve pedig a kormányzás minden ágában szintén magyar”.

A törvény “politikai nemzet” fogalma azonos a francia “államnemzet” fogalmával, mégis azzal a különbséggel, hogy ez a nemzetkeret nálunk bizonyos történelmi mellékízt kapott. Közgondolkodásunk a politikai nemzetben nem látott mást, mint a középkor feudális nemességének jogutódját, tehát egy arisztokratikus zártágú korporációt, amelyben az egyénnek fel kellett emelkednie.

Deák nemzetiségi politikáját kezdettől fogva az ellentétek kiegyenlítésének szándéka jellemzi. Maga sem gondol arra, hogy elmélete szövegezésekor a “politikai nemzet” fogalmából a dualizmus korának hivatalos nemzetiségpolitikája váljék.

A magyar nemzet, pontosabban *a magyar nép nem uralkodni kívánt a nemzetiségeken, nem állampolitikát, hanem célszerű nemzetiségi politikát, valóban megegyezést kívánt.*

A nemzetiségi törvény országos vitája öt napon keresztül folyt. Szenvedélyes, s a nemzetiségi képviselők részéről már-már gyűlölködő felszólalások hangzottak el.

Maga *Misic* újvidéki ügyvéd, a szerb képviselőcsoport vezére, azt ajánlotta, hogy mivel a közhangulat nem érett meg a nemzetiségi törvény megalkotására, az országgyűlés halassza el azt. S ha akkor a honatyák hallgattak volna *Misic* képviselőre, nem került volna sor terméketlen nemzetiségi passzivitásra, amelynek következtében a nemzetiségek vélt

vagy való sérelmeiken rágódtak. Elsőrendű nemzetpolitikai érdek lett volna, hogy a nemzetiségi törvényjavaslat vitáját a tárgyalásnak ebben a szenvedélyes szakaszában félbeszakítsák és elhalasszák. Ez nem történt meg. Az elkeseredés passzivitásba vitte a nemzetiségeket. A keserű passzivitás kitűnő talaja lett az újra fellángolt pánszlávizmusnak, *amely végül is a csehszlovakizmust eredményezte.*

A nemzetiségi törvény kihirdetése után új korszak nyílt a magyarországi nemzetiségek történetében. Ezt a kort a politikai szakirodalom a passzivitás korának nevezte el; ezzel is jelezte, hogy a központosító államhatalommal szemben a nemzetiségek elzárkóznak, passzivitásba vonulnak. *Mraz Andrej*, az ismert szlovák irodalomtörténész tanulmányában visszapillantást vet a maga népének nemzetiségi életformájára és arra a megállapításra jut, hogy az első világháború előtti szlovák írók és az értelmiség csupán a tények, a körülmények és a sérelmek följegyzésére szorítkoztak, az azokhoz fűzött megjegyzéseiket és ellenbizonyítékaikat íróasztalaik fiókjaiban gyűjtötték későbbi felhasználás céljából.

A szlovák nemzetiségi politika az 1867-es kiegyezés után úgynevezett leplezett politika volt. A szlovákok magyarellen-es pánszláv ideológiájukat "kulturális" köntösbe burkolták, de egyesületeikben annál szenvedélyesebben politizáltak. Nyíltan csak annyiban foglalkoztak a napi politikával, amennyiben az az általános szlovák közművelődési és iskolai kérdésekre vonatkozott. Viszont a *Matica Slovenska* körül tömörült írók, közéleti férfiak (tanítók, papok, bírák) — élükön *Moyzes István* besztercebányai püspökkel, aki a kor elismert pánszláv vezére volt — politikai síkon is védelmezik népük érdekeit.

JEGYZETEK:

5. *Tököly-Popovics Száva* (1761-1842) aradi földbirtokos volt. 1785-ben Pesten avatták a jogtudományok doktorává. Csanád vármegye aljegyzője, 1792-ben pedig a magyar kancellária titkára lett. 1800-ban a nemesi felkelés idején az aradi ezred parancsnoka volt. 1802-ben az országgyűlésen a magyar alkotmány buzgó védelmezőjeként szerepelt, 1838-ban két nagy alapítványt létesített. Az egyikkel Bécsben a katonai és mérnöki pályára készülő tehetséges, szegény szerb ifjakat igyekezett segíteni, a másikkal Pesten a görögkeleti valláshoz tartozó te-

hetséges, szegény szerb ifjak tanulmányait könnyítette meg a pesti tudományegyetemen. Ez az utóbbi volt a "Tökölyanum", amelynek ösztöndíjaival 700-nál több szerb ifjú végzett.

6. A magyar nemzet számára oly fontos 1867-es események kronológiai történetét az alábbiakban foglalhatjuk össze:

Február 3-án uralkodói pátenus intézkedik a kiegyezést előkészítő birodalmi gyűlés egybehívásáról.

Február 6-án befejeződnek a kiegyezést előkészítő bizottságok birodalmi tárgyalásai. *Belcredi* birodalmi miniszterelnök kísérletet tesz a kiegyezés megakadályozására, a kísérletet azonban *Beust* birodalmi külügyminiszter és *Andrássy Gyula* gróf meghiúsítja.

Február 7-én *Ferenc József* császár *Belcredi* kormányát felmenti és *Beust* gróftól bizza meg új kormány alakításával. *Beust Friedrich Ferdinánd gróf* (1809-1886) ősrégi német nemes család sarja. 1849 februárjában Szászország vallás- és közoktatásügyi minisztere, később miniszterelnöke lett, sokáig ellenzte Ausztria kezdeményezéseit, csak 1866-ban szegődött Ausztria pártjára. Amikor királyával együtt menekülnie kellett, Ausztriában telepedett le, ahol 1866 október 30-án külügyminiszter, most pedig miniszterelnök lett.

Február 8-án *Beust* és *Deák* közt Bécsben megállapodás jön létre az osztrák-magyar kiegyezés elvi kérdéseiben. Az uralkodó *Deák* Ferencet akarja megbízní a magyar kormányalakítással, de *Deák* *Andrássy Gyula* gróftól javasolja.

Február 12-én a leendő magyar miniszterek már részt vesznek a bécsi minisztertanácson.

Február 17-én – *Beust* előterjesztésére – *Andrássy Gyula* gróf elnöklétével kinevezi az első felelős magyar kormányt. Vallás- és közoktatásügyi miniszter *Eötvös József* báró, pénzügyminiszter *Lónyay Menyhért*, közlekedésügyi miniszter *Mikó Imre*, igazságügyminiszter *Horvát Boldizsár* lesz. *Deák* *Ferenc* miniszteri tárcát sem vállal.

Április 10-én visszaállítják a vármegyék önkormányzatát.

Május 22-én *Kossuth* *Lajos* levelet intéz *Deák* *Ferenchez*, amelyben élesen bírálja a kiegyezési politikát (ez az ún. *Cassandra-levél*).

Május 29-én az országgyűlés megszavazza az 1867:XII.tc-et, amellyel az uralkodóház és a magyarság kiegyezése megtörténik. Megszületik az Osztrák-Magyar Monarchia. A kiegyezési törvény 59. szakasza kimondja, hogy Ausztria és a Magyar Korona Országai közt vám- és kereskedelmi szerződést kell kötni (ami az 1867:XVII.tc-kel meg is történik).

A magyar országgyűlés a kiegyezéssel elismeri a közös had- és pénzügyet, később az 1867:XV.tc-kel magyar adósságként vállalja a birodalom adósságainak egy részét is. A kiegyezéssel az 1848-as törvények alapján Erdély újból egyesül Magyarországgal.

Június 8-án *Habsburg-Lotharingiai* *Ferenc József* osztrák császárt I. *Ferenc József* néven Magyarország apostoli királyává, feleségét, *Erzsébetet* pedig Magyarország királynéjává koronázzák.

Július 22-én az ó-cseh párt deklarációt intéz *Ferenc József* császárhoz, amelyben Csehország államjogi állásának elismerését követeli.

7. *Holly Jan* (1785-1849) római katolikus plébános volt. Legismertebb 2 műve a "Sztatopluk" 12 énekből (1833) és a "Cirillo-Methodiana" 6 énekből (1835) álló eposza. Erős pánszláv érzelmű költő.

8. *Sládkovic Andris* (családi nevén *Braxatoris*) (1820-1871) evangélikus pap volt. Főbb művei: *Detvan* 5 énekben (1853), *Szvatomartiniada* (1861) és *Gróf Mikulás Subic Zrinsky* na *Sihoti* (1899).

9. *Szobár Lőrinc János* (1867-ben a lipcsei Liszkován született. 1886-ban a pánszláv eszmék terjesztése miatt a lőcsei és minden más középiskolából kizárták. Csehországban érettségizett, majd a cseh egyetemen orvos lett. 1906-ban tőléppárti programmal képviselőjelöltként lépett fel, de megbukott. Izgatás miatt egy évig a szegedi börtönben ült. 1919-ben Szlovénia közhatalmú minisztere lett, majd cseh egészségügyi, 1921-ben közoktatásügyi miniszter, 1922-ben a pozsonyi egyetem tanárává nevezték ki.

10. *Hlinka András* 1865-ben Csernován született. 1889-ben a szepesi egyházmegye papjává szentelték. 1895-től rózsahegy plébános volt. Döntő szerepet játszott a Felvidék elszakításában. 1919 után a prágai parlamentbe került. Ellenzéki pártot szervezett. A csehek elítélték és fogságba vetették.

11. *Hodza Milán* 1878-ban született a turóczi Szucsánvban. A pesti egyetemen jogi pályára készült, de újságíró lett. 1903-ban tőlétilapot indított és politizálni kezdett. Prágában unifikációs, majd földművelésügyi miniszter volt.

12. *Ugron Gábor* 1880-ban Marosvásárhelyen született. 1906-ban főispán, 1915-ben országgyűlési képviselő, 1917-ben belügyminiszter lett. 1920-ban nemzetgyűlési képviselővé választották.

13. *Láng Lajos* (1849-?) közigazda és politikus, országgyűlési képviselő. 1903-ban kereskedelmi miniszter lett, ezután egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. 1911-ben "Csanaki" előnévvel báróságot kapott.

14. Analóg eset tanúi vagyunk mi is a legújabbkori emigrációban. Vajon hazánk felszabadulása esetén a szovjet megszállás alól összehétkötené-e az idekint élő szláv politikusokat a magyarsággal? Aligha. A szovinizmus méreghatása még nem múlt el.

15. Csúpn a helyzet jobb megvilágítása érdekében hozzuk fel, hogy a Kárpát-medencei politikusok részéről egyetlen terv előzi meg a kossuthi programot. Ez a *Balcescu-Ghica*-féle délkelet-európai *Dunai Szövetséges Államok* terve, amely megelégszik a magyar-román délszláv nemzetek szövetségi kormányának és közös parlamentjének kívánalmaival, de ezen belül a nemzetiiségi kérdéssel, mint bármilyen dunai szövetkezés jövőjét eldöntő sorskérdéssel, külön nem foglalkozik. Balcescu, a történész, kétségkívül helyesen látja az átfogó problémákat, de a "résztétkérdésekkel", mint az erdélyi, tágabb értelemben a Duna-völgyi nemzetiiségi kérdéssel az ezeket közelebből nem ismerő havasalföldi szaktő nem óhajt foglalkozni. Emigrációban írt történeti műben (*Istoria romanilor sub Mihail-Voda-Viteazu*) csúpn nagy vonalakban, de ma is élő útmutatásként foglalkozik az erdélyi kérdéssel. Csak egy mondatát idézzük:

"Erdélyben nem az volt és nem az a megoldandó probléma, miként járjon el akár a románság, akár a magyarság, szárság vagy székelység, hogy csak ő maradjon egyedül ebben az országban s hogy miként űzze el a többi népet, hanem az, hogy mind az egyedekre, mind pedig a nemzetekre kiterjesztett jogegyenlőség alapján mindenki keresse egymásközt a megegyezés lehetőségeit egy szövetségen alapuló (föderatív) állam keretében".

16. A kossuthi közigazgatási szerkezet a községi és megyei, valamint az országos önkormányzatra vonatkozó ügyekkel foglalkozik, mint szinte a realitásokon belüli alapokkal. Ezek keretében az egyéni, iskolai és egyházi jogokra épül, amint azt *Teleki*hez intézett, június 15-én kelt levelében kifejti

Egyéni vonatkozásban:

1. A községi rendszert megállapító törvény értelmében a község képviselői elhatározzák, minő nyelven vezetik jegyzőkönyveiket és igazgatják községi ügyeiket. Az egyének személyes szabadságának biztosítása végett azonban fennmarad az a jog, hogy ki-ki a köztanácskozásokon azon a nyelven nyilatkozhassék, amelyen

tetszik, folyamodását is a község bármely lakosa tetszés szerinti nyelven adhatja be.

2. Hasonló a helyzet a megyékre nézve is. A megyét alkotó községek képviselőinek határozatától függ, minő nyelvet használnak a hivatalos nyelven kívül a megyei közigazgatásban; mindazonáltal a köztanácskozsásokban ki-ki azon a nyelven szólhat, amelyen akar.

3. Az ország kormánya egyesektől, községektől, megyéktől bármely nyelven írott felterjesztéseket elfogad. A kormány hivatalos nyelve azonban a magyar, de rendeleteit az ország törvényhatóságai által elfogadott minden nyelven kiadja.

4. A törvényhozás nyelve a magyar. De petíciókat bármi nyelven elfogad. A képviselők és szenátorok tetszésük szerinti nemzetiségi osztályokba iktatják be magukat s ezek az osztályok kötelesek minden törvénynek hiteles fordításáról gondoskodni, a kormány viszont köteles a törvényeket minden, az országban szokásos nyelven kihirdetni.

Az iskolai nevelést illetőleg:

1. A község nem lehet iskola nélkül. A községi iskolákban az oktatási nyelv az, amelyet a község hivatalos nyelvül megállapítottak.

2. A lakosság kisebbségének azonban joga van, ha tetszik, külön iskolát állítani és annak oktatási nyelvét használni.

3. Minden megyében felsőbb iskolának kell lenni, melynek oktatási nyelve az, amelyet a megye hivatalos nyelvül megállapítottak.

4. A megyebeli községeknek vagy lakosságnak azonban szabadságában áll más nyelvű külön felsőbb iskolákat is alapítani.

5. Több megye együtt, ha tetszik, egyetemet (universitást) is alapíthat s annak oktatási nyelvét tetszés szerint állapíthatja meg.

6. Az országos főegyetemnél pedig az országban levő minden nyelvnek tanzséket kell állítani.

7. A községi oktatókat a község, a megyei tanintézetek oktatóit a megye nevezi ki és fizeti, a különböző vallásfelekezeteknek saját iskoláikra vonatkozóan rendelkezési joguk van.

8. Minden nemzetiség számára elegendő számú népnevelő intézetről a status tartozik gondoskodni.

Az egyházakat illetőleg:

1. Minden vallásfelekezetnek a státus (állam) irányában egyenlő joga van.

2. Az állam a hit és vallás dolgaiba nem avatkozhatik. Mindegyik egyházfelekezet a maga egyházi belügyeit tetszés szerint intézi és igazgatja, de...az egyházak szociális intézményeknek tekintendők s mint ilyenek status-t a státusban (államot az államban) nem képezhetnek.

Ezt a kész nemzetiségi-közigazgatási és művelődési tervet Kossuth "Magyarország alkotmányának alapvonásai, tekintettel a nemzetiségi kérdés megoldására" című alkotmányjogi munkájában az egyén jogairól, a községek és megyék igazgatásáról s a törvényhozó hatalomról még külön is kibővíti. Figyelemre méltóan kiegészíti az 1851. évi "alkotmány" függelékeként közölt Horvátországra, Erdélyre és a szerbsegre vonatkozó megjegyzéseket. A társországokról (Horvát-Szlavónia-Dalmátország) szólva Kossuth kijelenti:

"E csatolt országok történelmileg mindig külön országok voltak, úgy lakosaik tömör nemzetisége, mint az általuk lakott területnél fogva. Sohasem voltak részei, hanem társországai Magyarországnak.

Ezen országokra nézve igazságosnak találom, hogy beligazgatásuk szempontjából teljesen függetleneknek ismertessenek el Magyarországi kormányától és

törvényhozásától. Helyesnek tartom, hogy maguk szervezkedjenek tetszésük szerint községek-, megyék- és törvényhozásukban, beligazgatásuk szempontjából függetlenek legyenek Magyarország kormánya- és törvényhozásától, amely függetlenek egymástól az amerikai Unió szuverén államai... Részemről a közös ügyek közé csupán a terület közös védelmét szárazföldön és tengeren, a külhatalmakkal való viszonyt, a határszéli vámokat, a kereskedelmi rendtartást és a tenger felé vezető közös közlekedési utakat foglalom be".

Ezt a pontosan körvonalazott államszövetségi programot Kossuth az 1852 július 9-én kelt New York-i horvát proklamációban a közös fegyverszövetségtől teszi függővé.

"Hogy azonban már előzetesen is elejét vegyem mindenféle bizalmatlanságnak — hangzik *Kossuth* nyilatkozata a 'horvát és szlavón nemzethez' —, nemzetem nevében ezennel ünnepélyesen kijelentem s nemzetem ígéretemet szentnek fogja tartani, hogy a magyarnak semmi egyéb kívánsága nincs, mint hogy a horvátok és szlavónok segítségével lerázza a Habsburgok jármát. Mihelyt ez megtörtént, a magyarok készek a horvátokkal és szlavónokkal egyenlő államjogi alapon és független önkormányzat alapján úgy, miként az Amerikai Egyesült Államok vannak, szövetkezni vagy pedig, ha a horvátok és szlavónok régi állapotukat megünták volna, a horvátok és szlavónok történelmi és természetes területét, mint független szomszéd államot elismerni, azzal az egyetlen kikötéssel, hogy Fiume teljesen szabad legyen s joga legyen választani, hogy független kereskedelmi város akar maradni vagy pedig a magyar vagy horvát szuverénitásnak veti magát alá".

Erdélyt *Kossuth* külön országrésznek tekinteni nem hajlandó s az itteni nemzetiségekre vonatkozólag a tervezetben foglalt általános alapelveken kívül további engedelményekre — az államegység megóvása érdekében — nem utal.

Az erdélyi oláhokkal és szászokkal kapcsolatosan ebben a munkában nem foglalkozunk.

Kossuth emigrációs szerb politikájáról az "alkotmány-tervezet" mellékletében csak annyiban kapunk felvilágosítást, hogy Kossuth ugyanazt a békeszándékát tolmácsolja, mint hónapokkal előbb *Garasanin* szerb belügyi főnökhöz intézett leveleiben vázolt.

A nevezett tervezetben Kossuth a Vojvodina korábban már ismertetett nemzetiségi összetételének bírálatán kívül csupán a következő általános alapelvekre szorítkozik:

"Szerb testvéreink össze vannak gyűlve más fajokhoz tartozó polgártársaikkal. Nem akarom, hogy bármely más faj rajtuk többséget gyakoroljon. Ellenben felteszem azt is, hogy méltányosságból ők sem kívánnak uralkodni más fajú polgártársaikon.

Kijelentem egyébiránt nyíltan, a bennem élő testvéri érzelem egész őszinteségével, hogyha azon polgártársaink, kiknek nyelve más, mint a mienk, óhajokat táplálnának, melyek figyelmes kutatásomat kikerülték, az csak onnan származik, hogy azon óhajok nem jöttek tudomásomra. De legyenek, kérem, meggyőződve polgártársaink, hogy a magyar nemzet feledésbe szüllyesztette a hajdani kölcsönös sérelmeket, hogy testvérileg nyújt nekik kezét, s hogy semmikép sem idegenkedik megadni mindent, amit testvér testvértől kívánhat".

17. *Mack József* (1810-1868) a világiusi fegyverletétel után Erdélybe költözött, ahol összeesküvés gyanúja miatt letartóztatták. Amikor 1851-ben kiszabadult, a törökországi Kiutahába menekült. Később — állítólag Kossuth megbízásából — ismét visszatért Erdélybe, ahol újabb összeesküvést szervezett. Amikor azonban ezt felfedezték, idejekorán az Egyesült Államokba vándorolt ki. Karolinában halt meg.

18. *Noszlopy Gáspár* (1820-1853) a szabadságharc előtt marcali szolgabíró volt. 1849-ben Somogy és Tolna kormánybiztosa és katonai parancsnoka lett. Mintegy

3000 főnyi csapatot toborzott, amelyből a 127. komáromi zászlóaljat szervezte meg. Maga Komárom kapitulációja után is kint maradt, a Bakonyban bújdosott, majd Kecskemétre került. 1852 júniusában az ott átutazó Ferenc Józsefet akarta elfogni, a tervet azonban elhalasztották. Társait elfogták, neki sikerült elmenekülnie, de novemberben ő is fogságba esett. 1853 március 3-án Pesten felakasztották, 4 társát Bécsben agyonlőtték, másokat hosszú várfogságra ítélték.

19. *Cuza Sándor* (1830-1873) tanulmányait Párizsban, Páviában és Bolognában végezte. 1848-ban az oroszok elől Bécsbe kellett menekülnie. Az oroszok kivonulása után Vgorides Sándor herceg (Aleko pasa) hadsegéde, 1857-ben a török diván tagja, Vgorides lemondása után török hadügyminiszter lett. 1859 január 17-én Moldva, február 5-én pedig Havaselve fejedelemmé választotta. Uralkodása idején proklamálták a két oláh fejedelemség unióját *Románia* néven. Fejedelemségét 1861-ben a török porta is elismerte. I. Sándor János néven kezdett uralkodása nem tartott sokáig, mert 1866 február 22-én abszolutisztikus törekvései miatt az összekülvök lemondásra kényszerítették.

20. TÖRVÉNYJAVASLAT a nemzetiségi egyenjogúságról

Az ország különböző nemzetiségű polgárai anyanyelvök használatára nézve is egyenjogúaknak nyilváníttatván, egyenjogosultságuk, tekintettel az ország egységre, a kormányzat és közigazgatás gyakorlati lehetőségére és célszerűségére, valamint az igazság gyors és pontos kiszolgáltatásának igényeire, a következőkben állapíttatik meg:

1. Az ország minden polgára saját községéhez, s amennyiben magát megértheti, más községekhez is, nemkülönben saját egyházi és törvényhatóságához, annak közegeihez és az államkormányhoz intézett beadványait anyanyelvén nyújthatja be.

Más törvényhatóságokhoz s azok községeihez intézett beadványaiban csak az illető törvényhatóság jegyzőkönyvi nyelvét vagy nyelvei egyikét használhatja.

A törvénykezés terén a nyelv használatát a 14-21. paragrafusok szabályozzák.

2. Községi, egyházi és törvényhatósági gyűlésekben a szolás jogával bírók szabadon használhatják anyanyelvüket.

3. Bármely nemzetiségű minden egyes honpolgárnak épp úgy, mint községeknek, egyházaknak és egyházközségeknek – jogában áll saját erejével, vagy társulás útján, alsó, közép, és felső tanodákat, valamint a művészet, tudomány, gazdaság, ipar és kereskedelem előmozdítására szükséges egyéb intézeteket felállítani; e végből az egyes honpolgárok az államkormány felügyelete alatt társulatokban vagy egyletekben összeállhatnak s összeállván, szabályokat alkothatnak, az államkormány által helybenhagyott szabályok értelmében eljárhatnak, pénzalapot gyűjthetnek s azt, ugyancsak az államkormány felügyelete alatt, nemzetiségi jogos igényeknek is megfelelően kezelhetik.

Az ilyen módon létrejött művelődési és egyéb intézetek az iskolák azonban csak a tanterv általában való összhangzásának feltétele alatt – az állam hasonló természetű s hasonló intézeteivel egyenjogúak.

A magánintézetek és egyletek nyelvét az alapítók határozzák meg.

A társulatok s általuk létesített intézetek egymás között saját nyelvükön is érintkezhetnek; másokkal való érintkezéseikben a nyelv használatára nézve az 1. paragrafus határozatai lesznek szabályozók.

4. Az egyházközségek, egyházi felsőségek törvényes jogainak sérelme nélkül, anyakönyveik vezetésének s egyházi ügyeik intézésének, nemkülönben iskoláikban – az országos iskolai törvény korlátai között – az oktatásnak nyelvét tetszés szerint határozhatják meg.

5. A felsőbb egyházi testületek és hatóságok önmagok állapítják meg a tanács-

kozás, a jegyzőkönyv, az ügyvitel és egyházközségeikkel való érintkezés nyelvét. Ha ez nem az állam hivatalos nyelve lenne, az állami felügyelet szempontjából a jegyzőkönyvek egyszersmind az állam hivatalos nyelvén, hiteles fordításban is, felterjesztendők.

A különböző egyházak s egyházi felsőbb hatóságok egymással érintkezési nyelvül az állam hivatalos nyelve szolgál.

6. Egyházközségek, egyházi felsőbb és legfelsőbb hatóságok az államkormányhoz intézett beadványaikban ügyviteli, vagy jegyzőkönyvi nyelvöket s az állam hivatalos nyelvét, a törvényhatóságokhoz s azok közegeihez intézett beadványaikban pedig ugyanezt vagy ha több a jegyzőkönyvi nyelv, azok bármelyikét használhatják.

7. A községi gyűlések maguk választják jegyzőkönyvök s ügyvitelök nyelvét. A jegyzőkönyv egyszersmind azon nyelven is viendő, amelyen annak vitelét a szavazatképes tagoknak egy ötöde szükségesnek látja.

8. A községi tisztviselők a saját községbelieikkel való érintkezéseikben azok nyelvét kötelesek használni.

9. A község saját törvényhatóságához, annak közegeihez és az államkormányhoz intézett beadványaiban az állam vagy saját ügykezelési nyelvét, más törvényhatóságokhoz s azok közegeihez az állam nyelvét vagy az illető törvényhatóság jegyzőkönyvi nyelvei egyikét használhatja.

10. A törvényhatóságok jegyzőkönyvei az állam hivatalos nyelvén vitetnek; de vitethetnek egyszersmind több, t. i. mindazon nyelven is, amelyet a törvényhatóság szavazatképes tagjainak legalább egy ötöde jegyzőkönyvi nyelvül óhajt.

A különböző szövegekben mutatkozó eltérések esetében az állam nyelvén írt szöveg a szabályozó.

11. A belső ügyvitel terén a törvényhatósági tisztviselők az állam hivatalos nyelvét használják; de amennyiben ez egyik vagy másik tisztviselőre nézve legyőzhetetlen nehézséggel járna, az illető tisztviselő kivételesen törvényhatóságaik jegyzőkönyvi nyelveinek bármelyikét is használhatják; valahányszor azonban az állami felügyelet és a közigazgatás tekintetei megkívánják: jelentéseik és az ügyiratok egyszersmind az állam hivatalos nyelvén is felterjesztendők.

12. A törvényhatósági tisztviselők, saját törvényhatóságaik területén, a községekkel, gyülekezetekkel, felsőbb egyházi hatóságokkal, egyesületekkel, intézetekkel és magánosokkal való hivatalos érintkezéseikben, azok nyelvét használják.

13. A törvényhatóságok egymásközt és az államkormányhoz intézett irataikban az állam hivatalos nyelvét használják, de használhatják a mellett hasábonsan még azon nyelvek bármelyikét is, melyet jegyzőkönyveikben használnak.

14. Az ország minden lakosa, azon esetekben, amelyekben ügyvéd közbejött nélkül, akár felperesi, akár alperesi, akár folyamodó minőségben, személyesen vagy megbízott által veszi és veheti igénybe a törvény ortalrát és a bíró segélyét:

a) a saját községének bírósága előtt a maga anyanyelvét;

b) más községek bírósága előtt az illető község ügykezelési vagy jegyzőkönyvi nyelvét vagy nyelvei egyikét;

c) saját járásának törvényhatósági bírósága előtt saját községének ügykezelési vagy jegyzőkönyvi nyelvét vagy nyelvei egyikét;

d) más bíróságok előtt akár legyenek azok saját törvényhatóságának bíróságai, azon törvényhatóság jegyzőkönyvi nyelvét, vagy nyelvei egyikét használhatja, amelyhez az illető bíróság tartozik.

15. A bíró, akár peres, akár perenkívüli eljárásnál, a tanuhallgatást, szemlést és egyéb bírói cselekményeket a kihallgatott vagy alkalmazott személyek nyelvén /szkölzi, magát a tárgyalási jegyzőkönyvet azonban az állam hivatalos nyelvén vezeti; de ha ezt a felek nem értenék: a jegyzőkönyv tartalmát, szükség esetén tolnács segélyével is megmagyarázza.

Szintügy tartozik a bíró a felek előtt megmagyarázni s illetőleg tolmácsoltatni a per legfontosabb okmányait is, ha ezek oly nyelven volnának szerkesztve, melyet a perben álló felek egyike vagy másika nem ért.

Az idézési végzés a megidézendő fél érdekében, ha rögtön kitudható, annak anyanyelvén, különösen pedig azon községnek, amelyben a megidézendő fél lakik, jegyzőkönyvi nyelvén, vagy pedig az állam hivatalos nyelvén fogalmazandó.

A többi végzés, határozat vagy ítélet az állam hivatalos nyelvén hozandó; de köteles azt a bíró minden egyes félnek azon a nyelven is kihirdetni, illetőleg kiadni, amelyen ez azt kívánja, amennyiben az a nyelv azon törvényhatóságnak, amelyhez a bíró tartozik, ügykezelési nyelvét vagy jegyzőkönyvi nyelveinek egyikét képezi.

16. Ha ily felek fellebbezettek, a bíró hivatalból köteles mindazon okmányokat, amelyek nem az állam hivatalos nyelvén szerkesztvék, a törvényhatóság székhelyén rendszeresített fordítók által magyar nyelvre fordíttatni s a perrel együtt a fordítmányokat is a fellebbezési bírósághoz felterjesztani.

A felsőbb bíróságok végzései, határozatai és ítéletei az állam hivatalos nyelvén lévén szerkesztendőek, ezek közléseinél a per első bírója ugyanazon szabályt tartozik követni, amely a fentebbi 15. paragrafus utolsó pontjában az első bíróság ítéleteinek közlésére nézve van felállítva.

17. Mindazon perekben, amelyekben a felek ügyvédi képviselettel élnek, vagy tartoznak élni, a tárgyalás, a végzések, a határozatok és ítéletek nyelve az állam hivatalos nyelve.

Kivétel alá csak az idézési végzés esik, melyre nézve a fentebbi 15. paragrafus szabálya irányadó.

Mindenik fél tartozik az általa használt okmányoknak, amennyiben ezek nem az állam hivatalos nyelvén szerkesztvék, magyar fordítását is egyidejűleg benyújtani.

A perben álló felek képviselői által közösen aláírt fordítások hitelesek gyanánt tekintendők; ha ellenben a magyar fordítás hűsége az ellenfél által kétségbe vonatnék: a fordítás a törvényhatósági fordítók által hitelesítendő.

E célból az egyes törvényhatóságok székhelyein a szükséghez képest az állam költségén fordítók rendszeresíttetnek.

Ha az okmányok oly nyelven szerkesztvék, amelyre nézve az illető törvényhatóságnál szakértő fordító alkalmazva nincs: azok a belügyminisztérium kebelében e célra szervezendő fordító osztályhoz küldendőek be.

18. A váltóbíróságok illetősége alá tartozó ügyekben a perlekedési nyelv a közhitel érdekében az állam hivatalos nyelve.

19. A választástól függő világi bíróságok belső ügykezelési nyelve az állam hivatalos nyelve; az egyházi bíróságok magok határozzák meg ügykezelési nyelvüket.

20. A telekkönyvi hivataloknál az állam hivatalos nyelve használandó; de mind a végzés, mind pedig a kivonat, ha a felek úgy kívánnák, azon törvényhatóság belső ügykezelési nyelvén vagy jegyzőkönyvi nyelveinek egyikén is kiadandó, amelynek területén a telekkönyvi hivatal van.

21. Az államkormány kinevezésétől függő bíróságok hivatalos nyelve kizárólag az állam nyelve.

22. Ha magánosok, egyházak, magánintézetek és oly községek, melyek törvényhatósági joggal nem bírnak, a kormányhoz intézett beadványaiknál nem annak hivatalos nyelvét használnák, az ily beadványokra hozott végzés magyar szövegéhez a beadvány nyelvén eszközölt fordítás is melléklendő.

23. Az állam s illetőleg a kormány által már állított vagy a szükséghez képest állítandó tanintézetekben a tanítási nyelvnek meghatározása a közoktatási miniszter teendőihez tartozik; de a közoktatás sikere, a közművelődés és közjólet szem-

pontjából, e téren az államnak is legfőbb célja lévén, köteles a lehetőségig gondoskodni arról, hogy a hon bármely nemzetiségű, nagyobb tömegekben együtt élő polgárai az általuk lakott vidék közelében anyanyelvükön képezhessék magokat egész addig, hol a magasabb akadémiai képzés kezdődik.

24. Azon területeken létező állami közép- és felső tanodákban, amelyekben egynél több nyelv divatozik, azon nyelvek mindegyikének részére nyelv- és irodalmi tanszékek állítandók.

25. Az országban felállítandó állami felsőbb tanodákban az azon tanodák vidékén tömegesen lakó nemzetiségek nyelveinek tanszékek állíttatnak.

26. Az országos egyetemen az előadási nyelv a magyar; azonban az országban divatozó nyelvek és azon irodalmi számára, amennyiben még nem állíttattak, tanszékek állíttatnak.

27. A hivatalok betöltésénél jövőre is egyedül a személyes képesség szolgálván irányadoul, valakinek nemzetisége ezután sem tekintethetik az országban létező bármely hivatalra vagy méltóságra való emelkedés akadályául.

28. A korábbi törvényeknek a fenebb határozatokkal ellenkező rendeletei ezenel eltöröltetnek. Sommsich Pál s.k., a bizottság elnöke, Horváth Lajos s.k., a bizottság előadója.

21. TÖRVÉNYJAVASLAT az országos nemzetiségeknek és nyelveknek Magyar-országban leendő szabályozására és biztosítására:

1. Magyarországon a következő történeti országos népségek, úm. a magyarok, románok, szerbek, szlovákok, oroszok és németek egyenjogú országos nemzeteknek ismertetnek el, amelyek számára a nemzetiség és nyelv politikai egyenjogúsága az állam területi épségének és politikai egységének korlátai közt alaptörvényileg biztosítottak. Minden nemzetnek joga van nemzeti zászlóját, mint nemzetisége külső kifejezését használni nyilvános ünnepek alkalmából és a nyilvános épületeken, mindazonáltal, a magyar korona zászlója mellett.

2. Az egyes nemzetiségek képviselése, s a nyelvek térkörének meghatározása és szabályozása céljából a népesség lélekszám szerinti többségének elve állíttatik fel, s a vármegyék, illetőleg kerületek és azokban a választókerületek kikerekítése olymódon rendeltetik, hogy azok, ha nem tisztán, úgy legnagyobb vagy nagyobb részben azon egy nemzetiségből álljanak. A kikerekítés gyakorlati kivitele külön törvény által fog szabályoztatni. Egy eziránti törvényjavaslatnak kimerítő vizsgálatok alapján leendő kidolgozására haladéktalanul kiküldetik egy, az ország minden nemzeteiből egyenlő arányban alakítandó országos bizottság, mely az országgyűlés legközelebbi ülésszakában terjesztendi elő munkálatát.

3. A falusi és városi községben, valamint a vármegyében, illetőleg a kerületben is, az illető népesség többségének, mégpedig az általánosnak, ahol ilyen találattik, vagy az elrendelt kikerekítés útján eszközölhető, különben pedig a viszonylagosnak – nemzetisége az illető vidéken a nyilvános nemzetiséget képezi és nyelve úgy a politikai, vagy politikai közigazgatási képviseletnek, valamint az ottani előjáróknak és közhatalóságoknak is hivatalos nyelve leendő, föltéve, hogy ama többség a hat országos nemzetiség egyikéhez tartozik. Oly vegyes községekben, vármegyékben és kerületekben, ahol a döntő többség mellett az országos nemzetiség valamelyike amant számra és jelentőségre nézve megközelíti, képviseleti tagjainak jogában áll követelni, hogy az illető községben, illetőleg vármegyében vagy kerületben és különösen az illetén nemzetiségtől túlnyomólag lakott részeken az ő nyelve második hivatalos nyelvül használtassék. A többi országos nemzetek tagjainak egyébiránt a képviseleti gyűlésekben szabad nyelvhasználatuk van. Azon községek, amelyek többsége a hat országos nemzet egyikéhez sem tartozik, községi beldolgaikban saját nyelvüket használhatják hivatalos nyelvül; a közhivatalos nyelvet azonban náluk a vármegye elve képezi.

4. Minden országos nemzet megfelelőleg legyen képviselve az országgyűlés felsőházában, a központi hatóságoknál, feltörvényszékeknél, a vármegyék, illetőleg kerületek élén és egyáltalában azon méltóságokban és hivatalokban, amelyek betöltése a korona, illetőleg a végrehajtó hatalom kinevezésétől függ. Az ország többségét képező országos magyar nemzet nyelve a törvényhozásnak és a központi hatóságoknak hivatalos nyelve; de az egyes osztályokban és tanácsokban és különösen más nyelven szerkesztett mindennemű ügyekben a tanácskozásnak lehet, a határozatnak pedig kell ugyanabban történnie. Az országgyűlésen a kisebbségi nemzetek képviselőinek szabadságában áll saját nemzeti nyelvükön is nyilatkozhatni.

5. Az ország törvényei, továbbá a kormány és a központi hatóságok rendeletei és mindennemű intézményei minden országos nemzettel, különösen a törvényhatóságokkal, az eredeti szerkezeten kívül, saját nemzeti, illetőleg hivatalos nyelvükön szintén hiteles szövegben közlendők, illetőleg kihirdetendők. A két szöveg közt netalán támadó kétég eseteiben az eredeti szöveg határoz.

6. A vármegyék és kerületek, úgyszintén a városi hatóságok képviselői, tisztikarai és előjárói, továbbá a városi, megyei, kerületi és járásbírók, valamint minden alsóbb közigazgatási hatóságok is fölfelé a fellebbvaló hatóságokkal saját hivatalos nyelvükön közlekednek és (az 5. paragrafus eseteinek kivételével) ugyanazon nyelveken fogadják a határozatokat, megbitzásokat és bármilyen közléseket. Éppen így közlekednek saját hivatalos nyelvükön az egyenrangú hatóságok, ha ugyanazon hivatalos nyelvük van; ellenkező esetben a tulajdon nyelv eredeti szövege mellett a központi hatóságok nyelvét használják. Ugyanez áll a falusi községekre és előjáróikra nézve is, ha az hivatalos nyelvük a vármegyében, illetőleg kerületben divatozó nyelvnek el van ismerve. Ellenkező esetben a községek külső érintkezésükben a vármegyékben, illetőleg kerületben divatozó nyelvek egyikével élni kötelesek.

7. A felek ügyeire nézve általános szabályul kimondatik, hogy a felek saját nyelvüket használhatják és a hatóságok, illetőleg törvényszékek a felek nyelvén vizsik a tárgyalásokat s ugyanazon hozzák a határozatokat.

Ha a vitás ügyek felei az illető hatóság területén divatozó, de különböző nyelvekhez tartoznak, mindenki saját nyelvével élhet. A tárgyalás és elintézés mindamellett is az első beadvány nyelvén történik.

Azon félnek, amelynek nyelve az illető hatóság területén nem divatos, jogában áll vagy az ellenfél, vagy az illető hatóság, vagy központi hatóságok nyelvét használni.

Ha a felek egyike különböző nemzetekhez tartozó több személyből áll, ezek az ott divó nyelvek egyikében egyesülni, különben a hivatalos nyelvet használni kötelesek.

Bűnfenyítő ügyekben a vizsgálatok mindennemű tárgyalásokkal együtt a vádlott nyelvén folynak, s az ítéletek, valamint minden egyéb határozatok is a vádlott nyelvén hozandók, ha ez az illető hatóság területén divó nyelvek egyike; különben az ott divó országos nyelven, amelyet a vádlott saját kijelentése szerint a legjobban ért.

Azon esetekben, ahol különböző nemzetiségű több vádlott van, az ott divatozó nyelvek egyikét beszélők ezen lesznek kihallgatandók és a tárgyalás rájuk nézve az ő nyelvükön, a többiekre nézve pedig tolmácsok használata mellett a törvényszék hivatalos nyelvén viendő; az ítélet azonban saját nyelvükön közlendő. Ugyanezen intézkedések állnak a tanuvallatást illetően is.

8. A nemzeti oktatás, a közművelődés, a közjólét céljából állami feladatnak ismertetik el és ehhez képest előmozdítása, valamint minden nemzet saját ereje, úgy az állam vagyonából leendő egyarányú segélyezés által is elrendeltetik. Ennélfogva minden arányos nemzetnek joga van összességében vagy részben e célra egyesülni, iskolákat és intézeteket, társulatokat és egyleteket a szellemi és anyagi művelődés, úgymint a műveltség, tudomány, szépirodalom, művészet és népgazdaság fejlesztésére alapítani, pénzalapokat és alapítványokat létesíteni és evégre

saját közegei útján önállóan kezelni. Különösen pedig szabadságában áll minden országos nemzetnek a népoktatás, nemzeti művelődés és felvilágosodás céljából valamennyi fentebbi ágban szervesen egyesülni, nemzeti gyűlésben vagy nemzeti kongresszusban nemzeti egységének közegét megalakítani és szervezni, azon joggal, hogy a fentebbi célra, a korona jóváhagyásával és legfelsőbb felügyelete alatt, a kongresszusban képviselve, pénzkivetéseket tehessen, nemzetisége, nemzeti művelődése és fejlődése érdekeit a korona, országgyűlés és államkormány előtt előterjesztések, sérelmek és javaslatok útján mozgathassa elő. A nemzeti oktatásnak azon ágaiban, melyek a vallás terét érintik, a nemzeti és vallási közegek egyetértőleg fogják azon módokat megállapítani, amelyen az ezen minőségű ügyek ugyanazon egy kongresszuson vagy elkülönített gyűlekezetekben tárgyalandók és elintézendők.

9. A hat országos nemzet minden népiskoláiban, felsőbb művelési és tanintézteiben saját nemzeti nyelvük az oktatási nyelv. Az egyes nemzetek nemzeti és illetőleg vallásbeli művelő és tanintéztei, a tanterv általában való összhangzásának feltétele alatt, hasonló államintézetekkel egyenlőknek nyilváníttatnak és mindazokban, amelyekben az ország pragmatikai történelme előadatik, egyúttal saját nemzeti történelmük is kötelezőlegesen tárgyként előadandó. Az egyházi és iskolai községek, hatóságok és intézetek, valamint minden a 8. paragrafusban kitett célra szolgáló intézetek, társulatok és egyetek jogában áll belső és külső közlekedésükben, maguk közt, a kormánnyal és illetékes hatóságokkal szemben, saját nemzeti nyelvüket használni s a kormánytól és az illetékes hatóságoktól ugyanazon nyelven szerkesztett határozatokat és válaszokat kívánni.

10. Az országos egyetemenél az országos nemzetiségek számára való nyelvi és szépirodalmi tanszékek mellett még a hazai törvényeknek nemzeti nyelvükön való előadására is tanszékek állíttassanak, ugyanezen nyelvben megengedtetvén egyzersmind más szakok számára is a magántanítások (docentúrák), valamint a vizgák letétele is minden előadási nyelven. Ugyanez rendeltetik az országos jogakadémiaakra nézve is, de csak az illető országrészekben erősen képviselt nemzetiségeket illetőleg. A fennálló állami közép- és felsőiskoláknál vagy tanintézeteknél, az azokban képviselt nemzeti elemek tekintetbe vétele mellett, tannyelvül szintűgy azon népeség nyelve lesz behozandó, amelynek körében azok találhatók; és olyan országos nemzetek közepett, ahol illetén intézetek hiányzanak, azok megfelelő számában országos erővel, vagy a körülményekhez mérve, államsegéllyel lesznek felállítandók.

11. A jelen törvény alaprendeletei, jelesül az 1. és 2. paragrafusokban foglaltak, az ország alkotmányának alkatrészét képezik.

12. Eme törvény, a 2. paragrafusban elrendelt kikerekítés előtt is foganatosítható intézkedéseire nézve azonnal, a többieket illetőleg pedig annak idejében fog végrehajtatni; s e törvény rendeleteivel ellenkező minden előbbi törvények és rendeletek ezennel eltöröltöknek nyilváníttatnak. (Az aláírások sorrendjében): Brankovics István, Újvidék város képviselője. Hodosi József, Zárand m. brádi ked. képvis. Borlea Zsigmond, Zárand m. nagyhalmágyi ker. képviselője. Mocsonyi Sándor, Temes m. rittbergi ker. képviselője. Medán Endre, remetei ker. képviselő. Pap Gergely, Külső-Szolnok megye sz. cséhi képviselője. Popovics Desseanu János, Arad megye mária-radnai ker. képviselője. Trifunác Pál, basahidi ker. képviselője. Jonescu Demeter, Arad megye pécskai ker. képviselője. Stratimirovic György, Nagybecskerek képviselője, Romanu Sándor (Alessandru Roman), Bihar m. csékei ker. képvis. (Aláírás után megjegyezve): Fenntartással, mint minimumot. Mocsonyi Antal, Arad m. világosi ker. képvis. Babesiu (Babes) Vince, Krassó m. szászkabányai ker. képviselő. Varga Flórián, Arad m. szt.-annai ker. képviselője. Popovic Zsigmond, Arad m. butyini ker. képviselő. Dr. Szvetozár Miletic, ó-becsei képviselő. Manojlovic Emil, Versec városa képviselője. Dimitrijevic Miklós, kulpini ker. képviselő. Mocsonyi

4. Minden országos nemzet megfelelőleg legyen képviselve az országgyűlés felsőházában, a központi hatóságoknál, feltörvényszékeknél, a vármegyék, illetőleg kerületek élén és egyáltalában azon méltóságokban és hivatalokban, amelyek betöltése a korona, illetőleg a végrehajtó hatalom kinevezésétől függ. Az ország többségét képező országos magyar nemzet nyelve a törvényhozásnak és a központi hatóságoknak hivatalos nyelve; de az egyes osztályokban és tanácsokban és különösen más nyelven szerkesztett mindennemű ügyekben a tanácskozásnak lehet, a határozatnak pedig kell ugyanabban történnie. Az országgyűlésen a kisebbségi nemzetek képviselőinek szabadságában áll saját nemzeti nyelvükön is nyilatkozhatni.

5. Az ország törvényei, továbbá a kormány és a központi hatóságok rendeletei és mindennemű intézményei minden országos nemzettel, különösen a törvényhatóságokkal, az eredeti szerkezeten kívül, saját nemzeti, illetőleg hivatalos nyelvükön szintén hiteles szövegben közlendők, illetőleg kihirdetendők. A két szöveg közt netalán támadó kétég eseteiben az eredeti szöveg határoz.

6. A vármegyék és kerületek, úgyszintén a városi hatóságok képviselői, tisztikarai és előjárói, továbbá a városi, megyei, kerületi és járásbírók, valamint minden alsóbb közigazgatási hatóságok is fölfelé a fellebbvaló hatóságokkal saját hivatalos nyelvükön közlekednek és (az 5. paragrafus eseteinek kivételével) ugyanazon nyelveken fogadják a határozatokat, megbitzásokat és bármilyen közléseket. Éppen így közlekednek saját hivatalos nyelvükön az egyenrangú hatóságok, ha ugyanazon hivatalos nyelvük van; ellenkező esetben a tulajdon nyelv eredeti szövege mellett a központi hatóságok nyelvét használják. Ugyanez áll a falusi községekre és előjáróikra nézve is, ha az hivatalos nyelvük a vármegyében, illetőleg kerületben divatozó nyelvnek el van ismerve. Ellenkező esetben a községek külső érintkezésükben a vármegyékben, illetőleg kerületben divatozó nyelvek egyikével élni kötelesek.

7. A felek ügyeire nézve általános szabályul kimondatik, hogy a felek saját nyelvüket használhatják és a hatóságok, illetőleg törvényszékek a felek nyelvén vizsik a tárgyalásokat s ugyanazon hozzák a határozatokat.

Ha a vitás ügyek felei az illető hatóság területén divatozó, de különböző nyelvekhez tartoznak, mindenki saját nyelvvel élhet. A tárgyalás és elintézés mindamellett is az első beadvány nyelvén történik.

Azon félnek, amelynek nyelve az illető hatóság területén nem divatos, jogában áll vagy az ellenfél, vagy az illető hatóság, vagy központi hatóságok nyelvét használni.

Ha a felek egyike különböző nemzetekhez tartozó több személyből áll, ezek az ott divó nyelvek egyikében egyesülni, különben a hivatalos nyelvet használni kötelesek.

Bűnfenyítő ügyekben a vizsgálatok mindennemű tárgyalásokkal együtt a vádlott nyelvén folynak, s az ítéletek, valamint minden egyéb határozatok is a vádlott nyelvén hozandók, ha ez az illető hatóság területén divó nyelvek egyike; különben az ott divó országos nyelven, amelyet a vádlott saját kijelentése szerint a legjobban ért.

Azon esetekben, ahol különböző nemzetiségű több vádlott van, az ott divatozó nyelvek egyikét beszélők ezen lesznek kihallgatandók és a tárgyalás rájuk nézve az ő nyelvükön, a többiekre nézve pedig tolmácsok használata mellett a törvényszék hivatalos nyelvén viendő; az ítélet azonban saját nyelvükön közlendő. Ugyanezen intézkedések állnak a tanuvallatást illetően is.

8. A nemzeti oktatás, a közművelődés, a közjólét céljából állami feladatnak ismertetik el és ehhez képest előmozdítása, valamint minden nemzet saját ereje, úgy az állam vagyonából leendő egyarányú segélyezés által is elrendeltetik. Ennélfogva minden arányos nemzetnek joga van összességében vagy részben e célra egyesülni, iskolákat és intézeteket, társulatokat és egyleteket a szellemi és anyagi művelődés, úgymint a műveltség, tudomány, szépirodalom, művészet és népgazdaság fejlesztésére alapítani, pénzalapokat és alapítványokat létesíteni és evégre

saját közegei útján önállóan kezelni. Különösen pedig szabadságában áll minden országos nemzetnek a népoktatás, nemzeti művelődés és felvilágosodás céljából valamennyi fentebbi ágban szervesen egyesülni, nemzeti gyűlésben vagy nemzeti kongresszusban nemzeti egységének közegét megalakítani és szervezni, azon joggal, hogy a fentebbi célra, a korona jóváhagyásával és legfelsőbb felügyelete alatt, a kongresszusban képviselve, pénzkivetéseket tehessen, nemzetisége, nemzeti művelődése és fejlődése érdekeit a korona, országgyűlés és államkormány előtt előterjesztések, sérelmek és javaslatok útján mozgathassa elő. A nemzeti oktatásnak azon ágaiban, melyek a vallás terét érintik, a nemzeti és vallási közegek egyetértőleg fogják azon módokat megállapítani, amelyen az ezen minőségű ügyek ugyanazon egy kongresszuson vagy elkülönített gyűlekezetekben tárgyalandók és elintézendők.

9. A hat országos nemzet minden népiskoláiban, felsőbb művelési és tanintézteiben saját nemzeti nyelvük az oktatási nyelv. Az egyes nemzetek nemzeti és illetőleg vallásbeli művelő és tanintéztei, a tanterv általában való összhangzásának feltétele alatt, hasonló államintézetekkel egyenlőknek nyilváníttatnak és mindazokban, amelyekben az ország pragmatikai történelme előadatik, egyúttal saját nemzeti történelmük is kötelezőlegesen tárgyként előadandó. Az egyházi és iskolai községek, hatóságok és intézetek, valamint minden a 8. paragrafusban kitett célra szolgáló intézetek, társulatok és egyetek jogában áll belső és külső közlekedésükben, maguk közt, a kormánnyal és illetékes hatóságokkal szemben, saját nemzeti nyelvüket használni s a kormánytól és az illetékes hatóságoktól ugyanazon nyelven szerkesztett határozatokat és válaszokat kívánni.

10. Az országos egyetemenél az országos nemzetiségek számára való nyelvi és szépirodalmi tanszékek mellett még a hazai törvényeknek nemzeti nyelvükön való előadására is tanszékek állíttassanak, ugyanezen nyelvben megengedtetvén egyzersmind más szakok számára is a magántanítások (docentúrák), valamint a vizgák letétele is minden előadási nyelven. Ugyanez rendeltetik az országos jogakadémiaakra nézve is, de csak az illető országrészekben erősen képviselt nemzetiségeket illetőleg. A fennálló állami közép- és felsőiskoláknál vagy tanintézeteknél, az azokban képviselt nemzeti elemek tekintetbe vétele mellett, tannyelvül szintűgy azon népeség nyelve lesz behozandó, amelynek körében azok találtnak; és olyan országos nemzetek közepett, ahol illetén intézetek hiányzanak, azok megfelelő számban országos erővel, vagy a körülményekhez mérve, államsegéllyel lesznek felállítandók.

11. A jelen törvény alaprendeletei, jelesül az 1. és 2. paragrafusokban foglaltak, az ország alkotmányának alkatrészét képezik.

12. Eme törvény, a 2. paragrafusban elrendelt kikerekítés előtt is foganatosítható intézkedéseire nézve azonnal, a többieket illetőleg pedig annak idejében fog végrehajtatni; s e törvény rendeleteivel ellenkező minden előbbi törvények és rendeletek ezennel eltöröltöknek nyilváníttatnak. (Az aláírások sorrendjében): Brankovics István, Újvidék város képviselője. Hodosi József, Zárand m. brádi ked. képviselő. Borlea Zsigmond, Zárand m. nagyhalmágyi ker. képviselője. Mocsonyi Sándor, Temes m. rittbergi ker. képviselője. Medán Endre, remetei ker. képviselő. Pap Gergely, Külső-Szolnok megye sz. cséhi képviselője. Popovics Desseanu János, Arad megye mária-radnai ker. képviselője. Trifunác Pál, basahidi ker. képviselője. Jonescu Demeter, Arad megye pécskai ker. képviselője. Stratimirovic György, Nagybecskerek képviselője, Romanu Sándor (Alessandru Roman), Bihar m. csékei ker. képviselő. (Aláírás után megjegyezve): Fenntartással, mint minimumot. Mocsonyi Antal, Arad m. világosi ker. képviselő. Babesi (Babes) Vince, Krassó m. szászkabányai ker. képviselő. Varga Flórián, Arad m. szt.-annai ker. képviselője. Popovic Zsigmond, Arad m. butyini ker. képviselő. Dr. Szvetozár Miletic, ó-becsei képviselő. Manojlovic Emil, Versec városa képviselője. Dimitrijevic Miklós, kulpini ker. képviselő. Mocsonyi

György, Temes m. moravicai ker. képviselője. Csernovics Péter s.k., Papp Zsigmond s.k., Millutinovic Szvetozár, Bács megye tovarisovai ker. képviselője.

22. AZ 1868. ÉVI XLIV. MAGYAR TÖRVÉNY A NEMZETISÉGI EGYENJOGÚSÁG TÁRGYÁBAN:

Mint hogy Magyarország összes honpolgárai az alkotmány alapelvei szerinti politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan egységes magyar nemzetet, melynek a hon minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozzék is, egyenjogú tagja:

minthogy továbbá ezen egyenjogúság egyedül az országban divatozó többféle nyelvek hivatalos használatára nézve és csak annyiban eshetik külön szabályok alá, amennyiben ezt az ország egysége, a kormányzat és közigazgatás gyakorlati lehetősége, s az igazság pontos kiszolgáltatása szükségessé teszik:

a honpolgárok teljes egyenjogúsága minden egyéb viszonyokat illetőleg épségen maradván, a különféle nyelvek hivatalos használatára nézve következő szabályok fognak zsinórmértékül szolgálni:

1. A nemzet politikai egységénél fogva Magyarország államnyelve a magyar lévén, a magyar országgyűlés tanácskozásai és ügykezelési nyelve ezentúl is egyedül a magyar: a törvények magyar nyelven alkottatnak, de az országban lakó minden más nemzetiség nyelvén is hiteles fordításban kiadandók: az ország kormányának hivatalos nyelve a kormányzat minden ágazatában ezentúl is a magyar. ezentúl is a magyar.

2. A törvényhatóságok jegyzőkönyvei az állam hivatalos nyelvén vitetnek; de vitethetnek emellett mindazon nyelven is, amelyet a törvényhatóságot képviselő testület vagy bizottmány tagjainak legalább egyötöd-része jegyzőkönyvi nyelvül óhajt.

A különböző szövegekben mutatkozó eltérések eseteiben a magyar szöveg a szabályozó.

3. Törvényhatósági gyűlésekben mindaz, aki ott szólás jogával bír, akár magyarul szólhat, akár saját anyanyelvén, ha az nem a magyar.

4. A törvényhatóságok az államkormányhoz intézett irataikban az állam hivatalos nyelvét használják; de használhatják a mellett hasábosan még azon nyelvek bármelyikét is, melyet jegyzőkönyveikben használnak. Egymásközi irataikban pedig akár az állam nyelvét, akár pedig azon nyelvek egyikét használhatják, amely azon törvényhatóság által, melyhez az irat intéztetik, a második szakasz szerint jegyzőkönyvi vitelére elfogadtatott.

5. A belső ügyvitel terén a törvényhatósági tisztviselők az állam hivatalos nyelvét használják; de amennyiben az egyik vagy másik törvényhatóságra vagy tisztviselőre nézve gyakorlati nehézséggel járna: az illető tisztviselők kivételesen törvényhatóságaik jegyzőkönyvi nyelveinek bármelyikét is használhatják. Valahányszor azonban az állami felügyelet és a közigazgatás tekintetei megkívánják: jelentéseik és az ügyiratok egyszersmind az állam hivatalos nyelvén is felterjesztendők.

6. A törvényhatósági tisztviselők saját törvényhatóságaik területén a községekkel, gyűlekezetekkel, egyesületekkel, intézetekkel és magánosokkal való hivatalos érintkezéseikben a lehetőségig ezek nyelvét használják.

7. Az ország minden lakosa azon esetekben, amelyekben ügyvéd közbejött nélkül akár felperesi, akár alperesi, akár folyamodó minőségben, személyesen vagy megbízott által veszi és veheti igénybe a törvény oltalmát és a bíró segélyét:

a) saját községi bírósága előtt anyanyelvét,

b) más községi bíróság előtt az illető község ügykezelési vagy jegyzőkönyvi nyelvét,

c) más bíróságok előtt, akár legyenek azok saját törvényhatóságának, akár pedig más törvényhatóságnak bíróságai, azon törvényhatóság jegyzőkönyvi nyelvét használhatja, amelyhez az illető bíróság tartozik.

8. A bíró a 7. paragrafus eseteiben a panaszt vagy kérelmet a panasz vagy ké-

relem nyelvén intézi el; a kihallgatást, tanuhallgatást, szemlét és más bírói cselekményeket úgy a peres, mint a peren kívüli, valamint a bűnvádi eljárásoknál a perben álló felek, illetőleg a kihallgatott személyek nyelvén eszközli; a perek tárgyalási jegyzőkönyveit azonban azon a nyelven vezeti, melyet a perlekedő felek a törvényhatóságok jegyzőkönyvi nyelvei közül kölcsönös megegyezéssel választanak. Ha e tekintetben megegyezés létre nem jönne, a bíró a tárgyalási jegyzőkönyvet a törvényhatóság jegyzőkönyvi nyelveinek bármelyikén vezetheti, tartozik azonban annak tartalmát a feleknek szükség esetén tolmács segítségével is megmagyarázni.

Szintügy tartozik a bíró a felek előtt megmagyarázni s illetőleg tolmácsoltatni a per fontosabb okmányait is, ha ezek olyan nyelven volnának szerkesztve, melyet a perben álló felek egyike vagy másika nem ért.

Az idézési végzés a megidézendő fél érdekében, ha rögtön kitudható, annak anyanyelvén, különben pedig azon községnél, amelyben a megidézendő fél lakik, jegyzőkönyvi nyelvén, vagy pedig az állam hivatalos nyelvén fogalmazandó.

A bírói határozat a tárgyalási jegyzőkönyv nyelvén hozandó; de köteles azt a bíró minden egyes félnek azon a nyelven is kihirdetni, illetőleg kiadni, amelyen kívánja, amennyiben azon nyelv a törvényhatóságnak, amelyhez a bíró tartozik, zőkönyvi nyelveinek egyikét képezi.

9. Mindazon polgári és bűnvádi perekben, melyek ügyvéd közbejöttével folytatódnak, az első bíróságoknál mind a perlekedésnek, mind a hozandó ítéleteknek nyelvére nézve addig, amíg az első bíróságok végleges rendezése és a szóbeli eljárás behozatala fölött a törvényhozás nem határoz, az eddigi gyakorlat mindenütt fenntartandó.

10. Az egyházi bíróságok maguk határozzák meg ügykezelési nyelvüket.

11. A telekkönyvi hivataloknál a törvényszék felügyelésének tekintetében is az illető törvényszék ügykezelési nyelve használandó; de ha a felek úgy kívánják, mind a végzés, mind a kivonat az állam hivatalos nyelvén vagy azon törvényhatóság jegyzőkönyvi nyelveinek egyikén is kiadandó, amelynek területén a jegyzőkönyvi hivatal van.

12. A fellebbezett perekben, ha azok nem magyar nyelven folytattnak vagy nem magyar okmányokkal vannak ellátva, a fellebbviteli bíróság mind a pert, mind az okmányokat, amennyiben szükséges, magyarra fordíttatja azon hiteles fordítók által, akik a fellebbviteli bíróságoknál államköltségen lesznek alkalmazva s a pert ezen hiteles fordításban veszi vizsgálat alá.

Végzéseit, határozatait és ítéleteit a fellebbviteli bíróság mindig az állam hivatalos nyelvén fogja hozni.

Leküldetvén a per az illető első bírósághoz, ez köteles lesz a fellebbviteli bíróság végzését, határozatát vagy ítéletét minden egyes félnek azon nyelvén is kihirdetni s illetőleg kiadni, amelyen ez azt kívánja, amennyiben az a nyelv a bíróságnak ügykezelési vagy a törvényhatóságnak valamelyik jegyzőkönyvi nyelve volna.

13. Az államkormány által kinevezett minden bíróságok hivatalos nyelve kizárólag a magyar.

14. Az egyházközségek egyházi felsőségeik törvényes jogainak sérelme nélkül anyakönyveik vezetésének s egyházi ügyek intézésének, nemkülönbén az országos iskolatörvény korlátai között iskoláikban az oktatásnak nyelvét tetszés szerint határozhatják meg.

15. A felsőbb egyházi testületek és hatóságok önmaguk állapítják meg a tanácskozás, a jegyzőkönyv, az ügyvitel és egyházközségeikkel való érintkezés nyelvét. Ha ez nem az állam hivatalos nyelve volna: az állami felügyelet szempontjából a jegyzőkönyvek egyszersmind az állam hivatalos nyelvén is hiteles fordításban fölterjesztendők.

Ha különböző egyházak s egyházi felsőbb hatóságok érintkeznek egymással, vagy

az állam hivatalos nyelvét, vagy azon egyháznak nyelvét használják, amellyel érintkeznek.

16. Egyházi felsőbb és legfelsőbb hatóságok az államkormányhoz intézett beadványaikban ügyviteli vagy jegyzőkönyvi nyelvüket az állam hivatalos nyelvét, a törvényhatóságokhoz és azok közegeihez intézett beadványaikban az állam nyelvét, vagy ha több a jegyzőkönyvi nyelv, azok bármelyikét, az egyházi községek pedig minden hivatalos érintkezéseikben az államkormány és saját törvényhatóságaik irányában az állam hivatalos nyelvét, vagy saját ügykezelési nyelvüket, más törvényhatóságok irányában pedig az illető törvényhatóságok jegyzőkönyvi nyelvei egyikét használhatják.

17. Az állam s illetőleg a kormány által már állított, vagy a szükséghez képest állítandó tanintézetekben a tanítási nyelvnek meghatározása, amennyiben erről törvény nem rendelkezik, a közoktatási miniszter teendőjéhez tartozik. De a közoktatás sikere, a közművelődés és közjólét szempontjából az államnak is legfőbb célja lévén: köteles ez az állami tanintézetekben a lehetőségig gondoskodni arról, hogy a hon bármely nemzetiségű, nagyobb tömegekben együttélő polgárai az általuk lakott vidékek közelében anyanyelvükön képezhessék magukat egészen addig, hol a magasabb akadémiai képzés kezdődik.

18. Azon területeken létező, vagy felállítandó állami közép és felső tanodákban, amelyekben egynél több nyelv divatozik, azon nyelvek mindenikének részére nyelvi és irodalmi tanszékek állítandók.

19. Az országos egyetemen az előadási nyelv a magyar; azonban az országban divatozó nyelvek és azok irodalmi számára, amennyiben még nem állítottak, tanszékek állíttatnak.

20. A községi gyűlések maguk választják jegyzőkönyvük s ügyvitelük nyelvét. A jegyzőkönyv egyszersmind azon nyelven is viendő, amelyen vitelét a szavazatképes tagoknak egyötöde szükségesnek látja.

23. EZ A POLITIKAI PROGRAM A KÖVETKEZŐ VOLT:

1. A szerb nemzetiségi képviselők a románokkal, szlovákokkal és ruténekkal együttesen fogják képviselni Magyarország összes nemzetiségeinek egyenjogúságát, azon javaslat értelmében és azon elvi következményekkel együtt, mely javaslatot a szerb és román képviselők a múlt országgyűlésen beterveztettek és a maguk részéről elfogadtak. (A nagykonferencia utasítja a képviselőket, hogy) a szerb kérdések tekintetében amellet határozott állást foglaljanak, hogy az 1861. évi szerb kongresszus határozatait a kormány vagy az országgyűlés napirendre vegye s amennyiben ezek államjogi viszonyban megváltoztatandók, amellet foglaljanak állást, hogy az új szerb nemzeti kongresszus etekintetben összehívassék a szerb nép és a magyar országgyűlés megegyezése céljából. Mindenesetre pedig képviseljék azt, amit a szerb nép a kongresszuson vagy gyűlésen jogai alapján helyesnek és célravezetőnek talál.

2. A hármass (horvát-szlavón-dalmát) királyságban élő szerb-horvát nemzet érdekében képviseljék annak államjogi önállóságát az itteni nemzeti szerb-horvát párt alapelvei szerint.

3. Támogassák a románok óhajait: Erdély területi autonómiáját és a benne lakó összes népek egyenjogúságát.

4. A magyar koronában foglalt országok teljes önállósága és alkotmányossága, valamint a népek egyenjogúsága érdekében az 1867. évi XII. törvénycikket, azaz az osztrákokkal való kiegyezést támadják, mely (törvénycikk) a szlávok elleni szellemen létesült és a magyar országgyűlésen az ellenzéki pártot etekintetben támogatgassák. Továbbá a törvényhozásnál a vármegyék és községek demokratizálását képviseljék, azaz a népképviselést; a vármegyék autonóm helyzetét a központi felelős kormánnyal szemben s követeljék az egyéni, társadalmi és politikai szabadságot

olyan elvek alapján, amelyek az alkotmányos, demokratikus államban elfogadtnak s a nyilvános, közéleti kérdésekben a szabadelvűség és demokrácia elvei szerint foglaljanak állást.

5. A Lajtán-túli szláv rokontestvérek érdekében: minden alkalommal támogassák őket és azon elveket, melyek önállóságukat és nemzeti egyenjogúságukat célozzák az alkotmány sérelme nélkül...

6. A keresztény népek szabadsága és önállósága és a keleti szerb népek egyesülése érdekében minden olyan politikát meg kell hiúsítani, mely Törökország (értsd: török status quo) fenntartására, vagy említett szerb népek (területének) elfoglalására irányulna s állást foglaljanak az ellen, hogy idegen hatalmak ügyeikbe beavatkozzanak. Egyebekben pedig kötelességük, hogy Törökország ezen keresztény népeinek szabadságát pártolják.

7. A szerb nemzetiségi párt által megválasztott képviselők a magyar országgyűlésen a szlovákok és románok szabadelvű ellenzéki képviselőivel egy politikai nemzeti pártot alkossanak és az országgyűlés keretén kívül egy, külön megszervezett politikai klubot.

24. ALAPTÖRVÉNY:

1. Magyarországon a következő történeti és meghonosított nemzetek léteznek: magyarok, románok, szerbek, tótok, rutének és németek. Mind e népfaj egyenlő a törvény előtt. A jelen alaptörvény szabályozza a nemzetiségek és a nyelvek politikai egyenlőségét a királyság területi épsége és politikai egységének sértetlen fenntartásával.

A hivatalos okmányokban Magyarországon lakó összes nemzetiségek a "magyarországi" (peuple honrois) össze nevezet alatt értetnek. Ezen elnevezés "magyarországi" (hongrois) azért fog használatni, nehogy a magyar (magyare) nemzetiség ebből különös hasznot vonhasson vagy befolyást vezethessen le.

2. A megyékben, községekben és városokban azon nemzetiség tekintendő uralkodónak, amely abszolúte vagy viszonylagos többségben van.

Azon megyék és kerületekben, hol az uralkodó többségen kívül bármely nemzetiség oly nagy számban van, hogy az összes lakosság egyharmadát (!) megüti, e nemzetiség megkövetelheti, hogy nyelve második hivatalos nyelvnek tekintessék.

A hatósági közgyűléseken az elismert nyelvek bármelyikét lehet használni.

Oly kerületekben, hol az elismert két nemzetiség közül egynek sincs többsége, kiki tetszése szerint és a szükséghez képest bármelyikét használhatja az elismert nyelveknek, de a magyar hatóságokkal vagy a központi kormánnyal való érintkezésben a megye hivatalos nyelvét kell használni.

3. A törvényhozásban és a központi hatalom okmányaiban használt hivatalos nyelv az ország lakói többségének a nyelve.

A központi kormány, a legfőbb törvényszék s a semmitőszék köteles intézkedéseit és ítéleteit azon nyelvre fordíttatni, mely az illető megyében uralkodó, vagy melyet az illető felek értenek.

A kisebbségben levő nemzetiségek képviselői az országgyűlésen saját nyelvüket használhatják.

4. A királyság törvényei, a központi igazgatás s a kormány minden határozatai és rendeletei a törvény által elismert hat nyelven hirdetendők ki.

5. A megyék, kerületek és városok főnökei és hivatalnokai a felettük álló hatóságokkal saját hivatalos nyelvükön közlekednek.

6. Magánügyekben a felek saját nyelvüket használhatják s a közigazgatási hatóságok, valamint az első- és másodfokú bíróságok az ügyeket az érdekelt felek nyelvén kötelesek tárgyalni.

Ha rendes per folyik, melyben az ellenfelek különböző nyelvet használnak,

mindegyikük használhatja ott a saját nyelvét, de az ítélet csak azon nyelven hozatik meg, melyen az ügy a törvényszék elé vitetett.

Ha az érdekelt fél oly nyelvet beszél, mely a kerületben ismeretlen, a törvényszék előtt használhatja akár az ellensfél nyelvét, akár a kerület hivatalos nyelvét, akár a központi kormány nyelvét. Azon esetben, ha az egyik érdekelt fél több, különböző nemzetiségekhez tartozó egyénekből áll, köteles magát a kerület egyik elismert nyelvén kifejezni.

A per tárgyalása a vádlott nyelvén történik s a vádlott a törvényszék határozatairól saját nyelvén értesítendő, föltéve, ha a nyelv a kerületben dívik. Ellenkező esetben az ítéletet azon a nyelven kell kimondani és a pert a kerületben dívó azon nyelven kell tárgyalni, melyet a vádlott legjobban ért.

Azon esetben, ha különböző nemzetiségekhez tartozó több vádlott van, akkor azok, akik az illető törvényszéki kerület hivatalos nyelvét értik, ezen hallgatandók ki s a többiek is ugyanezen nyelven, csakhogy hites tolmács segítségével. Az ítéletről mindegyik saját nyelvén értesítendő.

Ha es esküdtszéki intézmény behozatnék, mindazon esetekben, midőn az esküdtek az ügy állásáról nem szerezhethnének más uton alapos tudomást, a tárgyalás hivatalos nyelven tartandó.

7. A nemzeti haladás a kormány feladata s ezért a kormány mindent meg fog tenni ezen haladás elősegítéséért. Minden egyes nemzetiségnek joga van iskolákat, irodalmi, művészeti és tudományos társulatokat alakítani.

8. Minden elemi, községi és felső tanintézetben a hat nemzetiség közül annak nyelve a tanítási nyelv, amely nemzetiség többségben van az illető kerületben.

A kormány köteles határozatait a tanintézetekkel ama nyelven tudatni, amely tanítási nyelvül el van fogadva.

9. Az ország egyetemein nemcsak a különféle nemzetiségek nyelve és irodalma fog taníttatni, hanem azonkívül tanszékek állíttatnak, hol az ország törvényei az elismert hat nyelven elő fognak adatni. Mi több, állíttathatnak tanfolyamok, hol külön tanítók a tudományok minden ágát minden egyes nemzetiség nyelvén fogják tanítani. Ugyanez áll az ország minden nyilvános akadémiájára nézve. Minden kerületben a többségben levő nemzetiség részesül kedvezésben.

Azon vidékeken, hol még nem létezik ily iskola, kötelessége lesz a municipális hatóságnak vagy az államnak ott rögtön iskolát alapítani.

10. Mindenkinék, ki oly hivatalt óhajt nyerni, melyhez a magyar nyelv tudása szükséges, bizonyítékát kell adnia annak, hogy teljesen bírja e nyelvet.

11. Jelen törvény hitelesíttetése és kihirdettetése után azonnal fogamatba lép s mindazon előbbi törvények, melyek vele ellenkeznek, általa eltöröltetnek.

II

ŐSI FÖLDÜNK, A FELVIDÉK ELVESZTÉSE

HAMIS ÉS HELYES TÖRTÉNETI SZEMLÉLET

*Hol vagyon, aki merész ajakát hadidálnak eresztvén,
A riadó vak mélységet fölverje szavával,
S késő százak után, méltán láttassa vezérlő
Párducos Árpádot, s hadrontó népe hatalmát?*

(Vörösmarty Mihály: Zalán futása)

Minden nép életében jelentős állomás az állammá alakulás ténye. Ez a fejlődés fokmérője. Történetbölcseleti szempontból azonban ez a megállapítás nem állja meg teljes mértékben a helyét. Az a tétel sem igazolt, hogy az állam a történelemnek egyedüli mozgatója, meghatározó tényezője. Ezek szerint a tételek szerint csak annak a népnek van vagy lehet történelme, amely nép egyszer államot alapított. Ilyenformán megkülönböztethetők lennének államalkotó és államot nem alkotó népek. Következésképp az utóbbiakat elmaradottaknak kellene neveznünk. A gondolatसर logikus végigvitelével az államot nem alkotók, mint államalkotásra alkatilag képtelenek, alacsonyabb rendűekként jelennének meg a népek történelmében.

Bizonyos, hogy az állam a történelmi fejlődés egyik fontos, esetleg döntő tényezője, de korántsem az egyetlen. A történelemkutatás fejlődése — elsősorban a régészeti ásatások feltárásai alapján — azt bizonyítja, hogy az úgynevezett "történelemelőtti kor" népei, ha nem is alkottak mai fogalmazás szerint államot, mégis nagycsaládi, később törzsi életmódjuk, szokásaik és törvényeik révén történelmet alakító és bizonyító emlékeket hagytak a történelemből való eltűnésük után hátra.

A pozitívista történelemszemlélet tagadja a dolgok és jelenségek lényegbe való behatolását, a belső, szükségszerű összefüggések, a törvényszerűségek megismerésének lehe-

tőségét. A megismerés, a kutatás feladatát a közvetlen szemlélet, megfigyelés feladatára korlátozza. Ezzel tagadja az elméleti vizsgálódás, a gondolkodás következményeinek jelentőségét a megismerésben. A bölcsélet feladatát csupán az egyes tudományágak által összegyűjtött adatok összegezésében látja. Ezt a történelemkutatásra is vonatkoztatja. Kikapcsolja a gondolkodás-szülte következtetést.

Ez a pozitívista felfogás sajátos módon egyes magyar történészeknél a XIX. század végén és még századunk első harmadában is megvolt.

A múltban egyes történészek az uralkodóház iránti hódolatból az államhatalmat irányító osztály iránti lojalitásból, hivatali pozíciók elnyeréséért sok ferdítést iktattak be nemzetünk történelmének megírásába. Ez a felfogás, sajnos, a törvényhozásra is rányomta bélyegét. Ez a koncepció az államot a nemzettel, az állampolgárságot a nemzeti hovatartozással azonosította. Elismerte ugyan, hogy az állam területén más népek is laknak, de lényegében tagadta ezek önálló nemzeti létét. Sajnos, ez a példa a későbbiekben boszút szült. Hatását a trianoni békediktátum óta tapasztaljuk. Újabban megterheli ezt a "*nemzetközi szocialista testvériség*" hamis frazeológiája is. Ezt látjuk ma az utódállamokban, Csehszlovákiában, Romániában és Jugoszláviában. A "*Quod licet Iovi, non licet bovi*" (amit szabad Jupiternek, nem szabad az ökörnek) római mondást ez idő szerint marxista-szocialista berkekben így magyarázzák: a csehszlovák, román szocialistáknak szabad a magyart üldözni, kisémmizni, deportálni stb., de a magyar szocialistáknak a "*nemzetközi szocialista testvériség*"-re való hivatkozással nem szabad üldözött magyar véreink védelmére kelni.

Államot, biztos alapon nyugvó nemzettudatot csak közös múltunk ismerete és annak ápolása tarthat fenn. A tétel ellenpárja: a *nemzettudat halványulása*, az elnemzetietlenülés történelemhamisításból származik. Így történhetik meg az a nemzedékeket megrontó közömbösség, amely "államérdekből" vagy éppen elfogult világnézeti szempontok szerint írt történelmi munkák hatása alatt napjainkban mutatkozik. A cseh, szlovák és a román történelemhamisítók a magyar nemzet dicső múltját sajátjukéba építik, de a maguk gyengéit ránk ruházzák.

A magyarság évezredes Kárpát-medencei jelenléte szál-

ka irigyeink szemében. A közel kétszázéves pánszláv ideológia által irányított történetírás pergőtűzének céltáblái vagyunk. Fájt a magyar létezés németnek, szlávnak egyaránt. Bosszankodunk az idegen nyelvű, magyarellenés irodalom megnyilatkozásain, de haraggal tölt el bennünket a magát magyarnak tartó történész ferdítése.

A trianoni békediktátumnak nem területvesztéseink a legszomorúbb következményei, hanem a lélekrontás, a nemzettudat gyengítése. Akadtak magyarul író történészek, akik figyelmen kívül hagyták még az ellenségeink által is elismert jó tulajdonságainkat. Itt és most nem célunk a ferdítők, hamisítók leleplezése, leleplezik ők önmagukat.

Voltak a múltban is "nagytekintélyű", a kormányok által agyontámogatott történészek, akik korlátlan irányítói voltak tudományos életünknek. Aki mást mert írni, mint ők, aki megírta a magyar nemzet őszinte történetét, az nem kapott tanszéket, sem kiadót, még nyomdát sem tételei kinyomtatására. Azok a "tudósok", történészek, nyelvészek versengve rombolták a magyar múltat. A nagyközönség ellenőrző kritikát nem vállaló tagjai pedig megszádltek az egyetemi tanszék fényétől, követőikké váltak. A megalakudni nem akaró írók és tudósok külföldre, emigrációba mentek és ott adták ki műveiket, közölték gondolataikat.

A Felvidék igaz és részletes politikai történelmét magyar történész még nem írta meg. Annál több a cseh, szlovák, egy-két német és az első világháború végén a Masaryk-Benes által irányított cseh maffia révén francia nyelven a "szlovákok földjéről" kiadott propaganda dokumentáció. Ha az okokat keressük, arra a meggyőződésre jutunk, hogy sem a múltban — az 1867-es kiegyezés utáni abszolutizmusban —, sem a második világháborút követő szocialista népi demokráciában nem volt "államérdek" a magyar Felvidékkel foglalkozni. És a két világháború közötti rövid negyedszázadban? Történészeink zömben régi képzettségűek, osztrák-német szellemben nevelkedett idegen származásúak voltak, egyesek már a huszas évektől baloldaliak, titkos kommunisták. Íróink pedig a jogos revízió szolgálatát vállalták.

A mi és az utánunk következő nemzedék történelmi ismereteire vonatkozóan hadd idézzem *László Gyula* régész tudósunkat: "A hun uralom végének esztendeje a Kárpát-medencében 453 (Attila halála) után mintegy száz évig ger-

mán népek uralkodnak itt (gepidák, majd longobardok), 586-ban pedig az avarok foglalják el hazánkat. Őket 800-ban Nagy Károly hadjáratai semmisítik meg, s ekkor a Dunántúl frank kézbe kerül, a keleti területeket pedig a bolgárok foglalják el. Ebben az időben kezdődik a szláv benépesedés. Pribina Balaton körüli szereplése. Ezeknek vet véget a magyarság megjelenése (Árpád honfoglalása 896-ban). Ennyi, amit minden iskolát végzett magyar ember tud" (1).

Néhány évtizeddel ezelőtt azt hittük, hogy világos, összefüggő és egybeillő ismeretünk van a magyar honfoglalásról, mert krónikáink és más ismert kútfők egyértelműen egészítik ki egymást. Tehát írásbeli bizonyítékainkat elfogadtuk. Újabban az ásatások oly nagy mennyiségű tárgyi adathalmazt tártak fel, hogy azok bizonyos feltételezésekre, feltevésekre engednek következtetni. Eddig biztosnak vett tényeket részben megkérdőjeleztek, részben kiegészítettek.

Ezúttal nem foglalkozunk a magyarság őstörténetével, csupán Kárpát-medencei megjelenésével: a honfoglalással. Régi történelmi ismereteink szerint a honfoglalás elindítója a besenyőktől elszenvedett vereség lett volna. Ez a feltevés teljes egészében megdőlt. Tudjuk, hogy Árpád és népe nem fejezveztett menekülésben érkezett a Kárpát-medencébe. A honfoglalás teljes katonai rendben történt. *Kovácsics József* "Magyarország történeti demográfiája" című műve (2) ezzel a kérdéssel foglalkozik. "A honfoglaló magyarok katonai létszámát 20,000-ben, s a kíséret és a köznép számarányát 1:4-ben állapítva meg, a honfoglalás előtt álló etelközi magyarság számát 100,000 családra, 500,000 főre tehetjük". A honfoglaló magyarok nemzetségeinek száma 108 volt, viszont a rokon nemzetségek összekapcsolásával megalakult várispánságok, vármegyék száma a XI. században 50 lehetett.

Amikor ősi földünkről, a Felvidékről, most különösen időszerű problémájáról írunk, a fellelhető és birtokunkban levő forrásmunkák feltételezéseit, a feltételezésekből származó későbbi bizonyítékok csokorba kötésére vállalkozunk csupán. A történelemtudomány számos ága és segédtudománya, mint a régészet, embertan, néprajz, demográfia, címertan stb. mind-mind először feltevéseket, majd adatokat, bizonyítékokat szolgáltatnak. Tudjuk, hogy a mai "feltevések" holnap bizonyítékok lehetnek, mint ahogy a

múlt feltevéseit kutató tudósaink zömében már bebizonyították.

Ismert tény, hogy amikor Árpád magyarjai megjelentek a Kárpát-medencében, morva birodalom már nem létezett. Szvatopluk, a morvák fejedelme 879-től 894-ig, mindössze 25 évig uralkodott. Árpád honfoglalása 896-ban történt. Biborban született Konstantin viszont azt írja, hogy a magyarok úgy szétverték a morva birodalmat, hogy egy lakója sem maradt a helyén (3).

A régészet és az embertan egymástól független megállapítása szerint az avarok nem pusztultak el, nagy tömegeik érték meg Árpád honfoglalását, nem szlávosodtak el, hiszen helyneveik magyar nyelvűek voltak. 670-680 tájban nagy tömegű nép áramlott a Kárpát-medencébe, amelyet kései avarnak neveztek, voltaképpen (elő)magyarok voltak. A honfoglaló magyarok megértették beszédüket, "feltevés szerint" tudtak is róluk. Régészeti ásatásaink leggazdagabb leleteit Szabolcsban és a Felvidéken tárták fel. Az ásatások eredménye: kizárólag avarkori, egyetlen szláv eredetűt sem találtak. Továbbá magyar személy-, község-, folyó-, hegy- meg dűlőnevek is a mellett tanúskodnak, hogy *ősi földünk a Felvidék*.

A KÁRPÁT-MEDENCE

Az európai szárazföld közepe a Duna-táj, a Kárpát-medence és annak környéke. Az eurázsiai nagy szárazföldnek félszigetszerűen elkeskenyedő európai része a leginkább kontinentális helyzetű. A Fekete-tenger és a Balti-tenger között húzható legrövidebb vonaltól nyugatra terül el az a Belső-Európa, amely történelmi fejlődésében, művelődésében, gazdálkodásában és társadalmi szerkezetében számos közös vonást tartalmaz. Ebben a Belső-Európában a tengerektől legtávolabb eső terület a Kárpát-medencére esik, a Nagy Magyar Alföld északkeleti részére. Itt van a szárazföld derekának közepe. Ez a terület nemcsak a különböző népek találkozó helye volt, hanem ütközőpont is. Földrajzi helyzete meghatározta politikai és gazdasági helyzetét és fejlődését is. Ez egyben eredője is lett különböző politikai-hatalmi aspirációknak. Természetesen a germán és a szláv aspiráció ütközésének is. Központi helyzetében kimutatható

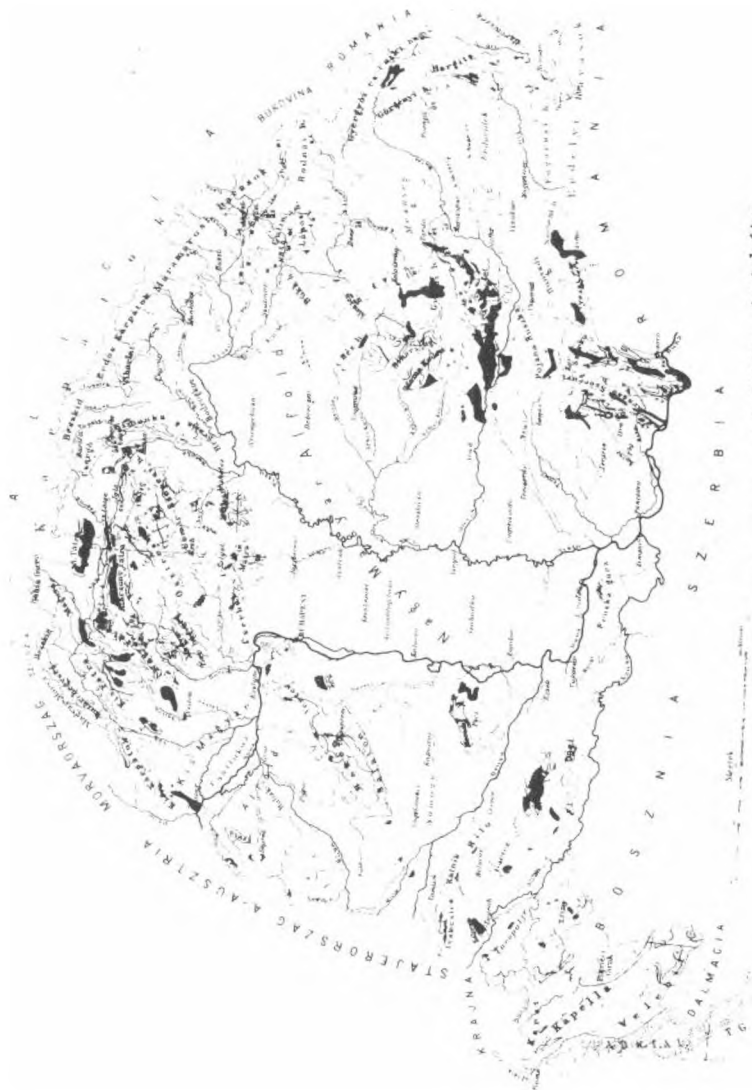
a betelepültség mértéke, a népsűrűségi kép, a városok és falvak megoszlása, a fajták, nyelvek, nemzetiségek, vallások és a műveltség elterjedése. Jóllehet fejlődésében bizonyos keveredést, egymásrahatást mutat ez a terület a nyugat-európai és a kelet-európai részek között, Észak-Európa és Dél-Európa között, a terület jellege és meghatározója *dominánsan a magyarság faji, szellemi és katonapolitikai irányítása* volt.

Az újabb földrajzi és politikai irodalom — főleg Nyugaton —, mintegy lekicsinylő célzattal mégsem használja erre a területre a Közép-Európa elnevezést, hanem "Kelet-Közép-Európa", "Délkelet-Európa" és egyéb neveket használ. A Közép-Európa nevet a német nyelvterületnek adják, holott ennek jelentős része Európa nyugati és északi peremvidékein terül el. E hibás elnevezésnek elsősorban politikai okai vannak. *A csehek korai propagandájukban már a XVIII. század végén magukat közép-európainak tartják. A legkirívóbb, hogy a pánszláv politikai értelmezés szerint Délkelet-Európa valami másodrangúságot, alacsonyabb műveltségi fokot jelentett, s e terület kiművelésére a csehek az osztrák császári udvar sugallatára önmagukat jelölték.* Ez az ausztro-szláv törekvés nemcsak nyelvi, nemzetiségi és hatalmi politikai kérdés volt, hanem szellemi behatolást is jelentett a Kárpát-medencében.

A Kárpát-medence politikailag is központi helyzetet foglalt el az európai államterületek között, amely 1920-ig Magyarország volt. A geopolitika újabb fejlődési irányzata szemmel láthatóan visszaadja a terület központi jellegét. A francia "Larousse Enciclopedia" (4) és a német "Kritik aus Zentral Europa" (5) geopolitikusai a Kárpát-medence központiséga mellett foglalnak állást.

A Kárpát-medence központiségát nemcsak a helyes elnevezés szempontjából kell értékelnünk, hanem azért is, mert ebből a terület politikai és gazdasági helyzetére és feladataira egyaránt fontos következmények származnak.

A tájak emberföldrajzi helyzetét és szerepét azonban nemcsak természeti, hanem emberi tényezők is alakítják. Az a terület, amelyet történelmében, kultúrájában, gazdasági és társadalmi viszonyaiban Közép-Európának nevezhetünk, a különböző időszakokban maga is más és más volt a szerint, ahogy az európai kultúra fókuszai vándoroltak és

A Kárpát-medence (Magyarország) földtani térképe

ahogy a benépesülés és a közlekedési viszonyok fejlődésével a fókuszok mind nagyobb és nagyobb területekre sugározták ki hatásukat. Ezzel a fejlődéssel és változással egy időben változott a földrajzi Közép-Európa gazdasági és politikai helyzete is.

A X. század körül nyilvánvalóan Európa keleti szélét jelentette a Kárpát-medence. Később azonban a lengyel állam megalakulása és kiterjedése után kontinensünk határai keletre tolódtak és a Kárpátok öle a XVI. századig már Közép-Európává vált.

A Kárpát-medence peremén műveltségi határon is vagyunk. Tényleg nyugat-európai életmód, stílusok és vallások találkoznak itt kelet- és dél-európai életmóddal, érzélelmi világgal, ízléssel és vallásokkal. A műveltségnek a legelterjedtebb — bár nem a legjobb — mérő eszköze az írni-olvasni tudás. E tekintetben a Kárpát-medence déli és keleti határainál fontos választóvonalba ütközünk. A Száva folyó vonalán Európában talán a legerősebb műveltségi határ húzódik. Az analfabetizmus a folyótól északra 10%-os, a folyótól délre meghaladja az 50%-ot. Ha nem is ilyen erős, de szintén szembeszökő műveltségi határt találunk a Keleti-Kárpátok külső lábainál. A Kárpát-medence maga analfabetizmus tekintetében szorosan Nyugat-Európa-hoz tartozik, csak a magas, eldugott hegyvidék tót (szlovák), román és rutén lakóinál találunk magasabb arányú írástudatlanságot, de még mindig alacsonyabbat, mint a Kárpátokon kívüli román vidéken.

Talán semmi sem mutatja olyan jól a Kárpát-medence ütköző helyzetét és központi fekvését, mint a nyelvek és vallások elterjedése. A Kárpát-medence körül jelen van Európa három nagy nyelvcsaládja: a germán, a szláv és a román. Mindehárom benyúlik a Kárpát-medence területére is. Magában a Kárpát-medencében azonban egyik sem jutott túlnyomó többségre, hanem egy negyedik, mindeháromtól eltérő nép és nyelv, a magyar talált hazát. A X. századtól kétségkívül a magyar volt a domináló nyelv. Nemcsak határvidéket találunk itt néprajzi szempontból, de itt keverednek a különböző népek legnagyobb területeken és a legnagyobb arányban. Keverednek úgy is, hogy egymás mellett élnek különböző nemzetiségű, különböző nyelvet beszélő lakosok, de úgy is, hogy összeházasodás, nyelvi és érzelmi

A Felvidék (Észak-Magyarország) hegy- és vízrajzi térképe

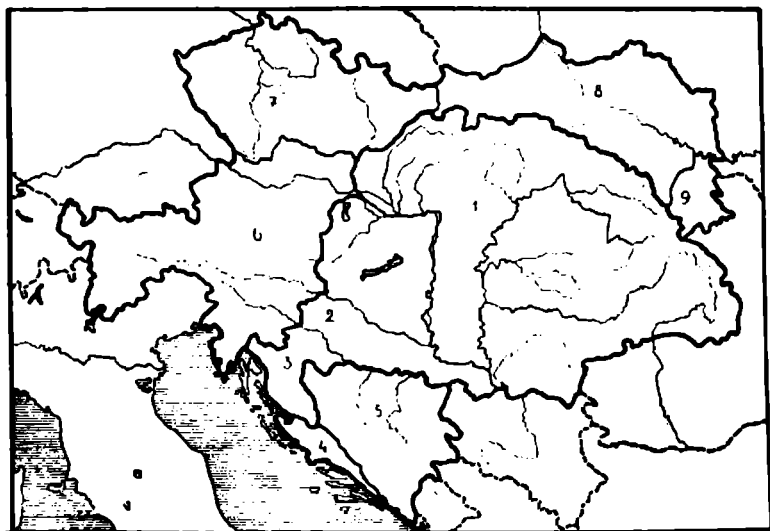
asszimiláció folytán élet- és gazdálkodási mód, ízlés, szép-
érzék átvételével alakítják egymást. Ugyanez a helyzet a
vallásoknál. Észak-Európára a protestáns vallások elterje-
dése jellemző, Délnyugat-Európára a katolikus vallás, Kelet-
Európában szinte kizárólagos a görögkeleti vallás. Délen
megjelenik negyediknek a mohamedanizmus. A protestáns
vallás éppen itt, Közép-Európában nyúlik le leginkább délre.
A Kárpát-medence a protestantizmus elterjedésének dél-
kelet felé az utolsó szigete. A görögkeleti vallás elterjedésé-
nek nyugati határa szintén a Kárpát-medencén vonul keresz-
tül. A Kárpát-medence déli szélén, a Száva folyó vonalán
találjuk ma az európai mohamedánság elterjedésének ész-
aki határát. Ezek között a vallások között a terület nagyobb
részén többségben levő római katolikusok helyezkednek el,
akiknek déli tiszta települései itt nyúlnak fel északra, a len-
gyel területek felé. Sok helyen sokféle más vallással keve-
rednek.

* * *

A nagyszláv mozgalmi törekvések azonban, amelyeknek
élharcosai az ateista csehek és a szupersoviniszta szlovákok,
nemcsak a Kárpát-medencében, hanem tágabb területen,
az egész Duna-tájon megfigyelhetők. Idézzük emlékezetünk-
be a rég tanultakat. A Duna a Volga után Európa második
legnagyobb folyója. Közép-Európa és hazánk főfolyója. Hossza
2860 km. Nyolc ország területén folyik keresztül. Magyar-
országi szakasza 417 km. Vízigyűjtő területe kiterjed a Ke-
leti-Alpok legnagyobb részére, a Kárpátokra, a Dinári Al-
pokra, a szerb Középhegységre, a Balkán-hágó északi felére
és a közbeeső medencékre. Fontos víziút, kisebb hajókkal
Ulmtól, nagyobbakkal Regensburgtól hajózható. Német-
országban a Feketeerdőben ered, nyolc ország: Németor-
szág, Ausztria, Csehszlovákia, Magyarország, Jugoszlávia,
Bulgária, Románia és a Szovjetunió területén keresztül
Dobrudzsánál deltaágakra szakadozottan éri el a Fekete-
tengert.

A szláv veszedelem egzisztenciális veszélyt jelent Közép-
Európára, elsősorban a dunai térségre. Nemcsak egyes
népekre, hanem az egész nem-szláv kontinensre. Gondol-
junk arra, hogy az orosz imperializmussal szemben résen
kell lennünk. Szándékosan hangsúlyozom az "orosz"-t és
nem a szovjetre gondolok, mert a szovjet birodalom felbom-

lása csak idő kérdése, de az "orosz-pánszláv" imperializmus mindig veszélyt jelent Európa népeire. *Ez az unionizmus a táplálója a közép-európai vezető szerepre törő csehszlovákizmusnak.* Az északi és déli szlávokat nem annyira az ideológiai, mint inkább a "nagyszláv testvériség" blöffje fűzi össze. Akadálya ennek, hogy a szlovákok utálják a cseheket, a lengyelnek ősi ellenségei az oroszok és a horvátok lenézik a kultúrátlanabb szerbeket, s mégis a csehek uralkodnak a szlovákok felett, a szerbek a horvátok felett, s minden szláv felett az orosz (ez idő szerint a nem-szláv magyarok és a németek egy része felett is).

Az Osztrák-Magyar Monarchia részei:

1. Magyarország, 2. Szlovénia, 3. Horvátország, 4. Dalmácia, 5. Bosznia és Hercegovina, 6. Ausztria, 7. Csehország, 8. Galícia, 9. Bukovina.

(Ferenc and Lél Somogyi: *Faith & Fate*, page 106.)

Ha a térképre nézünk és szemügyre vesszük a Trianon előtti földrajzi helyzetet, azt látjuk, hogy a Kárpátokon belüli Magyarországot félhold alakban vette körül a Habsburgok osztrák császársága a maga lengyel, cseh-morva, osztrák-német, délszláv elemeivel, háromötöd részben szláv, kétötöd

részben német lakosságával. A területet nyugatról germán, északról, északkeletről és a Balkán felől a szláv tenger zárja le. Ebbe a germán és szláv tengerbe ékelődik bele a nem-szláv etnikumú magyarság.

A magyarság útjában áll a szláv egyesülésnek. Ezért gyűlölik a szomszédos kis szláv népek közel 150 éve. Pedig a magyarság és a szlávság számbeli viszonya nagyon érdekes. Létszámban sem a cseh-morvák, sem a szlovákok, de a szerbek és a horvátok sem érik el a magyarság felét, együttesen azonban 200 milliónál több szláv áll szemben a gyomrában elhelyezkedő 13 millió magyarral. Európai szempontból a szláv-nemsláv szembenállás viszonylatában a magyarság a repesztő ék szerepet tölti be a szláv tengerben.

A pánszlávizmusról és céljáról *Marx Károly*, a pánszlávok prófétája így ír: "A pánszlávizmus nem csupán a szláv népek függetlenségi törekvése, hanem egy ezeréves történelem lerombolása is. Ennek a célnak érdekében Törökországot és Németország felét le kell törölni Európa térképéről. Amikor ezt a pánszlávizmus elérte, hozzáfog majd Európa leigázásához. Európa számára csak két választás van: elfogadni a pánszlávizmust vagy meghódítani Oroszországot és kiirtani az oroszországi pánszláv központot" (6).

Ismeretes, hogy a pánszlávizmus legfanatikusabb harcosai a csehek voltak. Ők voltak Közép-Európa elárulói, a spionok, a dezertőrök, ők csapták be a felvidéki szlovákokat és szították a gyűlöletet a magyarok ellen.

Az egész Duna-táj térségét nagyszláv álmódosók, politikusok, propagandisták, sziccsisták, usztasák szövvénye hálózta be a XVIII. századtól napjainkig. Eszközeikben változatosak, céljaikban és magyarsággyűlöletükben egységesek. Ők és tanítványaik, a sovíniszta szlovákok a felvidéki magyarság kínzóí, üldözői (7).

A CSEH MAFFIA

A nemzetek történetében 65 év nem nagy idő. A történészek általában évszázadok, évezredek eseményeit rögzítik. Az is ismeretes, hogy a történetírók — régebben királyi, fejedelmi udvarok krónikásai — uralkodóik kegyét keresték, nemzeti büszkeségből vagy éppenséggel téves, sokszor ellentmondó "információk" alapján jegyezték krónikaik perga-

menlapjaira a legendákból, szájhagyományból ismert eseményeket. Mily becses forrásmunkák ezek a régi krónikák az újabbkori kutatóknak! E történelmi források feldolgozását századunk utolsó negyedében nagyjából befejezettnek tekinthetjük. Újabb lényeges és alapvető adatok alig várhatók. Történelem-kritikai művekben bizonyítottanak látszó eredmények kerültek napvilágra.

Most azonban csak az újabbkori történelmünk Trianont megelőző korszakára, a cseh-magyar viszony keretébe tartozó történelmi tévedésekre, hamisításokra vagy legalábbis elfogult szemléletre hívjuk fel a figyelmet. Tesszük ezt azért is, mert őseink honfoglaláskori történetét, annak meghamisítását, éppen a német krónikák elfogult leírásaiból ismer-
te meg a nyugati kultúrkörhöz tartozó világ.

A cseh-magyar ellentétre vonatkozó és annak elmélyítését szolgáló első történelemhamisítást, az *augsburgi csata* leírását, német középkori krónikákban találjuk meg. Az akkori tudósítás "nagy, dicsőséges és megsemmisítő" győzelemnek tünteti fel a 955-ben Augsburgnál lezajlott német-magyar ütközetet.

Augsburgnál egyáltalán nem szenvedtek a magyarok "megsemmisítő" vereséget, különben a németek tovább üldözték volna *Taksony fejedelem* (950-970) csapatait. A németek visszavonultak, s a magyarok is teljes hadrendben tértek vissza a Kárpát-medencébe. Az történt, hogy a magyarok segédhadaként megjelent, majd áruló módon hirtelen átpártolt cseh csapatok váratlanul megtámadták a magyarokat. Taksony fejedelem seregvezérei — amikor látták az árulást —, visszavonultak. Augsburg után I. Ottó német császár többé nem merete megtámadni Magyarországot, de még fia, II. Ottó és unokája, III. Ottó sem. *Ez volt a csehek első árulása a magyarok ellen.* Azóta is évszázadokon keresztül tapasztaljuk, hogy a csehek nem barátaink.

Gyakran olvassuk külföldi, főleg német történelmi művekben azt a hamis és rosszindulató beállítást, mintha Magyarország a német császár hűbérese lett volna. Történetek kísérletek a német császárok részéről, de Árpád-házi királyaink ezt a kísérletet minden esetben visszautasították, s ha kellett, háborúval védték meg függetlenségüket. Bizonyított igazság az is, hogy a cseh királyok a német császár vazallusai voltak.

Hadd idézzük egyik kiváló történészünket, aki bebizonyította, hogy míg a magyar királyok sohasem voltak német vazallusok, *a cseh királyság sohasem volt önálló*, hanem csak hűbéres a német császárság keretében:

“A német krónikás, *Thietmar* úgy írja, hogy a pápa Ottó császár biztatására küldte *Istvánnak* a koronát és áldást (coronam et benedictionem). A német-római császár ugyanis még hatalma tetőpontján sem küldhetett senkinek koronát. Koronaküldési joga egyedül a bizánci császárnak volt, még a Konstantin-féle, Rómából átszármaztatott jog alapján” (8).

“Csak később fordul elő, a csehek esetében, hogy a német császár királyi címet adományoz egy-egy cseh hercegnek. Először 1086-ban, másodszor 1158-ban. De egyik cím sem volt örökletes méltóság, a második adományt a méltatlanná vált cseh hercegtől vissza is vonta... Harmadik eset Sváb Fülöp német király 1198. évi adományából ered, amelyet azután a pápa 1203-ban erősít meg. Ekkor is csak azért, mivel előzőleg ezt a címet IV. Ottó császár újra megerősítette. A cseh király tehát ezentúl is vazallusa marad a német uralkodónak” (9).

Újkori történelmük folyamán a csehek — féltékenységből, irigységből vagy éppen a magyarok iránti gyűlöletből — a Habsburgok leghűségesebb kiszolgálói voltak. Az 1867-es osztrák-magyar kiegyezés után megsértődtek, mert *Ferenc József* osztrák császár (akkor még nem magyar király) nem vette figyelembe Csehországot, az örökös osztrák tartományt.

ÍGY KEZDŐDÖTT

Visszatérve a csehszlovák köztársaság 65 éves történelmére, nem hivatkozhatunk krónikai forrásmunkákra, sem legendákra, de annál inkább az elmúlt félévszázad szemtanúira, diplomáciai aktákra, a titkos szerződésekre és megállapodásokra, a levéltárakban feloldott és nyilvánosságra kerülő bizonyító anyagra. Itt kell megjegyeznünk azt is, hogy ma a gyökerében pánszláv és imperialista Szovjetunió által megszállt Magyarországon történész erről nem írhat, hacsak nem az íróasztal fiókjának dolgozik, abban a reményben, hogy egy történelmi változás után a jövő történészkereskedői előbúvárkodják és föltárják ősi földünk, a Felvidék őszinte történetét.

Masaryk G. Tamás, az első csehszlovák köztársaság el-

nőke mondta: "Benes nélkül nem lenne republikánk". Ugyanezt mondhatjuk Masarykra is. Masaryk és Benes nélkül Csehszlovákia talán sohasem került volna Európa térképére. Szlovák részről nem hangzott el ilyen mondás. Szlovák politikus nem gondolt cseh-szlovák államegységre, kivéve talán egy-két pánszláv álmodozót, de azok is inkább orosz befolyás alatt álló nagyszláv birodalomról álmodoztak. Mérvadó szlovák politikusok önálló Szlovákiáról álmodoztak, — amely később Hitler jóvoltából 1939-ben meg is alakult (élt 5 évet). A józanabb tótok területi autonómiára, magyar-szlovák konföderációra gondoltak. Hatvanöt év alatt nagy részük kiábrándult a cseh "testvérekből", akik lenézték, kiuzsorázták őket. Csehszlovákia megalakulása hazugságra, erkölcstelenségre és a nyugati kormányok tudatlanságára épült.

Kramar Karel, a háború előtti cseh politika legfőbb képviselője oroszbarát pánszláv politikája miatt került osztrák börtönbe és csak császári kegyelemből került el az akasztófát, amikor a börtönből kiszabadult, *Benes Eduárd* legelszántabb ellenfele volt. Szerinte "Benes olyan eszközöket használ a politikában, amelyeket minden erkölcsös ember a legélesebben elutasít".

Masaryk és Benes világháború előtti politikája a német-ellenes nagyhatalmak összefogására és kiaknázására számított. S mivel az Osztrák-Magyar Monarchiát szövetségi kötelék fűzte Németországhoz, időszerűnek látták a monarchia-ellenes propagandájuk elindítását. Eleinte csak a szűkebb közép-európai népek együttműködését sürgették. Még nem hangoztatták a cseh-szlovák állam lehetséges megalapítását. A kossuthi dunai konföderáció helyett valamilyen szláv domináció kialakításával kívánták Közép-Európa átrendezését, természetesen a térség "legműveltebb" népének, a cseh népnek irányításával. Az igazi cél a magyar állam elpusztítása volt. Szerintük a több nemzetiségű Magyarország feldarabolása és a cseh, szlovák, horvát, szerb államszövetség — amelybe később Romániát is bevennék — biztosítaná a közös ellenség (Németország) elleni fellépést. Benes gyűlölte a magyarokat. A szlávok közé betolakodott barbár idegeneknek tartotta őket, akik a királysággal, majd a Habsburg-császársággal szövetkezve Közép-Európa legfeudálisabb államát teremtették meg. Valójában a csehek ri-

választ látta a magyarokban. A cseh maffia gondoskodott arról, hogy a nyugati sajtón keresztül a közvéleményben az a nézet alakuljon ki: Magyarország feldarabolása Közép-Európa biztonsági érdeke.

Valójában a magyar-cseh viszonyt a szlovák kérdés mérgeztette el. Masaryk és Benes a tótok lakta Felső-Magyarország megszerzésére törekedett. A magyar állam viszont az ország integritását védte. Féltette az osztrák-magyar kiegyezés (1867) vívmányát. Bécs a beépített cseh főhivatalnokok tanácsára hajlott is egy megkötendő osztrák-cseh kiegyezésre, de a magyar kormány a képviselőház nyomására határozottan ellenezte a magyarok rovására elképzelt kísérletet.

Benes dédelgetett álma, amelyet a *Detruisez L'Autriche-Hongrie* című politikai pamfletjében fektetett le, konkrét programként állt a cseh maffia rendelkezésére:

"A germán, osztrák és magyar brutalitás egyazon gyökérből fakad... A magyarok a németek leghűségesebb és leghagyományosabb szövetségesei... A magyarok a németek szellemi rokonai... A magyarok a közép-európai elnyomók bandájának oszlopos tagjai... A magyarok akadályozták meg a szerbek és horvátok egyesülését... Bosznia és Hercegovina kiaknázását a magyarok követték el... A magyarok saját ügyüknek tekintették az Égei-tengerhez vezető kijáratot, az úgynevezett Szaloniki-utat..."

Micsoda gyűlölet-hadjárat! Az ellenséges nyugati sajtó mindezt készen kapta. Minderre Masaryk tette rá a koronát: *"A magyarok felelősek a világháború kitöréséért"*. És nem akadt magyar politikus, diplomata, sajtóattasé, de még újságíró sem, aki cáfolta volna ezeket a szörnyűségeket. Nem is építettünk ki baráti kapcsolatokat sem a diplomáciai testületben, sem a külföldi sajtóban! Benes a háború előtt Párizsban egy albérleti szobában írta meg pamfletjét és szervezkedett, a magyarok pedig szórakozni jártak. Hány újságírónk, költőnk, francia nyelvet tanuló egyetemistánk, hány utazónk járt Párizsban! Egyikük sem figyelt fel a *"Detruisez L'Autriche-Hongrie"*-re! Egyszerűen nem volt magyar cáfolat, magyar ellenpropaganda. *Trianonban már késő volt!*

Masaryk és munkatársai jól ismerték a Habsburg-Monarchia történetét, de *Kossuth Lajos* Habsburg-ellenes szabadságharcáról sunyi módon hallgattak. Arról megfeled-

keztek, hogy a csehek évszázadokon keresztül osztrák-német pártiak voltak. Sántít az az érvük is, hogy 1848-ban a cseh ezredek csak azért harcoltak a magyarok ellen, hogy megvédjék a tótokat. Érdemeket és előjogot akartak szerezni a bécsi udvarnál. 1918-ban is a szlovákok felszabadítóiként ágáltak Párizsban, Londonban és Washingtonban. Mesterien aljas módszerrel cserélgették nézeteiket, de mindig a csehek érdekében. Ugyanez a szándék vezette őket akkor is, amikor az osztrák monarchia mellett kardoskodtak. Megtévesztő propagandájuk gátlástalanul "hivatkozik" *Bismarck Ottó* német kancellárra, s azt állítja, hogy a németek csak azért nem csatolták Ausztriát Németországhoz, mert az osztrákokban a Német *Drang nach Osten* (keleti terjeszkedés) fontos hídfőjét látták. Bismarck ezt sohasem mondta, Benes találta ki. Masaryk sűrűn forgatta *Palacky Frantisek* cseh történelmi munkáját. Szívesen átvette Palacky vádját, amely szerint a magyaroknak nagy bűnük, hogy "elvágták a cseheket és a rokon szlovákokat a délszlávoktól".

A cseh maffia kapva-kapott a gondolaton: meg kell teremteni Csehszlovákia és Jugoszlávia között a korridort. Gátat kell építeni a Drang nach Osten elé! *Ezt pedig csak Magyarország feldarabolásával lehet elérni. Ezt kívánja az örök béke, Európa érdeke!* Masarykék — miként Palacky — nem tudták megbocsátani a magyaroknak európai jelenlétüket, akik megakadályozták a szláv Közép-Európa kialakulását. Közép-Európa rendezését az Európa közepén elhelyezkedő Magyarország nélkül akarták megvalósítani. *Magyarország útjukban áll, tehát le kell rombolni!*

Benes álnok módon próbálta megnyerni a nyugati kormányok politikusait. Amikor látja, hogy Csehszlovákia ügye nem megy simán, fordít egyet politikai köpenyegén. Ekkor a demokrácia, a humanizmus és a világbéke érdekében ágál. Ebben az időben nem a Csehszlovák köztársaságról, hanem a cseh nép kiválóságáról írogat cikkeket a "baráti" sajtóban. Egy bátor kis népről tájékoztatja olvasóit a londoni Times, amelyik nép évszázadok óta küzd a germán óriással. De elhallgatja, hogy ez a "bátor kis nép" önként, minden "germán erőszak" nélkül fogadta el a német kultúrát, civilizációt, még a nyelvet is. A múlt században, de még századunk elején is cseh nyelven jobbára csak a vidéki polgárok és a falusi gazdálkodók beszéltek. Prágában és a nagy váro-

sokban alig lehetett hallani cseh szót. Az üzletek feliratai német nyelvűek voltak, a hivatalos államnyelv német volt. Az 1348-ban alapított prágai német egyetemet csak 1882-ben osztották ketté. Ekkor hívták meg Masarykot a cseh egyetemre tanárnak, aki vonakodott elfogadni a katedrát, mert nem tudott jól csehül.

“A cseh nemzet a demokrácia és a humanizmus hőse” — hirdette Benes. Mi, magyarok tudjuk a legjobban, hogy milyen “bátor” és hatvanöt év óta érezzük “demokrata humanizmusát”. Az egész művelt világ segítségét hívja a nyugati sajtón keresztül, hogy “lerázza magáról a rabság bilincseit”. *Természetesen a magyarok leigázása árán.* — “A cseheket az Isten arra teremtette, hogy a demokrácia pillérei és a barbár germán, magyar, avar, mongol és tatár törzsek közt a béke őrei legyenek”.

Hogy a cseh nép ezt a hivatását betölthesse, “fel kell szabadítani az Osztrák-Magyar Monarchia elnyomása alól”.

Tehát: “*Detruisez L’Autriche-Hongrie!* Le kell rombolni Ausztria-Magyarországot. Egyesíteni kell a cseheket a szlovákokkal és a jugoszlávokkal! Gondoljatok végül Európa érdekére, a Ti érdeketekre”!

MASARYK ÉS BENES

Masaryk és Benes a világháború első napjaiban találkozott. A 64 éves Masaryk és a 30 éves Benes politikai elképzelése a kezdetben különbözött. Az egyetemi tanár Masaryk realista volt, pártja lapját, a *Cas-t* (Idő) szerkesztette, Benes, a kereskedelmi iskolai tanár politikai cikkeit a szociáldemokrata *Právo Lidu-ba* (A nép joga), világnézeti írásait a *Volna Myslenka* (Szabad Gondolat) hasábjain jelentette meg. Masaryk racionalista gondolkodású, Benes radikális volt. Egyben azonban megegyeztek: mindketten feltétlen hívei voltak a nyugati demokráciának és ellenségei az abszolutizmusnak, a porosz militarizmusnak, származásuk csökevényeként pedig a feudalizmusnak és arisztokráciának. Az urasági kocsis fiából lett egyetemi tanárnak feltűnt a földműves családból származó középiskolai tanár újságírói munkássága, figyelemmel kísérte és hamarosan találkozott is. Masaryk bizalmába fogadta Benest, ismertette külföldi kapcsolatait, felhívta a figyelmet *Seaton Watson* (Scotus Viator)

csehbarát író-újságíró cikkeire, a szlávok törekvéseit támogató munkásságára. Többek között ő küldte Masaryknak és a cseh maffiának a londoni Morning Post és a Times számait. Masaryk és Benes, a két cseh nacionalista, hamarosan megértette egymást. Benes lett Masaryk jobbkeze, a cseh maffia megszervezője, majd kiszemelt utóda.

A világháború kezdetén Masaryk Benest Franciaországba küldte, ahol korábbi ismeretsége révén hasznos összeköttetéseket épített ki. Masaryk Londonba emigrált, de szoros kapcsolatban állt Benessel. Egymást tájékoztatták munkájukról, nehézségeikről és sikereikről. A semleges Svájcban keresztül kiépítették a hazai maffia-szervezetet.

Benes hamarosan észrevette a szövetséges nagyhatalmak tájékoztatatlanságát; erre építette egész "külpolitikáját", jó részt ennek köszönhette páratlan "diplomáciai" sikereit. Hazai kapcsolatainak megszervezése nehezebben alakult. A cseh polgárság, de főleg az arisztokrácia, közel sem volt annyira nacionalista, mint a Masaryk-Benes-klikk. A cseh polgárságot évszázados osztrák kapcsolatok fűzték Bécshez. Ausztro-szlávok voltak. Benes politikai ellenfele, *Kramar Karel*, a cári Oroszország támogatásában vélte megvalósíthatónak Csehország "felszabadítását".

A világháború előtt és alatt, de még a köztársaság megalakulásakor is, Benes nem volt népszerű. Hazájában alig ismerték az állandóan külföldön tartózkodó külügyminisztert.

Politikai ellenfelei minden alkalmat kihasználtak érdemei csorbitására. Párizsba koldusszegényen érkezett cseh emigráns, hónapos szobában lakott és csak jómódú barátai támogatásával tudta propagandáját elindítani. Egyik legfőbb támogatója a felvidéki származású szlovák, a francia hadseregben szolgáló repülőezredes, *Stefanik Milan* volt. Benes beavatta őt a Masarykkal közös tervbe. Meghívta őt, legyen a *morva* Masaryk és a *cseh* Benes mellett ő, a *szlovák* Stefanik az eljövendő cseh-szlovák állam harmadik alapító tagja.

A nacionalista szlovák Stefaniknak tetszett a terv. Megalakult az államalapító triumvirátus. Benes sietett a jó hírt Masarykkal közölni, egyben tanácsolta, hogy kérjék fel Stefanikot a hadügyminiszteri pozícióra. A megbízott hadügyminiszter (akkor már tábornok), rövidesen Olaszországba ment, cseh és szlovák hadifoglyokból megkezdte a csehszlovák légió szervezését. A szlovák érdekeket azonban már nem

volt alkalma képviselni, mert máig is kideríthetetlen körülmények között 1919-ben Pozsonynál lezuhant repülőgépevel, halálával pedig magával vitte a Masaryk-Benes által tervezett és az autonóm Szlovákiára vonatkozó titkokat. A Szlovák Nemzeti Tanács hiába sürgette a halálos repülőszerencsétlenség kivizsgálását, a cseh maffia — vagy talán maga Benes — leállította a vizsgálatot. Így a szlovákok mindjárt szép reményeik kezdetén elvesztették érdekeik egyik legfőbb támogatóját.

Stefanik tábornok tudott a Masaryk és az amerikai tótok között 1918 júniusában Pittsburghben megkötött szerződésről. Tudott arról is, hogy az amerikai tótok a beígért szlovák autonómia fejében több millió dollárt gyűjtöttek a csehszlovák propaganda céljaira.

Benest politikai ellenfelei mindjárt hazaérkezésekor, 1919-ben azzal gyanúsították meg, hogy elsikkasztotta a külföldön gyűjtött pénzeket. Szegényen ment el, honnan hát a birtok, a villa-ház! A prágai parlamentben *Sramek Ján*, a cseh néppárt pap-elnöke tette szóvá. Ekkor lett szállóigévé *Tusar Vlastimil* miniszterelnök válasza: "Monsignore, a forradalmakat nem a kettős könyvvitel szabályai szerint csinálják"! — Dehát hol volt csehszlovák forradalom? A számonkérés és kritika tovább folytatódott. *Stribny Jiri* nemzeti-szocialista képviselő, *Gajda Rudolf* tábornok, a szibériai cseh légió szervezője és *Pergler Karel*, Masaryk egykori munkatársa, későbbi tokiói és washingtoni követ összefogtak Benes ellen. Benes ekkor Masaryk tanácsára másodszor is kénytelen volt a parlament plénuma előtt elszámolni.

1922-ben Masaryk köztársasági elnök halálából a cseh nemzettől tíz millió cseh koronát kapott ajándékba. Ebből a tíz millióból két milliót adott Benesnek. *Az amerikai tótok dollármillióiról sohasem kértek elszámolást* sem Masaryktól, sem Benestől. Dehát a dicsőség örömmámorában a csehek elfelejtették az Amerikába szakadt tótok adományát. A közvélemény azt hitte, hogy a nyugati nagyhatalmak a cseh nép iránti elismerésének köszönheti felemelkedését. Ki gondolt akkor arra, hogy milyen sötét erők lapulnak meg a külföldi sajtó csehbarátsága mögött?

A cseh nép arra sem gondolt, hogy a két államalapító a demokrácia leple alatt milyen aknamunkát végez más

nemzetek kárára. A demokrácia elvét kétféle erkölcsi mértékkel mérték. Főleg Benes, aki erkölcsi gátlástól mentesen fáradhatatlanul kihasználta mindenkit és minden lehetőséget a cél érdekében állított. A köztársaság érdekein túl saját hatalmának megteremtéséről sem feledkezett meg.

1918 november 14-én, 34 éves korában bekerül az első csehszlovák kormányba, s ettől kezdve megszakítás nélkül 1935 december 18-ig külügyminiszter. Jól tudta, hogy az antant hatalmak segítségével megszerzett államot csak azok folyamatos támogatásával tarthatja meg, s ezt csak személyes külföldi jelenlétével tudja biztosítani.

Száraz, rideg természetű ember volt. Nem volt szónok, sem nép- vagy pártvezér. Az íróasztala mellett érezte magát legjobban, onnan szervezte propagandista hadát, teremtett összeköttetéseket, íróasztala mellől teremtette meg az "Államot". A cseh hivatalnok "mintapéldája" volt. Demokrata elveit csak kifelé hangoztatta, de diktátori módon ragaszkodott hatalmához. Az volt a meggyőződése, hogy csak ő lehet külügyminiszter, csak ő tudja kellőképpen képviselni Csehszlovákiát. Ellenfelei is tudták, hogy szorgalmas és tehetséges, ezért veszedelmes. Szorgalmával és tehetségével — melyet gátlástalan sovinizmusa fűtött — tudta felküzdeni magát a vidéki parasztházból a prágai Hradsinba.

Külföldre érkezése után mind Masaryk, mind Benes érkezettnek látta az időt a cseh maffia hazai megszervezésére. Mindkettőjüknek az volt a meggyőződése, Ausztria-Magyarország elveszti a háborút és a Monarchia részeire bomlik. Már 1914 nyarán Masaryk Hollandiába utazott, hogy előkészítse a talajt. Külföldi összeköttetései révén kapcsolatba került *Seaton Watsonnal* (Scotus Viatorral). Az angliai *Morning Post* és a *Times* hasábjain rendszeresen megjelentette magyargyűlölő írásait. "*Racial problem in Hungary*" címmel (London 1908) könyvet is írt. Watson tájékoztatta Masarykot az angliai propagandáról. A tiszteltidjok pedig rendszeresen érkeztek londoni bankszámlájára.

Masaryk Hollandiából visszatért Prágába, ahol Benes szervezte a maffiát. Sejteket építettek ki Ausztriában, Németországban és Svájcban is. A Watsontól érkező újságokat és híreket Svájcban és Németországon keresztül kapták meg Prágában. Az osztrák rendőrség azonban gyanút fogott. A

bécsi sejt kémei ezt jelentették, ezért Masaryk 1914 decemberében Rómába utazott. Elutazása előtt utasításokat adott és kiáltványt is szerkesztett arra a lehetőségre számítva, ha az orosz csapatok megszállnák Prágát. Rómában találkozott Stefanikkal, az olaszországi cseh légio szervezőjével. Röplapot szerkesztett, amelyet az angol vezérkar juttatott el az orosz frontra és orosz hadirepülők dobtak le főleg a cseh és szlovák ezredek egységei fölött. Jelszónak a "Hej Slováné" szláv nemzeti dalt nyomtatta a röplapra. Az orosz vezérkar parancsa szerint e közismert dalt éneklő szláv hadifoglyokat külön táborokba gyűjtötték, ahol légiókba szervezték őket. Egész cseh ezredek adták meg magukat. Kiderült, hogy míg a csehek az osztrák-magyar közös hadseregben, a felvidéki tótok nagy része a magyar honvéd ezredekben harcolt. Ez volt a tömeges árulás és átállás oka.

Masaryk Rómából Genfbe ment. Genf lett a cseh maffia központja. A semleges Svájcban zavartalanul jöttek-mentek a maffia kémei, különböző álnéven és hamis útlevéllel maga Benes is többször járt futárként Genfben és találkozott Masarykkal. Közismert volt, hogy a különböző osztrák kormány-hivatalokban számos cseh tisztviselő dolgozott. Könnyű volt ezeket a maffiába beszervezni. A csehszlovák állam ábrándja és propagandája jó talajra talált bennük. A rokoni és baráti kapcsolatok felbecsülhetetlen szolgálatot jelentettek. Benes sógora prágai rendőrségi fogalmazó volt, vidéki barátaik révén megtalálták és beszervezték az osztrák belügyminiszter, báró *Heinold Karl* szolgáját, a cseh *Kovanda Juliust*, aki éjszakánként főnöke íróasztaláról bizalmas iratokat másolt le. Beszervezték *Machar Józef* cseh vezérkari tisztet. Ő vette át a Kovanda-másolatokat és juttatta el Masarykhoz. Mindenhol volt a maffiának beépített embere, a hivatalokban, a sajtóban, még a Sokol tornaegyletben is. Az osztrák rendőrség sokáig nem tudta leleplezni a maffiát, mert a rendőrfogalmazó sógor idejében értesítette a tagokat a készülő házkutatásokról.

Hosszas nyomozás után, 1915 május 20-án egy házkutatás alkalmával Kramart és a Sokol tornaegylet több tagját letartóztatták. A házkutatás alkalmával röplapokat, angol és francia újságokat talált a rendőrség. Benes nem volt jelen ekkor, de értesítették a házkutatásról. Nem volt számára biztonságos tovább a csehországi tartózkodás. Egy

cseh tiszt segítségével átszökött Németországba, majd onnan hamis útlevelemmel Genf-be ment.

A cseh maffia külföldi szervezete fölépült. Masaryk szétosztotta a feladatokat. Genfben *Sychrava Lev* mérnök lett a főnök, Benest Párizsba küldte, ő maga pedig Londonba ment, ahol összeköttetései révén a King's College-ban a szláv tudományok professzora lett.

Sejtek épültek ki Washingtonban, Szentpéterváron és Rómában is.

A cseh propaganda Benessel az élen mindent elkövetett, hogy a csehszlovákokat feldicsőítse, a magyarokat pedig műveletlen barbároknak tüntesse fel. Kezdetben ez a propaganda nehézségekbe ütközött, mert a politikusok — a közvéleménnyel együtt — a cseheket éppen olyan kevésbé ismerték, mint a magyarokat. Több nyugati, főleg angol és amerikai történész elismerően írt Kossuth demokratikus politikájáról, helyesnek tartotta a dunai népek konföderációjának tervét, tudott a Kossuth által vezetett zsarnokság elleni szabadságharcról. A nagy magyar hazafi angliai és amerikai diadalútja a demokrácia szimbóluma lett. Masarykék minden erővel igyekeztek ezt a kossuthi nimbuszt lerombolni és megváltoztatni. Azt hirdették, hogy a magyarok már nem demokraták, nem köztársaságpártiak, hanem a népek elnyomói, behódoltak az osztrák zsarnokságnak. Arról megfeledkeztek, hogy Kossuthnak eszébe sem jutott ártani a cseheknek, nem is volt tervében Csehországot bevonni a dunai népek államszövetségébe, s ő volt az első magyar politikus, aki a tótoknak autonómiát ígért. Kossuth angliai és amerikai útja éppen azt a célt szolgálta, hogy megismertesse a nyugati demokráciákkal a magyarokat, a magyar nép szabadságtörekvéseit. Kossuth is látta, hogy bizonyos pánszláv körök magyargyűlöletükben milyen kártékony propagandát fejtenek ki Magyarország ellen.

A cseh maffia minduntalan beleütközött ebbe a "magyar szimpátiá"-ba. Masaryk és Benes művelt ember volt. Mindkettő ismerte a nyugati történészek írásait, az államférfiak megnyilatkozásait.

Érdekes idézni ezekből a történelmi vallomásokból: (10) *Palacky Frantisek*, a csehek nagy történetírója, 1848-ban ezt írta Ausztriáról: "Valóban, ha az osztrák császárállam

már régóta nem létezne, szükséges lenne azt Európa érdekében megalkotni”.

Bismarck Otto herceg “Gedanken und Erinnerungen” című művében felteszi a kérdést: “Vajon mit lehetne abba a térségbe állítani, amelyet Tiroltól Bukovináig az osztrák állam tölt ki”? Válasza: “Új alakulatoknak ezen a tájon állandó forradalmi jellegük volna”. 1874-ben arra is rámutat, hogy: “Kelet-Európában lehetetlenség kis államokat életre hívni. Ott csak történelmi országok képzelhetők el”.

Wilson Woodrow, az Egyesült Államok elnöke, 1917 decemberében a kongresszus előtt így nyilatkozott: “Kötelességünknek tartjuk kijelenteni, hogy az Osztrák-Magyar Monarchiát nem kívánjuk se gyengíteni, se átalakítani. Semmi közünk ahhoz, hogyan akar politikailag vagy gazdaságilag élni. Nem kívánunk és nincsen szándékunkban neki bármit is diktálni. Csupán azt kívánjuk, hogy népeinek ügyei nagy és kis vonatkozásban ezeknek a népeknek a kezében maradjanak”.

Lloyd George angol miniszterelnök 1918 január 5-én tett kijelentése szerint “Ausztria-Magyarország szétrombolása nem brit hadicél”.

Masaryk “Svetové Revoluce” (Praha, 1920) című munkájában maga is elismeri, hogy Amerikában éppen úgy, mint máshol, nehéz volt meggyőzni az embereket arról, hogy Ausztria-Magyarország szétrombolása szükséges. Ausztriát általában Németország ellensúlyának tekintik, mint a kisebb népek és néptöredékek szükséges szervezetét, amely megvédi őket a “balkánizáció” ellen. Az Ausztria-barát nézetek és hangulatok, amelyek a szövetséges kormánykörökben 1918 tavaszáig tartották magukat, a legvilágosabban Wilson elnök megnyilatkozásában jutottak kifejezésre.

Masaryk ezt a nyílt vallomást azért tette, hogy kiemelje saját romboló munkásságának értékét, amellyel sikerült a Kárpát-medence és az egész Duna-völgy politikai szükségességéről kristálytiszta logikával kialakított nézeteket elködösítenie. Ezeket az évszázadok tapasztalatai alapján, okos és kiművelt agyú államférfiak életműveiből leszűrt alapigazságokat Masaryk és ügynökei — Benes és a cseh maffia — tíz hónap alatt annyira kiforgatták mivoltukból, hogy Wilson elnök 1918 szeptemberében, tehát kongresszusi nyilatkozata után kilenc hónappal közölte IV. Károly magyar

királlyal: megváltoztatta nézetét, nem elégedhetik meg a Monarchia népeinek önkormányzatával; a béke ára Ausztria-Magyarország népeinek "önrendelkezési joga", ami a Monarchia felosztását jelentette. Hogyan sikerült elérnie Masaryknak és Benesnek ezt a tíz hónapon belüli rombolást?

Általánosságban *Oxenstierna* svéd államférfi fiához intézett levelével válaszolhatnánk, amelyben azt írja: "Nem látod, édes fiam, hogy milyen kevés bölcsességgel kormányozzák a világot"? Részleteiben Masaryk "Svetové Revoluce" című művére támaszkodhatunk és az alábbiakban jelölhetjük meg a "siker" titkát:

1. Masaryk meglepően őszintén tárja elénk, hogy döntő fontosságot tulajdonít jó összeköttetéseinek, amelyekben nem volt válogató. A cseh maffia és egyéb messzire szétágazó titkos szervezeteken kívül hivatalokba beépített, sokszor irnoki rangban levő tisztviselők, félvilági szalonok, apróságokkal lekötöztetett újságírók, fanatikus széplelkek, inasok, megbántott önérzetek alkották ennek az összeköttetésnek a gerincét.

2. Összeköttetések révén Masarykék jól voltak tájékoztatva a kulisszák mögötti eseményekről, mértékadó személyiségek intim ügyeiről, befolyással rendelkező tényezők magándolgairól. Tudták, hogy kinek a szava döntő számukra fontos kérdésekben. Ismerték ezeknek a személyeknek a gyengéit és kihasználták azokat. Tudomásuk volt fontos ügyekről is. Így tudtak például az olaszokkal, románokkal és szerbekkel kötött titkos szerződésekről, amit kellően ki is használtak.

3. "Az ember képességeinek összege, mínusz hiúsága" egyenlő az ember értékével — állapította meg *Bismarck*. Masaryk tudta ezt és végig bölcs lélektani megfontolással dolgozott. Masaryk őszintén elmondta, hogy Wilson elnököt mérhetetlen hiúságának állandó legyezgetésével nyerte meg. Másokat ajándékokkal, ígéretekkel állított maga mellé.

4. Masarykék sikerének lényeges motívuma, hogy mindig a "főemberek" megnyerésén dolgoztak. Nem vesztegették az időt másodrendű tényezőkkel. Ezeket csak kihasználták.

5. Az eszközöket a gondos rendezés értelmes rendszerbe foglalta. Ne felejtjük el, hogy Masaryk európai mérték szerint is igen képzett, tudós egyetemi tanár volt. Valahány-

szor Masaryk valami erős dolgot adott be Wilsonnak, amittől az visszahőkölt, pár nap múlva jöttek az újságcikkek, amelyek Masarykot igazolták. Wilson végül is arra kényszerült, hogy Masarykban előrelátó, okos embert lásson, akire érdemes hallgatni.

6. Végül, de nem utoljára fontos szerepet játszott a "történelmi harcban" az intrikák mesteri szövése, a tények elferdítése, és a tudatos valótlanságok hirdetése.

MINDKETTEN ATEISTÁK VOLTAK

A történetkutatók számára érdekes feladat lenne annak felderítése, vajon volt-e Masaryk és Benes mesterkedésének valami erkölcsi motívuma, volt-e valami közép-európai koncepció ezekben az emberekben, volt-e valami európai jövőt alakító értelmes elképzelésük?

Ezekre a kérdésekre eddig senkinek sem sikerült pozitív választ adni. Ellenkezőleg, minél több okmány és adat került a növekvő történelmi távlat során napfényre, annál inkább beigazolódott, hogy mind Masaryk, mind Benes valami zavaros jakobinus nacionalizmustól elbódulva, egyéni érvényesüléstől hajtva cselekedett. Mindketten ateisták voltak és nem törődtek az isteni törvényekkel.

Az 1918-1920. évi béketárgyalások okmányaiból látjuk, hogy a felelős államférfiak tárgyalásain, tervezgetésein, döntést alakító konferenciáin vörös fonalként húzódik végig a rossz lelkiismeret és bizonytalanság érzése. Sokan a felelősök közül ösztönösen érezték, mások tudva tudták, hogy nagy bajok keletkeznek még abból, ha a dunai Monarchia kipróbált egysége helyére a Masaryk és Benes által szorgalmazott zavaros összeviSSzaságot helyezik. Aggodalmaikat azonban csak bátortalan ellenvetésekben juttatták kifejezésre, mintha valami titokzatos hatalom rájuk nehezedő súlya beléjük fojtotta volna a lelkiismeret szavát.

Wilsonnak két fő érve volt Csehszlovákia életrehívása ellen. Egyik érve szerint a csehek nem szolgáltattak semmi bizonyítékot arra, hogy érettek önálló állam vezetésére; a másik aggálya pedig az volt, hogy a 6.5 millió lelket szám-láló cseh nép túl kicsi a 3.5 milliányi némettel való közös államéletre.

Masaryk az első wilsoni aggályt a szibériai cseh légiók

legendájával oszlatta el. Wilson "belátta", hogy az a nép, amelynek fiai "olyan jeles hadicselekményre" képesek (mint amilyeneket Masaryk eszelt ki és tárt a valóság látszatának köntösében Wilson elé), "érett" az önálló életre.

Wilson második számú "meggondolása"-nak semlegesítésére Masaryk kitalálta a *csehszlovák* nép fikcióját. Amikor ennek a különös felfedezésnek az illetékes amerikai körökben nem volt elég átütő hatása, Masaryk 1918 június 30-án, Pittsburgh-ben egyezményt kötött az Amerikában élő tótokkal (szlovákokkal). Ezt az "egyezmény"-t, amelynek egyébként semmi államjogi alapja nem volt, Masaryk a két nép "föderatív szerződéseként" mutatta be Wilsonnak. Ebben Masaryk a cseh nép nevében a szlovákoknak teljes autonómiát ígért és "biztosított", amelynek értelmében nemzeti életüket "saját ízlésük szerint élhetik". Ezt az egyezményt cseh részről Masaryk írta alá, holott erre felhatalmazása nem volt. A csehek egyébként soha sem teljesítették a pittsburghi "egyezmény"-ben vállalt kötelezettségeket.

Wilson ennek a szerződésnek a láttán ismerte csak el az ideiglenes cseh-szlovák államot. Talán Wilson is visszahőkölt volna ettől az elismeréstől, ha tudta volna, hogy miként nyilatkozik majd Masaryk a szlovák kérdésről és az általa írt "szerződés"-ről. Masaryk ugyanis már 1921-ben kijelentette: "Szlovák nemzet nincsen, ez csak a magyarok kitalálása" (11). A pittsburghi szerződésről pedig, amelyet Masaryk sajátkezűleg írt alá 1918-ban, 1925-ben így nyilatkozott: "a szerződést egy kis szlovák csoport megnyugtatóására írtuk alá, amelyik a jó ég tudja, hogy micsoda függetlenségről álmódott Szlovákia számára".

A béketárgyalások során több delegátust ismételten nyugtalanított annak a nagyszámú kisebbségnek sorsa, amelyet *Tardieu André*, a francia delegáció egyik vezetője "Csehszlovákia" stratégiai biztonsága érdekében nem tudott az új ország határain kívül hagyni. *Benes Eduárd* sietett az aggódókat megnyugtatóni. 1919 május 20-án kelt jegyzékében biztosította a békeszerződés előkészítőit, hogy Csehszlovákia "une sorte de Suisse" lesz vagyis, egyfajta Svájc, ahol a különböző nemzetiségek teljes békességben és szabad kormányzatban élnek. Ugyanez a Benes írta alá 1919 szeptember 10-én Saint-Germain-en-Lay-ben azt a békeszerződést, amelynek aláírói tanúsítják, hogy a csehszlovák kormány

a kisebbségi jogok messzemenő tiszteletben tartására kötelezte magát a nem csehszlovák nemzetiségű állampolgárokkal szemben.

Az antanthatalmaknak nem volt rossz véleményük Ausztria-Magyarországról. Természeti és politikai gátat láttak benne Németország keleti terjeszkedése ellen. Angol politikai körökben egyenesen örültségnek tartották Benesnek a monarchia szétrombolására irányuló tervét. Anglia arra gondolt, hogy Ausztria-Magyarországgal külön békét kell kötni. Elképzelése szerint az újjászervezett Habsburg-monarchia ellensúlyozná Németország katonai uralmát.

Ennek érdekében *Lloyd George* angol miniszterelnök 1917 decemberében megbízta *Smuts J. Christian* angol tábornokot, hogy Svájcban tárgyaljon *Mensdorff-Pouilly Albert*tel, a monarchia volt londoni nagykövetével. *Smuts* tábornok előadta kormánya elgondolását, amelyet — ha az osztrák kormány elfogad — Nagybritannia kormányának támogatásával az antant-szövetségesek kormányai elé terjeszt elfogadásra. Angliában arra gondoltak, hogy az ausztriai nemzetiségek a brit dominiumokhoz hasonló autonómiát kaphatnának. Egy megerősödött és fejlődőképes államszövetség számíthatna Anglia támogatására.

Smuts további tervekről is tájékoztatta az osztrák tárgyalófelet. Mint kitűnt, az angol kormány elgondolása az volt, hogy Galíciát Lengyelországhoz lehetne csatolni és az ekként kibővült Lengyelország *perszonálunióba* léphetne a *jövendő monarchiával*. A szerb állam Szerbiából, Hercegovinából, Montenegróból állna. Romániához csatolnák Bukovinát. Erdély románlakta területeiről is szó volt, de *Mensdorff*nek az volt a benyomása, hogy Anglia nem ragaszkodik Erdélynek Romániához való csatolásához.

Benes a Svájcban működő cseh maffián keresztül értesült az angol tervekről. A legnagyobb katasztrófának tekintette azokat. Éjt nappallá téve dolgozott egy új emlékiraton, amelyben kifejtette az antant-körök előtt Ausztria föderalizálásának képtelenségét. Benes, aki dijoni egyetemista korában doktori disszertációjában még Ausztria föderalizálása mellett kardoskodott, párizsi emigráns korában élesen szembehelyezkedett korábbi elveivel és elutasította az Osztrák-Magyar Monarchia megmentését.

Masarykék dédelgetett álmaik összeomlását látták az angol béketervekben. Cseh önkormányzatot egy föderalizált monarchiában semmiképpen sem akartak. Jellemző mentalitásukra, hogy Lengyelország föderalizálását Oroszországgal helyeselték, de a délszláv függetlenséget pártolták. Viszont a jugoszláv tervek Olaszország érdekeit sértették, ezért az olasz érdekeket állították az osztrákokkal szembe. Megígérték az olaszoknak, hogy a Rómában szervezett cseh légiónak az olaszok támogatására küldik.

AZ ELOROZOTT FELVIDÉK

A párizsi, a bennünket közelebből érintő trianoni békediktátumról könyvtárat betöltő feldolgozás, visszaemlékezés jelent meg főleg külföldön. Ezek a munkák foglalkoznak ugyan Magyarország politikai állásfoglalásával, de nem vagy alig érintik azt a kérdést, hogy milyen szerepe volt az első világháború alatt a cseh propagandának, a titkos "megegyezőéseknek" és főleg hogy milyen hatással volt a szövetséges antanthatalmak politikájára a magyarországi bolsevista forradalom, a tanácsköztársaság kikiáltása, amely végül is az egyoldalú békediktátumhoz vezetett.

Az Osztrák-Magyar Monarchia szláv nemzetiségeinek politikai vezetői nem szívesen gondolnak a világháború alatt kifejtett monarchiaellenes aknamunkájukra, a socialista népidemokratikus országok vezetői, de főleg a második világháború cseh és szlovák emigránsai pedig egyenesen rossz néven veszik, ha erre emlékeztetik őket. Ezek a politikusok és emigránsok a dezertáló, az esküszegő katonákat hazafiaknak, a közös hadseregben együttszolgáló magyar katonabajtársak hátbaszúrását hőstettnek, a cseh maffia működését sikeres diplomáciának tartják. Pedig ezeket a "hőstetteket" és "sikeres diplomáciának" tartott titkos szerződéseket az osztrák császárnak és magyar királynak felesküdt kormányhivatalnokok, egyetemi tanárok és magas rangú katonatisztek követték el.

Ilyen szerződés volt az 1915 augusztus 18-án kelt "Antant-Aid-Memoire", amely Szerbiának ígérte Boszniát, Hercegovinát, Dalmáciát, Szlavóniát, Horvátországot és Fiumét. Az 1916 augusztus 17-én kelt bukaresti szerződésben az antant Romániának ígérte Erdélyt, Bukovinát, a Bánátot,

a kisebbségi jogok messzemenő tiszteletben tartására kötelezte magát a nem csehszlovák nemzetiségű állampolgárokkal szemben.

Az antanthatalmaknak nem volt rossz véleményük Ausztria-Magyarországról. Természeti és politikai gátat láttak benne Németország keleti terjeszkedése ellen. Angol politikai körökben egyenesen örülségnek tartották Benesnek a monarchia szétrombolására irányuló tervét. Anglia arra gondolt, hogy Ausztria-Magyarországgal külön békét kell kötni. Elképzelése szerint az újjászervezett Habsburg-monarchia ellensúlyozná Németország katonai uralmát.

Ennek érdekében *Lloyd George* angol miniszterelnök 1917 decemberében megbízta *Smuts J. Christian* angol tábornokot, hogy Svájcban tárgyaljon *Mensdorff-Pouilly Albert*tel, a monarchia volt londoni nagykövetével. *Smuts* tábornok előadta kormánya elgondolását, amelyet — ha az osztrák kormány elfogad — Nagybritannia kormányának támogatásával az antant-szövetségesek kormányai elé terjeszt elfogadásra. Angliában arra gondoltak, hogy az ausztriai nemzetiségek a brit dominiumokhoz hasonló autonómiát kaphatnának. Egy megerősödött és fejlődőképes államszövetség számíthatna Anglia támogatására.

Smuts további tervekről is tájékoztatta az osztrák tárgyalófelet. Mint kitűnt, az angol kormány elgondolása az volt, hogy Galíciát Lengyelországhoz lehetne csatolni és az ekként kibővült Lengyelország *perszonálunióba* léphetne a *jövendő monarchiával*. A szerb állam Szerbiából, Hercegovinából, Montenegróból állna. Romániához csatolnák Bukovinát. Erdély románlakta területeiről is szó volt, de *Mensdorff*nek az volt a benyomása, hogy Anglia nem ragaszkodik Erdélynek Romániához való csatolásához.

Benes a Svájcban működő cseh maffián keresztül értesült az angol tervekről. A legnagyobb katasztrófának tekintette azokat. Éjt nappallá téve dolgozott egy új emlékiraton, amelyben kifejtette az antant-körök előtt Ausztria föderalizálásának képtelenségét. Benes, aki dijoni egyetemista korában doktori disszertációjában még Ausztria föderalizálása mellett kardoskodott, párizsi emigráns korában élesen szembehelyezkedett korábbi elveivel és elutasította az Osztrák-Magyar Monarchia megmentését.

Masarykék dédelgetett álmaik összeomlását látták az angol béketervekben. Cseh önkormányzatot egy föderalizált monarchiában semmiképpen sem akartak. Jellemző mentalitásukra, hogy Lengyelország föderalizálását Oroszországgal helyeselték, de a délszláv függetlenséget pártolták. Viszont a jugoszláv tervek Olaszország érdekeit sértették, ezért az olasz érdekeket állították az osztrákokkal szembe. Megígérték az olaszoknak, hogy a Rómában szervezett cseh légiónak az olaszok támogatására küldik.

AZ ELOROZOTT FELVIDÉK

A párizsi, a bennünket közelebből érintő trianoni békediktátumról könyvtárat betöltő feldolgozás, visszaemlékezés jelent meg főleg külföldön. Ezek a munkák foglalkoznak ugyan Magyarország politikai állásfoglalásával, de nem vagy alig érintik azt a kérdést, hogy milyen szerepe volt az első világháború alatt a cseh propagandának, a titkos "megegyezőéseknek" és főleg hogy milyen hatással volt a szövetséges antanthatalmak politikájára a magyarországi bolsevista forradalom, a tanácsköztársaság kikiáltása, amely végül is az egyoldalú békediktátumhoz vezetett.

Az Osztrák-Magyar Monarchia szláv nemzetiségeinek politikai vezetői nem szívesen gondolnak a világháború alatt kifejtett monarchiaellenes aknamunkájukra, a socialista népidemokratikus országok vezetői, de főleg a második világháború cseh és szlovák emigránsai pedig egyenesen rossz néven veszik, ha erre emlékeztetik őket. Ezek a politikusok és emigránsok a dezertáló, az esküszegő katonákat hazafiaknak, a közös hadseregben együttszolgáló magyar katonabajtársak hátbaszúrását hőstettnek, a cseh maffia működését sikeres diplomáciának tartják. Pedig ezeket a "hőstetteket" és "sikeres diplomáciának" tartott titkos szerződéseket az osztrák császárnak és magyar királynak felesküdt kormányhivatalnokok, egyetemi tanárok és magas rangú katonatisztek követték el.

Ilyen szerződés volt az 1915 augusztus 18-án kelt "Antant-Aid-Memoire", amely Szerbiának ígérte Boszniát, Hercegovinát, Dalmáciát, Szlavóniát, Horvátországot és Fiumét. Az 1916 augusztus 17-én kelt bukaresti szerződésben az antant Romániának ígérte Erdélyt, Bukovinát, a Bánátot,

valamint a teljesen magyarlakta területeket Debrecenig; a jövőendő Csehszlovákiának a majd megalakítandó csehszlovák kormány elismerésével együtt észak-magyarországi területünket, a Felvidéket és a Kárpátalját.

* * *

1914 június 28-án a boszniai körútján Szarajevóba érkező *Ferenc Ferdinánd* trónörökös és felesége politikai merénylet áldozatául esik. *Berchtold Leopold* közös külügyminiszter közli gróf *Tisza István* magyar miniszterelnökkel, hogy a szarajevói merényletet Szerbia háborús kihívásának tekinti.

A Monarchia feltartóztathatatlanul sodródik a négy évig tartó világháború felé.

1914 július 7-én a bécsi koronatanácson *Berchtold* kifejti indokait a Szerbia elleni hadüzenetre vonatkozólag. *Tisza István* gróf az ultimátum elküldése előtt ajánlja, hogy konkrét kívánságokkal forduljanak Szerbiához és csak azok megtagadása esetén küldjék el az ultimátumot. A közös minisztertanács elkészíti a határidős jegyzéket és *Giesel báró*, a Monarchia belgrádi követe, július 19-én átnyújtja Szerbiának az Osztrák-Magyar Monarchia követeléseinek jegyzékét. A jegyzék záradékául *Tisza István* kívánságára megjegyzi, hogy a Monarchia nem gondol a szerb területek annexiójára. Egy hét sem telik el, július 25-én megjön a szerb elutasító válasz. Ausztria-Magyarország mozgósít. *Tisza István*, a magyar közvéleményre hivatkozva az uralkodóhoz intézett feliratában ellenzi a hadüzenetet. Csak jóval később, a bécsi Kriegsarchiv zárlat alóli feloldása után derült ki, hogy valóltan volt Masaryknak a vádja, amely szerint az első világháború kitöréséért *Tisza István* miniszterelnök vezetésével elsősorban a magyarok felelősek.

I. Ferenc József császár és király *Berchtold* és *Conrad von Hötzendorf* vezérkari főnök tanácsára július 28-án hadat üzen Szerbiának. Itt jegyezzük meg, hogy *Tisza István* uralkodója iránti lojalitásból nem hozta nyilvánosságra tiltakozását.

A világháború kiterjed a többi európai államra is. Augusztus 1-én Németország mozgósít Orosz- és Franciaország ellen. A német hadsereg megrohanja Belgiumot, ami Anglia közbelépését vonja maga után. Miután Oroszország

mozgósít és haderejét a német-osztrák-magyar határra vezényli, a Monarchia csak ezek után, augusztus 5-én üzen hadat Oroszországnak.

A cseh maffia mintegy jeladásra már 1914 augusztus 20-án *Jiri Klecanda* oroszbarát cseh politikust meneszti Szentpétervárra, aki *Szaszonov* orosz külügyminiszternek emlékiratot nyújt át, amelyben "Szent Václav koronáját" felajánlja a Romanovoknak. A cár a cseh testvérek felajánlására már szeptember 10-én utasítja *Nikolaj Nikolajevics* főherceget, az orosz hadsereg főparancsnokát, hogy a központi hatalmak hadseregében harcoló cseheknek — átállás esetén — teljes szabadságot ígérjen. Novemberben Kijevben már Cseszka Druzsina (Cseh Szövetség) néven az orosz hadügyminisztérium támogatásával cseh katonai alakulatot szerveznek önkéntes hadifoglyokból. Ezzel egyidőben *Masaryk G. Tamás* külföldre juttatja első emlékiratát a Monarchia felosztásáról. Mialatt a központi hatalmak hadserege, köztük több magyar hadosztály, súlyos harcokban küzd az orosz túlerővel szemben, egész cseh ezredek adják meg magukat. 1914 októberében a galíciai harcokban a magyar honvédsereg színe-java megsemmisül.

Masaryk 1915 februárjában Rómából hamis szerb útlevelemmel Genf-be megy, ott megszervezi az emigránsok és a maffia közötti kapcsolatot; márciusban már Párizsban megindítja a *La Nation Tchèque* című folyóiratot és annak első, áprilisi számában a Csallóköz kivételével térképet közöl a kívánt csehszlovák határról. A folyóiratot *Benes Eduárd* gondjaira bízva és tovább megy Londonba, *Independent Bohemia* címmel emlékiratot ad ki a föderatív cseh állam felállításának szükségességéről. *Seaton Watson* bemutatja őt *Sir George Russel Clark* angol külügyi osztályfőnöknek, akit tájékoztat a cseh emigráció célkitűzéseiről. Masaryk kérésére Clark kieszakozli, hogy *Sir Edward Grey* angol külügyminiszternek átnyújthassa a cseh állam létrehozásáról szóló emlékiratot. Ebben a Romanovok egyik nagyhercegével vagy a megalakítandó délszláv állammal perszonálunióban a Karagyoryevics-dinasztiával kívánja betölteni a cseh trónt. Óvatosságból-e vagy a tiltakozás elkerülése miatt *Masaryk ebben az emlékiratban nem kívánja a tótokat a cseh korona uralma alá vonni.*

Masaryk Londonban, Benes Párizsban, Stefanik Rómában és Gajda vezetésével a szökött magas rangú cseh tisztek Moszkvában fűzik a cseh maffia-diplomácia szálait; összehangoltan egyidejűleg 1915 májusában a moszkvai cseh emigráció "Deklaráció"-t ad ki s azt a szövetséges hatalmak kormányainak megküldi. A cseh reményeket nagyban erősíti az oroszok galíciai hadi sikere: 1915 március 22-én Przemyśl vára elesik.

* * *

Masaryk és jól megszervezett propaganda-hálózata nemcsak a szövetséges hatalmak kormányainál és a mérvadó politikusoknál ért el figyelemre méltó sikert, de az angol és a francia sajtó támogatását is megnyerte. Két ponton azonban nehézségei támadtak. A felvidéki szlovákokat nem sikerült száz százalékgig meggyőznie a "Republika" számukra áldásosnak nevezett délibáb-gondolatának. A felvidéki szlovák nép jól tudta, hogy fő megélhetési forrása a magyar Alföld. Liptó és Árva megyéből tízezernyi aratómunkás szerezte be évente a maga és családja számára egész évre való gabona- és zsírszalonna-szükségletét. Aratás végeztével a nagyobb alföldi városokból élelemmel megrakott, 80-100 tengelyes vasúti szerelvények gördültek a távoli felvidéki vasúti csomópontok felé (12). Igló, Rózsahegy, Zsolna, Liptószentmiklós, Árvavára, Alsókubin teherpályaudvarain egész szekértáborok várták az életet hozó vasúti szerelvények érkezését.

Nem áll rendelkezésünkre statisztikai adat, de bizonyos, hogy több száz vándoriparos (drótostót, üveges) nemcsak Magyarországot járta, hanem eljutott Bécsbe és Fiuméba is. A Vág folyó tutajosai sok száz favágó-család kenyerét biztosították. Az egyszerű szlovákiai munkás és paraszt nem lelkesedett a nagy hűhóval beígért republikáért. A nép nem akart elszakadni az életet biztosító Magyarországtól. A szlovák értelmiség sem volt egységes politikai magatartású; abban semmiképpen sem, hogy Csehországhoz kapcsolódjanak. Csak kis réteg volt pánszláv érzelmű. Nyelvi, nemzeti kultúrájuk kellő elismerésével nem fajult volna politikai követeléssé az elszakadás; bizonyos kulturális és közigazgatási autonómia biztosításával elkerülhettük volna a tragédiát.

Masarykék második nehézsége anyagi-pénzügyi természetű volt. A világháború első évében éppen csak csurrant-

csöppent az anyagi támogatás, a háborús inflációt a külföldi mecénások is megérezték. Az orosz kormány milliós rubel-támogatása hamar elfogyott. A propagandagépezet sokba került. A racionális gondolkodású csehek hamar rájöttek, hogy az Amerikába kivándorolt honfitársak támogatását kell kérni. Nemcsak a csehekét, hanem a Felvidékről kivándorolt tótokét is. Így került sor 1915 október 15-én Pittsburghben a csehszlovák egyezményre. Az amerikai cseh nemzeti szövetség és a szlovák népi frakció egyezményt kötött a cseh-szlovák egyesülésre vonatkozólag. Az egyezmény értelmében a felső-magyarországi terület Slovensko néven teljes önkormányzatot, önálló parlamentet, a szlovák nyelv, mint a cseh nyelvvel egyenjogú államnyelv teljes jogot kap a létrehozandó új állam keretében. Megindult a dollár-támogatás.

Egy hónap múlva, 1915 november 14-én Párizsban megalakul a "Külföldi Cseh Bizottság", kiadja első kiáltványát a csehszlovák függetlenség ügyében. A külföldi cseh egyesületek csatlakoznak a párizsi bizottsághoz.

1916 januárjában külföldi anyagi támogatással Benes *Detruisez l'Autriche-Hongrie* címmel kiadja nagy feltűnést keltő pamfletjét, amelyben a Monarchia szláv nemzetiségeinek felszabadítását és a cseh-délszláv egyesítést követeli. A 62. oldalon közli, hogy *új csehszlovák térképét a francia cenzúra miatt egyelőre még nem hozhatja nyilvánosságra.*

Francia tanácsra 1916 februárjában a Külföldi Cseh Bizottság "*Conseil National des Pays Tcheques*" néven cseh (később cseh-szlovák) tanáccsá alakul át. A Tanács megalakítására Masaryk Londonból Párizsba érkezik. A Tanács elnöke Masaryk G. Tamás, főtitkára Benes Eduárd, a szlovák elnökségi megbízott Stefanik Milán. A Tanács mint ideiglenes cseh-szlovák kormány kezdi meg működését. A Tanács támogatására Londonban *Seaton Watson* "German, Slav and Magyar" című politikai röpiratában közli az általa elképzelt cseh-szlovák államhatárokat.

Masaryk a különböző országokban működő cseh és szlovák bizottságokat, egyesületeket a csatlakozásra szólítja fel. 1916 decemberében az oroszországi cseh frakciók Kijevben egyezményt írnak alá, amely szerint elfogadják a párizsi cseh-szlovák nemzeti tanács utasításait. A kijevi egységkor-

Masaryk Londonban, Benes Párizsban, Stefanik Rómában és Gajda vezetésével a szökött magas rangú cseh tisztek Moszkvában fűzik a cseh maffia-diplomácia szálait; összehangoltan egyidejűleg 1915 májusában a moszkvai cseh emigráció "Deklaráció"-t ad ki s azt a szövetséges hatalmak kormányainak megküldi. A cseh reményeket nagyban erősíti az oroszok galíciai hadi sikere: 1915 március 22-én Przemyśl vára elesik.

* * *

Masaryk és jól megszervezett propaganda-hálózata nemcsak a szövetséges hatalmak kormányainál és a mérvadó politikusoknál ért el figyelemre méltó sikert, de az angol és a francia sajtó támogatását is megnyerte. Két ponton azonban nehézségei támadtak. A felvidéki szlovákokat nem sikerült száz százalékgig meggyőznie a "Republika" számukra áldásosnak nevezett délibáb-gondolatának. A felvidéki szlovák nép jól tudta, hogy fő megélhetési forrása a magyar Alföld. Liptó és Árva megyéből tízezernyi aratómunkás szerezte be évente a maga és családja számára egész évre való gabona- és zsírszalonna-szükségletét. Aratás végeztével a nagyobb alföldi városokból élelemmel megrakott, 80-100 tengelyes vasúti szerelvények gördültek a távoli felvidéki vasúti csomópontok felé (12). Igló, Rózsahegy, Zsolna, Liptószentmiklós, Árvavára, Alsókubin teherpályaudvarain egész szekértáborok várták az életet hozó vasúti szerelvények érkezését.

Nem áll rendelkezésünkre statisztikai adat, de bizonyos, hogy több száz vándoriparos (drótostót, üveges) nemcsak Magyarországot járta, hanem eljutott Bécsbe és Fiuméba is. A Vág folyó tutajosai sok száz favágó-család kenyerét biztosították. Az egyszerű szlovákiai munkás és paraszt nem lelkesedett a nagy hűhóval beígért republikáért. A nép nem akart elszakadni az életet biztosító Magyarországtól. A szlovák értelmiség sem volt egységes politikai magatartású; abban semmiképpen sem, hogy Csehországhoz kapcsolódjanak. Csak kis réteg volt pánszláv érzelmű. Nyelvi, nemzeti kultúrájuk kellő elismerésével nem fajult volna politikai követeléssé az elszakadás; bizonyos kulturális és közigazgatási autonómia biztosításával elkerülhettük volna a tragédiát.

Masarykék második nehézsége anyagi-pénzügyi természetű volt. A világháború első évében éppen csak csurrant-

csöppent az anyagi támogatás, a háborús inflációt a külföldi mecénások is megérezték. Az orosz kormány milliós rubel-támogatása hamar elfogyott. A propagandagépezet sokba került. A racionális gondolkodású csehek hamar rájöttek, hogy az Amerikába kivándorolt honfitársak támogatását kell kérni. Nemcsak a csehekét, hanem a Felvidékről kivándorolt tótokét is. Így került sor 1915 október 15-én Pittsburghben a csehszlovák egyezményre. Az amerikai cseh nemzeti szövetség és a szlovák népi frakció egyezményt kötött a cseh-szlovák egyesülésre vonatkozólag. Az egyezmény értelmében a felső-magyarországi terület Slovensko néven teljes önkormányzatot, önálló parlamentet, a szlovák nyelv, mint a cseh nyelvvel egyenjogú államnyelv teljes jogot kap a létrehozandó új állam keretében. Megindult a dollár-támogatás.

Egy hónap múlva, 1915 november 14-én Párizsban megalakul a "Külföldi Cseh Bizottság", kiadja első kiáltványát a csehszlovák függetlenség ügyében. A külföldi cseh egyesületek csatlakoznak a párizsi bizottsághoz.

1916 januárjában külföldi anyagi támogatással Benes *Detruisez l'Autriche-Hongrie* címmel kiadja nagy feltűnést keltő pamfletjét, amelyben a Monarchia szláv nemzetiségeinek felszabadítását és a cseh-délszláv egyesítést követeli. A 62. oldalon közli, hogy *új csehszlovák térképét a francia cenzúra miatt egyelőre még nem hozhatja nyilvánosságra.*

Francia tanácsra 1916 februárjában a Külföldi Cseh Bizottság "*Conseil National des Pays Tcheques*" néven cseh (később cseh-szlovák) tanáccsá alakul át. A Tanács megalakítására Masaryk Londonból Párizsba érkezik. A Tanács elnöke Masaryk G. Tamás, főtitkára Benes Eduárd, a szlovák elnökségi megbízott Stefanik Milán. A Tanács mint ideiglenes cseh-szlovák kormány kezdi meg működését. A Tanács támogatására Londonban *Seaton Watson* "German, Slav and Magyar" című politikai röpiratában közli az általa elképzelt cseh-szlovák államhatárokat.

Masaryk a különböző országokban működő cseh és szlovák bizottságokat, egyesületeket a csatlakozásra szólítja fel. 1916 decemberében az oroszországi cseh frakciók Kijevben egyezményt írnak alá, amely szerint elfogadják a párizsi cseh-szlovák nemzeti tanács utasításait. A kijevi egységkor-

mány szerint az oroszországi cseh-szlovák emigráció 113 politikai, 123 fogoly- és 95 tényleges katonai szervezettel rendelkezik.

* * *

1916 november 21-én I. Ferenc József császár és király meghal. A kettős Monarchia trónján unokaöccse, Habsburg Lotharingiai Károly főherceg követi, mint I. Károly osztrák császár és *IV. Károly magyar király*. 1916 december 30-án magyar királlyá koronázzák. Keresi a békét, ezért megbízza sógorát, Sixtus páрмаi herceget, hogy lépjen érintkezésbe a francia külügyminisztériummal Ausztria-Magyarország esetleges különbékéjének előkészítése végett. Keresi a nemzetiségi megbékélés útját is, ezért az 1915 májusában hazatérülés vádjával letartóztatott és halálra ítélt Kramar Karelnek megkegyelmez.

Sixtus páрмаi herceg találkozik *Poincaré Raymonddal*, Franciaország köztársasági elnökével (1917 március 8), aki közli vele: hajlandó a Monarchia formális békeajánlatát — amennyiben az még időben megérkezik — továbbítani az angol és az orosz uralkodóhoz. Sixtus herceg további békeközvetítésre vállalkozik, de a kísérlet (főleg az olasz kormány ellenkezése miatt) eredménytelenül végződik.

1917 májusában Tisza István lemondott, ezzel a rövid életű kormányok korszaka következett. Esterházy Móric, majd Wekerle Sándor alakít kormányt. IV. Károly király 1918 október 17-i kiáltványának megfelelően hozzájárult, hogy Wekerle Sándor miniszterelnök Magyarország és Ausztria viszonyának perszonális unióra való változtatását a magyar országgyűlés előtt kihirdesse. Az események nyomására a kormány mégsem tarthatta magát. A kormányhatalom a "Nemzeti Tanács" kezébe jutott.

A Nemzeti Tanácsot *gróf Károlyi Mihály* és parlamenti hívei meg a parlamenten kívül álló baloldali radikális elemek alkották. Károly király szerencsétlen tanácsra hallgatott, amikor Károlyi Mihályt nevezte ki miniszterelnökké, akiről pedig mindenki tudta, hogy esze ágában sincs szembeszállni a forradalmi mozgalmakkal.

Röviddel hivatalának átvétele után Károlyi arra kérte IV. Károly királyt, hogy mentse fel esküje alól. A felmentést megkapta és ezzel a gátlástalan baloldali radikálisok és

mindenféle árnyalatú szocialisták forradalma számára szabaddá vált az út. A király még a magyar csapatokat is felmentette neki tett esküjük alól.

Magyarország elindult a lejtőn, és a bolsevista anarchiát kihasználva ellenségeink a leterített országra törtek, a hiéna mohóságával koncolták, tépték.

A történelmi időrendi sorrend jól tükrözi az 1918-as év drámai eseményeit.

Október 9: a cseh képviselők kivonulnak a bécsi Reichsratból.

Október 14: Benes értesíti a szövetséges és egyesült hatalmakat az ideiglenes csehszlovák kormány megalakulásáról.

Október 15: Franciaország elismeri az ideiglenes kormányt.

Október 18: Wilson amerikai elnök elutasítja a Monarchia békeajánlatát, a cseh, szlovák és délszláv autonómiát biztosító föderáció tervét, és helyette elismeri a csehszlovák kormányt.

Október 28: a prágai cseh nemzeti tanács és a négy cseh párt vezetői (Svehla, Soukoup, Rasin és Stribrny) deklarálják a csehszlovák köztársaság megalakulását.

Október 30: a turócszentmártoni szlovák nemzeti tanács ülésén 90 evangélikus és 15 római katolikus delegátus kimondja a felső-magyarországi területek (Slovensko) Magyarországától való elszakadását.

November 6-án cseh légionárius csapatok Hodoninnál átléplik a morva-magyar határt.

November 8-án Károlyi Mihályt a győztes hatalmak képviselője Belgrádba rendeli fegyverszüneti tárgyalásokra.

Hogy mi volt a szövetséges hatalmak kormányainak véleménye Magyarországról, azt Franchet d'Esperey francia tábornoknak, a fegyverszüneti bizottság elnökének szavai híven tükrözik: "Vous etez déjà tombé si bas"? (Hát már ilyen mélyre süllyedtek?)

* * *

A belgrádi fegyverszüneti konvenció szerint szerb csapatok megszállják a Bánátot, Bácskát, Muraközt, Vas, Zala és Somogy megyék déli részét és Baranya megye nagyobb felét Pécs és Baja városaival együtt. Belgrádban a Felvidék meg-

szállásáról nem volt szó, sem határozat. *Észak-északkeleten a demarkációs vonal a történelmi Magyarország határa maradt. A cseh csapatok önkényesen nyomultak be a Felvidékre. Elsőként a csehek vonultak be országunkba!* Magyarországnak ezt az élveboncolását Károlyi Mihály kormánya tétlenül szemlélte, sőt azoknak a csapatoknak, amelyek a cseh csapatok előnyomulását meg akarták akadályozni, megtiltotta a további ellenállást. (12)

Rutter Owen angol történész "Regent of Hungary" című munkájában (London 1939) azt írja: "Magyarország sohasem került volna bolsevista uralom alá, ha a szövetségesek visszatartják az utódállamokat attól, hogy már előre birtokba vegyék azokat a területeket, amelyeknek odaítélését a tárgyalás alatt álló békeszerződéstől várták." (13) Ez a szerencsétlenség nagyrészt annak a rendkívüli befolyásnak tulajdonítható, amelyet a cseh politikai emigránsok Párizsban bírtak. "Ezek ahhoz is megnyerték a nagyhatalmak hozzájárulását, hogy a szlovákok lakta területeken túlmenően mindazokat az igényelt magyar országrészeket már akkor megszállhassák, amikor a vonatkozó békeszerződést még nemcsak hogy meg sem kötötték, hanem annak szövegét sem hozták nyilvánosságra" (14). A szövetséges hatalmak politikusai azonban nemcsak tudatlanok, hanem befolyásolható és főleg gyűlölködő egyének voltak, telve rosszindulattal Magyarország iránt.

Az ideiglenes csehszlovák kormány még nem kapta meg a nagyhatalmak végleges döntését a Felvidék megszállására, ezért november 12-én *Stodola Emil* ideiglenes követet azzal a megbízatással küldte Budapestre, hogy tárgyalásokat folytasson a Károlyi-kormánnyal a csapatok mindkét részről való visszavonása érdekében. A csehek javaslata akkor még az volt, hogy a békekötésig antant-csapatok szállják meg a Felvidéket. Még folytak a tárgyalások, amikor két nap múlva Prágában összeült a csehszlovák forradalmi nemzetgyűlés, amely az öt cseh párt koalícióján (petka) alapult. A koalícióba tömörült pártok: a cseh agrárpárt *Svehla*, a cseh nemzeti szocialisták pártja *Klofac*, a cseh nemzeti demokraták pártja *Kramar*, a katolikus néppárt *Sramek* vezetésével és a szociáldemokrata párt. A pártközi tömb 212 képviselővel szerepelt a csehszlovák forradalmi nemzetgyűlésen, a "centralista" szlovákok részére 44 mandátumot biztosítottak.

Az ideiglenes csehszlovák nemzetgyűlés a Habsburgokat trónfosztottaknak nyilvánítja, kikiáltja a köztársaságot, amelynek első elnökéül *Masaryk G. Tomas*-t választja meg.

Megalakul az első csehszlovák kormány. Miniszterelnök: *Kramar Karel*, külügyminiszter: *Benes Eduard*, pénzügyminiszter: *Rasin Alois*, hadügyminiszter *Stefanik Milan Rastislav*. Kramar miniszterelnök jegyzéket intéz a magyar népköztársaság elnökéhez, Károlyi Mihályhoz, amelyben a Felső-Magyarországon folyó katonai cseh hadműveleteket "nemzetközileg jóváhagyott és történetileg jogos" akciónak minősíti. Ugyanaznap cseh légionisták megszállják Trencsént és Nagyszombatot. 1918 november 16-án a Magyar Nemzeti Tanács kikiáltja a magyar népköztársaságot (15)

A józanul gondolkodó magyar politikusok, hazafias érzelmű polgárok és katonák már az oroszországi jelekből látták a bolsevista terror megnyilvánulásait és joggal remélheték a nagyhatalmaktól, hogy a szomszéd államok "győzelmi mámorát" és garázdálkodását megfékezzék. Másként történt. A két világháború közötti politikai emlékiratokból kitűnik, hogy a kész helyzet elé állított "békecsinálókat" befolyásolta, hogy míg Magyarország egyre jobban sodródott az orosz mintájú bolsevizmus felé, a szomszéd államokban, elsősorban Csehszlovákiában a nyugati mintájú demokráciát hirdették. Európa elbolsevizálásától tartottak.

Magyarországon a bolsevista terror gáztettei borzalommal töltötték el a lakosságot. *Samuely Tibor*, *Kun Béla* legfőbb munkatársa nyíltan hirdette, hogy "terror a mi kormányzatunk legerősebb fegyvere".

Linder Béla (16), Károlyi Mihály hadügyminisztere azal a demagóg pacifista kijelentésével, hogy "nem akarok katonát látni", már korábban demoralizálta a frontokról hazatérő csapatokat. Ezt a mélyre zuhanást azonban látták a szövetséges hatalmak kiküldött megfigyelői is. Láttá *Sir Thomas Cunningham*, Anglia bécsi képviselője, aki *Fitzgerald Alexander* ezredest megfigyelőként küldte Magyarországra. *Bandholtz* tábornok, aki a szövetségesek katonai missziójánál Budapesten az Amerikai Egyesült Államokat képviselte, s aki megakadályozta, hogy a románok a királyi várt és a Nemzeti Múzeumot kifosszák, "An Undiplomatic Diary" című emlékiratában (New York 1933) a szemtanú hitelességével írja le a magyarországi eseményeket.

1918 december 4-én a szövetséges hatalmak közös jegyzékben elismerik a cseh államot és felhatalmazzák a cseh csapatokat a felső-magyarországi terület megszállására, hogy ott a békekötésig közigazgatási felügyeletet gyakoroljanak. Hogy a közigazgatási (adminisztratív) felügyelet mit jelentett, annak e sorok írója szemtanúja volt. Fosztogatás, rablás, gyárak és magánbirtokok, gyűjtemények elhurcolása. A csehek maguk sem bíztak abban, hogy Kassa és Pozsony, Komárom és a Csallóköz az övék lesz. Wyx francia alezredes a budapesti antant-misszió vezetője, jegyzékben szőlította fel Károlyit a magyar csapatok visszavonására.

* * *

Az 1919-es esztendő hajnala újabb csapást mért Magyarország területi integritására. Január 9-én *Brejcha* ruténföldi cseh adminisztrátor és *Hennoque* francia tábornok előzetes egyezményt kötött Kárpátalja katonai megszállására vonatkozólag. A megállapodás szerint Podkarpatska Rus Statutumának 4. pontja kimondja, hogy a rutén *Szojm* (nemzetgyűlés) választásait legkésőbb 90 nappal a csehszlovák parlamenti választások után megtartják. Mint ismeretes, a rutén *Szojm* soha nem ült össze.

1919 január 11-én Károlyi Mihályt a Nemzeti Tanács köztársasági elnökké kiáltja ki. 1919 január 19-én a békeértekezlet már a cseh delegáció (Masaryk, Benes, Kramár és Stefanik) részvételével megkezdte tárgyalásait. 1919 március 21-én a magyarországi munkástanács kikiáltja a proletárdiktatúrát s az államot tanácsköztársasággá alakítja át. Károlyit mellőzik. Magyarország feltartóztathatatlanul süllyed a kommunista anarchia felé. Az események fergeteges gyorsasággal követik egymást. Magyarország külpolitikai helyzete bizonytalanná válik. Károlyi kormányának első nemzetközi vonatkozású szereplése a belgrádi katonai konvenció aláírása. Károlyi mellőzésének fő oka pedig, hogy az oroszországi októberi forradalom hatása Európa keleti felében nagy mértékben növekszik és Szovjet-Oroszország mellett rokonszenvre talál. Az antanthatalmak ezt a körülményt aggodalommal figyelik, majd ellenzik. Károlyi Mihály hiába hirdeti a wilsonizmust ("Külpolitikánkat a wilsoni elvekre alapítom"), már késő. Az antanthatalmak nem hisznek neki, a szélsőbaloldali elemek pedig állásfoglalását "burzsoá el-

hajlás"-nak tekintik. Magyarországon tüntetések, általános sztrájkok zajlanak le Szovjet-Oroszország mellett. Károlyi és kormánya akkor hirdeti meg, hogy külpolitikájának alapelve a wilsonizmus, amikor az már teljesen túlhaladottá, időszerűtlenné válik, s többé nem játszik szerepet a szövetségesek politikájában. A proletárdiktatúrának nem a wilsonizmus, hanem a leninizmus kell.

A wilsoni elvekhez Károlyi azért tagaszkodott, mert remélte, hogy a békekonferencia megértőbb lesz a magyar ügyek iránt. A szövetséges hatalmak magyarországi megfigyelőinek helyszíni tudósításaiból és jelentéseiből azonban kiderült, hogy a belpolitikát a bolsevista Szovjet-Oroszországból visszatért agitátor-politikusok irányítják, akik természetesen antant-ellenesek. Ez az antanthatalmakat érthetően aggasztotta, mert Szovjet-Oroszországgal akkor éppen háborúban álltak.

1919 májusában a cseh csapatok bevonulnak Miskolcra. A fejvesztett tanácsköztársaság kapkodó politikájában odáig megy, hogy békekötetést ajánl a cseheknek és igényeik kielégítését a Tiszáig előnyomuló románoknak, bár kiköti, hogy az utódállamok a magyar belügyekbe nem avatkozhatnak. A békeajánlatot mind a románok, mind a csehek visszautasítják, mert helyzeti előnyük erősíti őket a békekonferencián.

A magyar Vörös Hadsereg eredményes ellenoffenzívát indít az északkeleti frontszakaszon, felvonul a csehek ellen és június 10-én Bártfánál eléri a történelmi határt. Sikerét azonban nem a bolsevista ideológia táplálja, hanem az a tény, hogy a katonák egyszerűen magyarok és jó hazafiak. Végül is 1919 július 8-án Clemenceau ultimátumára a tanácsköztársasági csapatok kiűrik a Felvidéket.

Clemenceau George francia miniszterelnök gyűlölte a németeket és gyűlölte az Osztrák-Magyar Monarchiát. Az 1919 júliusi ultimátum elküldését megelőzte a Czernin-Clemenceau affér.

A csehek aknamunkája 1918 elején váratlan akadályba ütközött. Az oroszországi események aggodalommal töltötték el az antanthatalmakat. Az Osztrák-Magyar-Monarchia megtartása most már nem annyira a német *Drang nach Osten*, hanem az orosz kommunista *Drang nach Westen* szempontjából is kívánatosnak látszott. 1918 január 5-én George Lloyd

angol miniszterelnök kijelentette, hogy Ausztria-Magyarország feldarabolása nem tartozik az angol háborús célok közé. Ez a kijelentés rendkívül komoly aggodalmat keltett a csehekben. *Clemenceau* francia miniszterelnök helyeselte *George Lloyd* kijelentését. *Wilson* amerikai elnök január 8-án a kongresszushoz intézett üzenetében ismertette 14 pontját és csak önkormányzatot követelt a monarchia nemzetiségeinek. *Czernin* Wilsonnak küldött levelében elfogadta tárgyalási alapnak a 14 pontot. Német sugallatra-e vagy csupán a hagyományos német-francia ellenszenv hatása alatt, 1918 április 2-án végzetes affér robbant ki *Czernin* és *Clemenceau* között. A monarchia külügyminisztere egyik beszédében azt állította, hogy a francia miniszterelnök állítólagos béketaogatódzása eredménytelen, mert Franciaország nem akar lemondani Elzász-Lotharingiáról. *Clemenceau* éktelen haragra lobbant a neki tulajdonított, szerinte valótlan állítás miatt és hazúgnak nevezte *Czernint*.

“Inter duos litigantes tertius gaudet” (a két küzdő között a harmadik örül). *Benes*nek nagy kő esett le szívéről.

Ma sem tisztázott, hogy *Czernin* hivatalos minőségben vagy magánbeszélgetés közben vagy egyáltalán tett-e ilyen kijelentést. Feltételezhető-e egy külügyminisztertől ekkora meggondolatlanság? Tény azonban, hogy *Károly* osztrák császár és magyar király béke-tapogatódzása indiszkrécio következtében kipattant; ettől ijedt meg *Benes*, ezért sietett *Clemenceau*hoz, aki éktelen haragra lobbant és az osztrák külügyminisztert dezavualta. A *Czernin-Clemenceau* affér sokat ártott a békeakciónak. A német hadvezetést is megdöbbenetette a kipattant hír, veszélyeztetve látta hadicéljának sikerét: Elzász-Lotharingia visszaszerzését. Franciaország sem akart lemondani erről a területről. Amikor 1918 május 5-én az Egyesült Államok hadat üzent Németországnak, kétségtelenné vált, hogy a központi hatalmak elvesztik a háborút.

A háború utolsó évében a monarchiában megoszlott a közvélemény. A különbéke-pártiak azzal érveltek, hogy mivel Oroszország összeomlott, nincs ok a háború folytatására, mert megszűnt a fenyegető szláv veszély. A többség a háború folytatását kívánta, mert köztudomású volt, hogy az antant a monarchia feldarabolását tervezi, hiszen Romániával, Szerbiával és a cseh emigráns politikusokkal kötött titkos

megállapodásokat éppen a cseh maffia sietett világgá kürtölni.

Benesnek kapóra jött a Czernin-Clemenceau affér, a Quai D'Orsay-i találkozón Benes és Clemenceau egyetértett a német- és monarchiaellenes gyűlöletben, elhatározták, hogy a cseh nemzeti tanács megszervezett fegyveres légionárius alakulatai bekapcsolódnak a háborúba, s ezzel jogalapot teremtenek az ideiglenes csehszlovák kormány megalakítására. Á Németországot gyűlölő francia "tigris" most már Ausztriára is megharagudott. A gyűlölet hozta össze a két politikust. Ettől kezdve Franciaország volt a csehszlovákok legfőbb támogatója. Benes sunyi módon táplálta ezt a gyűlöletet. "Az Osztrák-Magyar Monarchia a német imperializmus szálláscsinálója — mondta Benes. — A magyarok a németek keleti terjeszkedésének hatalmi eszközei, a magyarok a németek szellemi rokonai". "Vesszenek a magyarok a németekkel együtt" — dörögte Clemenceau. Benes tovább úszított: "a magyarok még rosszabbak a németeknél, a németek a magyaroktól tanulták a brutalitást". Ezekkel a bizonyítékokkal érvelt Benes. A magyar ügyekben tájékozatlan Clemenceau vak gyűlöletében mindent elhitt, ami a németekkel volt kapcsolatos. Nem csoda, hogy az ismeretlen és nemzetközileg teljesen elszigetelt Magyarország a békekonferencián az összes vesztes közül a legtöbbet, még a németeknél is többet veszített (17).

Amikor 1918 június 1 és 7 között a szövetségesek versaillesi konferenciája elfogadja a lengyel állam felállítását a csehszlovák és délszláv szeparatista törekvésekkel szemben, az Egyesült Államok kormánya csupán rokonszenvét fejezi ki és tudomásul veszi a római nemzetiségi kongresszus (1918 április) határozatát, de döntés nem történik.

Benes "biztosítja" *Pichon* francia külügyminisztert, hogy a felső-magyarországi (még nem meri kimondani: szlovenszkói) terület az önrendelkezés jogán csatlakozik Csehországhoz, így lesz majd az új ország "Cseh-Szlovákia".

Lord *Robert Cecil* angol blokáadminiszter és *Balfour James* külügyminiszter nem hajlandó elismerni a párizsi nemzeti tanácsot jövőendő csehszlovák kormánynak, mivel nem bizonyos, hogy "Csehszlovákia népe" elfogadja az emigráns kormányt.

Benes a béketárgyalások folyamán ismételten találkozott az angol és amerikai kifogásokkal. Benes "jó üzleti érzékkel"

mindig többet kért, mint amennyit elérni akart. A még oda nem ítélt területeken túl Csehszlovákiának követelte a mai Kelet-Magyarország északi részén húzódó hegyvidéket Miskolccal együtt és korridort, amely Nyugat-Magyarországon keresztül vezetett volna Jugoszláviába (18). Nicholson angol külügyminiszteri referens rászólt: "Je vous en prie, n'en parlez pas. C'est une betise!" Ez ostobaság... (19)

Nem ez volt az egyetlen ostobaság, amit Benes a békekonferencia elé terjesztett. Sajnos, a tájékozatlan és felületese békecsinálók nem *Apponyi* gróf érvekkel bizonyított igazságainak hittek, hanem Benesnek.

Az ideiglenes csehszlovák kormány kiküldöttei nemcsak a szövetséges antanthatalmakat csapták be hazudozásaikkal a konferencián, hanem a felvidéki szlovákokat és a kárpátaljai ruszinokat is. Benes a békekonferenciára érkező *Zsathoviccsal*, az amerikai rutének csehbarát vezetőjével közölte, hogy a kárpátaljai ruszin határt csak ideiglenesen állapítják meg a konferencián. Öt nappal a békeszerződés megkötése előtt, 1919 szeptember 5-én *Hlinka András* rózsahegy plébános, a szlovák néppárt vezére Párizsba érkezett, hogy az amerikai tótok pittsburghi szerződése alapján a konferencián meghallgatást kérjen. Benes eltanácsolta a konferenciáról, a francia rendőrséggel pedig kitoloncoltatta. Párizsi útja miatt Hlinkát később otthon letartóztatták.

1919 augusztus 20-án a Tusar-kormány népszámlálást rendelt el. Az utolsó, 1910-es népszámlálás szerint a Magyarországhoz tartozó Felvidéken több mint egymillió (pontosan: 1,034.343) magyar élt, az egész lakosságnak mintegy 30 %-a. A másfél milliónál valamivel több szlovák (pontosan 1,686.713) 58 %-ot tett ki, a fennmaradó 12 % rutén, német, lengyel és egyéb nemzetiségű volt. Tehát az 58 % szlovákkal szemben 42 % nemzetiségi kisebbség élt a Felvidéken. Benes a békekonferencián szemrebbenés nélkül azt állította, hogy ott a 65 % szlovák mellett csupán 23.5 % magyar és 12 % egyéb nemzetiség él.

Itt kell megjegyeznünk, hogy a békekonferenciának rendelkezésére álltak többek között az 1910-es magyarországi népszámlálás statisztikai adatai is.

1919 február 5-én, a békekonferencián Benes háromórás beszédben indokolta meg a cseh követeléseket. Az "indoklás" módjáról némi fogalmat alkothatunk a bennünket

legközelebből érdeklő Felvidékre vonatkozó rész kiragadásával. Szerinte Szlovenkszkóra nem kell részletesen kitérni, mivel Csehországhoz való csatolása elintézett dolog. *George Lloyd* félbeszakította a szónokot és megkérdezte: ez az állítás megfelel-e az általános felfogásnak. *Clemenceau*, az ülés elnöke kérdést intézett a tanács tagjaihoz, s miután azok béleegyezésüket adták, *Benes* folytathatta beszédét. Így szavazták meg Párizsban Felső-Magyarország elszakítását és a cseh-szlovák nemzet egyesülését (20). 1919 szeptember 10-én Saint-Germain-en-Lay-ben megkötötték és aláírták a Szövetséges Társult Hatalmak, valamint Csehszlovákia közt a szerződést.

Kérdezzük a szlovák emigrációtól: vajon így képzelte el a békekonferenciáról kiebrudalt, letartóztatott, bebörtönzött *Hlinka* páter és a rejtélyes körülmények között lezuhant *Stefanik* tábornok a szlovák szabadságot?

BÉKEDIKTÁTUM

A békekonferenciának az a hivatása, hogy igazi békét teremtsen, már pedig igazi békét csak a megnyugvás hozhat. A megnyugvás viszont nemcsak a Duna-medencei népek tartósan békés együttélésének előfeltétele, hanem egész Európa politikai, erkölcsi és gazdasági újjáépítésének is.

Ismeretes, hogy "ideálokért" és "eszmékért" sok erőszakot és igazságtalanságot követtek el, de az emberi jogok legszentebb eszméje, a szabadság ellen olyan erőszakot, mint amit századunk első negyedében, Trianonban elkövettek, az újkor történelme nem ismer. Az első világháború végén jószándékú társadalomtudósok, idealista eszmékkel telített államférfiak abban hittek, hogy a győzők és legyőzöttek közös keresztényi eszméikben találkoznak majd. Azt hitte az emberiség, hogy a régi római "vae victis" (jaj a legyőzötteknek) elvét a modern emberiség szótárából már törölték. Hogy a győztes már nem bánhatik el kénye-kedve szerint a legyőzöttel. Tévedtünk. A legyőzöttek *Wilson* amerikai elnök 14 pontjában és a demokratikus béke ígéretében bíztak, amikor a fegyvert letették. Ezzel szemben a győztesek visszaéltek a legyőzöttek bizalmával. A helyett, hogy a kínálózó alkalom kihasználásával hoztak volna békét Európa népei szá-

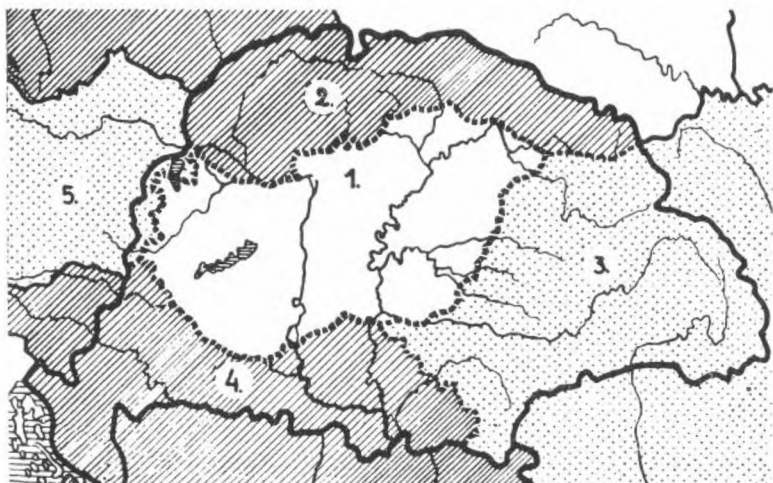
mára, a képmutatás, a hazugság és az elégedetlenség iskola-példáját teremtették meg.

A volt szövetséges hatalmak békecsináló államférfiait és politikusait már mások leleplezték. A történelmi tények "magyarázata-önigazolása" hatalmas könyvtári anyagot ölel fel. A győzők rossz lelkiismerettel magyarázkodnak, a legyőzöttek megdönthetetlen érvekkel bizonyítják, hogy a Párizs-környéki konferencia felelős a modern világ elzülléséért, hogy a békekonferencia következményeit nemzedékek sem heverik ki. Ezt látjuk ma. Megbocsáthatatlan bűnt követtek el, amikor a szabadság, a demokrácia, a humanizmus, a népi önrendelkezési jog isteni-természeti törvénye ellen az "igazi béke" és az "igazság" nevében ítélkeztek, igazságokat követtek el.

És a felbújtó? "Une sorte de Suisse", egy másik Svájc blöffjével ámitotta el a konferencia résztvevőit. A cseh maffia Benessel az élen az "emberiség nevében" követelte az Osztrák-Magyar Monarchiában "elnyomott" szláv népek felszabadítását, álnok módon félrevezette a békecsinálókat a svájci minta meséjével, hogy ezentúl a "választott cseh nép" legyen más népek elnyomója. Benes nem gondolt Svájcra, eszménye egy szláv nemzeti állam volt és a pokolba kívánta az osztrák-magyar mozaikállamot. Olyan mesterséges államot akart megteremteni, amely nemzetiségi összetételében semmivel sem volt egységesebb, mint a Monarchia.

A csehek mohó térnyerési vágyukat a nyugati demokráciára való hivatkozással támasztották alá. A magyarországi tanácsköztársaság és a belső politikai káosz ellenszenvet váltott ki az antanthatalmaktól. Masaryk és Benes a demokráciát hirdette, önrendelkezési jogot követelt a csehek és a szlovákok számára, de élesen tiltakozott a népek akarátának megkérdezése, a népszavazás ellen. Benes hasadt gondolkodására vall, hogy amíg a szudétanémet területet a cseh történelmi államjogra való hivatkozással követelte, vadul tiltakozott a magyar történelmi jog ellen a Felvidékkel kapcsolatban. Masarykék jól tudták, hogy nem igazságos, amit követelnek, történelmi államjogi érvük is sántikál. A Szudéta-föld évszázadok óta osztrák örökös tartomány volt. Az önrendelkezési jogra való hivatkozásuknak sem volt meg a jogalapja. Igazságtalanságot nem lehet igazságtalansággal

jóvátenni. A békekonferencia gyülekezetét az elvakult gyűlölet motiválta, s ez rossz tanácsadónak bizonyult. Azt hitték, hogy a háború vesztesei a népek süllyesztőjébe kerülnek és soha többé nem állnak talpra, nem veszélyeztetik többé a világbékét. A csehek és a románok kezüket dörzsölve azt hitték, hogy a zsákmányt senki el nem veheti tőlük, örökre az övék marad. Egyetlen nemzet sem nyert annyit, mint a csehek. Mohóságukban egyre többet követeltek. A Felvidéken kívül az ezeréves Magyarországhoz tartozó Kárpátalját ajándékba kapták. Masaryk emlékirataiban megírja, hogy

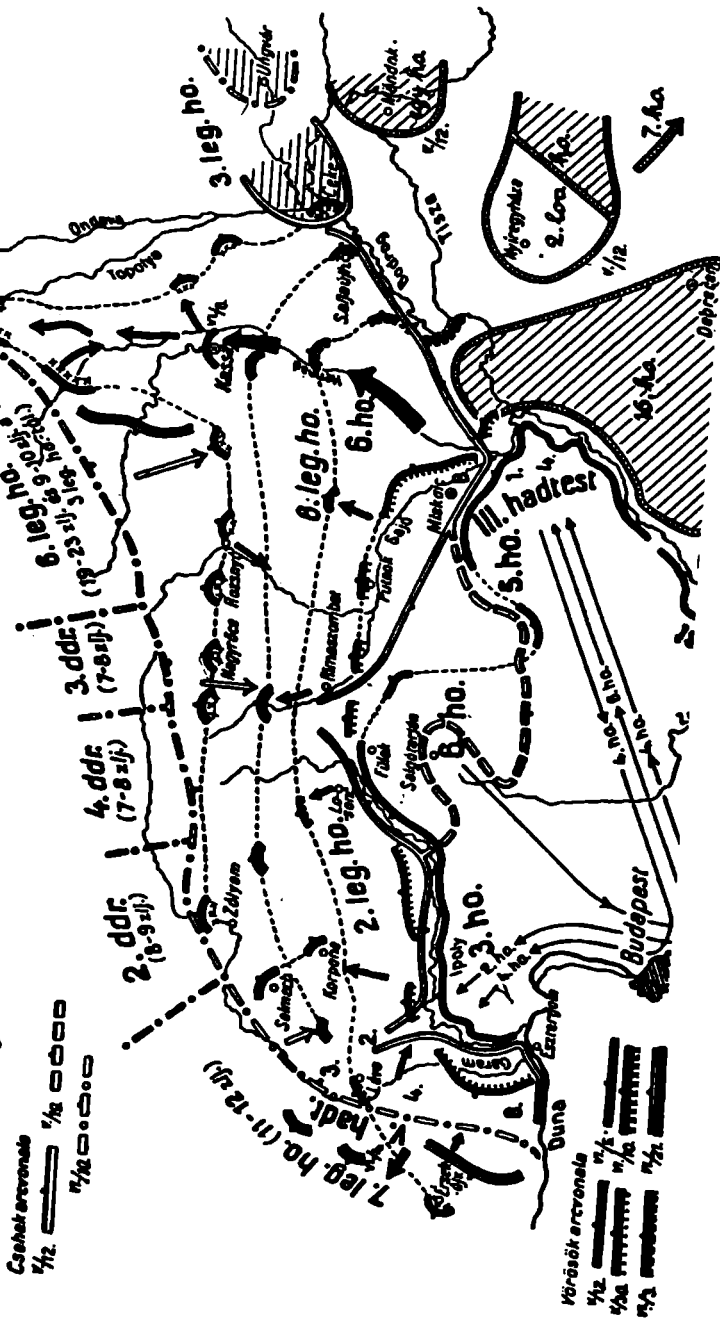
Az ezeréves Magyarország feldarabolása Trianonban:

1. Csonka-Magyarország, 2. A Csehszlovákiához, 3. Romániához, 4. Jugoszláviához, 5. Ausztriához csatolt területek.

(Ferenc and Lél Somogyi: Faith & Fate, page 107.)

a Brestlitovskban megkötött német-orosz különbéke alatt az antant ellenezte e terület Oroszországhoz való csatolását, nem akarta, hogy a bolsevik Oroszország behatoljon a Kárpát-medencébe (alig 25 év múlva a Felső-Tisza-vidéki magyar területtel együtt mégis bekebelezte). A csehek mindenáron közös határt akartak Romániával, tehát Kárpátalját el kell venni a magyaroktól. Lengyelország nem tartott rá igényt. Kárpátalja, mint gazdátlan senki földje, került a maradék után is mohón kapkodó Csehszlovákiához a nélkül, hogy az ott élő lakosságot megkérdezték volna. A

A cseh hadjárat.

magyar állam ezeréves történelmi joga nem érdekelte a békecsihálókat.

A szövetséges nagyhatalmak mindössze annyit követeltek a csehektől, hogy a ruszinoknak adjanak autonómiát. Saint Germainben a csehek habozás nélkül megígérték az autonómiát, az erre vonatkozó szerződést aláírták, azt azonban soha be nem tartották.

Az első világháborút követő területi rendezés a szomszéd államoknak juttatott tisztán magyarulakta területeket. A juttatás stratégiai és közlekedési elgondolások alapján történt.

A második világháború tanulságai kellettek annak bizonyítására, hogy a stratégiai határok a politikai-ideológiai elgondolásokkal szemben értéktelenek.

* * *

Idézzük a drámai eseményeket időbeli sorrendben:

1919 augusztus 1-én Peidl Gyula elnökletével "szakszervezeti kormány" veszi át a hatalmat. *3-án* román megszálló csapatok vonulnak be a fővárosba. *7-én* Friedrich István és Csilléry András különítménye lemondítja a Peidl-kormányt, Friedrich István kormányát azonban *Clemenceau* — azzal az indokolással, hogy az nem képviseli az ország valamennyi pártját — nem ismeri el. József kir. herceg kormányzóvá való jelölését is ellenzi. A Friedrich-kormány többször újjalakul.

1919 november 14-én a románok kivonulnak az ország fővárosából, *16-án Horthy Miklós* csapatai élén bevonul Budapestre. *November 22-én Huszár Károly* alakít új kormányt, amelyet a budapesti antant-misszió elismer, és a béketárgyalásokra is meghív.

1920 január 15-én a magyar békedelegáció a francia külügyminisztériumban átveszi az antanthatalmak 364 szakaszos béketervét. *Január 16-án Apponyi Albert* gróf három nyelven (franciául, angolul és olaszul) hatalmas beszédben tárja fel a magyar ellenjavaslatot, de hiába. A nagy tudású, kiválóan felkészült magyar arisztokrata beszéde nem tudja megváltoztatni Benesnek, a proletárfiúból lett "békediktátornak" a konferencián elért sikereit. Benes a konferencia egész idején tucatnyi emlékiratot nyújt be a cseh követelések alátámasztására.

Az 1920:I.tc. március 1-én kimondja a királyság intézményének fenntartásával a királyi hatalom gyakorlásának szüneteltetését s az átmeneti időre kormányzóságot állít fel. Kormányzóvá *Horthy Miklós* fővezért választják meg.

A felvidéki magyarok ellen a diszkrimináció már 1920-ban megkezdődött. Az országos cseh-szlovák földbirtokhivatal 1927-ig 1,246.000 hektár földet osztott ki a kisajátított földbirtokterületből. A középbirtokoknál engedélyezett birtoknagyságon felül mutatkozó ún. maradékbirtokokat többnyire cseh és morva telepéseknek osztották ki. Az egész országban 2857 ilyen telepet létesítenek, ebből Szlovénkórá (a Felvidékre) 2054 és a Kárpátaljára 222 telep esik a cseh-morva területen 8058 hektár, a Felvidéken és Kárpátalján 25.485 hektár terjedelemben. Mondanunk sem kell, hogy ezeket a hatalmas földterületeket a magyar középbirtokosoktól rabolták el és azokat kizárólag cseh, morva és tót telepések kapták.

1920 május 6-án az antant legfőbb tanácsa elutasítja a határok módosítására vonatkozó magyar ellenjavaslatokat.

1920 május 27-én a csehszlovák nemzetgyűlés *Masaryk G. Tomast* a köztársaság elnökévé választja.

1920 június 4-én a magyar külön kiküldöttek a *versaillesi Trianon-palotában aláírják a békediktátumot.*

A cseh békedelegáció szakemberei éjjel-nappal rendelkezésre álltak Benesnek. A békekonferenciához benyújtott emlékiratokhoz, összesen mintegy tizenkét ún. "dokumentum"-hoz hamis statisztikai adatokat, meséket, állítólagosan megtörtént eseteket, a nép hangulatát kifejező nyilatkozatokat kellett "gyártani". Minderre Benes egyedül nem volt képes, hiszen a nap 24 órájából több órát fordított politikusok, diplomaták látogatására; a mindenhol nyüzsgő újságíróknak is újabb és újabb, lehetőleg a monarchiát és elsősorban a magyarokat kompromittáló hírszeranyagot is kellett szolgáltatnia. A Prágából és a különböző országokban működő maffia-központokból beérkező "cseh anyag"-ot fel kellett dolgoznia. Így és csakis a segédhad közreműködésével tudta az emlékiratokat megszerkeszteni. Jellemző, hogy ezeket az emlékiratokat a csehek sohasem hozták nyilvánosságra. Ugyan miért nem? Mert ezek a félrevezetés írásbeli bizonyítékai voltak. A németek megszerezték és a harmincas

évek közepén francia és német fordításban kiadták őket. Ezek az emlékiratok döbbenetes módon világítanak rá a hazugságra épült Csehszlovák állam születésére. Benes később bevallotta, hogy "néhány" téves adat valóban szerepel egyik-másik emlékiratban — tájékoztatói hibájából. Természetesen ezek a "tévedések" és hamis adatok nem befolyásolták a békekonferencia határozatait; nem is befolyásolhatták, mert hittek Benesnek. A békekonferenciát megelőző időben, de még a konferencia idején sem látogatta meg a kérdéses területeket politikus, közgazdász, geográfus, egyetlen szakember sem, csak katonák, tábornokok, akik mindenhol veszélyt és ellenséget, káoszt és politikai felfordulást láttak (21).

Kérdezze meg bárki is akármelyik cseh vagy szlovák emigráns politikust: tud-e valamit ezekről a félrevezető emlékiratokról? Belevörösödik a cáfolatba. A jobb érzésűek, a becsületesek elszégyenlik magukat. Mindkettő árulkodó bizonyíték.

* * *

"A történelem megismétli önmagát"

A Bécsi Kongresszus (1814 szeptembertől 1815 januárig) területi rendezésre ült össze. Az európai hatalmak a napóleoni háborúk után az új államhatárok kialakítását tárgyalták meg. a *Napóleon* által meghódított monarchiakat visszaállította és megszilárdította. A kongresszuson *Metternich* herceg elnökkölt. Franciaország teljesen elszigetelődött. Az 1815 január 9-én aláírt záróokmány Európa új területi és politikai beosztását teremtette meg. A nemzeti elv figyelmen kívül hagyásával biztosította a nagyhatalmak területi igényeit és a régi dinasztiák trónját. Franciaországot visszazorította régi határai közé. Anglia megtartotta, sőt tovább terjesztette gyarmati birodalmát, Oroszországnak régi vágya teljesült, megkapta Lengyelország nagy részét, Besszarábiát és Finnországot is. Poroszország megszerezte a rajnai tartományokat, azonkívül Posent, Danzigot és Szászország egy részét. Ausztria elvesztette ugyan németalföldi területeit, de Lengyelországban és Olaszországban új tartományokat csatolt a Habsburg-birodalomhoz. Németország uralkodói egységét nem tudták megteremteni, továbbra is széttagolt maradt, fejedelemségekre, hercegségekre, királyságokra

oszlott. A bécsi kongresszus megalapította még az önálló Holland Királyságot, amelyhez belgiumi területeket csatolt, elismerte Svájc örökös semlegességét, megteremtette a Szent Szövetséget és — táncolt.

A Párizs-környéki békekonferencia 1920-ban megteremtette az utódállamokat, a "kisantant" szövetséget és — a román királynő fényűző esti fogadásaira járt udvarolni.

* * *

Csehszlovákia nem a lakosság egyöntetű akaratából, *nem népszavazás útján* jött létre, hanem az azonos célért azonosan gondolkodó, a közös ellenség ellen szövetkező, azoknak a tájékozatlan, rosszindulatú politikusoknak jóvoltából, akik a német birodalom és az Osztrák-Magyar Monarchia ellen irányuló gyűlöletben egyetértettek.

A békekonferencia nem látta vagy nem akarta észrevenni sem a képmutató álszenteskedést, sem a rafinált zsarolást. Amikor Benes úgy érezte, hogy érvelése nem győzte meg egyhangúlag a tanács tagjait, akkor nem Csehszlovákia, hanem Európa "biztonságá"-val érvelt. A világbéke "önzetlen bajnoka"-ként lépett fel. Azért követelt magyar területet, Pozsonyt, Kassát, a Csallóközt, a Dunát és a "hajózható" Ronyva-patakot, hogy Európát megvédje a német "Drang nach Osten" erőszakától s az azt támogató "barbár" magyaroktól. Ígért, hogy gyors döntést csikarjon ki a békekonferenciától.

Benes később maga is bevallotta, hogy a legtöbb gondot a magyarok okozták. Hol van Szlovákia? — teszik fel a kérdést. Még a legtájékozottabbak is a jó tótok által lakott területet, amit Benes Szlovákiának nevez, valahol a Kárpátok vonalánál, Árva, Turóc, Trencsén megyék területén levőnek gondolják. Hol van Szlovákia határa? Volt-e valaha is Szlovákország? Csehország, Morvaország történelmi országok történelmi határokkal, de Szlovákia? Izzadt Benes — vagy ahogy a csehek becézték: "a kis Bismarck" — ezekre a kérdésekre nem igen tudott válaszolni.

Anélkül, hogy pontos vagy csak megközelítő határt tudott volna megjelölni, minduntalan "Szlovenszko" megszállására kért jóváhagyást. Arra gondolt, hogy minél nagyobb területet szállnak meg, annál több marad. Amikor Vyx francia tábornok jegyzékben felszólította *Károlyi Mihályt*, az

októberi forradalom miniszterelnökét Szlovenszko kiűritésére, Károlyi 1918 december 3-i válaszában azt kérdezte, hogy milyen területet üritsen ki, mert Szlovenszkonak nincsenek történelmi határai.

Benes nem nyugodott, újabb térképet varázsolt elő bűvész-táskájából s ebbe már a később véglegesnek megállapított trianoni határt rajzolta be. A sors iróniája, hogy Benes a második világháború idején Londonban Károlyival együtt intrikált a tengelyhatalmak bécsi határkiigazítási döntése ellen.

A Vörös Hadsereg, amely egyáltalán nem volt "vörös", mert a frontról hazatért magyar honvédelegénységből és tisztjeikből állott, benyomult a Felvidékre, Kassát, Eperjest elfoglalta és Bártfánál elérte a magyar történelmi határt. Kiverte a Felvidékről a "hős" cseh légionistákat, s csak újabb erőyes jegyzékre vonult vissza az antant által megjelölt demarkációs vonalig.

Benes újabb emlékiratban azzal vádolta Magyarországot, hogy a bolsevik Oroszország hídfőjét építi ki, amely a polgári Európát felforgatással fenyegeti. Érvei főleg az Európát féltő angolokra hatottak.

Az antant közbelépésére már nem került sor. A háború és a belső forradalom által teremtett káosz kimerítette Magyarországot erejét. A lassan ébredező nemzeti Magyarország már nem jelentett veszélyt Csehszlovákiára.

Benes és cinkostársai kárörvendő gyűlölettel nézték végig a magyar nemzet szörnyű tragédiáját.

A JÖVŐ LEHETŐSÉGEI

Emlékezzünk vissza mindenekelőtt — és szorongó szívvel — arra, hogy a *trianoni* békeszerződés, amit az 1920 június 4-i békekonferencián a magyar küldöttség megtört lélekkel volt kénytelen aláírni, Magyarországot évezredes területének kb. 3/4 részétől, lakosságának pedig 2/3 részétől fosztotta meg.

Gróf *Apponyi Albert* szavaival szólva a magyar küldöttség pedig nemes szellemben hajlandónak nyilvánította magát arra, hogy meghajol majd az egyedüli olyan morális erő előtt, ami képes a történelmi jogot helyettesíteni: a vitás területeken élő lakosság akaratának kifejezése előtt. "Nekik

kell választaniuk Magyarország között, mely biztos tudatában van jogainak és azokat meg kívánja tartani, és szomszédai között, kik különféle ürügyek címén meg akarják őket kapni. Azoké legyenek, akikhez akarnak tartozni! — kiáltott fel hiába — gróf Apponyi. A népakarat egyedül cáfolhatatlan kinyilvánítása pedig a népszavazás lett volna, amivel az a hatalmas előny is járt volna, hogy egyszer s mindenkorra véget vetett volna a közép-európai folytonos területi vitáknak. A népszavazás megtagadása volt — azzal a ténnyel együtt, hogy 3 és fél millió tősgyökeres magyart elszakítottak anyaországától — a trianoni szerződés alapvető hibája, amely mind a szerződést, mind annak létrehozóit megfosztotta becsületüktől, s ami végeredményben Magyarország tulajdonképpen felosztásához vezetett, hasonlóan Lengyelország sorsához a XVIII. század végén, amiről viszont a történelemkönyvek annak szörnyűségét tanítják.

Trianon legnagyobb bűne az volt, hogy Magyarországot nemcsak a magyarok által lakott területre korlátozta, hanem még a nemzet élő húsába is belevágott a magyar néptömb csaknem egész hosszában. S most is az a legnagyobb baj, hogy a jelenlegi magyar határok mentén az anyaországtól elszakított egységes magyar vidékek vannak, amelyeknek lakossága mindig szoros fizikai közösségben él a központi magyarsággal. Állítólagos stratégiai és vasúti szempontok miatt ezen túlmenőleg a szomszédos államoknak adtak még jókora darabokat a Magyar Alföldből is, ahol pedig csaknem kivétel nélkül tősgyökeres magyarok laknak, s így ellentmondásba kerültek a legelemibb és legvitathatatlanabb néprajzi adottságokkal is. Pedig ezeken a határmenti területeken, a régi Magyarország nagy vidéki városaiban, mint Pozsonyban, Kassán, Nagyváradon, Aradon, Temesvárott vagy Szabadkán lakik az idegen hatalmak alá kényszerített 3 és fél millió magyar közül mintegy 2 millió. Ne felejtjük el, hogy pl. Pozsony több mint három évszázadon keresztül volt Magyarország fővárosa! Ily módon a trianoni szerződés, amely talán a világ legszörnyűbb és legkegyetlenebb békéje volt, Európa egyik legeredmesebb, legerőteljesebb és legősbibb népét valósággal megcsonkította.

Nézetem szerint Magyarország igazi tragédiája az az aggasztó tény, hogy a 65 évvel ezelőtt önkényesen teremtetett

állapot az évek múlásával új néprajzi és demográfiai helyzetet alakít ki a Kárpát-medencében, más szóval új "tényálláshoz" vezet, amellyel majd számolni kell. Ettől függetlenül, ha igaz is, hogy e téren az idő Magyarország ellen és a trianoni szerződés haszonélvezői javára dolgozik, más téren viszont a nemzetközi jog és erkölcs terén az idő nyilvánvalóan Magyarországnak kedvez, főleg azért, hogy az utódállamok az elmúlt több mint fél évszázad alatt megszámlálhatatlan visszaélést követtek el az igájuk alá került szerencsétlen magyar kisebbségek ellen.

Ennek ellenére kénytelen vagyok fájó szívvel elismerni, hogy ami volt, az már nem térhet vissza változatlanul, s hogy a régi helyzet egyszerű és teljes visszaállítása lehetetlenség. Más szóval ez azt jelenti, hogy minden bosszúállást kizáró észszerű kiegyezés tekintetbe venné a vitás területek nemzetiségét, de csakis az új szerződés megkötése idején. Ez bizonyára abban az esetben is úgy lesz, ha a kérdéses területeket a 65 év alatt részben már erőszakkal és kényszerrel el nemzetietlenítették. Az is valószínű, hogy a jövőben és általunk kívánt népszavazás nem tehet mást, mint helybenhagyja — akár tetszik, akár nem — ezeket az erőszakos elnemzetietlenítéseket és a lakosság áttelepítéseit, azaz a múltban elkövetett igazságtalanságokat és önkényességeket, akár régebbi vagy újabb keletűek. Mert mindenki beláthatja, hogy ha nem akarunk újabb fegyveres összecsapásokat és erőszakos átalakulásokat az érdekelt országrészekben, elkerülhetetlen dolog lesz egyszer majd úgy elfogadni a helyzetet, ahogy van, hogy végre-valahára végleges és mindenki számára elfogadható megegyezés jöhessen létre.

De ragaszkodnunk kell ahhoz, hogy az érdekelt lakosság előzetes megkérdezése nélkülözhetetlen feltétel legyen, mert csak az tudja majd biztosítani az igazi és vitathatatlan új rend kialakulását Közép- és Kelet-Európában, ami nélkül — amint azt a két világháború között Dami Aldo nagy történésztanár barátunk folytonosan hangoztatta — "eredendő bűn szennyezi be az új határok vonalát és az államoknak népességei fölötti hatalmát". És ki vitathatná el, hogy ha az annakidején Magyarországtól elszakított lakosokat 1920-ban megkérdezték volna, hogy hova tartozzanak, amint azt *Apponyi* gróf erőteljes hangja a békekonferencián sürgette, a magyarok két háború közti irredentizmusa elvesztette

indokoltságának egy részét. Példa erre, hogy ahol szabályszerűen végrehajtott népszavazás történt, mint Schleswig-Holsteinben, Sopronban vagy a Saar-vidéken, ott senki sem vitatta utána a határok érvényességét.

Meg kell tehát állapítanunk egyszer s mindenkorra, bátran és híven — bármilyen fájdalmas is ez a megállapítás magyar szívünknek —, hogy az ezeréves Magyarország egyszerű és teljes visszaállítása régi alakjában és régi szerkezetében ma már csak hiú ábránd és önámítás. Hiszen ma már elképzelhetetlen annak feltételezése, hogy a megtartandó népszavazások Magyarország történelmi határait visszaállítanák, még annak ellenére is, hogy az idő kétségkívül a régi állapotnak kedvezett a nemzetközi közvélemény előtt. Abban viszont bizonyosak lehetünk, hogy a népszavazás még ma is visszajuttatná Magyarországnak, ami az igazságosság nevében elvitathatatlan tulajdona, vagyis a határmenti vidékeket, amelyeknek lakossága ma is túlnyomó többségben és vitathatatlanul magyar. Másrészt pedig a maradék kisebbségeknek, főleg az autonómiát vagy talán teljes függetlenséget élvező Erdélyben élő magyaroknak olyan különleges státust biztosítana, amely hatékonyan és véglegesen garantálná népi és kulturális egyéniségüket. Tegyük hozzá, hogy az ilyenfajta viszonylag szerény és könnyen végrehajtható határkiigazítások, amilyeneket a két háború között *Rothermere lord* és *Dami Aldo* többször is javasolt, alapjában véve a szomszéd államok szerkezetét sem változtatnák meg és jól felfogott érdekeiket sem sértenék. Szögezzük le viszont határozottan, hogy ezek a határrendezések elengedhetetlen feltételei a Magyarország és szomszédai közti őszinte és végleges kibékülésnek.

Különben pedig az annyira óhajtott jövődöbeli Dunai Államszövetség keretében a határok lassú elhalványodása és a csereakciók növekedése a határkiigazításokat sokkal kevésbé tenné kínosakká az érdekelt országok részére, mert az országok egyúttal a későbbi nagy Egyesült Európához is tartoznának. Természetesen az volna az ideális megoldás, amit *Coudenhove-Klergie*-már régen megfogalmazott: hogy egy szép napon az összes határ "láthatatlanná" váljék. De ismételten hangoztatjuk, hogy a határok igazságos kiigazítása nélkül teljesen illuzórikus dolog lenne arra számítani, hogy igazi egyetértés jöhet létre az érdekelt országok között

s hogy a Duna-medencében tartós békét és végleges átszervezést lehet megvalósítani. Ehhez el kell érni, hogy egyszer a népek valóban élhessenek önrendelkezési jogukkal, ami a múltban, sajnos, eddig sosem történt meg. Kizárólag ez az eljárás szüntetne meg "ipso facto" minden feszültséget a dunai országok között és lenne képes meggyőződésünk szerint az ott élő népeket egymás között az igazságosság jegyében kibékíteni.

1937-ben *Sir Robert Gower*, az angol képviselőház tagja, amikor "a Magyarország ellen elkövetett rendkívül súlyos igazságtalanságról" beszélt, így nyilatkozott: "Nézetünk szerint Európának ebben a részében a jólétet sem lehet mindaddig megteremteni, amíg az ott élő népeket egymással szembeállító ellentéteket, amelyek pszichológiai természetűek, ki nem küszöbölik. Egyetlen államnak és egyetlen népnek sem lehet igazi érdeke, hogy fennmaradjon az az állapot, ami ellentétben áll a legegyszerűbb méltányossággal, megzavarja a nemzetközi viszonyokat, lehetetlenné teszi a gazdasági cserekereskedelmet, sőt a világ békéjét is veszélybe sodorja". Majd így folytatta: "Lényegében csupán arról van szó, hogy adják vissza Magyarországnak a csaknem száz százaléokban magyarok által lakott határmenti területeket. A vegyes nemzetiségű elszakított részekben pedig népszavazás útján szigorúan alkalmazni kell a népek önrendelkezési jogát. Az ilyen természetű rendezés végeredményben minden nép számára csak haszonnal járna, mert a nemzeti kisebbségek számát mindenütt csökkentené s egyúttal az elégedetlenek táborát is gyöngítene. Közép-Európa egyensúlyához föltétlenül szükséges a megnyugodott, észszerűen helyreállított Magyarország... A gyűlölet és a zűrzavar helyébe rendet és egyetértést kell tenni — fejezte be gondolat-sorát *Gower*. A Magyarország testén osztozkodó államoknak rossz a lelkiismeretük: ez abból is látszik, hogy miként viselkednek Magyarországgal szemben Trianon óta. Állandó rögeszmeszerűen minden áron ragaszkodnak nem remélt zsákmányukhoz, amit nem is saját győzelmüknek, hanem az antant nagyhatalmakénak köszönhetnek. A gyöngye és fegyvertelen Magyarországnak pusztító joga is megijeszti őket, ezért vannak iránta állandó gyanakvással és ádáz gyűlölettel eltelve".

Nitti Francesco volt olasz miniszterelnök pedig ezt írta

akkoriban: "Sosem lehet valaki biztos abban, hogy egy igazságtalanul szerzett jószágot soká birtokában tartson és így folyton résen kell állnia. Ezért éltek Trianon óta az utódállamok folytonos félelemben, mert a magyar revánstól tartottak. De sorsuk ezután is mindaddig a félelem és a bizonytalan jövő lesz, amíg bele nem törődnek Európa e részének újjárendezésébe".

Meg kell ugyanis állapítanunk, hogy sajnos, 65 év óta egyetlen utódállamnak sem volt annyi bátorsága és erkölcsi nagysága, hogy önként lemondott volna az 1920-ban Magyarországtól elvett területek mégcsak egy picit részének megtartásáról is, kivéve a német és olasz nyomásra létrejött két bécsi döntést (1938 november 2 és 1940 augusztus 30). Éppen ellenkezőleg, az új államok a két háború között hangos méltatlankodással tiltakoztak Magyarország "szemtelenége" ellen, hogy követelni merte ősi területeinek visszaadását, elsősorban a határmenti, tisztán magyarok által lakott vidékeket. Ebből is látható, hogy a legtöbb állam szívesebben vállalja azt a kockázatot, hogy egyszer mindent elveszt, semmint hogy a maga jószántából bármit is visszaadjon.

De ami még inkább súlyosbítja a helyzetet, az az, hogy Trianon óta az utódállamok rendszeres elnyomó politikája a magyar kisebbségek ellen Magyarország szörnyű területi sérelmeit még jobban elmérgecsítette. Múlnak az évek, de – talán a Jugoszláviához került Bácska kivételével – a magyar kisebbségek sorsa sehol sem javult. Sőt, bizonyos esetekben a magyar kisebbségek helyzete jelentős mértékben rosszabbodott, mint például 1956 óta Erdélyben és a Felvidéken, ahol ezen a téren ma is tanúi lehetünk a hatóságok leggonoszabb túlzásainak és eltévelyedéseinek.

Tegyük hozzá e kérdések kiváló magyar szakértőjének, *Zathureczky Gyulának* szavaival, hogy "a kelet-európai országokban élő kisebbségek szája ma jobban be van kötve, mint bármikor máskor volt; semmi lehetőségük sincs, hogy megvédjék magukat s így a kisebbségek elnemzetlenítése a kommunista uralom alatt sokkal gyorsabban haladt előre, mint annak előtte, nevezetesen Erdélyben és Szlovákiában, hiszen a kommunizmus saját tanaival ellentmondásba kerülve, Magyarország szomszédainak e téren szinte korlátlan lehetőségeket nyújtott. A magyar kisebbségek helyzetének

általános romlása azzal függ össze, hogy jelenleg még sem saját anyaországuk, sem a nemzetközi szervezetek segítségére nem számíthatnak, ellentétben a háború előtti időszakkal; sőt egyházaik hagyományos támogatását sem élvezik, mivel a felekezeteket a rendszer szintén üldözi, sőt itt-ott már meg is semmisítette. Manapság tehát a kisebbségek kettős, nemzeti és politikai üldözést kénytelenek elszenvedni”.

Az utódállamok végeredményben arra számítanak, hogy a szomorú sorsukra hagyott szerencsétlen nemzetiségek előbb-utóbb belefáradnak a küzdelembe és hamarosan beolvadnak. Ennek ellenére nekünk azt kell remélnünk, hogy mégis csak felszabadulnak, mielőtt teljesen eltűnnének az elcsatolt területekről, ahol pedig szinte csodával határos módon sikerült magukat fenntartaniuk. Annyi bizonyos, hogy némely károkat már sosem lehet helyrehozni, s hogy a magyar lakosság több mint 60 év óta tekintélyes mértékben megfogyatkozott a letépett országrészekben, legalábbis a többi népesség demográfiai gyarapodásához képest.

Ha tehát majd eljön az idő Közép-Európa újjáépítésére, akkor realizmussal kell eljárunk és el kell ismernünk az új realitásokat, amelyek az egyes nemzetek és nemzetiségek helyzetében előálltak, de ugyanakkor meg kell kísérelnünk, hogy további sorsuk folyamán egyéni fennmaradásukat, jogi sajátságosságukat, azaz tényleges és valódi önállóságukat és függetlenségüket hatékonyan biztosítsák, ami viszont nem zárna ki azt a lehetőséget, hogy szabad elhatározásból újabb, eljövendő „regionális csoportosulásokhoz” csatlakozzanak akár föderáció, akár konföderáció keretein belül. De ezek az újabb csoportosulások csak akkor lesznek igazán életképesek, ha a teljes egyenjogúság alapján jönnek létre és az azokat alkotó nemzetiségek őszinte csatlakozását élvezik, s ha ezek közül egyiknek sem áll módjában a hatalmat magához ragadnia és akaratát a többiekre rákényszerítenie. Ezt a tanulságot kell ugyanis levonnunk azokból az ellenségeskedésekből, amelyek az elmúlt 60 évben a cseheket és a szlovákokat vagy a szerbeket és a horvátokat állították egymással szembe, s együttélésre kényszerítették őket véleményük megkérdése nélkül és egyenjogúságuk elhanyagolásával.

„Elméletileg nem is lenne olyan nehéz Közép-Európa újjászervezése — írta már 1934-ben *Eckhardt Tibor*, aki-

nek javaslatai nézetünk szerint ma is helytállóak, mert ehhez csak az lenne szükséges, hogy igaz és őszinte szívvel mindenki elfogadja a nagyhatalmak által tanácsolt elveket, azokat az elveket, amelyek a békék megkötésének alapjait alkotnák volna, csak éppen, sajnos, nem alkalmazták őket soha.

1.) *A nemzetiségi elvet*, amely Magyarország esetében megkövetelné, hogy a trianoni határok mentén élő magyar többségű területeket visszaadják Magyarországnak s ami egyúttal a szomszéd népek számára is megkönnyebbülést jelentene, hiszen azok túlságosan tele vannak nemzetiségi elemekkel.

2.) *A népek önrendelkezési jogának tiszteletben tartását*, ami lehetővé tenné pl. a horvátok, a szlovákok és a rutének számára, hogy saját maguk döntsék el szabadon: teljes függetlenségben akarnak-e élni vagy egy általuk választott csoportosulás keretei között.

3.) *A Duna-medence fokozatos átrendezését*, kezdve Ausztria, Magyarország és Csehszlovákia egyesítésével, ami a dunai és európai új egyensúly alapköve lenne s egyben az első lépés is Közép-Európa föderációja felé, a Baltikumtól az Adriáig és a Fekete-tengerig.

Ma már teljesen világossá vált, hogy a dunai államok kénytelen-kelletlen szolidaritásban élnek egymással, s hogy a múltban viszályaik csak a nagyhatalmaknak kedveztek. Egy szép napon tehát kezdet kell fogniuk s meg kell békélniük közös boldogulásuk elősegítésére, ami csak a Duna-medence észszerű átszervezésével válik lehetővé.

Roux Georges történész helyesen jegyzi meg, hogy "e népek nagy tragédiája abban áll, hogy politikailag nem tudnak egymással együtt élni, viszont gazdaságilag nem tudnak egymás nélkül megélni: — a dunai népek kiegyezését közös földrajzi helyzetük követeli meg". De ehhez föltétlen szükséges, hogy közös érdekeiknek tudatában legyenek s ennek alapján kölcsönös engedményeket tegyenek egymásnak. Itt ismételtén meg kell állapítanunk, hogy a trianoni béke alapvető hibái közé tartozott a régi Magyar Királyság által megtestesített gazdasági egység szétzúzása. Magyarország ugyanis hegységek által pontosan körülhatárolt, egységes vízrajzú vidék volt. Ezt az egységet egyszer úgysis helyre kell állítani föderációs alapon, a Kárpát-medence összes népé javára.

A legtöbb dunai országban a szovjet megszállás ellenére már most észrevehetünk olyan jeleket, hogy vágnak a regionalizmus vagy a föderalizmus megvalósítására. Ne is beszéljünk Jugoszláviáról, amely a második világháború óta legalábbis névleg föderatív állam s ahol ebben az irányban mélyreható folyamatok mennek végbe. Az 1968-as csehszlovák válság pedig Szlovákia részére tette lehetővé, hogy jobban kifejezhesse önállósulási törekvéseit és a csehekkel való egyenjogúságát. Ezek a szándékok — a jelenlegi és ideiglenes viszonyok dacára — a dunai térség mélyről jövő és alapvető követeléseinek felelnek meg. Így tehát semmiképpen sem lehet véglegesnek tekinteni a második világháború óta a Szovjetunió által és javára kialakított s eddig "befagyasztott" helyzetet, mert ugyanazok az okok, amelyek hajdanában az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlását idézték elő, 60 év alatt az utódállamokat fenyegetik, amelyek összetákolts és vegyes képződmények s egyszer már — a második világháború idején — szét is szakadtak.

Ezért is merjük remélni, hogy az utóbbi hat évtized alatt, különösképpen pedig a második világháború folyamán átélt közös megpróbáltatások következtében a dunai népek és országok végre csak ráébredtek közös érdekeikre s hogy ennélfogva ma jobbak az őszinte és teljes kiegyezés feltételei, mint a második világháború előtt voltak. Így talán több hajlandóság is lesz bennük, hogy észszerűen szervezzék át szabadságuk, függetlenségük és jólétük biztosítását. Akkor azonban minden áron ki kell majd küszöbölniük az egymást annyi éve szembeállító területi viszályokat, amelyek megszüntetéséhez a nagyhatalmak kötelessége lesz megadni a szükséges lökést.

Talán szükségtelen lenne ehhez hozzáfűzni, hogy a háború előtti Magyarország és a mai között — s ez a megállapítás éppúgy vonatkozik a szomszédos államokra is — olyan lényeges különbség van, ami csak megkönnyítheti az eljövendő kiegyezést. Az időközben felnőtt új nemzedékeket kevésbé töltik el előítéletek és sértődöttségek, mint a megelőzőket, akik 20 év alatt két háborút harcoltak végig azok minden szörnyűségével, s ezért inkább hajlandók kölcsönös engedményekre. A területi viták rendezését célzó tárgyalások tehát majd derűsebb légkörben folyhatnak le a jövőben,

mert a két világháború alatt felhalmozott forró gyűlölet Európa-szerte mindenütt csökkenőben van. A vak és izzó szenvedélyek korszaka után lassan a józan bírálat lép előtérbe és visszarakja a dolgokat a maguk teljességébe és valódiságába.

Különben is Magyarország — szerencséjére! — Európa és a Duna-medence szívében fekszik s nélküle, vagyis őszinte és lojális együttműködése nélkül ezen a térségen belül sem miféle komoly politikai és gazdasági újjáépítés sem lesz meg- valósítható. A mostani felzaklatott és viszontagságos helyzetben az is kétségtelen, hogy a magyar nemzet mind saját jól felfogott érdekében, mind az összesség javára szíve mélyén kívánja a dunai népek szoros egyesülését.

Bainville Jacques, a nagy történelmi látnok már 1920-ban megjósolta Magyarországról, amely éppen akkor szenvedte el gyászos megcsönkítését: "Európának ebben a térségében a jövő igazi föderáló eleme az lesz, amelyik legalkalmasabb lesz a többiek összefogására vagyis nem szükségszerűen a legnépesebb, hanem a legerőteljesebb nemzetiség... Úgy látszik, hogy jelenleg Magyarország képviseli ezt a nemzetet, mivel a magyarok mély nemzettudattal és kemény akarral rendelkeznek s előnyben vannak szomszédaikkal szemben, akik kárára gyarapodtak, hiszen furcsa módon a magyaroknak már nem kell más népességeket magukba olvasztaniuk. A magyarok egysége tiszta és egyetlen nagyhatalomnak sem érdeke, hogy személyes vagy közvetlen okokból ellenesse feltámadásukat és haladásukat... Bármily kicsiny is Magyarország, s talán éppen ezért, no meg azért is, mert a Duna mentén rendkívül fontos központi helyet foglal el, a jövőben nagy és el nem hanyagolható szerepet játszik; hiszen Magyarország súlya számít majd ebben a térségben".

A magyar ügy igazsága és indokoltsága másrészt csak megerősítést nyerhetett az elmúlt 65 év tragikus fejleményeiből is, amelyek Közép- és Kelet-Európát sújtották, valamint az ellene két ízben is elkövetett, a nagy győztesek és kis szövetségeseik által végrehajtott sokféle és nagyszámú hibából és visszaélésből, azaz magukból a pusztító tényekből, amelyek pedig "makacsok és végülis előbb-utóbb győznek, amint azt — úgy tudom — *Lenin* írta valaha. Ma tehát Magyarország emelt fővel és 1956 októberében és novemberében lefolyt

hősies forradalmának glóriájával újíthatja fel hangosan azokat az érveket, amelyeket annak idején ellenfelei ellene használtak fel, hogy tönkretégyék. Nevezetesen Magyarország hangoztathatja ma a legerélyesebben a nemzetiség, az önrendelkezés annak idején ünnepélyesen kinyilatkoztatott, szent és sérthetetlen elvét, amelyet a nagyhatalmak ugyan soha nem alkalmaztak a gyakorlatban, de 1918-as, majd 1945-ös győzelmükhöz kihasználtak. Ma tehát Magyarország testesíti meg — minden kétséget kizáróan és még jogosabban, mint hajdan ellenfelei — a győztesek által mindkét világháborúban sárba tiport igazságot és jogot.

Végkövetkeztetésképpen legyen szabad idéznem az elhunyt bencés szerzetes, *Szalay Jeromos* 1957-ben kiadott "Állítsuk helyre, amit elszakítottak" címen megjelent könyvének ezeket a sorait: "A népek — csakúgy, mint az egyének — igazi boldogságát nem lehet mások szerencsétlenségére alapítani, s még kevésbé lehet a népek élniakarásának nevében egyes népeket halálra ítélni. A jog és az igazság követelései nem lehetnek egy irányúak, azokat akkor is el kell fogadni, amikor mások javára szólnak. Minden nép meg van győződve a maga igazáról s azt dacosan védi, mintha az volna az abszolút igazság. Egyeseket annyira megvakít a nemzeti önzés, hogy mások jogait semmibe veszik, ha hazájuk jogait vélik megvédeni. Ezért tehát nagy szükség van arra, hogy mindenki keresse a lojalitást és a dolgok tisztázását kölcsönösségi alapon, ha nem akarjuk, hogy a legnehezebb kísérletezések gyászos kudarcba fulladjanak. Egyesítjük tehát ismét mielőbb a Duna-medencét, de az igazság, a megértés és a megbékülés szellemében az ott élő népek között".

Mindaz, amit a fentiekben Trianonnal és Magyarország jövőjével kapcsolatban idéztünk vagy elmondtunk, szorosan összefügg ősi földünk, a Felvidék jövőjének kialakításával is, mert a Felvidék a Kárpát-medencének ugyanolyan szerves része, akárcsak Magyarország.

1. László Gyula: A "kettős" honfoglalás. Budapest, 1978. Magvető, 22. oldal.
2. Kovacsics József: Magyarország történeti demográfiája. Magyarország népessége a honfoglalástól 1949-ig. Budapest. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1963. Panoráma, 1977., 164. oldal.
3. Rudnay Egved: Attila-trilógia. I. kötet, 21. oldal.
4. Paris, 1976
5. Stuttgart, 1970
6. Marx Károly politikai munkái. 6. kötet. Budapest, 1960., 196. oldal.
7. A második világháború után a bécsi levéltárakat feloldották a zárlat alól. Történész-kutatók eddig teljesen ismeretlen anyagot tártak fel, főleg az orosz-osztrák, a cseh és a szerb diplomácia mesterkedéseiről. A két legjelentősebb bécsi levéltár a *Kriegsarchiv* és az *Österreichisches Statsarchiv*. Ezekhez a bécsi levéltárakhoz kell sorolnunk a prágai *Zemedeľsko-Lesnický Archiv*-ot is.
8. Dümmerth Dezső: Az Árpádok nyomában. Második kiadás. Budapest, Panoráma, 1977., 164. oldal.
9. Dümmerth i.m., 164. oldal.
10. Ezeket a történelmi vallomásokat először a *Délamerikai Magyar Hírlap* cikksorozata közölte az 1950-es évek végén. A cikksorozat *Íme a csehszlovákizmus* címmel, 130 oldalon, kis könyvben külön is megjelent. Mind a cikksorozat, mind a különlenyomat a szerző megnevezése nélkül, "Nemo" jelzéssel jelent meg. Itt kell megjegyeznünk azt is, hogy a "cseh maffiá"-val kapcsolatos megállapításokat a Saint-Germain en Lay-ben 1919 szeptember 10-én aláírt békeszerződésig ugyan-acs az említett tanulmányból vettük át.
11. Borsody: Magyar szlovák kiegészítés Budapest, 1928., 82. oldal.
12. Személyes élménvem volt, mert vasútas család gyermeke vagyok, édesapám vasútas volt, két legidősebb bátyám közül az egyik mint állomásfőnök, a másik pedig mint forgalmista teljesített vasúti szolgálatot.
13. Jellemző, hogy ez a tilalom már kimondottan az antanthatalmak közbe-lépésére és határozott utasítására történt.
14. A Nemzeti Tanács az országház kupolacsarnokában öt cikkelyből álló *néphatározatot* hirdetett ki, amelynek értelmében "Magyarország minden más országtól független és önálló népköztársaság" lett. A következő nap, tehát 1918 november 17-én Kun Béla és az Oroszországban szervezett kommunista csoport sok más "vezetője" Budapestre érkezett. *Gunst Péter* szerkesztő: Magyar történelmi kronológia. Második kiadás. Budapest, Tankönyvkiadó, 1970., 319. oldal.
15. Horthy Miklós: Emlékirataim. Második kiadás. Toronto, Vörösváry-Weller Publishing Co., Ltd., 1974, 108-109. oldal.
16. Linder Bélát az 1918. évi k.u.k. tiszti sematizmus még tüzér alezredesként említi. "Révai Nagy Lexiconá"-nak XX. kötete szerint azonban már "volt vezér-kari ezredes". 569. oldal.
17. Borsody István: Benes. Budapest, Athenaeum, 1936, 66. oldal.
18. Magyar füzetek, 4. Párizs, 1982, 76. oldal.
19. Borsody: Benes. Budapest, Athenaeum, é.n. 68. oldal.
20. Borsody i.m., 75. oldal.
21. Talán az egyetlen kivételleként említhetjük, hogy az 1918 november 16-án tanácsossá kinevezett *Archibald Cery Coolidge* amerikai professzort, aki 30 éven át végzett kutatásai és kiadott tanulmányai alapján Közép-Európa történetének, politikájának legalaposabb ismerője volt, adatgyűjtő bizottság élén Közép-Európába küldték. Coolidge Budapesten is járt, jelentését ott 1919 január 19-én

írta alá s onnan küldte Wilson elnöknek Párizsba. Magyarország gazdasági egységének további megőrzését javasolta. Erdély elcsatolását külön is ellenezte, de az akkor éppen uralmon levő Károlyi-rezsim támogatását szükségesnek látta, mert ettől a kommunizmus erősödésének megakadályozását remélte. A régi Magyarország Kárpát-medencei egységére vonatkozó javaslatát, sajnos, a párizsi békekonferencia figyelmen kívül hagyta. (Gunst Péter i.m., 322. oldal.)

III

KISEBBSÉGI SORS

AZ ELSŐ CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG 1918-1938

Miután 1918 május 29-én az Egyesült Államok kormánya elfogadta és a Szenátus jóváhagyta az "elnyomott nemzetiségek" képviselőinek Rómában megtartott gyűlésén hozott határozatot, a Versaillesben székelő Szövetséges Hatalmak haditanácsa 1918 június 3-án csatlakozott a nyilatkozathoz. Az első állam, amelyik elismerte a megalakítandó csehszlovák köztársaság hivatalos képviselőjét, Franciaország volt 1918 június 29-én. 1918 augusztus 9-én Anglia, szeptember 3-án az Amerikai Egyesült Államok is csatlakozott az elismerést aláíró államokhoz. *Benes Eduard* 1918 október 14-én az antanthatalmak tanácsánál bejelentette a csehszlovák kormány megalakulását és csatlakozott az Ausztria-Magyarország és Németország elleni szövetséghez.

A Csehszlovák Nemzeti Bizottságból alakult ideiglenes kormány 1918 október 28-án kikiáltotta a Csehszlovák Köztársaság megalakulását. Az első nemzetgyűlésnek 270 tagja volt. A képviselőket jelölés útján hívták be, de sem német, sem magyar tagot nem jelöltek. A nemzetgyűlés egyhangúlag *Masaryk G. Tamást* választotta meg köztársasági elnöknek, miniszterelnök *Kramar*, külügyminiszter *Benes*, hadügyminiszter *Stefanik* lett. *Masaryk* december 21-én érkezett Prágába, másnap, 22-én beiktatták elnöki tisztségébe.

Masaryk és *Benes* propagandája, amely szerint a köztársaság svájci mintájú állam lesz, elszédítette a világot. A cseh "demokrácia" rácsáfolt erre a blöffre. Külpolitikája kétszínű, belpolitikájában a kisebbségekkel szemben a terror és a megfélemlítés lett a fegyvere. Az állam megszervezése egyoldalú határozatokkal és rendeletekkel történt, célja a szlávosítás volt, és kezdettől fogva a kisebbségek elnyomására törekedett.

A St. Germain-i és a trianoni békék alapján alakult

Csehszlovákiának 13,612.000 lakosa volt. Ezek közül 6,299.000 volt cseh-morva és 7,313.000 nem-cseh, az első, 1918-as nemzetgyűlésnek többségében mégis csehek voltak a tagjai; a szlovákok közül a csehbarát "csehszlovákok" is csak 44-en. Azokat a szlovák vezetőket, akik a pittsburghi megállapodásra való hivatkozással szlovák autonómiát követeltek, mellőzték. Furcsa módon csehszlovakizáltak. A választási törvény megalkotásánál a kerületi beosztást úgy állapították meg, hogy egy szláv mandátumhoz 19.000 szavazatra, nem-szláv (német, magyar) mandátum elnyeréséhez 27.000 szavazatra volt szükség (1).

— Az első nemzetgyűlés idején a Felvidéken a kormányzás statáriummal történt. Sajtócenzúrával, utazási korlátozással, a Propagacná Kancellaria (államvédelmi osztály) megszervezésével ellenőrizték a polgárok megbízhatóságát, a gyanúsakat letartóztatták, a nemzeti kisebbségek gyűléseit betiltották. A nagy hanggal beígért demokráciának még a látszatát sem tartották be.

A magyar Felvidéknek — szlovák lakosságával együtt — gyarmati sorsot szántak. A szociális feszültség munkás-sztrájkokban tört ki. A csehek csendőrsortúzzal válaszoltak. A sztrájkok megszervezését a magyarokra fogták, holott például Korponán a vasgyári munkások 75 %-a tót volt. A magyar sztrájkolókat bebörtönözték, a tisztviselőket, akik pedig nem is sztrájkoltak, átdobták a magyar határon. A felvidéki magyarok többsége katolikus volt, természetesen egyháza köré tömörült. Erre a cseh hatóságok kiutasították *Batthyány Vilmos* nyitrai, *Párty Sándor* szepesi, *Radnay Farkas* besztercebányai, *Novák István* cserjési és *Papp Antal* munkácsi katolikus püspököket.

A magyarság elnemzetietlenítésére alkalmazott eszközök egyik legkirívóbb akciója a statisztika meghamisítása és az iskolapolitika volt. 1918-ban a Csehszlovákiához csatolt Felvidéken az 1910. évi magyar népszámlálás adatai szerint 1,069.978 magyar élt. Közülük a cseh önkény és terror 1924-ig 106.840 személyt üldözött ki az országból, mégis az 1921. évi cseh népszámlálás csak 744.620, az 1930. évi pedig 719.569 magyart mutat ki az ország területén (2).

Hogy a hivatalos csehszlovák népszámlálási adatok eltértek a valóságtól, annak egyik bizonyítéka az is, hogy az

1935. évi parlamenti választásokon a két magyar párt a Felvidéken együttesen 234.943 jogosult szavazatot kapott.

További bizonyíték: az 1941-ben megtartott magyar népszámlálás a visszacsatolt felvidéki területen 892.677 magyart talált, holott a Felvidéknek csak egy része tért vissza. Magyarok nagy számban maradtak szlovák uralom alatt (3).

Az iskolaügyet 1918 és 1938 között a csehszlovák kormány "látszólag" liberálisan kezelte; de csak látszólag. A valóságban súlyos demokráciaellenes intézkedés történt. 1918 szeptember 1-én a Felvidék területén 3641 elemi iskola működött, melyekből magyar tannyelvű 3298, egyéb (szlovák, német) 343 volt. Ezzel szemben 1937/38-ban a magyar tannyelvű iskolák száma Szlovákiában 754, Kárpátalján pedig 121 volt. A növendékek száma Szlovákiában 85.507, Kárpátalja területén pedig 16.515 volt. A két tartományban 1860 tanító oktatott. A látszatra nagy számban működő magyar iskolák csak maradványt tettek ki azoknak, amik a magyar időkben megvoltak. Ennyit kénytelenek voltak megtartani, mert a gyerekek csak magyarul beszéltek. A szlovákosítási szándék a középiskoláknál mutatkozott meg legjobban. A Felvidéken működő 60 magyar középiskolából csak 8-at hagytak meg. A csehszlovák állam egyetemén nem volt magyar tanszék, egyetlen magyar tanár sem. A szláv tanári kar magyarellenessé szellemben nevelte a középiskolás ifjúságot.

* * *

A trianoni békeszerződés a Duna-medencében élő magyarság több mint egynegyedét elszakította az anyaországtól. Ennek következtében az a különös helyzet állt elő, hogy míg Csehszlovákia az Európában élő csehszlovákok 97 %-át, Románia az Európában lakó románok 96 %-át, Jugoszlávia pedig az Európában élő szerbek és horvátok 93 %-át egyesítette saját országában, addig az európai magyarságnak csupán 74 %-a élhetett saját nemzeti területén, 26 %-a idegen uralom alá került (4).

Közismert tény, hogy a Duna-medence kuszált néprajzi viszonyai miatt nem volt lehetséges kielégítő határvonalat húzni. Elképzelhetetlen olyan elhatárolás, amely a Duna-medence területén szétszórta minden magyart az ország határai között egyesíthetett volna. De ez a tény nem indokolta azt, hogy a *trianoni országhatár mentén zárt tömbben*

élő igen jelentékeny számú magyarságot elszakították az anyaországtól. A békekonferencián a szomszéd államok túlzott követelései érvényesültek, amelyek a stratégiai helyzet alapján és a közlekedéspolitikai követelmények kieroszakolásával érték, hogy a magyarság zárt településben élő tömegei idegen állam fennhatósága alá kerüljenek.

Az első világháború után az elszakított területekről kivasított menekülők és elvándorlók százezres tömege zúdult a megmaradt csonka ország területére; mintegy 350.000 lélek keresett menedéket és még így is több mint 2.5 millió maradt a határon túli utódállamokban. Szinte alig volt család az anyaországban, amelynek az elszakított területeken rokonai ne lettek volna (5). A menekülők zömében a nagyobb városok felé vették útjukat. A lakáshiány miatt több ezer család a vasúti pályaudvarok mellékvágányain teherkoszikban és ideiglenesen összeállított barakkokban vészelte át a telet, hiszen október-november hónapokban volt kénytelen elhagyni régi lakóhelyét.

Trianon megfosztotta a csonka országot jelentős természeti kincseitől. Az ország eladósodott, a nép elszegényedett. Ilyen körülmények között nem lehet csodálkozni azon, hogy a közhangulat a két világháború között a területi revízió követelésével ostromolta a világpolitika intézőit. Ez a szomszédos államokban még jobban elmélyítette a magyarok iránt a gyűlöletet, ennek következtében a kisebbségi magyar sors még nehezebbé, elviselhetetlenebbé mélyült.

A magyar népet nem lehet a vádlottak padjára ültetni, de kormányát sem, mert ismeretes, hogy a magyar kormányfő, gróf Tisza István ellenezte a monarchia hadüzenetét. Masaryk mégis ránta a világháború kezdeményezésének a vádját.

A Magyarország határain kívül élő magyarság már az első világháború végén üldöztetésnek volt kitéve. Még meg sem száradt a tinta a Párizs-környéki békeszerződések papírján, amikor a csehek elkezdtek a felvidéki magyarokkal szemben a diszkriminációt. Ismeretes, hogy a Szövetséges Főhatalmak és Csehszlovákia között létrejött és a Népszövetség ellenőrzése alá helyezett kisebbségvédelmi szerződést, mely a magyarság megfelelő kezelését és jogi védelmét kívánta biztosítani, Csehszlovákia nem tekintette magára nézve kötelezőnek.

Csehszlovákia jogot formált arra, hogy a köztársaság területén élő magyarság helyzetét minden megkötöttségtől mentesen és a népszövetségi kívánalmaktól függetlenül saját önkénye szerint szabályozza. Ennek következtében az ott élő magyarság fékezhetetlen sovíniszta közigazgatásnak esett áldozatul.

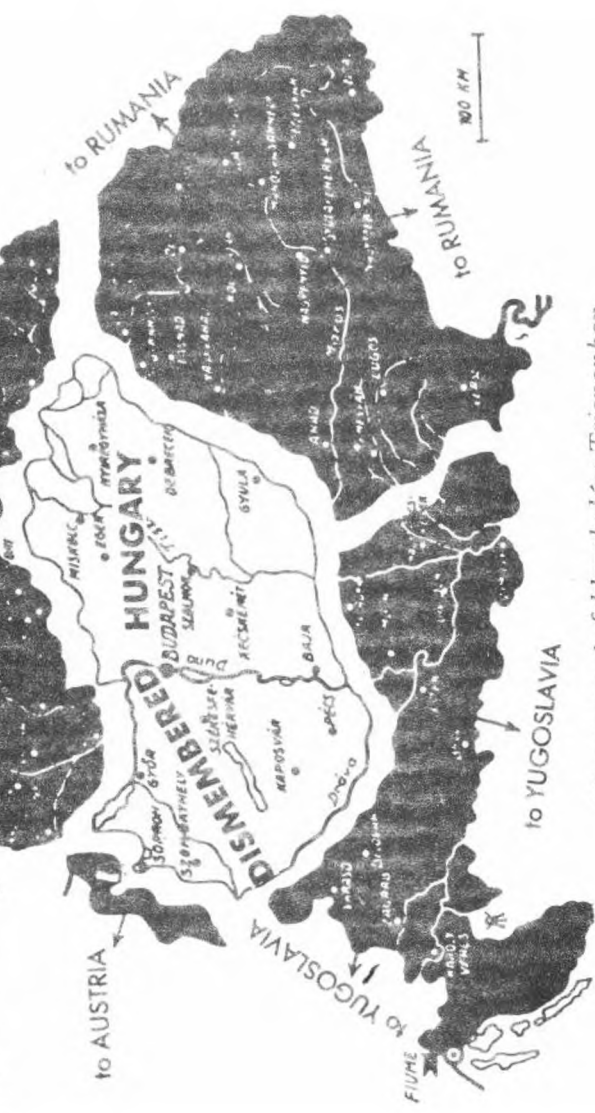
* * *

Csehszlovákia külpolitikája elsősorban Magyarország elszigetelésére irányult. Az antanthatalmak Németország megfékezésére törekedtek, a cseh törekvéseknek másodrendű szerepet szántak. Benest aggodalommal töltötte el ez a melőzés, ezért ravasz fordulattal azt bizonygatta, hogy a Kárpát-medence, s benne Magyarország Európa közepe, tehát Nyugat- és Észak-Nyugat-Európa felé stratégiai kulcsterület. A magyarok ezen a területen a nyugati hegemonia legveszélyesebb ellenségei. Minden eszközzel arra törekedett, hogy a német rendezés után a magyarokat kösse gúzsba, ezt pedig bízzák a csehszlovákokra. A nyugati politikusoknak "terra incognita", fehér folt volt a térképen Magyarország. Magyarország mindig csak az osztrák Habsburg-birodalommal együtt szerepelt politikai ismereteikben. Maga Benes sem ismerte Magyarországot, soha sem járt ott, tapasztalatai éppoly hiányosak voltak, mint francia vagy angol társaié, mégis itt, ezen a területen akarta megvalósítani "nagy művét": a történelmi magyar állam megsemmisítését. Benes és eredményes propagandája következtében a csehek jobban gyűlölték a magyarokat, mint a németeket. Az osztrák-német kulturális befolyást nem tudták a csehek máról-holnapra elfelejteni. A csehek a magyarokban elsősorban a közép-európai vetélytársat látták.

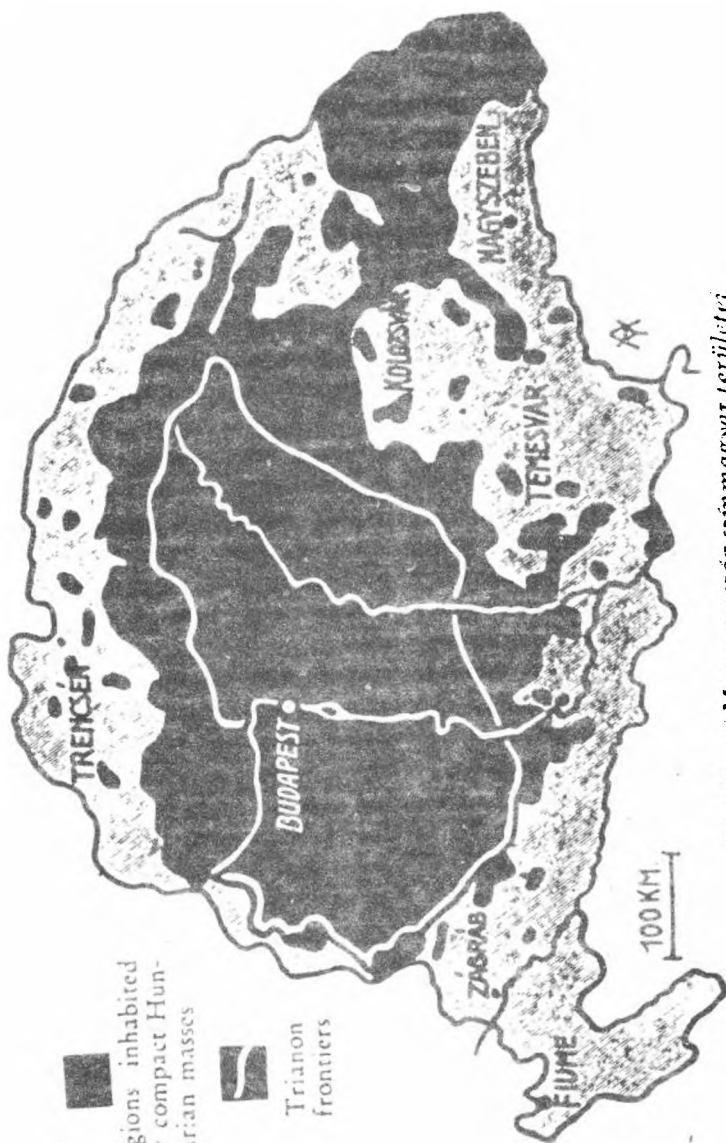
A cseh politika irányítói közép-európai elgondolásukban teljesen mellőzték Magyarországot, mintha nem is léteznének magyarok a Kárpát-medencében. Benes, a cseh nacionalizmus kiagyalója, féktelen ambícióval terhelten Közép-Európa cseh kancellárja akart lenni, mert Bismarck azt mondta: "Aki Csehország ura, ura egész Európának". Viszont arról már Benes megfeledkezett, hogy a német kancellár a Kárpát-medencében eltérülő Magyarországot, mely egyben Közép-Európát is jelenti, nagyrabecsülte. Bismarck jól tudta, hogy Magyarország Európa védőbástyája kelet

Hungary
before Trianon
Area: 325,411 km²
20,886,487 inhabitants

Hungary
after Trianon
Area: 92,833 km² (28,5%)
7,606,871 inhab. (36,4%)

Magyarország feldarabolása Trianonban.

A történelmi Magyarország színmagyar területét a trianoni békeparancs idején.

felé. A szűklátókörű sovíniszta cseh politika Benes magyar-gyűlöletének uszályába került s a magyarokban csak a cseh hegemonia konkurensét látta. Nyugat-európai közgazdászok, a Genfben székelő Népszövetség diplomatái jól látták, hogy a térség részeinek gazdasági egymásra utaltsága az egymás mellett élő nemzetek együttműködését követeli. Igen ám, de Benes, aki hónapokat töltött Genfben, fáradhatatlanul intrikált minden olyan terv ellen, amely Magyarországot kiemelné elszigeteltségéből; minden felmerült tervet egyszerűen irredenta revizionizmusnak tartott. Figyelmet elterelő taktikával ezúttal nem ő "varázsolta" elő aktatáskájából a "terveket" és beadványokat, hanem szövetségest keresett a revízióellenes gondolatnak. A jól bevált párizsi "módszer" alkalmazásával sikerült is megnyernie a francia *Tardieu André*t, aki a Párizs-környéki békekonferencián *Clemenceau* munkatársa és politikai tanácsadója volt. *Tardieu* a dunai államok gazdasági egységtömbjéről terjedelmes beadványt nyújtott be a Népszövetséghez. Beadványát támogatta *Titulescu Nicolae*, aki Párizsban a román küldöttség vezetője volt és aki Genfben is a román kormány állandó megbízottjaként szerepelt, s egyben a kisantant kiagyaloja és politikájának irányítója volt, a politikai határok spiritualizálásáról állított fel homályos elméletet. Mindketten elleneztek a határok revízióját. A magyarok hajlandók voltak egy közép-európai gazdasági együttműködésre, de természetesen ragaszkodtak a határok revíziójához. Benes önző kicsinyességgel vádolta a magyarokat, sovínisztáknak nevezte őket, ugyanakkor a csehek a legszélsőségesebb nacionalisták voltak. A románok előtt "Nagy-Románia" ábrándja lebegett és egy barázdát sem voltak hajlandók visszaadni Magyarországnak.

A kifosztott, gazdaságilag lerongyolódott, a forradalom hiénái által feldúlt Magyarország a tönk szélére került. Ezt megéreztek a csehek is. A Magyar Alföld gabonáját, a felvidéki szlovák aratómunkások munkavállalás útján szerzett élelemutánpótlását egyelőre nem tudta máshonnan beszerezni, ezért jól felfogott érdekében pártolta a Magyarországnak nyújtandó népszövetségi gazdasági kölcsön tervét, de csak azzal a feltétellel, ha a szanalásért a magyar kormány aláírja és elfogadja a genfi jegyzőkönyvet. Genfben határrevízióról nem lehetett beszélni. *Apponyi Albert* hiába

bizonyította, hogy csak a politikai helyzet ésszerű mérlegelése és megváltoztatása hozhat gyümölcsöző megbékélést a Kárpát-medencében élő népek között, s nem a papiros-szerződések, amelyek csak az erőszakosan fenntartott *status quo*-t szolgálják. Az utódállamok, elsősorban Csehszlovákia és Románia kormányai hallani sem akartak erről. Az intrikus Benes szerződésekkel körülbástyázva akarta biztosítani Csehszlovákia hatalmi helyzetét. Benes Közép-Európa diktátorként azt hirdette, minél tovább tart a *status quo* kényszerhelyzete, annál előbb megszűnik a belső ellenállás, a magyarok belenyugszanak a megváltozhatatlanba. Konok daccal ellene volt minden békés revíziónak.

A csehek revízió helyett Magyarország "demokratizálódását" követelték, de ugyanakkor a nagy hangon behirdetett "demokratikus" Csehszlovák Köztársaságon belül felrúgták a demokrácia elvét, elsősorban a felvidéki magyarokkal szemben. Gazdasági elnyomással, hogy csak a legkiválóbbakat említsük: földreform címén minden ellenszolgáltatás nélkül elvették a 200 katasztrális holdon felüli földbirtokokat. Az elkobzott földet cseh és morva igénylők között osztották szét, szlovák is csak elvétele, magyar földműves egyáltalán nem kaphatott földet. A cél a csehek áttelepítése, a Felvidék elszlávosítása volt. A magyar gyáripárt elsorvasztották, a kereskedelmet az árueelosztás korlátozásával nehezítették, az állami alkalmazottak gyermekeit cseh iskolákba kényszerítették. A cseh "demokrácia" eszköze a magyar értelmiség kiüldözése, a középosztály elszegényesítése volt. Gazdasági és közigazgatási terrorral akarták megtörni a magyar kisebbség nemzeti erejét.

Benes nyíltan hirdette, hogy 30-40 év múlva Csehszlovákiának 20 millió, Romániának 25 millió és Jugoszláviának 20 millió lakosa lesz, ugyanakkor Magyarország lakóinak száma aligha éri el a 10-12 milliót. Így képzeltek el a csehek a magyarság sorsát, amely az erős kisantant gyűrűjében mindörökre alárendelt szerepet tölt majd be Közép- és Közép-Kelet-Európában. A Népszövetségben kevesen látták, hogy a kisantant imperialista államszövetség, a három állam közös célja a negyediknek, Magyarországnak feldarabolása. Ezért ragaszkodott mindenáron a *status quo* fenntartásához.

A Trianonért felelős nyugati nagyhatalmak semmi jelét sem mutatták annak, hogy belátták tévedésüket, hogy leg-

alább javítani, ha nem is jóvátenni akarnák a nyilvánvaló jogtalanságot.

Az Egyesült Államok kormánya 1921 augusztus 29-én írta alá a magyar különbékét, amely azonban nem tett említést az új határokról, illetve kijelentette, hogy az új határokat nem ismeri el. Felületességből vagy Wilson iránti tiszteletből-e, de az amerikai kormány soha egy lépést sem tett a trianoni békediktátum megváltoztatása érdekében. Üres mentegetődzés *George Lloyd* 1927-ben tett kijelentése is, amely szerint ők "sohasem tulajdonítottak a trianoni békeszerződésnek olyan jelentőséget, hogy azt megváltoztathatlannak hitték volna" (6).

* * *

A felvidéki magyarság magatartása egységes volt, hű maradt magyarságához és sohasem ismerte el jogosnak az ősi magyar terület bekebelezését a Csehszlovák Köztársaságba. *Körmendy Ékes Lajos* keresztényszocialista országgyűlési képviselő 1920 június 2-án a prágai parlamentben deklarációt olvasott fel, amelyben nemcsak a szlovákiai magyarok, hanem a szepességi németek (cipszerek) megbízásából is kijelentette, hogy számukra a csehszlovák törvényhozásban való részvétel kényszermegoldást jelent. "A két nép ezen az úton véli biztosítani a maga számára a lehetőséget arra, hogy a vele szemben elkövetett példátlanul súlyos nemzetközi igazságtalanságoknak, a közjogi és magánjogi jogfosztásoknak ellene alkalmazott egész rendszerével szemben tiltakozó szavát felemelje" (7). Ugyanazon év szeptember 24-én Szent-Ivány József országgyűlési képviselő költségvetési beszédében ezeket mondta: "Mi ehhez a békéhez semmikor sem adtuk hozzájárulásunkat és semmikor sem fogunk sorsunk intézéséről lemondani. Mi ma egy nálunk erősebb hatalom folytán a csehszlovák köztársaság polgárai vagyunk. Ezen a területen biztosítani kell létezésünket" (8).

A *de facto* kényszerhelyzet ilyen elfogadása jellemezte a nemzetéhez ragaszkodó kisebbségi magyarság magatartását. Az idősebb nemzedék úgy-ahogy tudott tótul (szlovákul). Akiket cseh iskolába kényszerítettek, azok megtanulták az államnyelvet, főiskolát, egyetemet végeztek, de iskolán kívül, a családi és társadalmi életben, templomaikban, cserkészletben, legényegyesületeikben ápolták magyarságu-

kat, megmaradtak hű magyaroknak. A csehek nem szerették a magyarokat; ez az érzésük kölcsönös volt. A szlovákok? Nem voltak egységesek. Voltak, akik visszasírták a magyar közigazgatást és a háború előtti jólétet, voltak, akik pánszláv betegségben szenvedtek és sovínisztábbak voltak a cseheknél, gyűlölködtek és nagy hanggal próbálták primitívségüket leplezni. Viszont Szlovenszkón a csehek voltak az urak, ők parancsoltak, s bizony lenézték a szlovákokat.

Az őslakos magyarság magatartását a csehek már a trianoni szerződés aláírása előtt azzal torolták meg, hogy a felvidéki magyarság állampolgársági státusának kérdését függőben hagyták. Míg Ausztriával és Németországgal már 1920-ban megkötötték az erre vonatkozó egyezményt, a magyarokat barbár módon utasították ki az országból. A legfelsőbb közigazgatási bíróság kormányutasításra olyan döntést hozott, amely a korábbi szabadelvű magyar illetőségi gyakorlatot megváltoztatta. Ennek következtében tömegesen veszítették el állampolgárságukat olyan magyarok is, akiknél a kérdés korábban már rendezett volt. Az 1930. évi népszámlálás 26.646 olyan magyart mutatott ki, aki "hontalan" volt abban az országban, ahol ősei ezer éve laktak. Ezek zömben ősi nemesi családok leszármazottai voltak. A magyar pártok az 1921. és 1930. évi népszámláláson történt tömeges csalások miatt panaszt emeltek a Népszövetségnél, de ott a versailles-i szellemet követő politikusok nem vizsgálták ki a nyilvánvaló visszaéléseket, nem is foglalkoztak az ügygel.

* * *

AZ ELSŐ CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG POLITIKAI TÖRTÉNETÉNEK FONTOSABB ESEMÉNYEI IDŐRENDEN:

1920-ban:

1920 január 10-én Csehszlovákia, mint a versailles-i békeszerződés egyik aláírója, belép a Népszövetsége,

1920-tól 1922-ig: A csehszlovákiai középirtokoknál az engedélyezett birtoknagyságon felül mutatkozó ún. maradékbirtokokat többnyire cseh és morva telepéseknek osztják ki. Az egész országban 2857 telepet létesítenek. Ebből Csehországra 390, Morvaországra és Sziléziára 191, Szlo-

alább javítani, ha nem is jóvátenni akarnák a nyilvánvaló jogtalanságot.

Az Egyesült Államok kormánya 1921 augusztus 29-én írta alá a magyar különbékét, amely azonban nem tett említést az új határokról, illetve kijelentette, hogy az új határokat nem ismeri el. Felületességből vagy Wilson iránti tiszteletből-e, de az amerikai kormány soha egy lépést sem tett a trianoni békediktátum megváltoztatása érdekében. Üres mentegetődzés *George Lloyd* 1927-ben tett kijelentése is, amely szerint ők "sohasem tulajdonítottak a trianoni békeszerződésnek olyan jelentőséget, hogy azt megváltoztathatatlannak hitték volna" (6).

* * *

A felvidéki magyarság magatartása egységes volt, hű maradt magyarságához és sohasem ismerte el jogosnak az ősi magyar terület bekebelezését a Csehszlovák Köztársaságba. *Körmendy Ékes Lajos* keresztényszocialista országgyűlési képviselő 1920 június 2-án a prágai parlamentben deklarációt olvasott fel, amelyben nemcsak a szlovákiai magyarok, hanem a szepességi németek (cipszerek) megbízásából is kijelentette, hogy számukra a csehszlovák törvényhozásban való részvétel kényszermegoldást jelent. "A két nép ezen az úton véli biztosítani a maga számára a lehetőséget arra, hogy a vele szemben elkövetett példátlanul súlyos nemzetközi igazságtalanságoknak, a közjogi és magánjogi jogfosztásoknak ellene alkalmazott egész rendszerével szemben tiltakozó szavát felemelje" (7). Ugyanazon év szeptember 24-én Szent-Ivány József országgyűlési képviselő költségvetési beszédében ezeket mondta: "Mi ehhez a békéhez semmikor sem adtuk hozzájárulásunkat és semmikor sem fogunk sorsunk intézéséről lemondani. Mi ma egy nálunk erősebb hatalom folytán a csehszlovák köztársaság polgárai vagyunk. Ezen a területen biztosítani kell létezésünket" (8).

A *de facto* kényszerhelyzet ilyen elfogadása jellemezte a nemzetéhez ragaszkodó kisebbségi magyarság magatartását. Az idősebb nemzedék úgy-ahogy tudott tótul (szlovákul). Akiket cseh iskolába kényszerítettek, azok megtanulták az államnyelvet, főiskolát, egyetemet végeztek, de iskolán kívül, a családi és társadalmi életben, templomaikban, cserkészletben, legényegyesületeikben ápolták magyarságu-

kat, megmaradtak hű magyaroknak. A csehek nem szerették a magyarokat; ez az érzésük kölcsönös volt. A szlovákok? Nem voltak egységesek. Voltak, akik visszasírták a magyar közigazgatást és a háború előtti jólétet, voltak, akik pánszláv betegségben szenvedtek és sovínisztábbak voltak a cseheknél, gyűlölködtek és nagy hanggal próbálták primitívségüket leplezni. Viszont Szlovenszkón a csehek voltak az urak, ők parancsoltak, s bizony lenézték a szlovákokat.

Az őslakos magyarság magatartását a csehek már a trianoni szerződés aláírása előtt azzal torolták meg, hogy a felvidéki magyarság állampolgársági státusának kérdését függőben hagyták. Míg Ausztriával és Németországgal már 1920-ban megkötötték az erre vonatkozó egyezményt, a magyarokat barbár módon utasították ki az országból. A legfelsőbb közigazgatási bíróság kormányutasításra olyan döntést hozott, amely a korábbi szabadelvű magyar illetőségi gyakorlatot megváltoztatta. Ennek következtében tömegesen veszítették el állampolgárságukat olyan magyarok is, akiknél a kérdés korábban már rendezett volt. Az 1930. évi népszámlálás 26.646 olyan magyart mutatott ki, aki "hontalan" volt abban az országban, ahol ősei ezer éve laktak. Ezek zömben ősi nemesi családok leszármazottai voltak. A magyar pártok az 1921. és 1930. évi népszámláláson történt tömeges csalások miatt panaszt emeltek a Népszövetségnél, de ott a versailles-i szellemet követő politikusok nem vizsgálták ki a nyilvánvaló visszaéléseket, nem is foglalkoztak az ügygel.

* * *

AZ ELSŐ CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG POLITIKAI TÖRTÉNETÉNEK FONTOSABB ESEMÉNYEI IDŐRENDEN:

1920-ban:

1920 január 10-én Csehszlovákia, mint a versailles-i békeszerződés egyik aláírója, belép a Népszövetségbe,

1920-tól 1922-ig: A csehszlovákiai középirtokoknál az engedélyezett birtoknagyságon felül mutatkozó ún. maradékbirtokokat többnyire cseh és morva telepéseknek osztják ki. Az egész országban 2857 telepet létesítenek. Ebből Csehországra 390, Morvaországra és Sziléziára 191, Szlo-

venszkóra 2054 és Kárpátaljára 222 telep esik. Ezek területé a történeti országokban 8058, Szlovenszkóban (a Felvidéken) és Kárpátalján 25.485 hektár.

Április 18-tól 25-ig: Az első országos választások alapján a csehszlovák nemzetgyűlésben a szociáldemokrata párt 74, a csehszlovák katolikus néppárt 33, a köztársasági agrárpárt 28, a nemzeti szocialista párt 24, a nemzeti demokrata párt 19, a szlovák agrárpárt 12, az iparospárt 6, a Modracsek-féle szocialista csoport 3, a német pártok összessége 72, a három magyar párt (a szociáldemokrata 4, a keresztényszocialista 4, a kisgazdapárt 2) összesen 10 mandátumot kap. A Tusar-kormány 137 ellenzéki mandátummal szemben 144 mandátumot biztosít magának.

Május 6-án: Az antant hatalmak legfelsőbb tanácsa (Benes és Titulescu tanácsára) elutasítja a határok módosítására vonatkozó magyar ellenjavaslatot s a magyar békeszerződést véglegesnek nyilvánítja.

Május 27-én: A csehszlovák nemzetgyűlés két háza együttes ülésén Masaryk G. Tamást a köztársaság elnökévé választja. Masaryk 411 szavazat közül 284 szavazatot kapott.

Június 4-én: *A magyar történelem leggyászosabb napján a magyar külön kiküldöttek a versailles-i Trianon-palotában aláírják a békeszerződést.*

Június 15-én: A szociáldemokrata vezetés alatt álló nemzetközi szakszervezeti szövetség politikai és gazdasági bojkott alá veszi Magyarországot.

Június 20-án: Csehszlovákia csatlakozik a Magyarország elleni bojkotthoz. *A magyar tanácsköztársaság szociáldemokrata emigránsai — a négy szociáldemokrata képviselővel együtt — a prágai parlamentben támogatják a javaslatot.*

Augusztus 14-én: Belgrádban Benes kezdeményezésére Magyarország elleni szövetségi egyezmény jön létre Jugoszlávia és Csehszlovákia között. Az egyezmény "védelmi jellegű".

1921-ben:

Január 10-én: Csehszlovákia, miután az antant jegyzékben közli a magyar kormánnyal, hogy Nyugat-Magyarország németlakta részeit Ausztriához csatolja, felajánlja katonai segítségét Ausztriának.

Március 26-án: Benes felszólítja Romániát, hogy csatla-

kozzék a Magyarország ellen kötött csehszlovák-jugoszláv szövetséghez. Megalakul a kisantant.

Április 17-én: Benes külügyminiszter tiltakozik a Nemzetek Tanácsa előtt, hogy a csehszlovákiai magyar kisebbség ügyét nemzetközi fórum vizsgálja meg.

Június 17-én: A csehszlovák Országos Gazdasági Tanács prágai ülésén szlovák részről megállapítják, hogy a volt felső-magyarországi ipar a volt gyártulajodnosok és vezetők kiutasítása következtében elvesztette létalapjait. Szlovenszko ipari és kereskedelmi tekintetben gyarmati helyzetbe került.

Október 21-én: "Csehkoszlovenszka Liga" néven politikai intézmény alakul, amely nagy propagandával a magyar néprajzi területeken tervszerű cseh telepítést és iskola-alapítást kezdeményez. Ennek következtében szakminősítés nélküli csehek ezrei kerülnek Szlovenszko-ba (a Felvidékre).

Október 27-én: Csehszlovákia mozgósít IV. Károly király magyarországi visszatérési kísérlete miatt. Udrzal honvédelmi miniszter Szlovenszkon és Kárpátalján kihirdeti a statáriumot.

1922-ben

Jónius 5-én: Prágában "a rapallói egyezmény szellemében" aláírják a csehszlovák-szovjetorosz megállapodást a "nagyszláv testvériség" jegyében.

Augusztus 8-án: Benes csehszlovák külügyminiszter jegyzéket intéz a Népszövetséghez, amelyben kifogásolja a csehszlovákiai kisebbségi jogok kiterjesztését.

1923-ban:

Szeptember 16-án: A községi választások Cseh- és Morvaországban a parlamenti erőviszonyokat tükrözik. Szlovenszkon (a Felvidéken) és Kárpátalján az ellenzéki pártok megerősödve kerülnek ki a küzdelemből. A Hlinka-párt 67, az agrárpárt 62, a három magyar párt 48, a kommunista párt 23, a szociáldemokrata párt 9, a cseh nemzeti szocialisták pártja 5, a ruszin földművespárt 2 mandátumot kap.

1924-ben:

Február hó folyamán: Dickinson lord, a Népszövetségi Ligák bizottságának elnöke és Ramsay All népszövetségi megbízott tanulmányutat tesz Szlovenszkon (a Felvidéken) és Kárpátalján. Jelentésükben a kisebbségi kérdés sürgős rendezését ajánlják. Benes ugyanekkor "Problémy nové Evropy

a zahraničný politika československá" (az új Európa és a csehszlovák külpolitika problémái) címmel megjelent új könyvében "elégedetlenségét" fejezi ki a csehszlovák-magyar határok miatt.

1926-ban:

Február 3-án: A hivatalos nyelvrendelet kimondja, hogy Kárpátalján a hivatalos nyelv a cseh. A helyi nyelv (magyar és ruszin) csak "érintkezési" nyelvként használható.

Június 26-án: A képviselőház megszavazza a csehszlovák állampolgársági kérdés rendezését, amely szerint *mindazok, akik 1910 előtt négy esztendeig a Csehszlovákiához csatolt felső-magyarországi területen laktak, kérhetik állampolgárságukat és ügyük elintézéséig nem utasíthatók ki.*

Tehát az őslakos magyaroknak kérniük kell a csehszlovák állampolgárságot; úgyszintén azoknak is, akik 1910 és 1918 között telepedtek le a Felvidéken!

Október 22-én: Szent-Ivány József, a magyar nemzeti párt elnöke kijelenti, hogy a magyar pártok a nemzeti egyenjogúság biztosítását követelik a kormánytól.

1928-ban:

Március 5-én: Seton Watson második szlovenszkói útja után a Londonban megjelenő Times-ban írt cikksorozatában kijelenti: a szlovenszkói kisebbségi kérdés rendezése indokolt, mert a halogató politika a dunai békét veszélyezteti.

Október 28-án: Bydlo A. prágai egyetemi tanár, a kárpát-ukrán kérdés egyik szakértője, a *Československá Republika* című folyóirat hasábjain kijelenti, hogy Kárpátalja csak ideiglenes függeléke a csehszlovák köztársaságnak, mert azt előbb-utóbb át kell adni Szovjet-Ukrajnának.

November 20-án: Yuhász Michael, az Amerikai Rutén Nemzetvédelmi Tanács (Rusin Council of National Defense) elnöke, "Wilson elvei a csehszlovák gyakorlatban" címmel emlékiratot intéz a prágai kormányhoz, amelyben élesen bírálja a csehszlovák kormány kisebbségi politikáját.

1929-ben:

Április hó folyamán: Hosszas tárgyalás után a csehszlovák-magyar állampolgársági ügy rendezését célzó megbeszélés eredménytelenül végződik.

Június 10-én: A budapesti csehszlovák követ átnyújtja

a magyar kormánynak a kisantant államok demarsát a magyar kormány "revíziós szellemű tevékenysége" miatt.

1930-ban:

Szeptember 25-én: Masaryk elnök a Times tudósítójának adott nyilatkozatában említést tesz a békés területi rendezés lehetőségéről.

December 2-án: A Csehszlovákiában megejtett népszámlálás adatai szerint 7,446.632 cseh nemzetiségű lakossal szemben 7,282.904 más nemzetiségű él, úgymint 3,318.445 német, 2,309.972 szlovák, 719.569 magyar, 568.941 rutén, 204.779 zsidó, 100.322 lengyel, 14.170 román, és 46.706 egyéb. A népszámlálási adatok sérelmes nemzetiségi felvétele miatt a csehszlovákiai nemzeti kisebbségek számos petíciót intéznek a Népszövetséghez, kivizsgálást sürgetnek. A magyarság arányszáma a kérdőíveknek a számlálóbiztosok által történt (hamis) sérelmes kitöltése miatt Pozsonyban, Kassán és Ungvárt 20 % alá esett, ami szembetűnő ferdítésnek tűnik.

1931-ben:

Február 24-én: Prágában és Belgrádban az egyre fokozódó magyarellenessé sajtókampány miatt magyar demarsot nyújtanak át.

Június hó folyamán Robert Cecil lord Prágában "tájékoztatódik". Londonba való visszatérése után kijelenti, hogy a csehszlovák kormány sérelmes kisebbségi politikát folytat.

1932-ben:

Március 5-én: Tardieu francia miniszterelnök nyilvánosságra hozza dunai tervét, amelynek lényege, hogy az öt dunai állam állapotjék meg a legfontosabb árucikkekre vonatkozó kedvező vámtételekben és ezzel fokozatosan közeledjék a dunai vámunió megvalósítása felé.

Március 22-én: Benes a Népszövetségben ismerteti a Tardieu-tervet. Kijelenti, hogy Csehszlovákia semmi olyan megoldáshoz nem járul hozzá, amely az európai politikai egyensúlyt veszélyeztetné.

Március hó végén: Renn Ludwig (német) és Gerard Hamilton, a Nemzetközi Munkasegély két kiküldöttje ruténföldi tanulmányútjáról visszatérve megállapítja, hogy Kárpátalján éhínség van. A csehszlovák kormány nem gondoskodik e térség kellő ellátásáról.

1933-ban:

Február 16-án: Benes kezdeményezésére a kisantant külügyminiszterei Genfben új paktum alapján elhatározzák a kisantant újjászervezését, Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia között "diplomáciai föderáció" létesítését Magyarország-ellenes célzattal.

Július 4-én: A Szovjetunió és a kisantant államok a londoni kelet-európai szerződés (1933 július 3) alapján megemlékezési szerződést kötnek.

Augusztus 15-én: A nyitrai szlovák Pribina-ünnepségen Hlinka Andrej a csehszlovák kormány képviselőinek jelenlétében deklarációt olvas fel a százezres néptömeg előtt, amelyben a pittsburghi szerződés végrehajtását követeli. Mint ismeretes, Pittsburghben Masaryk szerződést kötött az amerikai szlovákokkal, hogy a megalakítandó Csehszlovák Köztársaságban a felvidéki ősi magyar területből autonóm Szlovákiát csinál. Masaryk ezt a szerződést később megtagadta.

December 7-én: Benes dél-szlovákiai előadókörútja során beszédeiben elutasítja a szlovák önkormányzati törekvéseket, súlyosan elítéli Bethlen István gróf magyar miniszterelnök angliai előadássorozatát.

1934-ben:

Július 2-án: Benes a prágai parlamentben, külügyi expozéjában a kisantant hármass defenzív céljáról beszél. Ezek: a revízió, az Anschluss és a Habsburg-restauráció elleni szövetség.

1935-ben:

Május 16-án: Prágában aláírják a szovjetorosz segélynyújtási szerződést.

December 18-án: Benest Csehszlovákia elnökévé választják. Szűllő Géza, az egyesült magyar pártok parlamenti csoportjának vezetője, egy ellenzéki pártközi értekezleten kijelenti: *haza kell hozni az állandóan külföldön csellengő külügyminisztert, ezáltal csökken a külföldi politikusokra gyakorolt befolyása.* A szlovenszkói és kárpátaljai ellenzéki pártok a külügyminisztertől nyert kisebbségpolitikai biztosítékok alapján Benesre szavaznak.

1936-ban:

Március 26-án: A csehszlovák nemzetgyűlés törvényerőre emeli a köztársaság védelméről szóló javaslatot. *Az ország határai mentén 25 km-es sávot határövezetnek minősít. Megkezdik a határvédő beton-bunkerok építését. A törvény*

ertelmében "megbízhatatlan"-nak minősített állampolgárok magántulajdonnal nem rendelkezhetnek, nem alkalmazhatók és nem működhetnek "nemzeti fontosságú munkahelyeken". Ez a törvény elsősorban a dél-szlovákiai határ mentén élő magyar lakosokat érinti.

1937-ben:

Szeptember 14-én: Masaryk, a csehszlovák köztársaság alapító elnöke lanai kastélyában meghal.

1938-ban:

✓ Március 24-én: A Hlinka-párt bejelenti a szlovákiai kisebbségekkel együttműködő autonomista front megalakulását.

Március 28-án: Hodsa miniszterelnök rádióbeszédében bejelenti, hogy a csehszlovák kormány a kisebbségi kérdések rendezése tárgyában "Kisebbségi Statutum"-ot készít.

✓ Április 4-én: Hlinka Andrej "végsőig menő" harcot hirdet a szlovákok önkormányzatáért.

Április 15-én: A "Kisebbségi Statutum" a helyi önkormányzatok helyett csupán közigazgatási nyelvhasználatot engedélyez.

Május 7-én: Brit és francia intervenció történik Prágában. Newton B. C. és De la Croix meghatalmazott miniszterek tárgyalásokat folytatnak Krofta csehszlovák külügyminiszterrel a nemzetiségi kérdések békés megoldása érdekében.

Május 17-én: A csehszlovákiai magyar kisebbség Pozsonyban egyenjogúságot és önrendelkezési jogot kér.

Május 21-én: Csehszlovákia két hadosztályt mozgósít és fegyverbe szólítja a szakbeosztású tartalékosokat. A közel 300.000 embert érintő mozgósítást Párizsban és Londonban elsietettnek ítélik. A "Kisebbségi Statutum" által biztosított nemzetiségi nyelvhasználat engedélyezése a magyar nyelvre vonatkozóan a sérelmes és hamisított statisztika alapján továbbra is csak a 20 %-os arányszámot engedélyezi.

1938-ban:

Június 5-én: A szlovák néppárt pozsonyi nagygyűlésén Hletko P. Amerikából visszatelepült szlovák felmutatja a húsz év előtt kötött cseh-szlovák pittsburghi szerződés eredeti példányát.

Augusztus 16-án: Hlinka Andrej, a szlovák néppárt és az autonomista mozgalom vezére, rózsahegy plébániáján meghal.

Szeptember 10-én: Runciman lord prágai útjáról visszatérve annak a véleményének ad kifejezést, hogy "közvetítő és kivizsgáló" (intermediator and investigator) küldetése áthidalhatatlan akadályokba ütközött. A londoni minisztertanácson Runciman benyújtja jelentését.

Szeptember 16-án: A magyar kormány tiltakozik Prágában a csehszlovák-magyar határon történt katonai intézkedések ellen.

Szeptember 17-én: Az Egyesült Magyar Párt teljes önrendelkezési jogot követel.

Szeptember 19-én: Chamberlain, Daladier és Bonnet Londonban elfogadják Hitler követeléseit és hozzájárulnak Csehszlovákia határainak módosításához.

Szeptember 21-én: A csehszlovák kormány Anglia és Franciaország többszöri demarsa után elfogadja a szudétanémet területek átengedésére vonatkozó javaslatot. Litvinov szovjet külügyi népbiztos értesíti a Népszövetséget, hogy szeptember 19-én közölte Franciaországgal: A Szovjetunió kész eleget tenni Csehszlovákiával szemben vállalt kötelezettségeinek.

Szeptember 22-én: Hodsa miniszterelnök lemond, Jan Syrový hadsereg tábornok alakít kormányt.

Szeptember 23-án: Syrový elrendeli az általános mozgósítást és a hadiállapotot.

Szeptember 24-én: Prágában átadják a német ultimátumot.

Szeptember 29-én: Hitler, Mussolini, Chamberlain és Daladier tanácskozik Münchenben. A megegyezés értelmében a szudétanémet területeket Csehszlovákiának október elsejétől október 10-ig át kell adni. A magyar kisebbségek ügyét pedig három hónap alatt kell rendezni.

Október 1-én: A magyar kormány tárgyalásra kéri fel a csehszlovák kormányt a magyar kisebbség érdekeinek megvédése és bizonyos magyarlakta felvidéki területek visszacsatolása ügyében.

Október 5-én: Benes lemond a csehszlovák köztársaság elnökségéről. Megtörténik a Szudéta-vidék megszállása. Chamberlain kijelenti, hogy a cseh határokat csak a magyar kérdés rendezése után garantálják.

Október 6-án: A szlovák néppárt zsolnai nagygyűlése ki mondja a pittsburghi egyezmény életbelépését és Szlovákia

önkormányzatát. A Hlinka-párt vezetői a zsolnai értekezleten megalakítják az autonóm szlovák kormányt *Tiso Jozef* elnökletével. Pozsonyban megalakul a Magyar Nemzeti Tanács, amely az önrendelkezési jogra hivatkozva a magyar néprajzi területek népszavazás útján történő visszacsatolását követeli.

Október 9-én: *Teleki Pál* kultusz- és *Kánya Kálmán* külügyminiszter Komáromban megkezdik tárgyalásaikat *Tiso* szlovák miniszterelnökkel és a csehszlovák külügyminisztérium vezetőivel a csehszlovákiai magyar területek visszacsatolása végett. A tárgyalások az I. sz. müncheni pótegyezmény alapján kezdődnek. Egyetlen eredményként csehszlovák részről hozzájárulnak *Ipolyság* és a *sátoraljaújhelyi* vasútállomás kiürítéséhez.

Október 11-én: *A magyar csapatok bevonulnak Ipolyságra és Sátoraljaújhelynek a Ronyva-patakon túl eső részébe.*

Október 13-án: A magyar-csehszlovák tárgyalások megakadnak.

Október 18-án: Újból megkezdődik a magyar és csehszlovák megbízottak tárgyalása. *A lengyel kormány az olasz, német, csehszlovák és román kormányhoz intézett jegyzékében a lengyel-magyar közös határt követeli.*

Tiso, a szlovák autonóm kormány elnöke Münchenben *Ribbentrop* német külügyminiszterrel tárgyal.

Október 26-án: A csehszlovák kormány jegyzékben javasolja, hogy Német- és Olaszországot kérjék fel döntőbíráskodásra.

Október 30-án: Német- és Olaszország elvállalják a döntőbíráskodást.

November 2-án: *Ciano és Ribbentrop külügyminiszterek, mint döntőbírák, a bécsi Belvedere-palotában megállapítják az új magyar-csehszlovák határt. Magyarország 11.912 négyzetkilométer területet kap vissza 1,060.000 lakossal.*

November 6-tól 10-ig: A magyar hadsereg megszállja a visszacsatolt területeket.

November 20-án: Az autonóm szlovák kormány országos parlamenti választásokat hirdet egyetlen (néppárti) listával. *Ezzel az autonóm Szlovákia rálép az egypártrendszer útjára.*

December 31-én: A szlovák autonóm kormány népszámlálást rendel el Szlovákia területén, amelynek önkényes és

részrehajló végrehajtása a szlovákiai magyarságra nézve sérelmes.

A Szlovákiába rekedt felvidéki magyarokat ezentúl a fasiszta szlovákok üldözik.

1939-ben:

Január 10-én: Csehszlovákiában tüntetések zajlanak Magyarország ellen. Pozsonyban a tüntetők szétrombolják a magyar Esti Újság szerkesztőségét.

Január 6-án: A cseh sorkatonaság Munkács ellen intézett támadását magyar részről visszaverik.

Március 7-én: A prágai központi kormány hűségesküt követel az autonóm szlovák kormánytól. A szlovák minisztertanács visszautasítja a prágai követelést.

Március 10-én: A prágai kormány utasítására a besztercebányai hadtest megszállja a Vág-völgyét, Pozsonyt és Zsolnát. A cseh kormány Szlovákiában ostromállapotot vezet be. A szlovák autonómisták Prágával szemben felfegyverzik a Hlinka-gárda karhatalmi különítményeit.

Március 13-án: Tiso szlovák államelnök Hitlernél jelentkezik. A Hitler-Ribbentrop-Tiso tárgyaláson megállapodnak Szlovákiának a csehszlovák köztársaságtól való önkényes elszakadásában.

Március 17-én: Tiso a szlovák kormány nevében felkéri Hitlerrel Szlovákia védelmére. Hitler elfogadja a felkérést. A védnökséget írásba foglalják. Német csapatok vonulnak Szlovákiába és megszállják a Vágtól nyugatra levő területet.

Március 20-án: Szlovák kormányrendelet kimondja, hogy a szlovák egypártrendszer parlamentjében a magyar és a ruszin "népcsoport"-nak csak egy-egy képviselője lehet. *Ezzel Szlovákia Hitler jóvoltából egypártrendszerű fasiszta állammá alakul.* A prágai csehszlovák parlamentet feloszlátják, a kormányt megszüntetik, Cseh-Morvaországot önkényesen "német védnökség" (protektorátus) alá helyezik.

Március 23-án: Németország 25 évre garantálja Szlovákia állami "függetlenség"-ét. (Szlovákia 5 évet élt!)

* * *

A Versaillesben és a trianoni palotában megkötött békeszerződések valójában békediktátumok voltak. Feltételeiket a Párizsban székelő békekonferencia nagyhatalmi tanácsa dolgozta ki. A parancsoló rablóbékék célja a világ területi

felosztása, oka pedig a németektől való páni félelem volt. Megfogalmazásukért a *Tardieu-Briand-Clemenceau* politikai hármas felelős. A trianoni béke *diktátum* volt és nem szerződés, parancskiadás és nem megbeszélés. Tárgyalás csak a konc feletti osztozkodásnál volt, és természetesen meg-egyezés is.

Trianonban a szláv faji gondolat "zöld lámpát" kapott a nem-szláv Közép-Európa ellen. Kiagyalója *Masaryk és Benes* volt. Szláv faji tulajdonság a megalománia és a brutalitás. Trianonban ezt a kancsukán termett "szláv stílus"-t zúdították s "győztesek" a "legyőzöttek" millióira, szláv dominációjú keleti egyensúlyt hoztak létre, s amint látjuk és tapasztaljuk, sikerrel. A szláv népek "elnyomás alóli felszabadítást" sürgető Wilson-doktrínán világosan felismerhető Masaryk szuggesztív befolyása. Masaryk és Benes nagy terve, *minden szláv egyesülése* az első világháború előtt még csak álom volt, s alig harminc esztendő múltán, a második világháború után (ideológiában és politikai célkitűzésekben) megvalósult, nem a "cár atyuska" védőszárnyai alatt ugyan, hanem a világuralomra törő, tipikusan szláv, vörös kommunizmus révén.

A békét diktáló nagyhatalmak akkor még nem láttak "orosz veszélyt"; azt hitték, hogy a Lenin-vezette bolsevik pártnak éppen elég belpolitikai elintézni valója van, de *Litvinov* külügyér már arról tájékoztatta Sztálint, hogy a ketté osztott Európa szláv utódállamaiban testvérekre találunk. Az északi és déli szlávok közé beékelődött, legyőzött és megcsonkított Magyarországot könnyű szerrel meghódítják vagy éppen likvidálják. Sztálin szerint ez csak vagon kérdése.

Versailles után a franciák német revánstól, Trianon után a csehek a békeszerződések revíziójától féltek. A nagyhatalmak döntőbírái akkor még nem látták (vagy nem akarták látni), hogy a világpolitika sakktábláján a kelet-nyugati játszmaiban a szovjet mester milyen húzásokkal mozgatja a kis szláv népek bábjait.

Versailles tragikus következménye a győző és legyőzött, a szuverén és a szuverénítésuktól megfosztott, ketté osztott Európa lett. A szabadságukban és önérzetükben sértett népek megalázott helyzetükben igyekeztek kitörni elszigeteltségükből, mert elviselhetetlennek érezték helyzetüket. Nem csak az igazságtalan békediktátumok miatt, hanem a győ-

ok brutális magatartása miatt is. Benes, a csehszlovák köztársaság elnöke egy ünnepélyes diplomáciai aktus alkalmával durván azt mondta a magyar követnek: "Ha fel nem hagynak revíziós politikájukkal, a pokolba kergetem magukat Európából" (10). *Welles Sumner* amerikai helyettes külügyminiszter "bandit nation"-nek nevezte a németeket és a magyarokat (11). *Churchill* szerint a német, olasz és magyar államférfiak "desperadók" (12).

Ugyancsak *Welles Sumner* a *The Time for Decision* (Washington 1944) című munkájában a magyarokat, akik a Versaillesben elorozott évezredes magyar területeket igyekeztek visszaszerezni, "beasts of prey"-nek (ragadozó vadállatoknak), a "szerencsétlen és tragikus sorsú Csehszlovákia hiénáinak" nevezi.

* * *

Szólnunk kell még a Versaillesst követő Népszövetségről, amelynek egyik feladata a békeszerződések végrehajtási utasításainak, elsősorban a katonai leszerelésre vonatkozó radikális cikkelyeknek ellenőrzése volt.

A Népszövetséget (Nemzetek Szövetségét) az első világháború (1914-1918) befejezése után a győztes antanthatalmak kezdeményezésére alapították Genf székhellyel. *Wilson*, az Egyesült Államok elnöke, 1918-ban közzétett 14 pontjában javasolta a nemzetek általános szövetségének létrehozását. Az 1919-i párizsi békekonferencia megalkotta a Népszövetség Egyezségokmányát, amelyet azután beiktattak a Párizs-környéki békeszerződések szövegébe. Az Egyezségokmány a Népszövetség feladatául a nemzetek együttműködésének előmozdítását, a nemzetközi béke és biztonság megvalósítását tűzte ki. Tagjai lehettek a háborúban győztes és semleges államokon mint alapító tagokon kívül a legyőzött államok is. 1919 június 28-án tartotta első közgyűlését. Magyarország 1922-től 1938-ban történt kilépéséig volt tagja. A Népszövetség három irányító szerve a Közgyűlés, a Tanács és a Titkárság volt. Feladatának azonban szervezeti felépítése és összetétele következtében nem felelhetett meg, mert a békét érintő minden jelentős nemzetközi eseménnyel kapcsolatosan csak egyhangú határozattal lehetett dönteni.

A háborúban legyőzött államokat sorra felvették a tagok sorába, az Egyesült Államok azonban mindvégig távol

maradt, a Szovjetunió csak 1934-ben lépett tagjai sorába.

A valóságban a győző és a legyőzött államok szervezete lett, amely gyakorlatilag a benne hatalmi túlsúlyra szert tett Anglia és Franciaország politikáját valósította meg. Ennek érdekében a háború után szerzett zsákmány biztosítására, a német gyarmatok megszerzésére törekedett, szigorúan követelte a legyőzött államok katonai leszerelését. A legyőzött államok elégedetlensége, a békés revízió követelése feszítő erővel hatott. A kisantant államok, elsősorban Csehszlovákia és Románia befolyása egyre erősödött. 1933-ban Németország és Japán teljes cselekvési szabadságuk biztosítása érdekében kiléptek a Népszövetségből. A Szovjetunió belépésével (1934 szeptember) a Népszövetség jellege megváltozott és ezáltal a szláv befolyás is erősödött. A legyőzött államokkal szemben tanúsított meg nem értés, a megegyezésen alapuló békés területi rendezés ellenzése végül is teljes szakítást eredményezett. 1938-ban Magyarország is kilépett a Népszövetségből. 1939 decemberében a szovjet megtámadta Finnországot. A Népszövetség ezért kizárta a Szovjetuniót tagjai sorából, s ezzel tevékenysége gyakorlatilag be is fejeződött. Hivatalosan 1946 áprilisában mondták ki feloszlását azzal, hogy hatáskörét az időközben megalakult ENSz veszi át.

A katonai leszerelésre vonatkozó rendeletek gúzsba kötötték a legyőzött népek kormányait. Ámbár a legyőzöttektől követelt leszerelést azzal az ünnepélyes ígérettel toldották meg, hogy azt későbbi időpontban a tartós béke érdekében a győztesek leszerelése követi. A legyőzöttek egyszerűen nem hittek az ígéletben, a győzők pedig sohasem teljesítették, de nem is akarták teljesíteni. A vesztes államok hadseregeinek létszámát oly kicsiben állapították meg, hogy azok még a belső rend fenntartására sem voltak elegendők. Németország számára százezer, Ausztria és Magyarország számára mindössze 35-35 ezer főből álló "hadsereget" engedélyeztek. Eltiltottak minden támadó fegyvert: nehéz tűzérőet, páncélost és repülőgépet. Ezzel szemben a Németországot körülvevő államok másfél milliós hadseregét az akkori idők legmodernebb támadó fegyvereivel szerelték fel, amelyet háború esetén ötmilliós létszámmra lehetett emelni. A Magyarországot körülvevő kisantant hadseregeinek ereje rögtön a békekötés után gyors ütemben 540,000 főre és 3,000 repülőgépre emelkedett (13).

Ez a magyarányú fegyverkezés Közép-Európa s a benne elhelyezkedő, a proletárdiktatúrából kiábrándult szovjetellenes Magyarország ellen irányult. Versailles kreációja, a Népszövetség szigorúan ellenőrizte a vesztes államok lefegyverzését a nélkül, hogy a győzteseket korlátozta volna. A békediktátumok következményeiről könyvtárnyi irodalom jelent meg, de a hatalmas anyagból valahogy kifelejtették (?) a legveszélyesebb következmény vizsgálatát és feldolgozását, a világnézet átformálódását. Ennek kifejtése meghaladja e szerény tanulmány keretét, ez a jövő oknyomozó történészére vár.

A területi és anyagi veszteség mellett tragikus következmény volt mind a közép-európai, mind a magyarországi és a kisebbségi sorba szorult felvidéki magyar középosztály életszínvonalának süllyedése, egzisztencia-vesztése. A hazaszeregetet válságán kívül metafizikailag omlott össze éppen az a réteg, amely műveltségében, szellemi és fizikai kultúrájában és életszemléletében volt európai.

Csehszlovákiának legsürgősebb feladata volt, hogy az ellenségnek számító magyar értelmiséget kiűldözze, az állami apparátusban alkalmazott hivatalnokokat elbocsássa és új, megbízható "jó cseh", "jó szlovák" — lehetőleg magyargyűlölő — fanatikus nacionalistával cserélje fel. Ez a szláv stílusú, az alacsonyrendűség és önzés által létrehozott zsákmánynacionalizmus volt a csehszlovák politika fő jellemzője.

NÉMET PROTEKTORÁTUS FÜGGETLEN SZLOVÁKIA

1938 szeptember 23-án *Litvinov* szovjet külügyi népbiztos a Népszövetség politikai bizottsága előtt megállapítja, hogy a szovjet-csehszlovák egyezmény csak Franciaország tevékeny együttműködése esetén léphet életbe. Ugyanakkor a Szovjetunió figyelmezteti Lengyelországot, hogy a csehszlovák határok megsértése a szovjet-lengyel meg nem támadási szerződés felmondásával járna. Három napra rá, szeptember 26-án *Hitler* tudomására hozzák, hogy Anglia, Franciaország és a Szovjetunió egységes álláspontot foglal el a csehszlovák kérdésben. *Roosevelt* amerikai elnök a békés rendezés érdekében üzenetet küld az érdekelt európai kormányokhoz. *Hitler* a berlini sportpalotában tartott demonstrációs

nagygyűlésen éles támadást intéz *Benes* ellen. A cseh-német békés megegyezés holtpontra jutott annak ellenére, hogy Rooseveltt újabb békeszózatot intézett a két állam kormányához. A nagyhatalmak kormányai úgy látják, hogy a háborús veszély fennáll, ezért *Chamberlain* az alsóházban bejelenti a müncheni találkozót.

Hitler, *Mussolini*, *Chamberlain* és *Daladier* szeptember 29-én tanácskozásra ül össze Münchenben. A megegyezés értelmében a szudétanémet területeket Csehszlovákia október 10-ig köteles átadni Németországnak. Mivel a magyar kormány már előzőleg tiltakozott Prágában a csehszlovák-magyar határon történt katonai intézkedések ellen és ezt a tiltakozó jegyzéket megküldte a nagyhatalmak kormányainak is, Münchenben úgy döntöttek, hogy a magyar és lengyel kisebbségek ügyét három hónap alatt rendezni kell.

A müncheni négyhatalmi értekezlet határozata értelmében Csehszlovákia 28,706 négyzetkilométer német többségű területet három és félmillió lakossal köteles átadni. 1938 október 1-én a német csapatok megkezdik a Szudéta-vidék megszállását.

A beállott új helyzetet a szlovák autonómisták igyekeznek kihasználni. A prágai rendkívüli minisztertanácson *Csernák Mutus*, a szlovákiai ügyek minisztere ultimátumban követeli a Szlovákia fölötti hatalmat. *Syrovy Jan* tábornok-miniszterelnök *Benes* államelnökhöz továbbítja a szlovák ultimátumot. *Benes* válasza sem méltatja a szlovák követelést, mire *Csernák* lemond és elhagyja Prágát.

Október 5-én *Benes* lemond és Londonba távozik.

Benes lemondása és emigrálása után a cseh kormány bejelenti a csehszlovák nemzeti egységpárt megalakulását, amelyhez a cseh fasiszta párt képviselői csatlakoznak. A parlamentben megszavazzák Szlovákiának a köztársaság többi részéhez való viszonyát szabályozó deklarációt, egyidejűleg *Sidor Karolt*, az autonóm szlovák kormány megbízottját, a "Slovák" című lap szerkesztőjét tárca nélküli miniszteri minőségben meghívják a központi kormányba, ugyanakkor hűségesköt követelnek az autonóm szlovák kormánytól, amit a szlovák minisztertanács visszautasít. *Syrovy* miniszterelnök parancsára a besztercebányai hadtest megszállja a Vág-völgyet, Pozsonyt és Zsolnát, 1939 március 10-én ostromállapotot vezetnek be Szlovákiában. A szlovák autonómisták

Prágával szemben felfegyverzik a Hlinka-gárda karhatalmi különítményeit. Pozsonyban véres magyarellenes tüntetést rendeznek.

Tiso, a "független" Szlovákia államelnöke Hitlernél jelentkezik és bizonyos ellenszolgáltatás fejében felajánlja Szlovákia "támogatását". A Hitler-Ribbentrop-Tiso tárgyaláson (1939 március 13-án) megállapodnak Szlovákiának a csehszlovák köztársaságtól való önkényes elszakadásában. Másnap, március 14-én, Pozsonyban a szlovák parlament kikiáltja Szlovákia függetlenségét.

Benes utóda, *Hacha Emil*, a cseh köztársaság elnöke, és *Chualkovsky Frantisek* volt római követ, külügyminiszter Berlinben megállapodást ír alá, amelyben Cseh- és Morvaországot német védnökség alá helyezik. A német csapatok minden ellenállás nélkül megszállják egész Cseh- és Morvaországot.

1939 március 15-én több tízezernyi prágai cseh polgár éljenző sorfala között Hitler bevonul Prágába és bejelenti, hogy "átvette a cseh-morva protektorátus védelmét". A szlovákok sem akarnak lemaradni. Alig két nap múltán a pozsonyi szlovák kormány hozzájárulásával német csapatok vonulnak be Szlovákiába, megszállják a Vágtól nyugatra levő felvidéki területet és 1939 március 17-én Tiso is felkéri Hitler Szlovákia "védelmére".

A szlovák sovíniszta nacionalizmus egyre jobban magyarellenes lesz. Az első szlovák kormányrendelet 1939 március 20-án kimondja, hogy a szlovák egypártrendszer parlamentjében *a magyar és a ruszin "népcsoport"-nak csupán egy-egy képviselője lehet.* Ezzel Szlovákia Hitler jóvoltából egypártrendszerű fasiszta állammá alakul.

Ezt a szlovák "egyetértő jóindulatot" Hitler azzal honorálta, hogy már március 23-án *"huszonöt évre garantálja Szlovákia állami függetlenségét.* Hogy miért csak 25 évre és nem véglegesen, tudnunk kell, hogy *Hitler* a jövőben Szlovákiának és Magyarországnak is csak a *"GAUL"* (német tartomány) szerepét szánta.

Lengyelországban aggodalommal figyelik a csehszlovákiai eseményeket. A csehországi protektorátus és a német befolyás alatt álló "független Szlovákia" megalakulása általános visszatetszést kelt. A lengyel sajtó arról ír, hogy az alig pár évtizede "nemzetté vált" és mindössze két és félmilliónyi

lakossal rendelkező Szlovákia megtámadta a közel ezeréves, harmincmillió lakosságú Lengyelországot. Követeli a déli határok kiigazítását.

A magyar kormány a Kárpátalján beállott politikai vákuum következtében ultimátumban követeli Prágától a terület kiürítését. Szlovákia magáénak tekinti Kárpátalját. Ezért, hogy kész helyzetet teremtsen, partizán-tevékenységbe kezd. A magyar honvédcsoportok azonban bevonulnak Kárpátaljára és elérik a lengyel határt.

Szlovák katonai egységek a kelet-szlovákiai határövezetben provokáló határsértéseket követnek el. 1939 március 23-án szlovák repülők légitámadást intéznek Ungvár ellen. Magyar honvédcsoportok az Ung völgyétől nyugatra több beton bunkert és katonai pontot elfoglalnak, a légierő pedig az iglói repülőtér ellen megtorló támadást hajt végre. Végül is 1939 április 4-én megállapítják a végleges kelet-szlovákiai határt és aláírják a magyar-szlovák határszerződést.

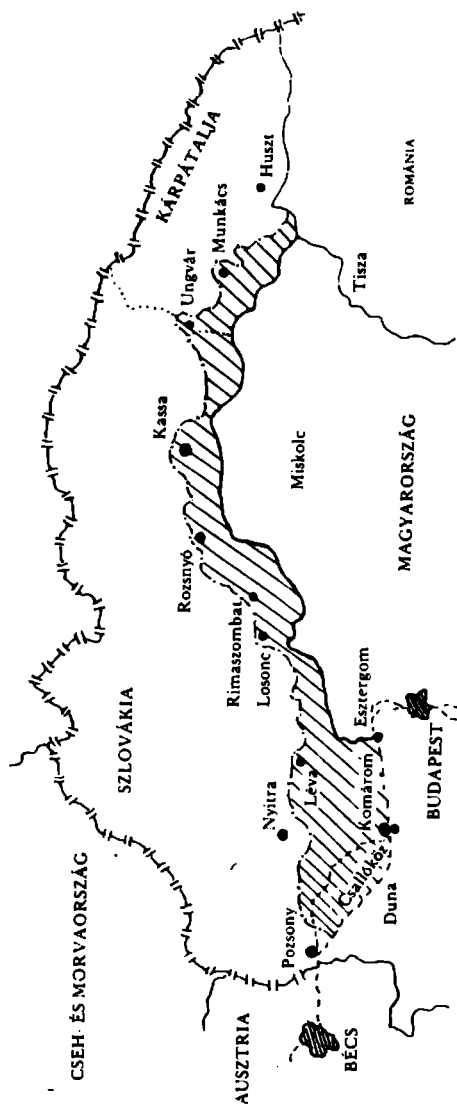
Prágában a német katonai közigazgatást polgári közigazgatás váltja fel. *Hitler* báró *Neurath Konstantin* volt külügyminisztert Cseh-Morvaország protektorává nevezi ki. A polgári közigazgatásra való átállás aránylag zökkenésmentesen megy. A cseh polgári osztály, a hivatalnok réteg nagy része jól beszélt németül. A fő vasútvonalak, így a Kassa-Oderberg közötti is, osztrák érdekeltségű volt. A teljes közlekedési személyzet Kassától a Felvidéken keresztül egész Mährisch Ostrauig (Moravska Ostravaig), a kassai, zsolnai és az oderbergi vasútigazgatóságok hivatalnok-személyzete, még a felvidéki magyar alkalmazottak is tudtak németül.

A müncheni, majd a bécsi Belvedere palotában megállapított magyar-csehszlovák határkiigazítási döntés csak részben korrigálta a trianoni sérelmeket. Keveset írtak arról, hogy a németek maguknak követelték és el is csatoltak két olyan magyar községet, amelyek ezer éven át Magyarországhoz tartoztak: Ligetfalut és Dévényt.

Az első bécsi tárgyalások előtt az új határok megállapításánál az a felfogás alakult ki, hogy a visszacsatolandó területeken az 1910-es népszámlálás adatait tekintik irányadónak, az első bécsi döntésen, 1938 november 2-án mégis eltértek ettől. Már a bécsi tárgyalás előtt *Tiso* szlovák államelnök Münchenbe sietett és *Ribbentrop* német külügyminiszterrel tárgyalt. Arra kérte, hogy tekintsenek el a felvidéki ma-

A FELVIDÉK 1938-BAN VISSZACSATOLT TERÜLETEI

LENGYELORSZÁG

Jelmagyarázat:

- A történeti Magyarország határa
- A trianoni határok (Pozsony és Esztergom közt a Duna)
- Szlovákia és Kárpátalja határa
- - - - A bécsi döntéssel Magyarországhoz visszacsatolt terület
- //// Az új magyar-szlovák határ

Ez a vázlat Chászár Ede "Decision in Vienna" című a Danubian Press, Inc. kiadásában 1978-ban megjelent művének 154. oldaláról való.

gyarok által követelt népszavazástól. Ennek fejében Szlovákia német szövetségi hűséget ígért. *Ribbentrop* bemutatta *Tisot Hitlernek*. Ezen a tárgyaláson Szlovákia titkos szövetségre lépett Németországgal. Berlinben már készen volt a Lengyelország elleni hadműveleti terv, ehhez kellett a szlovákiai (felvidéki) felvonulási útvonal. Ezért a bécsi tárgyaláson a szlovákok kívánsága szerint hozták meg a határkiigazítást módosító döntést. Pozsony, Nyitra, Eperjes, Zólyom, Besztercebánya, Selmecbánya városokkal együtt hetven olyan község maradt vissza Szlovákiában, amelyekben nemcsak az 1910-es, hanem több városban és a legtöbb községben még az 1920-as népszámlálás adatai szerint is a magyarság arányszáma 50 % fölött volt. Ellenszolgáltatásul Szlovákia a német politika mellé állt. A dunai népek közül később is csak Románia tudta megközelíteni őket a hitleri Németország támogatásában.

* * *

1939 június 11-én a Tiso-kormány rendeletet bocsájt ki a szlovákiai német "államtitkárság" felállításáról. A szlovákiai német népcsoport államtitkára a Gestapo szolgálatában álló *Karmasin* mérnök.

Július 23-án: Tekintélyuralmi egypártrendszerű alkotmányt vezetnek be Szlovákiában. Az ún. alkotmánylevél *minden jog és politikai hatalom birtokosául a szlovák néppártot tekinti*.

Augusztus 18-án: A szlovák kormány Pozsonyban aláírja a Szlovákiában létesítendő német katonai helyőrségek tárgyában kötött német-szlovák katonai megállapodást. A szlovák hadsereget *német ellenőrzés alá helyezik*.

Augusztus 19-én: Német csapatok vonulnak fel a szlovák-lengyel határra.

Szeptember 1-én: A németek megtámadják Lengyelországot. A szlovák kormány általános mozgósítást rendel el, szlovák csapatok minden hadüzenet nélkül a németek oldalán részt vesznek Lengyelország megtámadásában. *Elsőként bocsájtják egész hadseregüket német parancsnokság alá*.

Amikor végszóként összefoglaljuk az első csehszlovák köztársaság vázlatos történetét, emlékeztetnünk kell a világ közvéleményét, a felelős politikusokat és kormányokat arra,

hogy *Masaryk* Csehszlovákiát a nyugati politikusok megtévesztésével hozta létre. Ebben méltó segítőtársa volt eszes, de a kor legintrikusabb, politikai eszközeiben gátlástalanul erkölcstelen külügyminisztere, *Benes Eduárd*.

Benes engesztelhetetlenül gyűlölte a magyarokat. Az európai politikát is csak Csehszlovákia hatalmi pozíciójából nézte és a *status quo*-t megváltoztatatlannak tartotta.

Benes a magyar revízió esküdt ellensége volt, a nemzetközi konferenciákon Magyarországot reakciós-nacionalista-sovinishta országként emlegette. Konokságában nem látta, nem akarta tudomásul venni, hogy a közép-európai ellentétek megoldásának egyedüli módja a trianoni békeszerződés revíziója.

* * *

A cseh propaganda húsz éven keresztül szajkózta, hogy Csehszlovákia a demokrácia bástyája, a cseh nép a földkerekség legdemokratikusabban gondolkodó népe. Nos, kiderült, hogy ez a "bástya" 1939-ben úgy omlott össze, mint a kártyavár; kiderült, hogy a cseh nép szolgálékű, opportunist és brutálisan sovinishta nép. Szolgálékűségének gyökere háromszáz évre nyúlik vissza. Háromszáz éven keresztül ő volt a Habsburg Birodalom legmegbízhatóbb kiszolgálója, végrehajtó közege, besúgója, titkos rendőre, vészbírája és lakája. Opporunizmusában "fölfelé hajlongó-bókoló, lefelé taposó" bürokrata, jó haszon érdekében kapzsi, a hatalom birtokában kegyetlen, harcban gyáva és áruló. Mindezek tények, amelyeket a történelem számos példával bizonyíthatóan megállapított. A XVIII. században opportunizmusból többsége ausztro-szláv lett, a XIX. században, az 1848/49-es magyar szabadságharc elbukása után soraiból kerültek ki az aradi, pesti, komáromi és a kassai hadbírósgok vészbírái. A szabadságharc leverését követően *Bach Alexander* belügyminisztersége idején az osztrák császári — Magyarországon "Bach-korszak"-nak nevezett — abszolutizmus besúgói, rendőrségi nyomozói, a "piszkos munka" végrehajtói voltak. "Bach-huszárok"-nak csúfolták őket. A Monarchiához csatolt Bosznia-Hercegovinában a polgári közigazgatásban túlnyomó részben csehek voltak. Az első világháború idején (1914-1918) egész cseh ezredek adták meg magukat opportunizmusból (gyávaságból). *Masaryk* már 1915-

ben az angol kormányhoz eljuttatott emlékiratában a cseh nemzeti törekvések megvalósításának optimális előfeltételét abban látta, ha az oroszok megszállják Közép-Európát. "Csehország azt kívánja és reméli — írta —, hogy orosz testvérei hamarosan megszállják a cseh és szlovák területeket (a magyar Felvidéket). Ez nemcsak a cseh és szlovák, hanem az osztrák, német és egyéb kérdések számára is a legjobb megoldást jelentené" (14). Az a Masaryk írja ezt, aki osztrák neveltetésű, morva származású, ausztro-szláv, korábban bécsi egyetemi tanár volt és aki alig tudott csehül.

Nem csoda, hogy a három évszázadon keresztül német-osztrák kultúrában és jólétben élő nép kitörő lelkesedéssel fogadta Hitler német csapatait s magát Hitlert is (1939 március 16-án).

A cseh nép nagyon jól érezte magát a német protektorátus keretében, hiszen a felnőtt lakosság jól emlékezett még az osztrák császárság idejében betöltött kiváltságos helyzetére. Kultúrája, iskolai műveltsége német-osztrák volt, nyelvi nehézségei sem voltak; jóformán minden középiskolát végzett cseh tudott németül. A gazdasági élet, a nehézipar, mint a brünni autó- és repülőgépgyár, a tankokat és ágyúkat gyártó pilseni Skoda-művek gyorsan és zökkenésmentesen álltak át a német haditermelésre. Jelentős tényező volt a már 1938 előtt *Gayda Rudolf* tábornok által vezetett Vlojka (Lobogó) nevű cseh fasiszta párt is.

A cseh gyárimunkások lelkesen túlóráztak, hiszen külön élelmiszer- és ruhajegyekkel jutalmazták őket. A többletterületből hamarosan új családi házak sorai épültek a gyárvárosokban.

Jellemző a csehek évszázadok óta begyakorolt mimikriképességére, hogy mily gyorsan tudnak az érdekeiket szolgáló környezethez alkalmazkodni, színt, alakot, társadalmi formát változtatni. Nem a kényszerítő körülmények nyomására, hanem önkéntesen és egyetemesen, önérdemből. Századunk elején az osztrák császári abszolutizmus hűséges lakói az első világháború idején a nyugati demokrácia szószólói lettek. Csehszlovákia lesz a német "Drang nach Osten" ellen a "védőbástya", ők védik meg Európát a barbár magyarok "nyilaitól", majd amikor úgy látják, hogy a nyugati demokrácia válságba kerül, a német náciizmusban ismerik fel szláv megalomániájuk-kiteljesedését. És amikor 1939-ben

Molotov és Ribbentrop megkötötte a moszkvai német-orosz kölcsönös meg nem támadási szerződést, a csehek pánszláv lelkesedése is fellángolt. A csehek oroszimádata régi keletű, ezúttal német támogatással és szoros orosz együttműködéssel és természetesen fegyverbarátságban akarták a közép-európai "nagyszláv birodalmat" megteremteni. Reményeikben hamarosan csalatkoztak, amikor Hitler megtámadta a Szovjetuniót.

Masaryk vágyálma csak harminc év múlva ugyan, de 1945 tavaszán, amikor orosz-bolsevista csapatok özönlöttek el ezt a területet, bekövetkezett. A szovjet csapatok megkülönböztetett bánásmódban részesítették cseh testvéreiket. Míg Magyarországon a nők tízezrei ellen követtek el erkölcstelen merényletet, falvakat, városokat fosztottak ki, az utcákon tartózkodó polgári lakosságot fogdosták össze és "hadifogoly"-ként hurcolták Szibériába, Csehszlovákia sem nőhöz, sem vagyonukhoz nem nyúltak. Az oroszokat mindenütt mint a közös nagyszláv anya gyermekeit üdvözölték. Benes ezt a kíméletet úgy hálálta meg, hogy orosz kívánságra mindjárt a "felszabadított" Felvidékről 20.000 magyart deportáltat adott át a szovjet katonai parancsnokságnak a Donec-medencei helyreállítási munkákhoz. A piszkos deportálási munka elvégzésével a Szlovák Nemzeti Tanácsot bízta meg, amelynek képviselőjében annak végrehajtója három felvidéki tót: *Lettrich József, Kocvara István és Ferjencik Miklós* lett (15).

A MÁSODIK CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG 1938 - 1948

Amikor Benes 1938 október 5-én lemondott, *Syrovy Jan* hadseregtábornok lett az ideiglenes államelnök (november 30-ig). *Krofta* külügyminiszter helyét a volt római követ, *Chvalkovsky Frantisek* vette át. Másnap, október 6-án Zsolnán kikiáltották az autonóm Szlovákiát *Tiso Jozef* elnöklétével.

Chvalkovsky Rómában kitűnő kapcsolatokat épített ki a tengelyhatalmak diplomatáival, *Syrovy* pedig szovjetellenességről volt ismert. Chvalkovsky tanácsára Syrový — aki államelnöki hivatala mellett kormányelnök is volt —, feloszlatta a csehszlovák kommunista pártot és felmondta a

Szovjetunióval kötött kölcsönös megneemtámadási és segélynyújtási egyezményt. Benes a cseh közvélemény nyomásának engedve október 22-én Londonba repült és emigrált. Prágában megalakították a Csehszlovák Nemzeti Egységpártot (Narodni Snedjoceni, 1938, november 16-án). Az egységpárthoz a cseh fasiszta párt képviselői is csatlakoztak. November 30-ra Syrový ideiglenes államelnök összehívta a csehszlovák nemzetgyűlést. A nemzetgyűlés az alkotmány értelmében köztársasági elnökválasztó gyűléssé alakult át és *Hacha Emilt*, a közigazgatási bíróság elnökét, az alkotmány előírása szerint hét évre Csehszlovákia harmadik elnökévé választották.

Hacha *Beran Rudolfot*, a cseh agrárpárt vezetőjét bízta meg a Nemzeti Egység kormányának megalakításával. A Beran-kormány helyettes miniszterelnöke a szlovák *Sidor Karol*, nemzetvédelmi minisztere *Syrový*, a külügyeket továbbra is Chvalkovský vezeti.

Mivel a csehszlovák kormány politikája félreérthetetlenül a tengelyhatalmak felé orientálódik, a francia katonai misszió elhagyta Prágát (december 16-án).

Hacha és Chvalkovský 1939 január 11-én Berlinben Hitlerrel találkozott, aki "teljes rendszerváltozást" követelt a cseh kormánytól. A német befolyás ellensúlyozására Csehszlovákia 16 millió font angol-francia segínyt kapott.

Csehszlovákia 1939 március 14-én kettészakadt, Hacha elnök Cseh- és Morvaországot német védnökség alá helyezte, de nem mondott le köztársasági elnökségéről. Hitler nem is mozdítja el, tehát alkotmányjogilag Hacha még a protektorátus idején is elnök maradt, bár semmi hatalma nem volt.

* * *

Benes jó érzékkel Londonba emigrált s nem Párizsba. Londonban nem voltak anyagi gondjai, mint 25 évvel korábban Párizsban. Londonban főúri lakosztállyal rendelkezett, titkárságot foglalkoztatott. Párizsban a Quartier Latin egyik albérlési szobájában körmölte a "Detruisez l'Autriche-Hongrie" politikai pamfletjét. Londonban *Chamberlain Neville*, a németekkel egyezkedő miniszterelnök hűvösen fogadta a bukott államfőt. Benes nem talált Londonban Clemenceau-típusú államférfit, hiányzott a németgyűlölő közvélemény

is. Éppen ezért kezdetben nem beszélt a versaillesi és trianoni békeszerződésekről, kerülte a deklasszált kisantant emlegetését, viszont nem mulasztotta el a csehszlovák demokrácia dicséretét. Benesnek nem kínáltak fel egyetemi tanszéket, mint egykor Masaryknak. Nyilvános szereplését és propaganda-előadásait nem Angliában, hanem az Egyesült Államokban, a chicagói egyetemen kezdte el. Dicsérte az amerikai demokráciát, de nem beszélt arról, hogy 1920-ban azt ígérte a világnak, hogy Csehszlovákia svájci mintájú (*une sorte de Suisse*), az európai kisépeket összefogó mintaállam lesz.

Csak a második világháború kitörése után, amikor az angol csapatok norvégiai kudarca miatt a Chamberlain-kormány megbukott, változott meg az angol közvélemény és a kormány magatartása a csehszlovákokkal és Benessel szemben. Amikor 1940 nyarán Franciaország összeomlott, Benest és a menekült csehszlovák "ideiglenes kormányt" az angolok már szövetségesüknek tekintették. A Chamberlain-ellenes közvélemény és a sajtó mintegy karmesteri beintésre egyszerre dicsérni kezdte Csehszlovákiát, az európai demokrácia "bástyáját". Arról nem írtak, hogy a demokratikus csehszlovák kormány a magyarok százezreit űzte ki ősi földjéről, a több mint ezer éve Magyarországhoz tartozó Felvidékről. Nem írtak arról, hogy a cseheknek semmi közük sincs az elrabolt területekhez, de arról sem, hogy az ezen a területen élő szlovák (tót) lakosságot meg sem kérdezték, akar-e a csehekkel közös államban élni.

Chamberlain bukása után, 1940 május 10-én Sir *Winston Churchill* lett Nagy-Britannia miniszterelnöke. Chamberlain nem ismerte el a londoni menekült csehszlovák kormányt, ő mérlegelte a csehek "jó tulajdonságait", neki megvoltak a kellő információi a cseh "demokráciáról". Churchill a németek elleni totális háborúban nem mérlegelte a rossz trianoni béke következményeit. Arra törekedett, hogy megszerezze és összefogja a németellenes erőket. Churchill 1940 július 23-án elismerte a csehszlovák kormányt. Benes két évig várt erre az elismerésre.

A Chamberlain-ellenes sajtó- és politikai körök támogatták Benest, készséggel bizonygatták, hogy Csehszlovákia milyen jó, mily hasznos tagja maradhatott volna az európai demokráciának, ha Hitler nem rohanja le s békében élhe-

tett volna. Arról nem írtak, hogy az elrabolt területeken csehek soha nem laktak. Az angol sajtó arról is mélyen hallgatott, hogy a 4-5 vármegyében élő szlovákokat — régi nevükön tótokat — meg sem kérdezték, akarnak-e a csehekkel közös hazában élni. Ettől eltekintve a tótok sem őslakosok a Felvidéken. Újabbkori történelmi kutatások és ásatások bizonyítják, hogy a Felvidéken avarok (előmagyarok) és vágvölgyi székelyek éltek, az ún. "őslakos" tótok egy része elszlávosodott avar. Szlávok csak a honfoglalás után szivárogtak a Felvidékre.

1918-ban — jellemző módon — a hegyvidéki szlovákok csak hetek múltán tudták meg, hogy úgynevezett csekszlovák állam alakult. S hogy mennyire jól érezték magukat a "magyar elnyomás alól felszabadított" szlovákok az őket lenéző cseh uralom alatt, mi sem bizonyítja jobban, mint az 1939-ben beállott fordulat, amikor alig tíz évi együttélés után megúnták a "cseh pimaszság"-ot, leverték a cseh tábornokok pozsonyi puccsát (1939 március) és kikiáltották a független Szlovákiát.

Chamberlain bukása után Churchill, Nagy-Britannia miniszterelnöke (1940 májustól 1945 júliusig) részt vett a teheráni, a számunkra oly katasztrófális jaltai, majd a potsdami konferenciákon. A már elismert csehszlovák kormány

szívvel-lélekkel támogatta Churchill politikáját. A londoni csehszlovák kormány szövetséges "tényező" lett. Benes hozzáfogott kedvenc munkájához: tervek és szerződések kiagyalásához. Elsőnek lengyel-csehszlovák konföderáció tervét dolgozta ki. Úton-útfélen hangoztatta, hogy ez a konföderáció alkotja majd a háború után Közép-Európa alapját. Bölcsen hallgatott a szovjetek által megszállt kelet-lengyelországi területekről. Azt sem vette figyelembe, hogy a lengyel nép évszázados averzióval viseltetik az oroszokkal szemben. A cseh-lengyel határon fekvő Teschen problémáját sem említette. Azt "majd később megbeszéljük" — jelentette ki Londonban. Viszont jól ismerte a hagyományos magyar-lengyel barátságot. Sikorski lengyel tábornokot, a menekült lengyel kormány elnökét arra kérte, hogy a magyar-cseh "kibékülést" ő propagálja. Gondolt arra, hogy Magyarország nélkül nem lehet közép-európai rendezés. Később majd látjuk, hogy a magyarok csatlakozását a konföderációhoz hogyan képzelte el. Angliában a lengyel-cseh konföderációt elképzelhetőnek, de a magyarok csatlakozását otromba propagandának tartották. Ez viszont nem zavarta a cseheket. Benes egész politikája, a csehek jól megszervezett propagandája a becsapásra, hazugságra és a magyarok iránti gyűlöletre alapult. Ennek ékes bizonyítéka, hogy mint tehertételt, "leírta" a francia barátságot. Hátat fordított annak a Franciaországnak, amelynek Csehszlovákia megteremtését köszönhette. Ahogy Masaryk a cári Oroszország barátságát, úgy Benes a "Foreign Affairs"-ben megjelent tanulmányában a "korrupt és rothadt" Franciaország jelentőségét számolta fel. Az a Benes, aki alig negyed évszázaddal azelőtt rajongással hízelt Franciaországnak, most a politikai konstelláció és a "hadszerencse" forgandósága következtében azt már értéktelennek tartja.

A londoni csehszlovák kormány elérte, hogy Anglia legyen Csehszlovákia visszaállításának fő támogatója. Benesék kevésbé érdekelte, hogy a nyugati demokráciájú Nagy-Britannia és a bolsevista Szovjetunió között milyen óriási ideológiai különbség van.

Mindezeideig még nem került nyilvánosságra az angol kormány kulisszák mögötti politikájának teljes anyaga, nem tudjuk, hogy az emigráns cseh kormánynak még milyen "diplomáciai" harcot kellett megvívnia. Annyit tudunk,

hogy *Eden Anthony*, a Churchill-kormány külügyminisztere 1942. augusztus 5-én, az Alsóházban egy interpellációra válaszolva kijelentette: "az angol kormány feloldotta magát a müncheni egyezmény kötelezettségei alól. Az angol kormányt Csehszlovákia határainak végleges megállapításánál nem befolyásolják az 1938. évi és az azóta bekövetkezett változások" (16). Ismeretes, hogy Eden a magyar revízió ellensége volt. A müncheni döntést egyszerűen semmisnek jelentette ki.

Moszkvából is jó hírek érkeztek. A szovjet kormány kijelentette, hogy soha semmiféle köze nem volt a müncheni egyezményhez, és soha nem ismerte el Csehszlovákia területi változásait. Pedig a müncheni döntés nem mért olyan nagy csapást az alig húsz éves Csehszlovákiára, mint a trianoni békediktátum az ezeréves Magyarországra.

* * *

Londonban a cseh államjogászok úgy vélekedtek, hogy az 1935 december 18-án hét évre megválasztott Benes köztársasági elnök lemondását hatálytalanítják. Nem vették figyelembe azt sem, hogy Benes lemondása után 1938 november 30-án a cseh nép által megválasztott nemzetgyűlés szabályszerűen és alkotmányosan Hachát választotta meg elnöknek, s így mandátuma 1945 november 30-ig jog szerint érvényes. Az alkotmány értelmében a köztársasági elnök mindaddig hivatalában marad, amíg az elnökválasztó nemzetgyűlés új elnököt nem választ.

Benes emigrációja elején nem is nevezte magát köztársasági elnöknek, hanem csak a Londonban megalakult menekült cseh kormány elnökének. Időközben a menekült kormány mellé a Csehszlovák Államtanács is megalakult. Az Államtanács úgy döntött, hogy a "vis maior" miatt az 1938-as elnökválasztás érvénytelen, tehát Benes mandátuma 1942-ben nem járt le, Benes tehát mindaddig törvényes államelnök, amíg a német protektorátus alól felszabadult Csehszlovákiában új elnököt nem választanak.

Ez az alkotmányjogi indoklás jellegzetesen benesi munka volt. *Az a Benes hivatkozik "vis maior"-ra, aki húsz éven keresztül oly hegyetlenül harcolt azok ellen, akik a revíziót arra a jogalapra helyezték, hogy a trianoni békediktátumot csak kényszerből, vis maior hatása alatt írták alá.* Pedig a

terület (Felvidék) és közel egy milliónyi magyar elvesztése mégis csak jelentősebb volt, mint az elnöki méltóságról való "kényszerű" lemondás.

Nagy-Britannia és a Szovjetunió után az Egyesült Államok is elismerte a csehszlovák menekült kormányt; diplomáciai megbízottat küldött Londonba. Az emigráns Benes most már élvezhette a menekült államfők nemzetközileg elismert kiváltságos helyzetét. Tetszelgett a helyzet adta méltóságban, csehszlovák rendjeleket osztogatott, míg az otthon élő cseh nép jól érezte magát és gazdaságilag gyarapodott a német védelem alatt. Jellemző, hogy Benes mindig Csehszlovákiáról beszélt, a "független Szlovákiáról" egyszerűen nem vett tudomást. Hitler nem szervezett cseh hadsereget, nem bízott bennük (!). A szlovákok önként és lelkesen vettek részt a lengyelek megtámadásában; hálából a "függetlenségért". A csehek jók voltak ágyú- és lőszergyártásra.

Amerika bizonyos fenntartással figyelte a londoni cseh kormányt és főleg Benes "államfői" nyüzsgését. Benes és Roosevelt amerikai elnök között megvolt a formális diplomáciai kapcsolat, de nem több. Benest zavarta a tőle elpártol *Hodsa Milan* amerikai jelenléte. Hodsa szlováknak, nem csehszlováknak vallotta magát. A nagy létszámú amerikai szlovákság a múltban Hlinka pátert tartotta verérének, most Hodsát. London és Washington között *Masaryk Jan* washingtoni követ, a későbbi külügyminiszter tartotta a kapcsolatot. Masaryk amerikai édesanyja régi ismeretsége révén kitűnő kapcsolatokat épített ki politikai-diplomáciai körökben.

Roosevelt Franklin — elődei izolációs politikájától eltérően — egyre inkább az európai politikába való beavatkozás híve lett. Amerika (az új világ) kénytelen diktálni Európának (az óvilágnak), mert az európaiak egymás közt nem tudnak jó békét kötni. Roosevelt akkor tévedett, amikor a London és Washington között fennálló vetélkedésben egyre inkább a Szovjetunió barátságát kereste. Churchilllel ellentétben *Roosevelt Sztálin* befolyása alá került. Európában jól látták, hogy angolszász győzelem esetén Anglia "Európa-rendezése" méltányosabb lenne, mint az Európát nem vagy alig ismerő roosevelti elgondolás, éppen Sztálin Rooseveltre gyakorolt befolyása miatt. Roosevelt szakított a "Monroe-doktrínával", az elszigetelődési elmélettel. Következményét a kettéosztott Európa sínyli.

A cseh propaganda újabb és újabb blöffel állt elő. Kitalálták a csehszlovák-lengyel konföderációt. Benes jól tudta, hogy a lengyelek nem lelkesednek a csehekért, de azt is tudta, hogy az angol kormányt angol-lengyel kölcsönös segélynyújtási szerződés köti. A lengyelek iránti rokonszenv nemcsak Angliában, hanem az Egyesült Államokban is megvolt. Lengyelország hősi harcokban bukott el, a cseh nép puskalövés nélkül hódolt be Hitlernek. *Sikorski* lengyel tábornoknak Londonban és Washingtonban kitűnő kapcsolatai voltak. A londoni cseh kormány a konföderációs tervvel akart sikereket elérni. Viszont számításán kívül hagyta az Amerikában élő jelentős számú lengyel kivándorlót és a szlovákok népes táborát. Arra sem gondolt, hogy két ország konföderációját az otthon élők megkérdezése nélkül menekült kormány nem döntheti el. Benesék már elfelejtették, hogy annak idején *Eden* angol külügyminiszter a müncheni politika következményeiről beszélve kijelentette: "a lengyel-csehszlovák ellentétet az érdekelt felekre bízta".

A két világháború közötti Magyarországot úgy tüntették fel, mintha az akarná elvenni a csehektől azt, ami a cseheké; megfélekedtek arról, hogy Magyarországon azért követeltek revíziót, mert a csehek vették el a magyaroktól azt, ami ezer éven keresztül Magyarországhoz tartozott.

A Londonban székelő csehszlovák kormány még nem élvezi az Egyesült Államok kormányának bizalmát, ezért Benes az amerikai közvélemény megnyerése (megváltoztatása) érdekében a New Yorkban megjelenő *Foreign Affairs* című külpolitikai folyóiratban (1942) "*The Organization of Post-war Europe*" címmel hosszú tanulmányt ír Közép-Európa háború utáni rendezéséről. Magyarországról így ír: "Magyarország természetesen nem tarthatja meg azokat a területeket, amelyeket Németországtól azért kapott jutalmul, mert megszegve szerződéseit, résztvett a bűnös háborúban". Az a Benes merészel így írni, aki hazúgsággal, tudatos félrevezetéssel, csalással, megvesztegetéssel és rágalmazással elorozott olyan területeket, amelyek sohasem tartoztak a történelmi Csehországhoz, de amely területek (a Felvidéken) mindig Magyarországhoz tartoztak.

Miként a "Détruisez l'Autriche-Hongrie" az első világháború előtti cseh emigráció propagandájának alapműve, "bibliája" volt, akként a "*The Organization of Postwar*

Europe" című tanulmány a második emigráció, illetve Benes konkrét javaslatát tartalmazza a háború utáni Európa-rendezésre. Elengedhetetlen követelménynek tekintette a csehszlovák-lengyel konföderációt. A "Detruisez"-ben Csehszlovákia megalakításáért harcol, a *Foreign Affairs*-ben megjelent tanulmányában már fölényes mondatokban tanácsokat ad a nagyhatalmak politikusainak, diplomatáinak; *ex cathedra* kijelent és nyilatkozik. A húsz esztendő Csehszlovákiát fel kell szabadítani és vissza kell állítani, különben nem lesz béke Európában. Az új Közép-Európa alapja a csehszlovák-lengyel konföderáció. A konföderáció alapfeltétele természetesen a *status quo*-hoz való ragaszkodás; revízióról szó sem lehet. Magyarországot még a részben visszaállított csonkaságában sem hajlandó elfogadni, csak a trianoni határok között.

Nem akadt nyugati politikus, aki megkérdőjelezte volna Benes követelését. A *Foreign Affairs*-ben nem jelent meg tanulmány arról, hogy ha Magyarország egész történelmi területét visszaszerezte volna is, még akkor sem vált volna nemzetiségileg vegyesebb állammá, mint Csehszlovákia. A csehek jól tudták, hogy Magyarországot a trianoni békeszerződések revíziójáért folytatott küzdelem tette a tengelyhatalmak szövetségesévé, mint ahogy őket a revízió konok ellenzése juttatta a londoni emigrációba (17).

A csehek a nyugati, elsősorban az amerikai közvélemény tudatlanságára és politikusainak naivitására építették egész propagandájukat. A cseh menekült kormány csak egyet akart: Csehszlovákia visszaállítását. Ezért mozgósította Amerika közvéleményét. Akkor még (1942-ben) csak Anglia támogatta Benes tervét, Amerikában Benes ellenzéke talált megértésre, de a *teheráni konferencia* (1943 november 28-december 1) után, ahol *Roosevelt*, *Churchill* és *Sztalin* megvitatta a szövetségesek háború utáni magatartását, Roosevelt már láthatóan Sztálin befolyása alá került, akit karizmatikus nagy-szláv politikusnak tartott. Churchill tartózkodó, Roosevelt elragadtatott volt. Nos, a cseh kormány (értsd alatta Benest) jó szimattal hamar észrevette, hogy a bolseviszták és a nyugati demokráciák között a hatalmi versengés következtében előbb-utóbb megromlik a barátság s Közép-Európában könnyen a Szovjetunió oldalára billenhet a politikai mérleg, tehát a már eddig is bevált módszer szerint a

szovjet felé kell gyorsan orientálódni, mert a nagy-szláv imperializmust a testvér oroszok képviselik.

Hogy a szövetséges hatalmak — győzelmük esetén — mit valósítanak meg, azt akkor, 1943-ban még nem lehetett tudni. Az angolszász hatalmak még saját megvalósítható terveiket nem publikálták, mert: 1.) Sztálin sem közölte terveit Churchilllel és Roosevelttel, illetve amit közölt, az sem volt bizonyos, hogy úgy is gondolja, 2.) még nem ismerték a tervek megvalósításához szükséges erőviszonyokat, 3.) már a tervezeténél fennállt Sztálin és Churchill között bizonyos ellentét.

Egy azonban bizonyos volt: Benes félreérthetetlenül a szövetségesek tudomására hozta, hogy a csehszlovák kormány olyan közép-európai rendezést szeretne, amelyben Csehszlovákia lenne a vezető, irányító és végrehajtó (csendőr) hatalom. Terve volt Magyarország feldarabolása, a magyar történelmi állam teljes kiküszöbölése Európából. Mint később kiderült, Szálinnak is ez volt a terve.

Emlékezzünk csak Benes vitriolos szavaira: "Magyarország természetesen nem tarthatja meg azokat a területeket, amelyeket Németországtól kapott jutalmul, mert megszegve szerződéseit, részt vett a bűnös háborúban". *Arra a szerződösszegésre gondolt, amely örök megaláztatásra, szolgaságra szerette volna ítélni a magyar nemzetet.* (18) Benesék "szerződösszegésnek" minősítik azt, ha egy nemzet széttöri bilincseit. Arról Benes nem beszélt, hogy az otthon élő cseh nép Hitlert szolgálta ki, hogy a szlovákok Hitlertől kapták önálló államiségüket, hogy a lengyel hadjáratban a szlovákok elsőnek fogtak fegyvert a németek oldalán. Arról sem beszélt, hogy a szlovákok húsz éven keresztül követeltek viszonylag autonómiát, amit a csehek nem voltak hajlandók nekik megadni. Jól tudta Benes, hogy a szlovákok mennyire nem szeretik a cseheket. Benes nem szerette a szlovákokat.

A hazai szlovákok örömmel üdvözölték Hodsa szakítását Benessel. A londoni csehszlovák kormánynak más nehézségei is voltak, *Osusky Stefan*, a gazdag amerikai szlovák is elfordult a "csehszlovák koncepciótól". Hodsa a Londonban székelő *Federation in Central Europe* cseh központúságát ostromozta. Hodsa mindvégig ragaszkodott a csehszlovák államszövetséghez. A londoni kormány az 1938 október 6-án hozott zsolnai határozatot, amely Szlovákia önkormányza-

tát kimondta, nem vette figyelembe és semmisnek minősítette.

Benes Londonban intrikál, denunciál és konföderációs terveket szövöget. Azon gondolkodik, hogy a közép-európai népeket részekre bontva biztosítsa a cseh imperializmus vezető szerepét. A cseh származású, osztrák alattvaló Benes kisebbségi érzetétől sohasem tudott szabadulni. Soha nem jutott eszébe, hogy a Közép-Európában élő különböző nyelvű, fajtájú és kultúrájú, de egymásra utalt kis népek sorsát a szolidaritás szemszögéből lássa. A csehekkel szomszédos népek barátsága helyett a távoli nagyhatalmak kegyeit kereste, s mint azok kiszolgálója szerzett "érdemeket".

Benes Londonban Csehszlovákia felszabadítását összekötötte a lengyel-csehszlovák konföderációval; arra gondolt, hogy a lengyeleknek nagyobb a tekintélyük Angliában és Amerikában. Irattáskájából gyorsan elővarázsolt konföderációs tervének papírköteget, amit azután szélteben-hosszában propagált.

Száz évvel előtte *Kossuth Lajos* is az emigrációban lett konfederalista, de Kossuth Benestől eltérően a dunai konföderációban a közép-európai népek békés együttélését képzelte el, nem pedig egy rég elavult imperialista képlet visszaállítását. Benesnek a konföderáció csak a cseh vezetés szerep biztosítását jelentette. A közép-európai népek sorsáról töprengő emigráns Kossuth konföderációja lényegesen különbözött a benesi konföderációtól.

"Nagyhatalmak vannak közelünkben — írta Kossuth —, szövetkezzünk, hogy egymást támogatva mindannyian megóvhassuk függetlenségünket. "Ha a kisebb nemzetek a nagyhatalmak általi elnyeléstől meg nem óvatnak, Európában nem lesz szabadság, nem lesz nyugalom, csak nagyravágási, túlsúlyra-törekvési vetélkedések lesznek egyfelől, másfelől örökös konspirációk. [Én erősen meg vagyok győződve, hogy a Duna-völgyi kisebb nemzetek konföderációja a történelem logikájának parancsoló követelménye" (19).

Kossuth nem tett különbséget nemzetiség és nemzetiség között. Kossuth dunai konföderációja a nemzetiségek és a térség nemzeteinek szövetsége tartósan biztosította volna Közép-Európa békéjét.

Hogy Benes milyen szerepet szánt Magyarországnak, az a *Foreign Affairs*-ben megjelent, említett cikkéből kitűnik.

Tervei szerint "Magyarország számára egyetlen út állna nyitva az érvényesülés felé: a csatlakozás lehetősége a lengyel-csehszlovák konföderációhoz. Ellenkező esetben Magyarországra szigorított második Trianon vár". A csehek tehát kegyesen megengedik Magyarországnak, hogy csatlakozzék a konföderációhoz...

Benes a kisebbségi kérdés megoldásáról is nyilatkozik tanulmányában. Szerinte: "meg kell könnyíteni a lakosság-cserét, s lehetővé kell tenni a kivándorlást". Úgy gondolja, hogy a magyar nép egynegyed része, amelyik Csehszlovákiában, Romániában és Jugoszláviában él, ha nem akar idegen uralom alatt élni, akkor "kisebbségi joga" alapján kivándorolhat, elhagyhatja ősei földjét. Elhagyott otthonába majd betelepítenek cseh, román és szerb telepeseket. Ilyen "egyszerűen" gondolja "megoldani" a kisebbségi kérdést. S mi történne azokkal, akik nem akarnak kivándorolni? Aszsimilálás vagy jogfosztottság!

"A kisebbségvédelemnek — írja Benes — a jövőben elsősorban a demokratikus emberi jogok, nem pedig a nemzeti jogok védelméből kell állnia".

— Arról megfelelkeznek, hogy az európai kisebbségek a két világháború közt mást sem tettek, mint tiltakoztak a Saint Germainben kötött békeszerződés szerint (1919 szeptember 10) megállapított kisebbségvédelmi szakasz ellen, mely *csak a nyelv és a vallás szabad gyakorlásának védelmét írja elő*, holott közismert és általánosan elfogadott, a nemzetközi jogászok által megfogalmazott szabály: a kisebbségvédelem lényege a *nemzetiség védelme*. Benes arra hivatkozik, hogy a második világháborút a túlzott nacionalizmus robbantotta ki, ezért az "új Európában" a *humanizmust* kell előnyben részesíteni a *nacionalizmussal* szemben. Igen ám, de megfelelkeznek arról vagy nem akar emlékezni rá, hogy a két világháború közt nem a *nemzeti kisebbségek* "nacionalizmusa", hanem az uralkodó és hatalomra vágyó nemzeti többség túlzó *sovinizmusa* és mohó *imperialista* törekvése okozta a bajt. Arról is megfelelkeznek Benes, hogy a csehek az első világháború előtt és később Trianonban nemzeti jogokat követeltek s nem vallási, nyelvi, kulturális szabadságjogokat. Benes akkor is és Londonban is elvakult soviniszta volt, mint ahogy majd az 1945-ben meghirdetett "kassai program" humanizmusában látjuk. Először kitombolja féktelen soviniszta

nacionalizmusát, magyargyűlöletét, majd azután kijelenti, hogy most már elég a szlovák nacionalizmusból, jöjjenek a "demokratikus jogok".

Amikor 1945-ben "nemzeti vágya" teljesült, miért nem helyezkedett a demokratikus jogokon alapuló humanizmus álláspontjára?

Benes demokratikus emberi jogokon nyugvó kisebbség-védelme ugyanolyan blöff, mint a "konföderáció".

A JOGFOSZTOTTSÁG KORA

1945 - 1948

Az angolszász hatalmak hűvös és tartózkodó magatartása nem elégítette ki Benes "igényeit". Viszont Moszkvából jó híreket kapott. *Gottwald Klement*, a cseh kommunista párt főtitkára, jelentős támogatásra talált orosz elvtársainál. Jóllehet Benes és Gottwald között részben a politikai, részben a hatalmi vetélkedés következtében nem volt teljes az együttműködés, a "cél érdekében" a londoni kormány mégis szükségesnek tartotta valahogy összehangolni a különböző érdekek stratégiáját. Ennek érdekében Benes 1943 decemberében Moszkvába repült. A két politikus megállapodott a csehszlovákiai nemzeti kisebbségek sorsának sommás megoldásában. Elhatározták, hogy a német és a magyar nemzetiségek kitelepítésével (kiüldözésével) új nemzeti csehszlovák államot teremtenek.

Csak később derült ki, hogy a kitelepítés és jogfosztás gondolatát nem Benes találta ki. *Tiso*, a fasiszta Szlovákia elnöke és *Mach*, a Hlinka Gárda partizánvezére már 1943 áprilisában kérte a németek hozzájárulását a csehek kitelepítéséhez Szlovákiából, a zsidók deportálását, a cigányok összeírását és a magyarok jogfosztását, illetve a Felvidékről való kiüldözését. A szlovák követelést a Pozsonyban megjelenő "Gardista" lap 1943 április 19-i száma az első oldalon vezércikkben közölte.

Amikor 1944 őszén a szovjet hadsereg elérte Szlovákia keleti határát, már hetekkel előbb a hadszíntér közelében Szlovák Nemzeti Tanácsok alakultak, amelyek a magyar birtokok elkobzására határozatokat hoztak. 1944 december 27-én Nagymihályban a Tanács kimondta: "A szlovák földnek, amelyet szlovák őseink szereztek, szlovák utódok kezébe

kell kerülnie! Nem marad ezen a földön egyetlen magyar birtokos, egyetlen áruló sem. A magyarok földjét kártérítés nélkül sajátítjuk ki" (20).

1945 február 4-én a Szlovák Nemzeti Tanács bejelenti: "Az új csehszlovák köztársaság szláv népidemokratikus állam lesz". A kommunista párt irányítása alatt álló Nemzeti Tanács kiáltványában a nemzetiségi kérdés megoldását is összegezi: "Az új köztársaság az ukránok nemzeti jogait teljes egészében biztosítja... A magyarizálás és a feudális rendszer képviselői, akik Csehszlovákia szétzúzása után jöttek a megszállt területekre, a szlovák nép ellenségei... Ki kell takarodniuk Szlovákiából... Az erőszakos propagandával megmagyarosított szlovák eredetű polgároknak lehetővé tesszük, hogy visszatérjenek a szlovák nemzet életébe".

Ebben a szellemben, ilyen "reformok" bevezetésével kezdődött a felvidéki magyarok háború utáni sorsának kálváriája.

1945 február 27-én a Szlovák Nemzeti Tanács 1945. évi 4. számú rendelete kimondja a szlovákiai németek (szepességi cipszerek, mánták) és a magyarok birtokainak elkobzását. A rendelet indokolásában részletezi az okokat: "a magyar és a német nemzetiség mindig a reakció és a fasiszmus bástyája, az irredentizmus és a szeparatizmus alapja volt az első köztársaság idején". *Czambel Samuel* már idézett tanulmányában így magyarázza a Szlovák Nemzeti Tanács rendeletét: "Történelmi igazságot valósított meg, mivel a szlovák föld a régi elnyomók kezéből a szlovák nép tulajdonába került" (21).

Szlovák földről beszél, holott az ezer év óta Magyarországé volt; hallgat a fasiszta Szlovákia elszakadásáról és adósa marad a "magyar elnyomás" ismertetésével is. Frázis, demagógia és gyűlöletszítás egész érvelése. Emlékezzünk arra, hogy Mach és Tiso már 1943-ban meghirdette a magyar nemzetiség likvidálását. A kommunista Szlovák Nemzeti Tanács 1945 februárjában hozott rendelete történelmi hagyományt örökölt a nemzetiszocialista szlovák kormánytól.

Érdemes megjegyezni azt is, hogy a Nemzeti Tanács február 27-i határozatát követően már másnap, február 28-án a Szlovák Kommunista Párt kassai konferenciáján *Husak Gustav* nagyszabású referendumot tartott. Beszédében kitért a szlovák kommunisták viszonyára is a magyarokhoz:

“1938-ban a magyar kisebbség nagy többsége üdvözölte a köztársaság szétzúzását, Szlovákia déli területeinek megszállását; a magyarok tevékenyen részt vettek a szlovák községek és városok elnemzetlenítésében, a szlovákok kiűldözésében”. Csak általánosít, vádol a nélkül, hogy adatokkal bizonyítsa. Majd így folytatja beszédét: “Tudjuk, hogy ezen a területen még mindig folyik a suttogó propaganda. A magyarok azt hiszik, hogy ez a terület visszakerül Magyarországhoz. A magyaroknak tudomásul kell venniük, hogy semmiféle terület nem kerül vissza Magyarországhoz, és ilyen kérdésről senkivel sem tárgyalunk. A szlovák paraszt és munkás, akit a magyarok kiűztek erről a gazdag vidékről és századokon keresztül az északi vidékekre üldözték, újból megkapja ezt az ősi szlovák földet” (22).

Szlovákok földje volt-e valaha is a Csallóköz, az Ipolyság, Kassa, Abaúj-Torna vármegye, Aranyosmarót, Rimaszombat stb?

Meg kell említenünk a Szlovák Kommunista Párt 1945 március 1-én, Kassán megjelent kiáltványát. Egyik fejezetében “a szlovák nemzeten elkövetett magyar bűnök jóvátételéről” tesz említést: “A magyarok az elmúlt hat esztendő alatt újabb gatzetteket és bűnöket követtek el a szlovák nemzet ellen. Éppen ezért a Szlovák Kommunista Párt a következőkben határozza meg álláspontját a szlovák területen élő magyarokkal kapcsolatban:

— Mindazok a magyarok, akik elősegítették vagy üdvözölték Szlovákia déli részeinek megszállását, továbbá mindazok, akik bűnt követtek el a szlovák nemzet ellen, bíróság elé kerülnek. Úgy kell őket elítélni és megbüntetni, mint a szlovák nemzet, a szlávság és a demokrácia ellenségeit;

— a szlovák Kommunista Párt éppen ezért ünnepélyesen kijelenti: Szlovákia déli vidékeit, amelyeket a múltban vagy az elmúlt hat év alatt erőszakosan megmagyarosítottak, tervszerűen és fokozatosan el kell szlovákosítani;

— Szlovákia földje oszthatatlan (23).

A fent ismertetett kiáltványt az a Szlovák Kommunista Párt adta ki, amelyiknek 1945-ben *Husak Gustav* volt a főtitkára, ma, 1985-ben pedig a csehszlovák köztársaság államelnöke.

Ilyen előzmények után került sor 1945 április 5-én a *Kassai Kormányprogram* meghirdetésére, amely a magyar nemze-

tiség három évig tartó jogfosztottságának, szülőföldjéről való kiűldözésének és embertelen megalázásának lett a forrása.

Figyelemre méltó az a gyorsaság, amellyel a Szlovák Nemzeti Tanács ülése február 27-én a Szlovák Kommunista Párt konferenciája, február 28-án a március 1-én megjelent "Kiáltvány" megszövegezése, és az április 5-én meghirdetett Kormányprogram kiadása a szovjet csapatok által elfoglalt Felvidéken lezajlott. Egy hónap múlva, 1945 május 5-én Benes elnök Prágában már kijelenti: "Ez az állam csak a csehek és a szlovákok állama és senki másé".

A Kassai Kormányprogram értelmében valamennyi Csehszlovákiában élő magyar elvesztette állampolgárságát, kivéve azokat, akik részt vettek az ellenállási mozgalomban vagy akiket üldöztek a köztársasághoz való hűségük miatt. A Kormányprogram a Csehszlovákiában élő magyarság 98 %-át ítélte hontalanságra.

A Szlovák Nemzeti Tanács 1945 évi 45. számú rendelete alapján a magyar közalkalmazottakat azonnali hatállyal elbocsátották állásukból, majd az 1945 évi 69. számú rendelet a magánalkalmazottak elbocsátására is kiterjedt. Azonnali hatállyal bezárták a magyar nyelvű iskolákat, feloszlatták a magyar kulturális, szociális és sportegyesületeket. E felsorolt intézkedések az embertelen atrocitások sorozatát zúdították a felvidéki magyarságra. *Fábry Zoltán* felvidéki író jegyezte fel, hogy 1945 őszén a kassai házak falain plakátok jelentek meg ezzel a szöveggel: "*Ha barbárt akarsz látni, nézz a magyarra!*" (24)

A szlovákiai magyar nemzetiség sorsának alakulását az alábbi négy pontban foglalhatjuk össze: 1. *kiutasítás*, 2. *lakosságcsere*, 3. *viasszaszlovákizálás*, 4. *deportálás*.

1. A Kassai Kormányprogram kihirdetése utáni hónapokban mintegy 30.000 magyart — elsősorban értelmiségit — ítéltek el és *utasítottak ki*, mint háborús bűnöst.

2. A csehszlovák kormány emlékiratot intézett a potsdami értekezlethez (1945 július 17 - augusztus 2), amelyben a három nagyhatalom kormányától a szlovákiai magyar nemzetiség maradéktalan kitelepítését kérte *lakosságcsere* útján. A konferencián az időközben elhunyt *Roosevelt* (1945 április) helyett *Truman S. Harry* elnök képviselte az Egyesült Államokat, *Churchill* helyett *Attlee R.* miniszterelnök volt jelen és természetesen *Sztálin*. A konferencia három legfon-

tosabb tárgysorozati pontja: a *jóvátétel, a területi kiigazítás és a szabad választások megtartása volt.*

A "transfer", a nemzeti kisebbség tömeges kitelepítése akkor még ismeretlen volt a politikai szankciók történetében. Jóllehet nem szerepelt az előzetesen megállapított tárgysorozati pontokban, a potsdami értekezlet csupán a szudétanémetek kitelepítéséhez járult hozzá, *a magyar kisebbség kitelepítését nem engedélyezte.* A csehszlovák kérést egyedül a szovjet delegáció támogatta. A magyar kérdés megoldására egyetlen lehetőség maradt: tárgyalás a magyar kormánnyal (25).

A potsdami visszautasítás felszította a magyarellenességet. A városokban a magyarul beszélőket lépten-nyomon inzultálták, a magyar falvakban a Hlinka-gárdisták véres verekedéseket kezdeményeztek.

A demokrata párt nagygyűlésén 1945 októberében Lettrich pártelnök kijelentette: "Nem tűrhetjük meg annak a nemzetnek kisebbségét, amely államunkat aláásta... Menjen oda, ahova a szíve húzza" (26).

Zvara Juraj szlovák történész 1969-ben megjelent tanulmányában az 1945-ös lakosságcseréről ezeket írja: "Magyarországon eredetileg 95.421 szlovák jelentkezett az áttelepítésre. Ténylegesen átköltözött 73.273 személy, mivel időközben 22.148 személy megmásította eredeti elhatározását. A szlovák áttelepülők 31.308 kat. hold földet hagytak Magyarországon. Szlovákiában 105.047 magyart jelöltek ki a hatóságok az áttelepülésre. Áttelepítettek 68.407 személyt, önkéntesen távozott 6.000 magyar, tehát összesen 74.407 személy. Az áttelepített magyarok 109.295 kat. hold földet hagytak szülőföldjükön" (27).

Prágában abból a feltételezésből indultak ki, hogy Magyarországon kb. 450.000-540.000 szlovák él, s ebből 400.000 szlovák áttelepülőre számítottak. Úgy gondolták, hogy ha a szlovákság nagy zöme áttelepül Szlovákiába, megoldódik a szlovákiai magyar nemzetiség problémája. Kisült azonban, hogy még 100.000 szlovák sincs Magyarországon és a 95.000-ból is 22.000 szlovák magyar szülőföldjén maradt. Ez Prágában nagy meglepetést és még nagyobb csalódást keltett.

A csehszlovák kormány a sikertelenség láttán az 1946 szeptemberében kezdődő párizsi magyar-csehszlovák békeszerződési tárgyalásra beterjesztett beadványában 200.000

magyar *további* áttelepítését kérte. Sikertelenül. Ezt a javaslatot ezúttal is csak a szovjet delegátus támogatta. A Csehszlovákia és Magyarország között felmerült vitás kérdések közül egyelőre csak azt döntötték el, hogy az 1938 előtti határvonalat *egy helyen Csehszlovákia javára kiigazítják*. A magyar kisebbség ügyének rendezését újabb kétoldalú tárgyalás hatáskörébe utalták. A visszautasítás reakciójaként a szlovák sovíniszták újabb magyarellenés kampányba kezdtek.

A békekonferencia befejezése után a csehszlovák kormány nem kívánt Magyarországgal kétoldalú tárgyalásokba bocsátkozni.

3. *A kálvária harmadik állomása a visszaszlovakizálás volt.*

1946 június 17-én a csehszlovák kormány rendeletet adott ki, amelynek értelmében a Szlovákiában visszamaradt több mint 400.000 magyar választhatott: vagy szlováknak vallja magát s akkor visszanyeri állampolgárságát vagy nem, s akkor vállalnia kell a további üldöztetést. *Garantier A. "Reslovakizacia a jej zdovodnenie"* (A visszaszlovakizálás indoklása) című tanulmányában félreérthetetlenül fogalmaz: "A visszaszlovakizáláson a szlovák nemzetnek azt a törekvését kell érteni, hogy visszaszerezzük azt, ami eredetileg a mienk volt" (28). 1946 június 17-én jelent meg a 20.000/1946 számú belügyminiszteri rendelet, amely szerint: "Az elmúlt évtizedek során erőszakkal megmagyarosított lakosságot nem telepítik át Magyarországra. Ennek a rétegnek, amely *valtaképpen a régi Magyarország sovíniszta politikájának az áldozata, lehetővé teszik, hogy visszatérjen eredeti nemzetiségéhez.*"

Ehhez az ördögi tervhez, amely a felvidéki magyarságot lelkiileg akarta megingatni, ugyan milyen magyarázatot fűzhetünk? Jól jegyezzük meg: az a csehszlovák kormány követ el ilyen terrort, amelyik a "demokrácia törvényei szerint" akarja berendezni államéletét! A szlovákiai magyarság rettenetes dilemma előtt állt. Élete, mindennapi kenyeré megmentése érdekében mi mást tehetett? 1946 június 17-től július 1-ig erőszakkal megmagyarosított szlováknak "vallotta" magát. 410.820 személy visszaszlovakizált. Több mint 400.000 magyar volt kénytelen — ha csak látszatra is — eredetét, anyanyelvét, kultúráját megtagadni a mindennapi kenyér érdekében! A rendeletet a Szlovákiai Áttelepítési Hivatal hajtotta végre. 84.141 személy beadványát elutasították. Ezek

tosabb tárgysorozati pontja: a *jóvátétel, a területi kiigazítás és a szabad választások megtartása volt.*

A "transfer", a nemzeti kisebbség tömeges kitelepítése akkor még ismeretlen volt a politikai szankciók történetében. Jóllehet nem szerepelt az előzetesen megállapított tárgysorozati pontokban, a potsdami értekezlet csupán a szudétanémetek kitelepítéséhez járult hozzá, *a magyar kisebbség kitelepítését nem engedélyezte.* A csehszlovák kérést egyedül a szovjet delegáció támogatta. A magyar kérdés megoldására egyetlen lehetőség maradt: tárgyalás a magyar kormánnyal (25).

A potsdami visszautasítás felszította a magyarellenes hangulatot. A városokban a magyarul beszélőket lépten-nyomon inzultálták, a magyar falvakban a Hlinka-gárdisták véres verekedéseket kezdeményeztek.

A demokrata párt nagygyűlésén 1945 októberében *Lettrich* pártelnök kijelentette: "Nem tűrhetjük meg annak a nemzetnek kisebbségét, amely államunkat aláásta... Menjen oda, ahova a szíve húzza" (26).

Zvara Juraj szlovák történész 1969-ben megjelent tanulmányában az 1945-ös lakosságcseréről ezeket írja: "Magyarországon eredetileg 95.421 szlovák jelentkezett az áttelepítésre. Ténylegesen átköltözött 73.273 személy, mivel időközben 22.148 személy megmásította eredeti elhatározását. A szlovák áttelepülők 31.308 kat. hold földet hagytak Magyarországon. Szlovákiában 105.047 magyart jelöltek ki a hatóságok az áttelepülésre. Áttelepítettek 68.407 személyt, önkéntesen távozott 6.000 magyar, tehát összesen 74.407 személy. Az áttelepített magyarok 109.295 kat. hold földet hagytak szülőföldjükön" (27).

Prágában abból a feltételezésből indultak ki, hogy Magyarországon kb. 450.000-540.000 szlovák él, s ebből 400.000 szlovák áttelepülőre számítottak. Úgy gondolták, hogy ha a szlovákság nagy zöme áttelepül Szlovákiába, megoldódik a szlovákiai magyar nemzetiség problémája. Kisült azonban, hogy még 100.000 szlovák sincs Magyarországon és a 95.000-ből is 22.000 szlovák magyar szülőföldjén maradt. Ez Prágában nagy meglepetést és még nagyobb csalódást keltett.

A csehszlovák kormány a sikertelenség láttán az 1946 szeptemberében kezdődő párizsi magyar-csehszlovák békeszerződési tárgyalásra beterjesztett beadványában 200.000

magyar további áttelepítését kérte. Sikertelenül. Ezt a javaslatot ezúttal is csak a szovjet delegátus támogatta. A Csehszlovákia és Magyarország között felmerült vitás kérdések közül egyelőre csak azt döntötték el, hogy az 1938 előtti határvonalat *egy helyen Csehszlovákia javára kiigazítják*. A magyar kisebbség ügyének rendezését újabb kétoldalú tárgyalás hatáskörébe utalták. A visszautasítás reakciójaként a szlovák sovíniszták újabb magyarellenés kampányba kezdtek.

A békekonferencia befejezése után a csehszlovák kormány nem kívánt Magyarországgal kétoldalú tárgyalásokba bocsátkozni.

3. / *A kálvária harmadik állomása a visszaszlovakizálás volt.*

1946 június 17-én a csehszlovák kormány rendeletet adott ki, amelynek értelmében a Szlovákiában visszamaradt több mint 400.000 magyar választhatott: vagy szlováknak vallja magát s akkor visszanyeri állampolgárságát vagy nem, s akkor vállalnia kell a további üldöztetést. *Garantier A. "Reslovakizacia a jej zdovodnenie"* (A visszaszlovakizálás indoklása) című tanulmányában félreérthetetlenül fogalmaz: "A visszaszlovakizáláson a szlovák nemzetnek azt a törekvését kell érteni, hogy visszaszerezze azt, ami eredetileg a mienk volt" (28). 1946 június 17-én jelent meg a 20.000/1946 számú belügyminiszteri rendelet, amely szerint: "Az elmúlt évtizedek során erőszakkal megmagyarosított lakosságot nem telepítik át Magyarországra. Ennek a rétegnek, amely voltaképpen a régi Magyarország sovíniszta politikájának az áldozata, lehetővé teszik, hogy visszatérjen eredeti nemzetiségéhez."

Ehhez az ördögi tervhez, amely a felvidéki magyarságot lelkiileg akarta megingatni, ugyan milyen magyarázatot fűzhetünk? Jól jegyezzük meg: az a csehszlovák kormány követ el ilyen terrort, amelyik a "demokrácia törvényei szerint" akarja berendezni államéletét! A szlovákiai magyarság rettenetes dilemma előtt állt. Élete, mindennapi kenyerének megmentése érdekében mi mást tehetett? 1946 június 17-től július 1-ig erőszakkal megmagyarosított szlováknak "vallotta" magát. 410.820 személy visszaszlovakizált. Több mint 400.000 magyar volt kénytelen — ha csak látszatra is — eredetét, anyanyelvét, kultúráját megtagadni a mindennapi kenyér érdekében! A rendeletet a Szlovákiai Áttelepítési Hivatal hajtotta végre. 84.141 személy beadványát elutasították. Ezek

a gyakorlatban törvényen kívül kerültek, jogfosztott üldözöttekké váltak. 326.679 kérvényt helyben hagytak. *Le kell szögeznünk, hogy a világtörténelemben ilyen még nem fordult elő!*

A visszaszlovakizálás eredményei az 1950-es népszámlálás adataiban tükröződnek. A szlovákiai magyar nemzetiség lélekszáma ekkor éri el a mélypontot: 367.733 főt.

4. *Deportálás.*

Mindez azonban még nem volt elegendő. Az új csehszlovák kormány Európa újabbkori történetében eddig példátlan lépésre határozta el magát. Soviniszta-nacionalista politikája nem érte be a kiutasítással, a szlovák-magyar lakosságcserevel, az ördögi lelki terrorral, amely százezreket kényszerített nemzeti származásának megtagadására a visszaszlovakizálással. Mindenáron meg akart szabadulni az őslakos magyar nemzetiségtől. S mivel a párizsi békekonferenciától nem kapott engedélyt a kitelepítéshez, újabb tervet dolgozott ki: szétszórni, erőszakosan széttelepíteni, *deportálni a magyarokat* az elnéptelenedett Szudétaföldre. Ezt pedig csak Sztálin tette meg az oroszországi nemzetiségekkel. Sztálin gondolata ismeretes: "A magyar kérdés csak vagon kérdése". A csehszlovákok ezúttal is jó tanítványoknak bizonyultak; Hitler után most Sztálintól vettek leckét.

Clementis Vladimír helyettes külügyminiszter 1946 október 31-én a nemzetgyűlés külügyi bizottságában kijelentette: "A magyarokat erősakkal kell áttelepíteni a volt Szudétaföldre" (29). A *Národna Obroda*, a Szlovák Nemzeti Tanács hivatalos lapja 1946 november 13-i számában így ír: "Jogunk van asszimilálni a magyarokat, és bármilyen áron is nemzeti államot teremteni. Végző célunknak a magyarok szétszórását kell tekintenünk".

A fenyegető veszedelmet november elején a szlovák sajtó már előre jelezte: "Kormányunk abban az esetben, ha Magyarországgal nem sikerül megegyeznie, megtalálja azokat az eszközöket, amelyek segítségével a magyar kisebbség kérdését egyszer és mindenkorra megoldja, ha kell pusztán belügyi eszközökkel. Szlovákia és déli határvidéke minden esetben már csak szlovák lehet" (30).

A kényszerkitelepítés 1946 november 19-én kezdődött és 1947 február 25-ig tartott. A szlovák sajtó napokon keresztül csak a deportálásról írt. A *Slovensky Vychod* című lap

1946 november 24-én így írt: "Cseh területeken magyarokat alkalmazunk. Magunk teremtünk rendet, ha ez Csehszlovákia és Magyarország közt megértés útján nem megy, mivel Magyarország szabotálja a lakosságcserét".

A deportálást a szlovák katonaság és rendőrség hajtotta végre. Nem szünetelt a legnagyobb télben sem. A hatóságok katonai egységekkel körülfaltak egy-egy falut, majd felszólították a családokat, hogy készítsék össze útipodgyászukat a legszükségesebb holmiból. Közölték velük, hogy minden ingó és ingatlan vagyonukat elkobozzák. Fellebbezésnek helye nem volt.

Zvara Juraj említett műve pontos áttekintést nyújt a kényszerű deportálás adatairól: "Az akció 9.610 családot, 41.640 személyt érintett. Az elhurcoltakat 393 községből, 17 járásból válogatták össze. Maga *Zvara* megjegyzi, hogy az elhurcoltak között 5.128 kisparaszti család volt. Közel ezerre tehető azoknak a száma, akik a végrehajtás során alkalmazott erőszak vagy a fűtetlen marhavagonokban való szállítás során kiállt szenvedések áldozatául estek. A magyar tulajdonosok helyébe Szlovákia északi vidékéről telepítettek át hegyvidéki szlovák telepeseket, önkéntes cseh földműveseket, akik minden ellenszolgáltatás nélkül megkapták a deportált magyarok házeit, állatait és gazdasági felszerelését.

* * *

Fábry Zoltán 1946 májusában írta stószí magányában "*A vádlott megszólal*" című emlékiratát, amelyről később megjegyezte: "Ha van írás, amely a négy fal magányában, a legteljesebb elszigeteltségben szinte sikolyként született, akkor ez az". Az emlékirat, a "sikolyként született" vészkiáltás a szlovákiai magyarok szégyenteljes és barbár jogfosztottságát vetette papírra. A cseh és szlovák értelmiségnek íródott. És emberséget követelt, igazságot a dühöngő, a bosszút lihegő korszakban.

És most idézzük megint *Fábry Zoltánt*: "Amikor 1946-ban a vádlott megszólalt, hiába kért kihallgatást, meghallgatást. Nyolcvan gépelt oldalas segélykérő levelemre, — melyet szlovák fordításban a vezető politikusokon kívül megkapott a cseh és szlovák értelmiség minden jelentős képviselője — válasz, megértés, segítség nem érkezett. Még csak vitatkozó ellenvélemény sem! És az egészben ez volt a legborzasztóbb:

ez az egyetemleges hallgatás és közöny, a totális visszhangtalanság, a teljes érdektelenség, a teljes érzéketlenség!”

A fentiekhez csupán azt kell hozzáfűznünk, hogy *Fábry* említett emlékiratát sokan azok közül a volt politikusok közül is megkapták, akik most mint szlovák és cseh emigránsok idekint élnek.

* * *

A párizsi békekonferencián, 1946 augusztus 14-én *Gyöngösi János* magyar külügyminiszter felszólalásával kerül napirendre a magyar kérdés. Beszédére másnap, 15-én, *Masaryk Jan* csehszlovák külügyminiszter válaszol: azt bizonygatja, hogy a magyar kisebbség vezetői a lidicei gyilkossal, Frankkal szövetkeztek, s ezért a magyarság teljes kitelepítését követeli. A szovjet álláspontot *Visinszkij A. J.* fejti ki, október 30-án, aki teljes egészében átveszi *Masaryk* és *Clementis* magyarellenos vádaskodását, de elhallgatja a szlovák fasisztus szerepét. A magyarok kitoloncolását kikerülhetetlennek mondja. Előzőleg, szeptember 20-án az Egyesült Államok, 23-án pedig az Egyesült Királyság képviselője elfogadhatatlannak minősíti a magyar áttelepítést. A két nyugati hatalomnak sikerült megakadályozni a további kitelepítést, de — talán kompromisszumként — az 1947 február 10-én megkötött békeszerződésbe nem került olyan pont, amely a környező országokba (Csehszlovákiába, Jugoszláviába és Romániába) került több mint 3 millió magyar nemzetiségű lakos *kisebbségi jogait* biztosította volna.

A csehszlovák kormány nem vette figyelembe a döntést és a november 19-én kiadott 88. számú elnöki rendelettel “munkatoborzás” címén megkezdte a Csehországba való deportálást. Még folyt a békeszerződési tárgyalás, amikor *Fábry Zoltán* emlékiratában nemcsak igazságot követelt, hanem kérdezett is. A történelmi kérdés pedig így hangzott: miért tipornak a győztesek elsősorban a szlovákiai magyar népcsoporton? Miért éppen a magyar kisebbségen, amelynek írói, szellemi emberei bátran és tisztességesen vívsgáztak emberiségből a két világháború közötti időszakban? Miért éppen a szlovákiai magyarokon, akiknek egyetlen politikai vezetője, *Esterházy János* a pozsonyi szlovák parlamentben, a dühöngő terror korszakában, egyesegyedül mert szembeszállni a nemzetiszocialista árral?

Csak jóval később, 1947 szeptember 18-án jelentették a

hírközlő szervek, hogy *Esterházy Jánost*, az Egyesült Magyar Párt ügyvezető elnökét, a szlovák fasiszta nemzetgyűlés tagját halálra ítélték. Szerepének megítéléséhez meg kell említeni, hogy a zsidók deportálását kimondó 68/1942 számú szlovák alkotmánytörvény megszavazásakor *Esterházy* volt az egyetlen, aki *nemmel szavazott*. 1944 október 15 után a nyilasok bebörtönözték, mert pártját nem volt hajlandó nyilas szervezetté alakítani. A Gestapo elől Szlovákiában bujkált. Az orosz csapatok bejövetele után, mint háborús bűnöst, a szovjet hatóságok a csehszlovák kormány kérésére a Szovjetunióba szállították, majd kiadták, Pozsonyban halálra ítélték, később az ítéletet életfogytiglani börtönre választották. *Esterházy* a börtönkórházban halt meg.

Fábry Zoltán kérdésére a magyarság húsz évig várta a választ.

Zvara Juraj történész a *Prehled* 1964. évi 5. számában két tanulmányt is írt az 1945 és 1948 közötti esztendőik eseményeiről. Elismeri a magyar kisebbség jogfosztottságát. Nem tagadja, hogy az intézkedések nem egyszer igazságtalanok voltak, de a megtörtént igazságtalanságokat: "történelmi perspektívába" állítja. "A jogfosztó rendelkezéseket — írja — külső és belső okok váltották ki". A külső okokra vonatkozóan szerinte: "Tudni kell, milyen volt a nemzetközi helyzet, amikor a nyugati imperialisták mind a csehszlovák, mind a magyar burzsoázia számára Magyarországon tartották forrón a vasat, s nem lehetett tudni, nem történik-e újra kísérlet a Köztársaság kívülről való megtámadására a magyar nemzeti kisebbségi kérdés címén, amit aztán a csehszlovák burzsoázia használt volna ki a magyarellenességre, a sovinizmus terjesztésére... Ez a külső ok — az a bizonytalanság, vajon nem kerül-e sor kívülről jövő támadásra — kényszerítette a Csehszlovák Kommunista Pártot, hogy már a kassai kormányprogramban olyan óvintézkedéseket proklamáljon, hogy soha többé ne térhessen vissza se München, se a bécsi döntés. Ezért folytak 1945-ben és 1946-ban tárgyalások a magyar kormánnyal a kölcsönös lakosságcsereéről, ezért mentünk a párizsi béketárgyalásokra lakosságcsere és esetleg a magyar lakosság Csehszlovákiából való további eltávolítása jóváhagyásának követelésével. Hogy megszűnjenek a nemzeti viták okai, amelyek zavarnák a háború után a konszolidációt. Ezért ismerte el a párizsi békekonferencia Csehszlovákiát a csehek

és szlovákok nemzeti államának" (31).

A "külső veszély" okának tehát a Magyarország részéről történő esetleges támadást tartja. *Zvara* szerint ez 1947-ben már megszűnt. Ezért lehetett a magyar kisebbség helyzetén enyhíteni; megkezdődhetett a jogfosztó intézkedések lassú felszámolása.

A magyar kisebbség jogfosztásának "belső okaiért" *Zvara* Benes elnököt teszi felelőssé. Idézi Benest, aki a szlovák nemzeti felkelés első évfordulóján ezeket mondta: "Már 1938 novemberében megmondtam, hogy az óhatatlanul bekövetkező háború levét a kisebbségek isszák majd meg". 1945 október 28-án Benes az ideiglenes nemzetgyűlésnek azt üzeni, hogy "a magyar nemzetiségű lakosság likvidálását tisztán nemzeti alapon oldja meg... Azok a nemzeti kisebbségek, amelyek nem hajlandók visszatérni saját nemzeti államukba, véglegesen átengedtetnek a másik állam nemzeti asszimilációjának".

Így érvel *Zvara Juraj* szlovák történész! Nem kevesebbet állít, mint hogy 1945-ben Csehszlovákiát Magyarország részéről támadás fenyegette. A gazdaságilag elpusztított, politikailag a legszörnyűbb válságban vonagló, katonailag megsemmisített, szovjet megszállta Magyarország támadásától tartott!

Történészhez méltatlan érvelésével "pozitívnak" állítja be a csehszlovák delegáció követelését a párizsi békekonferencián. Azért követelik a magyar kisebbség eltávolítását, hogy "megszűnjenek a nemzeti viták okai, amelyek zavarják a háború után a konszolidációt". A jogfosztásért megrója Benest, a Szlovák Demokrata Pártot, de egyetlen utalást sem tesz a Kommunista Párt rendkívül jelentős szerepére. Nem tud róla vagy nem akar emlékezni rá, hogy Benes és Gottwald kommunista pártfőtitkár már 1943 decemberében megállapodott Moszkvában a német és magyar kisebbség kérdésének sommás megoldásában. Figyelmen kívül hagyja a Szlovák Nemzeti Tanács 1945 február 4-én közzétett és a Szlovák Kommunista Párt március 1-i kiáltványát, amelyekben a magyarok jogfosztásáról van szó. Nem tudja vagy nem akarja említeni, hogy a Kassai Kormányprogram nemcsak Benes elnök és a burzsoá pártok műve volt, hanem elsősorban a Kommunista Párté.

A fentiek ismeretében egy régi alapvető nemzetközi jogi

kérdésre szeretnénk hivatkozni, amely így hangzik: a nemzeti kisebbségek sorsát, politikai, kulturális, nyelvi, vallási és gazdasági jogait csakis törvényes úton, nemzetközi garanciákkal lehet biztosítani. Amennyiben a nemzetközi garanciákat valamelyik jogállam kormánya megsérti, a kisebbségi népcsoport jogorvoslásért nemzetközi fórumhoz folyamodhatik. Igen ám, de szocialista állam nem ismer el nemzetközi garanciát és nemzetközi fórumot; mivel pedig a kisebbségi kérdést belügynek tekinti, az ún. kisebbségi "jogokat" nem iktatja törvénybe, hanem párthatározatokkal, mint a felsorolt példák mutatták: titkos párthatározatokkal irányítja. Ezek a párthatározatok azonban lappangó sovinizmusról árulkodnak. Így történt ez 1968-ban is, amikor az időközben engedélyezett Szlovákiai Magyar Írószövetség a "*prágai tavasz*" szabad levegőjétől felsejkenet s a magyar kisebbség kulturális igényeit összegezte, de hangsúlyozta a magyarság lojalitását a csehszlovák államhoz, megszólalt a türelmetlen sovinizmus. *Olsinsky Rudolf* a *Kulturny Život*-ban azt írta, hogy a magyar írók "követelőzése" egy húron pendül a nyugat-német revansisták hangjával. *Okáli Dániel*, aki 1946 és 1948 között az Áttelepítési Bizottság elnöke volt, 1968-ban még *Gottwald Klementre* hivatkozik, aki a magyarok maradéktalan kitelepítését követelte. *Okáli* szerint a kassai kormányprogram intézkedései még ma is érvényesek, mert azokat nem vonták vissza, csak enyhítették! Kitér ezekből a nyilatkozatokból, hogy a magyar kisebbségi kérdés nem törvényes, hanem párthatározatokban megfogalmazott titkzatos rendelkezésektől függ és a mentalitás gyümölcse.

A "prágai tavasz" eltiprása után a magyar kisebbségi kísérletet is megsemmisítették. A szovjet tankok nemcsak *Dubcek* politikai gárdáját tiporták el, hanem a zsenge magyar javaslatokat is. A szlovákiai magyar kisebbség 1968 utáni élete semmi alapot sem ad a derűlátásra. Borúlátásunkat *Duray Miklós* esete igazolja.

DURAY SORSA ÉS A KASSAI PROGRAM (32)

Duray Miklós ügye ma már nemzetközi figyelem központjában áll. A 39 éves pozsonyi geológus-író 1978-ban megalakította a Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottságát azzal a céllal, hogy a szlovákiai magyarság szervezetten tudjon ellenállni a szlovák hatóságok elnemzetlenítő in-

tézkedéseinek, a rejtett vagy nyílt magyarellenos nyomásnak, és érvényesítse a csehszlovák alkotmány által biztosított jogait. E szervezet által mozgósított tiltakozás akadályozta meg a szlovák kormány első kísérletét a magyar iskolák rendeleti úton való felszámolására.

A nem várt ellenhatás a szlovák kormányt meghátrálásra kényszerítette, de a visszavágás nem maradt el: 1982-ben Durayt letartóztatták és polgári nacionalizmus vádjával perbe fogták. A CsMKJB ekkorra már nemzetközi nyilvánosság elé vitte Duray személyét s az általa képviselt ügyet. Bírósági tárgyalásán megjelentek a nemzetközijogi szervezetek és a magyarországi értelmiség képviselői. Duray bátor önvédelme, amit a törvények és tények fegyverével vívott, a világközvélemény pártatlan figyelmének kíséretével újra meghátrálásra kényszerítette a nemzetközi kommunizmus hamis talárjában bíráskodó szlovák soviniszta nacionalizmust. A tárgyalást megszakították, majd bizonytalan időre elnapolták. Durayt szabadlábra helyezték.

Nyilvánvaló volt azonban, hogy a nagy Szláv Védnök által biztosított hatalom birtokában ez a vak nacionalizmus sem a magyar iskolákat, sem Durayt nem engedi végképp szabadon lélegezni. 1983-ban a New York-i Püski-könyvkiadó megjelentette Duray *Kutyaszorító* című könyvét *Csoóri Sándor* előszavával. A könyv az embertelen sovinizmus fojtogató légkörének megrázó tükre. Az előszó pedig pörére vetkőzteti a szocialista internacionalizmus önellenmondását. Mindkettőjüknek bűnhődni kell azért, hogy nyíltan ki mertek állni az emberiség és az igazság védelmére.

Amikor a szlovák kormány 1983 novemberi ülésén újból elfogadott egy iskolaügyi törvényjavaslatot, amely utat nyitott volna a magyar iskolák felszámolásának, Durayék szervezete újabb tiltakozó hullámot indított, s ő maga *Husák Gustáv* köztársasági elnökhöz fellebbezett a törvényjavaslat ellen. A szlovák kormány ismét visszavonta a javaslatot, de azzal a fenyegetéssel, hogy a magyar kisebbségre vonatkozó pontokat miniszteri rendeletekkel viszik majd keresztül. Erre következett Duray újabb letartóztatása és szigorított vizsgálati fogsága, amely alatt elvágták a szabad világgal való minden kapcsolatát, még felesége látogatását is csak hetek múlva engedélyezték. Tárgyalását önkényesen halogatták, bár már elkészült a vádirat, amely a köztársaság becsületének és jó

nevének külföldi rontásáért kérte elítélését. A CsMJB a "Hungarian Human Rights Foundation" New Yorkban székelő szervezete útján fordult a szabad világ magyarságához, hogy minden eszközzel fejezze ki szolidaritását Durayval, követelje szabadon bocsátását és a szlovákiai magyarok egyéni és közösségi jogainak tiszteletben tartását.

A szlovák kormány szándékai nyilvánvalók. Amikor a háború befejezése után nem sikerült a megújított Csehszlovákiába visszakényszerített egy millió magyar azonnali kiűzése ősi földjéről a Kassai Programban lefektetett tervek szerint, a szlovák kormány hosszabb távú, fokozatos nemzetirtásra készült fel. Miután tízezrével átdobták a határon a magyar kisebbség politikai és értelmiségi vezetőit, azt remélték, hogy a védelmezőitől megfosztott és terrorral megrémített magyarságot fokozatosan beolvadásra tudják kényszeríteni. Közben a sovinszta-nacionalista önkény megteremtette gyümölcsét: új vezetők léptek a küzdőterre, akik rendíthetetlen bátorsággal leplezik le a szlovák szocialista nacionalizmus álnokságát és állnak útjában magyarirtó szándékaik megvalósításának. A cseh imperializmust átöröklő szlovák imperializmus nehezen viseli el a szándékaival szemben váratlanul támadt ellenállást, s most zavarában olyan eszközkhöz folyamodik, amelyekkel maga ellen fordítja a szabad világ közvéleményét. A Duray-kérdés a magyar-szlovák viszony nyitott sebé lett a szláv szupremácia fővédnökének járószalagára kötött magyar kommunista kormány szemében is.

Ez a seb külföldön is fertőzi a magyar-szlovák viszonyt. Amíg Csehszlovákián belül akadtak bátor cseh és szlovák hazafiak — mint *Cernogursky Jan* pozsonyi ügyvéd, *Simecka Milan* bölcsész és író, *Kusy Miroslav* prágai egyetemi tanár — akik nyílt levélben ítélték el a szlovák kormány rendőri eljárását Duray ellen — emigrációs szlovák körökben nem hangzott el Duray védelmében egyetlen nyilatkozat sem. Ellenkezőleg a nacionalista vezető gárda tovább szajkózza elcsépeelt alaptalan vádjait, amelyek szerint a magyarországi szlovákságnak sokkal rosszabb a helyzete, mint a szlovákiai magyaroké, akik — szerintük — a rendszer kiváltságos védettjei a többségi szlovák honpolgárokkal szemben.

A Szlovákok Világkongresszusa (SKS) 1981-ben Torontóban tartott közgyűléséről levélben fordult a Csehszlovák Köz-

társaság szlovák származású elnökéhez, Husakhoz, amelyben a magyarországi szlovák kisebbség hathatósabb védelmét sürgették. Ilyen légből kapott állításokat írt levelében: "A nemzeti érzelmeikben megfélemlített szlovákok (Magyarországon) félnek kimutatni nemzetiségüket, s nyilvánosan csak magyarul beszélnek... A szlovákoknak nincs merszük fellépni nyilvánosan politikai jogaikért, félnek az egzisztenciális következményektől, s nem érzik maguk mögött Szlovákia kellő mérvű támogatását".

Ezeknek az átlátszó propagandaszólamoknak egyszerű próbái vannak: elfogulatlan külföldi látogatók tanúságtételei. A vádak mögött meghúzódó szellem és szándék világos. Az emigrációs nacionalista szlovák vezérek nyomást akarnak gyakorolni a hazai kommunista rendszerre, hogy a befejezetlenül maradt Kassai Programot gyorsabb ütemben hajtsák végre. Mert ebben a célban a külföldre menekült burzsoánacionalisták egyik az otthon uralkodó álszocialista szlovák vezetőkkel. Ez a magyarázata, miért némák a külföldi szlovák politikai vezérek azzal a követelésünkkel szemben, amely a közeledés és kölcsönös megértés alapfeltételeként igényli részünkről a Kassai Program egyértelmű elítélését és a magyarság jóvátételi jogosultságának elismerését. Amíg erre a lépésre el nem szánják magukat, minden okunk megvan kértelkedni őszinteségükben, s a nyílt seb, amely elválaszt és elidegenít bennünket egymástól, nem gyógyul. Duray azért került börtönbe, mert a benesi magyartalanító szándék tovább él a szlovák vezető rétegben otthon és az emigrációban egyformán.

* * *

Így folyik a magyar múlt irtása. Dél-Szlovákia honfoglaláskori magyar településeinek ősi neveit átcserélték új, mondavacsínált szlovák nevekre. A régi magyar nevek használata rádióban, sajtóban és a tv-ben rendeletileg tilos. Pozsony és Kassa magyar neveinek sajtóban való használatáért 20.000 korona bírság jár. Az évszázadokon át magyar többségű városokban kicseréltek minden magyar vonatkozású utcanevet; csak Jókai nevét tűrték meg Komáromban, azt is csak szlovák formában ("Jokaiho ulica"). A mai Magyarország területén — ahol az önkéntes szlovák betelepülők századok óta megőrizték nyelvüket tiszta magyar környezetben is — a ma-

gyar hatóságok elrendelték a kétnyelvű helységnév használatát. A kommunista-nacionalista szlovák kormány a Benesék által zsákmányként szerzett ősi magyar településeken sietve igyekszik eltüntetni a magyar múlt minden nyomát. Az emigrációs nacionalista szlovákoknak az ütem nem elég gyors, ezért vádolják a pozsonyi kormányt a magyarok "dédélgetésével".

NYELVI KÜZDELMEK AZ ELSZAKÍTOTT FELVIDÉKEN

*"Az unokák, mikor jeles ünnepeken
körbenállnak a nagyszülők
udvarán —
nem értik egymást.*

Az unokák a nagyszülőket sem értik."
(Gyurcsó István: Az unokák megszületnek)

A második világháború után Magyarországtól immár másodszor elrabolt országrészen, ősi Felvidékünkön élő és kisebbségbe kényszerült őslakos magyarság a fellángolt totó sovinizta gyűlölet szorítása következtében a megsemmisülés halálos veszedelmébe sodródott. Az első világháború után a trianoni békediktátum végzetes tévedései következtében a rejtett szlovák sovinizmus 1945-ben forrpontra jutott.

A legújabb szlovákiai események, amelyek a magyar iskolák teljes megszüntetését célozzák, időszerűvé teszik a történelmi visszapillantást. Néhány, a kisebbségi jogokkal foglalkozó névtelen harcos a Szlovákiában élő, szerintük mintegy 560,000 (reális adatok és források szerint közel 800,000 főnyi) magyar életkörülményeiről és politikai helyzetéről "Szlovákiai jelentés"-t tett közzé.

A szlovákiai magyarság teljes jogfosztottságáról kronológiai sorrendben idézünk néhány döbbenetes adatot.

1944 szeptember 1: — megkezdődik a szlovák nemzeti felkelés.

1944 szeptember 6: — a Szlovák Nemzeti Tanács (továbbiakban SzNT) első rendelete a magyar iskolák bezárásáról (6.1944). A rendelet értelmében minden magyar iskolát megszüntetnek, bezáratják a szovjet hadsereg által korábban megnyitottakat is. Felosztatják a magyar egyesületeket, megtiltják a magyar nyelv használatát az élet minden területén.

1945 február 16: — Benes rádióbeszédéből nyilvánvalóvá

válik, hogy a kormány a csehszlovák nemzeti állam megteremtése érdekében a magyar kisebbséget is fel akarja számolni.

1945 február: — az SzNT különböző rendeletei a magyar lakosságot gyakorlatilag teljes vagyonelkobzással sújtják.

1945 március: — Gottwald Klement miniszterelnök közli a londoni kormány megbízottjával: Molotov a nyugati hatalmak vonakodása ellenére helyesli, hogy a lakosságcserét a magyarokkal kötendő fegyverszünet feltételeként kezeljék. Tudatja, hogy a Vörös Hadsereg segít a magyar kérdés megoldásában.

1945 április 5: — nyilvánosságra hozzák a *„Kassai Kormányprogram”*-ot. A dokumentum kijelenti, hogy az ellenállási mozgalomban közvetlenül részt vett magyarokon kívül minden csehszlovákiai magyar kollektíven felelős a háborús bűntettekért, ezért elveszti csehszlovák állampolgárságát.

1945 július 17 — és augusztus 2 között a potsdami értekezleten az USA megvétózza a Csehszlovákiában élő magyarok kitoloncolásának tervét, amelyet a Szovjetunió a csehszlovák nemzeti állam megteremtése érdekében teljes diplomáciai súlyával támogatott. A konferencia zárónyilatkozata kötelezi Magyarországot az itt maradt németek kitelepítésére. (Ezt a magyar kormány nem kérte, s ilyesmire a többi legyőzött államot — Olaszországot, Romániát, Bulgáriát, Finnországot — nem kötelezték. A magyarokkal szemben alkalmazott eljárás célja feltehetően az, hogy „helyet csináljon” a csehszlovákiai magyar kitelepítés áldozatainak.)

1945 augusztus 2: — a 33. számú köztársasági elnöki dekrétum a kollektív felelősség elve alapján csaknem minden magyart megfoszt állampolgárságától. A dekrétum visszamenőleg igazolja a korábbi diszkriminációs intézkedéseket, s olyan rendeletek és intézkedések sorához szolgál alapul, amelyek a magyarságot társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális téren a legteljesebb jogfosztottság állapotába juttatják. *(Janics Kálmán kimutatta, hogy az 1945. évi 33. és 108. sz. dekrétum, amely az ottani magyarok sorsát határozta meg, szóról szóra ugyanazt mondja ki, amit a szlovák fasiszta állam 1942-es alkotmánytörvénye a zsidókról: az állampolgárságtól való megfosztást és vagyonelkobzást.)*

1946 február 21: — a választójogot a szláv nemzetiségű-

ekre korlátozzák. Így 1946-ban, majd 1948-ban a csehszlovákiai választásokon magyarok "értelemszerűen" nem vehetnek részt; az antifasiszták sem.

1946 június 17: — a csehszlovák kormány reszlovákizációs rendelettel megadja a lehetőséget Dél-Szlovákia "elmagyarosodott tömegeinek", hogy "visszatérjenek eredeti nemzetükhöz". (A rendelet értelmében eredetileg szlovák, de időközben elmagyarosodott egyének kérvényezhetik, hogy újból a szlovák nemzethez tartozhassanak.)

A fent közölt jelentést a Párizsban megjelenő *Magyar füzetek* 4-es számú kiadványából (1982) vettük.

A reszlovákizálást követően a sovíniszta szenvedélyek már semmiféle gátat nem ismertek. A reszlovákizálást éppen a kitelepítéstől való félelem miatt összesen 327.000 személy kérte. 200.000-nél több magyar az erőszak és a kitelepítéstől való félelem ellenére sem reszlovákizált. 1946 novemberében "munkaerőtoborzás" címen elkezdődött az embertelen deportálás Csehszországba, főleg a kiűritett Szudéta-vidékre. Drámai jelenetek játszódtak le. A minden ingó és ingatlan vagyonától megfosztott 44.000 magyart fűtetlen tehervagonokban szállították az ország távoli részébe. A vagonok sokszor hetekig vesztegeltek a nyílt pályán. Ennek az emberetlen akciónak számos halálos áldozata volt. 150 magyar falu vált szlovákká vagy vegyes lakosúvá.

Isteni parancs: *Ne ölj!* Az elvadult sovínizmus dolgos kétkézi munkásokat, iparosokat és földműves parasztokat ölt meg csak azért, mert magyarok voltak. Az egész Csehszlovákiában nem akadt egy humanista, egy egyházi személy, aki felemelte volna szavát az istentelen népgyilkosság ellen. *De még az úgynevezett szlovák nemzeti emigrációban sem!*

Jellemző, hogy a cseh és szlovák sajtó, pártállásra való tekintet nélkül, nagy nemzeti ünnepnek tartotta az 1947-ben megindított erőszakos lakosságcserét. 1948 áprilisáig 105,017 magyar lakost köteleztek Magyarországra való áttelepedésre. A kommunista hatalomátvétel (1948 február 25) után fokozódik a magyarellenes uszítás, erőltetett ütemben folytatják a magyarok ki- és széttelepítését; a magyar helységneveket rendeleti úton szlovákosítják.

* * *

A magyar kisebbség helyzetének romlása elsősorban a *nyelvi diszkriminációban* figyelhető meg. Míg Szlovákia ukránlakta területein a kétnyelvűség elvét 1945 után azonnal bevezették, a magyarul lakta területeken ezt annak ellenére, hogy a kormány rendeletben rögzítette (1952 július 14) — a szlovák közigazgatási szervek egyre inkább elszabotálták.

A csehszlovákiai nemzeti kisebbségek helyzetét és jogait az 1968 október 27-én elfogadott 144-es számú alkotmányrendelet szabályozta, de a rendeletet teljes egészében sohasem hajtották végre. Fehér hollóként kell megemlítenünk *Zvara Juraj pozsonyi egyetemi tanár* 1972-ben megjelent könyvét, amelyben kritikát gyakorol az alkotmánytörvényt elszabotáló alsófokú végrehajtókról (Zvara Juraj: *Közös hazában...* Bratislava, 1972): "A kétnyelvűségnek érvényre kellett volna jutnia a hivatalokban, az ügyfelekkel való szóbeli és írásbeli kapcsolatban, a felhívások és törvények kiadásában, a törvényszéki tárgyalásokon. A határozat elrendelte a középületek, üzletek és különböző intézmények kétnyelvű megjelölését is. Eredetileg a helységneveket is két nyelven kellett volna kiírni. 1959 óta Csehszlovákiában a községek és városok elnevezése egységesen, csupán cseh vagy szlovák nyelven történik... Ezek a határozatok ismeretlenek maradtak. A határozatok teljes mértékben sohasem valósultak meg". Zvara Juraj ezt a bírálatot 1972-ben tette közzé, de mi jól tudjuk, hogy a nemzetiségek védelme 1960 óta egyre jobban romlott. A papír türelmes, még ha rendelkezést vagy akár alkotmánytörvényt írnak is rá.

1960-ban a közigazgatás átszervezését hajtották végre Dél-Szlovákiában. A kisebb, szintiszta magyar területeket, járásokat nagyobb szlovák vagy vegyes lakosú járásokká alakították át. Új közigazgatási apparátussal cserélték ki a régit. A magyarul tudó, főleg reszlovakizált járási tisztviselőket szlovák járásokba helyezték (talán mégsem bíztak meg bennük), a megnagyobbodott vegyes lakosságú járásokba magyarul nem vagy alig értő szlovákokat helyeztek. A magyar lakosság 1960-ig hét közigazgatási járásban túlsúlyban volt, ezáltal nagyobb volt a járási közigazgatásra gyakorolt hatása. *1960 után magyarok csak egy járásban, a dunaszerdahelyiben maradtak túlsúlyban.*

Zvara idézett munkájának 35. oldalán így ír az átszer-

vezés eredményéről: "Csökkent a kisebbségek problémáira fordított figyelem. Számos helyen beavatkoztak a kisebbségi iskolaügybe, a kétnyelvűség elvébe". 1961-ben rendeleti úton szlovák-magyar iskolákat szerveztek. A tantárgyak egy részének oktatását szlovák-nyelvűsítették a magyar iskolákban. Több iskolában gyakorlatilag teljesen megszűnt a kisebbségi nyelven való tanítás. Ezek az intézkedések ellenállást és tiltakozást váltottak ki a magyar kisebbség részéről.

A 144-es számú alkotmánytörvény 1969 január 1-én hatályba lépett. Az alkotmánytörvény 5. cikkelye így hangzik: "Ezt az alkotmánytörvényt a Szövetségi Gyűlés törvényeivel és a nemzeti tanácsok törvényeivel hajtják végre". Nos, az alkotmánytörvény elveinek végrehajtására a mai napig sem jelent meg végrehajtási utasítás. Ennek következtében a túlbuzgó hivatalnokok továbbra is saját önkényes felfogásuk és elképzelésük szerint járnak el. Úgy gondolják, hogy az alkotmánytörvény ünnepélyes megállapításait nem kell komolyan venni, az csak szép szó és hangzatos demokratikus propaganda a külföld felé. A cél: egy nyelvű, egy nemzeti-ségű szláv állam. Kisebbségi kérdés? Úgyan kérem. Az belügy, azt majd elintézzük mi itt az országon belül. Emberi szabadságjogok, anyanyelvi művelődés, kulturális fejlődés, Helsinki határozatai, Madridban rekedt ellenőrzés? Sovinisztáéknál túlhaladott álláspont! Nincs hatalom, amely szankciót alkalmazzon. A hivatalos cseh, szlovák és román szervek a nemzetiségektől a szocialista rendbe való teljes beilleszkedést követelik.

Mégis, aki figyelemmel kíséri a Duna-völgyi nemzetiségi kisebbségek küzdelmét, az látja, hogy az "ahogy lehet" megmaradáson kívül legfőbb gondja a anyanyelv megtartása. A szlovákiai magyar kisebbséget is ez a törekvés jellemzi.

Márai Sándor írja naplójában: "Nincs más haza, csak az anyanyelv". Ki felelős az "átengedettt gyermekekért"? Ki felelős azért, hogy a "nagyszülők udvarán" nem értik egymás szavát és a nagyszülőét sem? Kétségkívül a magyar szülők. De tegyük hozzá mindjárt, hogy az elszakított Felvidéken *nem kizárólagosan!* Hanem elsősorban a sovinizta rendszer, amely csak szavakban biztosította az egyenjogúságot, de iskolapolitikájával az anyanyelv feledését és feladását idézi elő.

* * *

A CsMKJB 1978-ban felvette a küzdelmet a szlovák hatóságoknak a magyar nyelvű iskolák megszüntetésére irányuló törekvésével szemben. A szlovák terv értelmében a magyar általános iskolák 5. osztályától kezdve a magyar nyelv, a földrajz és a történelem kivételével minden egyéb tantárgyat szlovák nyelven kell tanítani. A magyar iskolák elsorvasztása érdekében beszüntették a magyar pedagógusképzést. A magyar és szlovák iskolák összevonásával egyes osztályokban a nagyobb létszámú magyar tanulók ellenére is szlovák nyelven tanították a földrajzot és a történelmet is. A magyar nyelv oktatására csak heti 2-3 órát szántak. A CsMKJB a magyar iskolák elsorvasztására irányuló dokumentumokat külföldön is nyilvánosságra hozták. Ezért tartóztatták le Duray Miklóst.

A szlovák kormány 1983 november 25-én törvényjavaslatot fogadott el, amely szerint "az iskolaügyi minisztérium engedélyezheti, hogy a nemzetiiségi iskolákban némely tantárgyat cseh vagy szlovák nyelven tanítsanak, amennyiben az ezen iskolákban tanuló diákok szüleivel való egyetértés alapján a területileg illetékes nemzeti bizottság erre javaslatot tesz, továbbá az iskolaügyi minisztérium elrendelheti, hogy némely iskolában meghatározott tantárgyakat más nyelven is oktassanak, mint az iskola oktatási nyelve". Ez a törvény ellenkezik a Csehszlovák Szocialista Köztársaság nemzetiiségeinek helyzetét szabályozó 1968 október 27-i alkotmánytörvénnyel, amely biztosítja a nemzetiiségeknek a saját nyelvükön való művelődés jogát, s amely kimondja, hogy "az elnemzetlenítésre irányuló nyomás minden formája tilos". A magyar iskolák elleni intézkedés széles körű tiltakozást váltott ki a délszlovákiai magyar községekben. 10.000 magyar nemzetiségű állampolgár levélben tiltakozott a törvény ellen. A tiltakozás hatására a szlovák kormány a törvényjavaslatot visszavonta ugyan, de *Busa Juraj* szlovák oktatásügyi miniszter 1984 március 24-én sajtóértekezleten kijelentette, hogy a törvényjavaslat visszavont pontjait miniszteri rendelettel hajják végre".

A FELVIDÉKI MAGYARSÁG SORSA A CSEHSZLOVÁKIZMUS TÜKRÉBEN

A Szlovák Világkongresszus vezetősége "tudományos kon-

ferenciá"-ra hívta meg az emigrációban élő szláv népcsoportok vezetőit. Meghívást kaptak Nyugat-Európa és az USA illetékes szakértői, történészek, az egyetemek szláv tanszékeinek professzorai, valamint a Szlovákiával szomszédos országok emigrációjának képviselői, nevezetesen a lengyelek, osztrákok, csehek és a magyarok is. A konferenciát két ülészakra bontották: nyilvános, úgynevezett "tudományos" ülészakra, június 14 és 17 között, valamint egy titkos "politikai" ülészakra 17 és 20 között.

A június 14 és 17 közötti nyilvános tanácskozás legjelentősebb pozitív vonása az volt, hogy ismét hangsúlyhoz juthatott az a nagyon is reális felismerés, aminek az a lényege, hogy az európai jövő biztosítása érdekében rendezni kell az egész Duna-medence minden újabbkori problémáját. Pontosan azokat, amelyeket két világháború mérhetetlen rombolása idézett elő, betetézve a győztes nagyhatalmak bekedikálásának katasztrófális hibáival, az egész európai földrész két ellenséges érdekkörre való szétvágásával. Az európai "nagy tragédia" egyik legvégzetesebb eredménye — a jelenre vonatkoztatva — az lett, hogy a szétdarabolt és egymásra féltékenykedő, sőt egymással szemben gyűlölködő államok mozaikképletévé változott Duna-medence ma "súlytalan tér", együttes fellépésre és védekezésre nincs lehetősége, mert totális alárendeltségi helyzetbe került a külső nagyhatalmak egymás között folytatott hatalmi versenyében és politikai alkujában. Ez a nyilvános ülészak igyekezett a "tudományosság" látszatát megőrizni, mégsem volt mentes a politikai síkú vitától, főleg a cseh és szlovák képviselők ellentétei miatt.

Ma már a világ minden képzett történésze elismeri (ha független ítélőképességét meg tudta őrizni), hogy a katasztrófa 1920-ban Trianonban indult el, majd pedig a második világháború hadiegyezményeiben folytatódott. Ezt a szlovákok is tudják, hiszen a masaryki-benesi "csehszlovák politikai kaland"-ból ők is kiábrándultak, s e kaland halálos következményeire az 1968-as szovjetorosz lerohanás külön is megadta számukra a történelmi figyelmeztetést. Éppen ezért érthetetlen a Szlovák Világkongresszus legutóbb kiadott bulletinjében az a nyilatkozat, ami önmagában is elmentmondásos, hogy vissza akarnak térni a nagyhatalmak

által garantált trianoni status quo alapjára, ahol pedig hasztalan keresnék az önálló Szlovákia megalkotásának lehetőségét, mert Szlovákia a történelem folyamán először 1939 március 14-én született meg a pozsonyi országgyűlésen, amikor a Trianonban összetákolts Csehszlovákia már nem létezett (Csehszlovákia ugyanis nemet protektoratussá lett). Ezt a friss alapítású Szlovákiát éppen az akkori Magyarország ismerte el elsőnek az európai "rég" történelmi államok közül.

A trianoni status quo visszaállításának követelése tehát nem lehet rendezői elv sem a Duna-, sem pedig a Kárpát-medencében. Ezt a szlovákoknak legalább olyan jól kell tudniuk, mint a magyaroknak. Erre figyelmezteti őket a múlt tanulsága is.

Az első világháborút lezáró trianoni békediktátum előtt a hazánkban élő tótok (szlovákok) cseh propagandára és uszításra hallgattak és "forró fejjel" azok ellen a magyarok ellen kezdték el sovinszta követéseiket, akik 1790 óta az állandó nemzetiségi megbékélést keresték, majd 1848 óta külön nemzetiségi törvényekben biztosították a szlovákság népi-nemzeti és kulturális jogait. Már Kossuth terve, a Dunai Konföderáció sem volt elegendő nekik, ámokfutókként hallgattak a cseh propagandára. Álmaiban a másfélmilliónyi nép arra gondolt, hogy Szvatopluk birodalmának utódja lehet. Arról megfeledkezett, hogy Szvatopluknak semmi köze sem volt a tótsághoz, mert hiszen ő morva birodalmat akart létesíteni.

A nyilvános vitában elhangzott ugyan egy Dunai Konföderáció terve, de a szlovák sovinszták vissza-visszatérő vesszőparipája a történelmi jogra való hivatkozás, amely nem állja meg a helyét. A lengyelek egyik történész hozzászólója érdekes módon éppen Konstantin görög császár történelmi munkájára hivatkozott, amely szerint "Árpád fejedelem a Magyarországon szétszórtnak élő szlávokat a Felvidékre telepítette". A fülük mellett eresztették el azt a felszólalást, amely szerint a túlzott elfogultsággal "birodalom"-nak nevezett Morvaország fejedelme csak a szláv történelmi legendák vágyait tükrözi, országa Magyarország határain kívül esett, s amennyiben volt is szórvány települése a Kárpátokon belül, az 894-ben országával együtt felbomlott, tehát a honfoglaláskor, 896-ban már nem létezett. A szlovákok előjogaikra való hivatkozásukat az emigrációban élő *Dobrocsanski*

Ferdinand dr-nak, a rövid életű Slovensko állami volt belügyminiszterének *Biela Kniha* című "történelmi-politikai" munkájára építik. Duresanski 954 oldalas könyvében azt bizonyítgatja, hogy a négymilliós "öslakó" szlovákságnak joga volt és ma is joga van az önálló állam megalapításához. Erre a szlovákok által hangoztatott jogra vonatkozóan nem történt felszólalás, csupán a lengyel felszólaló tette fel a kérdést, hogy ebben a négy millióban benn vannak-e a Kárpátokon belül élő lengyelek, a szepességi cipszerek, a mánták, a Sáros-megyei rutének, nem beszélve a Kárpátalján élő ruszinokról, akik semmiképpen sem számíthatók szlovákoknak.

A Szvatopluk-monda a konferencia szlovák képviselőiben nagymértékben növelte azt a hitet, hogy a honfoglaláskor "nagy szláv birodalom" volt hazánk északnyugati részén. Erre hivatkoztak most is, miként ez volt a bizonyító adat, amelyre közismerten Benes hivatkozott a trianoni béke szerkesztésében is. Erre hivatkoznak területi követeléseik hangoztatásában. Horváth István történészünk írja: "Az elámult túlbuzgó tótok

boldog Isten! – mily roppant, a rómaihoz hasonló tót császári birodalomról álmodoznak..., nagy tót hadvezéreket, mint Napóleon vala, emlegetnek még mai napiglan is, ezen szep álmaikról azonban a nemzetek históriája hallgat és éppen nem emlékszik"

Már ezen a nyilvános ülésen is kiéleződött a csehek és szlovákok közötti nézeteltérés. A szlovák véleményt a Duresanski-féle hang jellemezte: "se magyar, se cseh konföderáció!" Derék sovíniszta szlovákjaink a dunai konföderációtól is viszolyognak, mert – mint mondják – ebben a tízmilliónyi magyar lenne a domináló elem.

Az Egyesült Európa tervének megvitatását, amiért a szlovákok által indítványozott konferenciát összehívták, a jövő század homályába utalták.

A konferencia nyilvánossága csak arra volt jó, hogy kikóstolgassák egymás véleményét.

A Szlovák Világkongresszus második, titkos, szigorúan zártkörű tárgyalásain az addig csak megfigyelőként szereplő horvátok, szerbek és macedónok is részt vettek. Ez már tipikusan *Pánszláv* Kongresszus volt. Erről sem zárónyilatkozatot, sem bulletint nem adtak ki. Értesüléseimet egy ma-

gyarbarát, magyarul jól beszélő felvidéki szlovák származású egyetemi tanár jóvoltából kaptam. Ezen az ülészakon a lengyelek — bár hivatalosak voltak — elszigetelték magukat, amivel azt jelezték, hogy ők sohasem voltak támogatói a pánszlávizmusnak. Viszont észrevehetően erős hangot ütött meg a szovjetbarát cseh delegáció több tagja és egy nyilván erre a kongresszusra beállított ruszin (kárpát-ukrán) kiküldött.

Az egységes Nagyszlovák Birodalom gondolatát itt is szóvá tették. Viszont a szovjetorosz-barát frakciótól elkülönült az ABN (Anti-Bolshevik Block of Nations), amely nagy ukrán szabad államot követel és természetesen igényt tart a Kárpátokon belüli kárpát-ukránokra (ruszinokra) és a Szlovákiában, főleg a Sáros és Zemplén vármegyékben élő ruszinokra és nem zárja ki a szlovákokat sem önkéntes csatlakozás esetén. A horvátok ugyancsak önálló államot akarnak, a macedónok szintén. A szerbek akadálynak tekintik a magyarokat Magyarország ékszerű központi fekvése miatt a Kárpát-medencében. De a nagyszlovák állam nekik is nagy vágyálmuk.

A csehek a szlovákokkal mindjárt a tárgyalás megnyitó ülésén éles ellentétbe kerültek. Szinte általános volt az önálló Szlovákia követelése, de ha ez a közeljövőben nem valósulhatna meg, akkor 2/3 - 1/3 szótöbbséggel a nagyobb rész inkább a magyarokkal, Magyarországgal, mint a csehekkel akar tartani. Ekkor tört ki a vihar a csehek és a szlovákok között. A csehek szemére vetették a szlovákoknak, hogy hálátlanok és megfedekeznek arról, hogy nekik, a masarykibenesi politikának köszönhetik a magyar elnyomás alól való felszabadítást. A szlovákok arra hivatkoztak, hogy a csehek nem tartották be ígéretüket, nem kaptak teljes autonómiát és cseh felséguralom irányította Slovenskot is. Az oroszbarát frakció azzal érvelt, hogy minden szláv csak az oroszokra támaszkodhatik. Igen, de melyik Oroszországra? A szovjet-oroszra? Ismeretes a szlovákok vallásos érzülete, szemben a csehek materialista-ateista érzelmeivel.

A vita hevében szót kért egy csendes hangú cseh professzor, térképet bontott ki és általános megdöbbenést keltve bejelentette, hogy elhatározott tény Csehszlovákia bekebelezése a szovjetbe Szovjet Csehszlovákia névvel. Moszkvában, a Kremlinben már kidolgozták a menetrendet és annak végrehajtását 1984/86-ra tervezik.

A tervet egy emlékirat ismerteti, amelyet már Csehszlovákiában terjesztenek, s amely eljutott a nyugati államok kormányaihoz, tudomást szereztek róla a különböző kémelhárító osztályok, s a külügyminisztériumok vezető politikusai. Az emlékirat szerzője a száműzetésben élő Csehszlovák Szövetségi Tanács (The Czechoslovak Federal Council) elnöke, dr. Kotas Jiri. A Tanács Kanadában székel. Elnökének, dr. Kotasnak a neve közismert Csehszlovákiában és a Szovjetben is, de a tanacstagok neveit a felszólaló ismert okoknál fogva nem közölte. Az emlékirat felszólítja Csehszlovákia lakosságát az ellenállásra. Érdekes adatokat közöl a felszólaló a külföldi szovjet-elemzők ((analists) véleményeiből. Irányadó, hiteles angol szovjet-elemzők, — mint Crozier, Brian és Elliott, Ian, — annak a meggyőződésüknek adtak kifejezést, hogy Csehszlovákia bekebelezésének kérdése a szovjetbe elhatározott tény. Crozier Brian szerint Brezsnyev a szovjet-tömbhöz tartozó kommunista pártfőtítkárok értekezletén már 1976-ban bejelentette ezt a tervet; azzal érvelt, hogy Lengyelországot délről el kell választani Magyarországtól és a semleges Ausztriától. Csehszlovákia annektálása közvetlen kapcsolatot teremt Kelet-Németországgal, éle pedig Nyugat-Németország felé irányul.

A lélektani puhítást a szovjet által ellenőrzött és irányított csehszlovák kommunista *Mlada Fronta* című lapban Dzunusov M.S. professzor szovjet filozófus cikke vezeti be, aki "Új társadalom" című írásával, amelyben a socialista államok társadalmi szempontjából a szoros politikai és gazdasági együvértartozás fontosságát és szükségszerűségét elemzi. Az Angliában székelő Freedom Communication International News Agency Josef Josten moszkvai riportja alapján közli, hogy a szovjet "Master Plan"-t, parancsoló "fő terv"-et dolgozott ki a környező socialista államok bekebelezésére. Ugyan mi vár a Felvidék magyarságára, ha a Nyugat engedékenysége, időhúzása következtében ez a szovjet terv gyors ütemben megvalósul? Josten riportjában emlékeztet arra is, hogy 1977-ben a szovjet alkotmányba beiktatták: ha socialista államok kérik a szovjet socialista köztársasághoz való csatlakozásukat, akkor azt engedélyezik.

A Csehszlovák Kommunista Párt megkapta a brosrát, hogyan készítsék elő a "csatlakozás"-t.

A beütemezett "önkéntes csatlakozás" időrendi és lélektani pontjait röviden a következőkben indokolják:

1. Csehszlovákiában várható legkevésbé az ellenállás, mivel a marxista-szocialista ideológiának a csehek a legrégibb és leghűségesebb támogatói.
2. Ennek következtében el kell tüntetni a különbözőséget és egyenlő alapra kell hozni a csehszlovák gazdaságot a szovjet közgazdasággal. Ennek érdekében új szovjet mintájú ötéves tervet kell kidolgozni.
3. A szovjetrendszernek megfelelő, új polgári jogot kell bevezetni.
4. A csehszlovák hadsereget szovjet mintára át kell szervezni. 1979 óta már szovjet mintájú egyenruhában járnak a cseh katonák. Minden cseh tisztnek meg kell tanulnia oroszul.
5. A vasútvonalakat az ország belsejéből Szovjetország felé széles nyomtávúra kell átépíteni. Új közutakat, országutakat kell építeni.
6. Egységes pénznem bevezetésén kívül a hivatalos nyelv is az orosz legyen szovjet Csehszlovákiában.
7. A közoktatást szovjet mintára kell átszervezni. A Csehszlovák Tudományos Akadémia legyen a Moszkvai Akadémia egyik részlege. Minden tudományos kutatási munkát és az eredmények feldolgozása közös elgondolás szerint történjék.
8. Végül a politikai ellentéteket (ellenzéket) a szovjet polgári törvények szerint kell elbírálni.

A szovjet kormány reméli, hogy mindezek a kívánalmak 1984-ig teljessé válnak.

Széles körű propagandával kell támogatni a szovjet csapatok bevonulását a fontos csehszlovák támaszpontokra. Ebben felkérjük a kelet-német hadsereg támogatását. Az ellenállókat, így elsősorban a megbízhatatlan rendőrséget, fel kell oszlatni.

Felvetődött a kérdés, hogy egy vagy két szocialista köztársaság csatlakozzék-e a szovjethez. Külön Csehország és külön Szlovákia? Szovjet részről két köztársaság csatlakozása kívánatosabb, mert ezzel az Egyesült Nemzetek Szervezetében nem egy, hanem két képviselőt foglalhatna helyet.

Cseh kívánságra Magyarországot "ütköző állam"-nak tekintsek. A lázadó magyarokat egységesen cseh, szlovák és főleg orosz csapatokkal kell letörni, s ha kell, megsemmisíteni.

Az emlékirat ismertetését óriási vihar követte. Most már a nagyszláv álom háttérbe szorult. Mint mindig, a csehek többsége oroszbarát (pánszláv) volt, a szlovákok, lengyelek és a horvátok az antibolsévisták táborához csatlakoztak.

A felvidéki magyarokról vajmi kevés szó esett. Mi lesz velük? (§§)

Sirchich László szerint a szlovák világkongresszus értesítőjében az 1968-ban disszidált Löbl Eugen a leghatározottabban a status quo, tehát a trianoni és párizsi békeparancsok fenntartása mellett szállt síkra s mindazokat, akik a kassai program végrehajtásából eredő sérelmek orvoslását sürgetik, magyar fasisztáknak bélyegezte. Ugyanez az értesítő (bulletin) szlovák nyelven azt írta, hogy a magyarok emlékiratukkal agitálnak, irredenta propagandát folytatnak Nagy-Magyarországért és Trianon ellen, holott a Magyar Statisztikai Közlöny adatai szerint 37.000, a szlovákok szerint azonban 300-400 ezerre becsült magyarországi szlovák a legszörnyűbb nemzeti elnyomásnak van kitéve.

Az említett emlékirat nyilván a Csehszlovákiai Magyarok Nemzeti Bizottmányának a madridi konferenciához és minden más illetékes nemzetközi szervezethez eljuttatott emlékiratával azonos. Aki viszont ismeri Kővágó László közleményeit és tudja, hogy a jelenlegi magyarországi kormányzat a nemzetiségeket mesterségesen duzzasztja s azoknak olyan messzemenő jogokat biztosít, amilyenekhez hasonlókat a csehszlovákiai magyarok soha nem élveztek, tisztában lehet az előbbi állítások alaptalanságával is.

Van józanabb felfogás is. Grébert Arvéd például, aki – úgy látszik – átvette Jászi Oszkár 'keleti Svájc' megjelöléssel ismert elméletét; ennek megfelelően Szlovákia semlegesítését és keleti Svájccá való átalakítását javasolja, de vég eredményben ő is a status quo alapján áll. A Csehszlovákiai Magyarok Nemzeti Bizottmányának svájci megbízottjához levelet intézett, amelyben a szlovák és magyar emigráció eszmecseréjét sürgette. A Bizottmány svájci megbízottja természetesen azt válaszolta, hogy amíg a szlovák szabad sajtó olyan hangon ír, mint amilyenre az előbb példákat idéztünk, ilyen eszmecseréről szó sem lehet. Egyébként ugyancsak volt az oka annak is, hogy a Szlovák Világkongresszusra meghívott Bizottmány attól távol maradt.

Elfelejtettük megjegyezni, hogy független Szlovákia sohasem volt, mert amikor az úgynevezett Szlovákia 1939 május 14-én megalakult, az nem független állam, hanem német protektorátus lett.

Van aztán kimondottan csehszlovák irányzat is, amelynek vezetője az a Ferjencsik Mikulás dr., aki 1945 után belügyi megbízott volt s akinek nagy része volt a felvidéki magyarság kálváriás útjában és akit még a Budapesten született Mahomevski Laco szlovák költő is elítélt.

Mindezekről a szlovák törekvésektől és irányzatoktól függetlenül és ellenére a felvidéki magyarság ma is él és számtalan vonatkozásban megvallja, rendületlen hűséggel őrzi népi-nemzeti hagyományait. Erre példa, hogy a pozsonyi Madách magyar nemzeti könyvkiadó rozmaring koszorújával tüntette ki Ágh Tibor galántai tanítót, aki összegyűjtötte a szlovákiai (helyesebben felvidéki) magyar népballadákat, "Édesanyám rozsafaja" címmel kiadott 752 palóc népdalt. Ezenkívül hivatkozhatunk a magyar művelődés ápolásának számos más példájára, amelyek közül a Kodály-kórusra s a galántai dalos napokra kell külön is utalnunk.

A felvidéki magyarság szellemi élete több figyelmet és több megbecsülést érdemelne a szabadföldi magyarságéhoz képest, mert nincs meg a paritás például a felvidéki és az erdélyi művelődés figyelése, méltánylása közt. Figyeljünk jobban a felvidéki magyarságra, mint eddig tettük és főként figyeljenek rá a fiatalok is, mert máris bizonyosra vehető, hogy a vele szemben alkalmazott kíméletlenséggel sem tudják magyar hagyományokat őrző erejét és népi-nemzeti öntudatát megtörni (34).

A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAR KISEBBSÉG JOGVÉDŐ BIZOTTSÁGÁNAK JELENTÉSE

A kisebbségi kérdésnek az állam felbomlásában játszott szerepét a csehszlovák emigráns politikusok is világosan látták. Ám végül azt a sajátos megoldást tették programmá, hogy vissza kell állítani a München előtti határokat, *a kisebbségeket pedig ki kell űzni az országból, s így tiszta szláv államot kell létrehozni.*

A volt köztársasági elnök, *Benes Eduard* londoni kormányát 1941-ben a szövetséges nagyhatalmak Csehszlovákia

törvényes kormányának ismerték el s elfogadták az eredeti határok visszaállításának elvét. Nagy-Britannia kormánya 1942-ben jóváhagyta azt is, hogy a csehszlovákiai németeket kitelepítik. Az emigráns kormány azután föllépett *a magyarok kiűzésének követelésével is*. A döntő eseményt ebben a kérdésben Benes 1944 decemberi moszkvai útja hozta meg. A Sztálinnal és Molotovval folytatott tárgyalásokon megállapodtak, hogy a győzelem után a Szovjetunió megkapja Kárpátalját, az új csehszlovák állam pedig *megszabadulhat a magyaroktól is*. Ezután a moszkvai cseh emigráció új hangot ütött meg. Gottwald, a kommunista párt vezetője kijelentette, hogy "nincs messze az a pillanat, amikor megkezdődik hazánk megtisztítása a német és magyar áruló söpredéktől".

1945 március végén a londoni kormány képviselői, a moszkvai kommunista emigráció vezetői, valamint a Szlovák Kommunista Párt és a Szlovák Nemzeti Tanács megbízottai Moszkvában együttesen kidolgozták a hazatérő csehszlovák kormány programját, amelyet Benes elnök is jóváhagyott. A programot 1945 április 5-én, Kassán hozták nyilvánosságra. A Kassai Kormányprogram értelmében *valamennyi Csehszlovákiában élő magyar elvesztette állampolgárságát*, kivéve azokat, akik részt vettek az ellenállási mozgalomban vagy akiket a köztársasághoz való hűségük miatt üldöztek. *A Kassai Kormányprogram a csehszlovákiai magyarság túlnyomó többségét hontalanságra ítélte.*

A hontalanság évei

A Magyarországhoz visszacsatolt területek 1945-ben ismét Csehszlovákia részévé lettek (a Szovjetunióhoz került Kárpátalja kivételével). Ezeken a területeken a Szlovák Nemzeti Tanács és a helyi nemzeti bizottságok vették kezükbe a hatalmat. Rendeletileg elbocsátották a magyar nemzetiségű közalkalmazottakat, majd magánalkalmazottakat is. A magyarok tulajdonában levő kis- és középüzemeket, beleértve a kisiparosok műhelyeit is, ún. nemzeti gondnokság alá vették. A városokban tömeges méreteket öltött a magyarok lakásának kisajátítása. S megkezdődött a kitoloncolás is: először kb. 20,000 magyart utasítottak ki az országból, főként olyanokat, akik 1938 november 2 után költöztek ide.

A csehszlovák kormány azonban távolról sem érte be ennyivel. Hozzájárulást kért a szövetséges hatalmak potsdami

konferenciájától, hogy teljes egészében kitelepítés útján rendezhesse a kisebbségi kérdést. A potsdami konferencia ezt nem hagyta jóvá, ezért kétoldalú tárgyalásokra került sor. A tárgyalások 1946 február 27-én lakosságcsere-egyezmény aláírásával fejeződtek be. Ennek értelmében a csehszlovák kormány jogot szerzett arra, hogy kitoloncolja azokat a magyar kisebbséghez tartozó személyeket, akik egy 1945-ben hozott rendelet alapján fasisztának minősülnek, továbbá hogy áttelepülésre kényszerítsen ugyanannyi magyart, ahány szlovák nemzetiségű magyar állampolgár önként Csehszlovákiába költözik. Az egyezmény alapján a csehszlovák félnek toborozni is joga volt áttelepülni kívánó szlovákokat Magyarországon, és e jogával alaposan vissza is élt: a kiküldött bizottságok alaptalan ígéreteket tettek, koholt híreket terjesztettek. 55-60,000 jelentkezést sikerült összegyűjteniük ilyen módszerekkel.

A párizsi békekonferencia 1946 szeptemberében kezdte meg a magyar békeszerződés tervezetének érdemi tárgyalását. A Csehszlovákia és Magyarország között felmerült vitás kérdések közül egyelőre csak azt döntötték el, hogy *az 1938 előtti határvonalat egy helyen kiigazítják Csehszlovákia javára.* A magyar kisebbség ügyét lényegében nyitva hagytak, újabb kétoldalú tárgyalásokat javasoltak. Ez csalódottságot keltett a cseh és szlovák sovíniszták körében, s a sajtó újabb uszító kampányba kezdett.

A békekonferencia befejezése után Csehszlovákia nem tartotta érdemesnek megint kétoldalú tárgyalásokat kezdeni. A kormány feltehetőleg abból indult ki, hogy a magyarok széttelepítése az országban több eredménnyel kecsegtet, mint a tárgyalások huzavonája.

Mintegy tízezer család, összesen 44,000 személy kényszerült elhagyni szülőföldjét. A deportálások 393 községet érintettek, főképpen a galántai, párkányi, lévai, érsekújvári és zselizi járásokban. "Bár ezt az akciót 'toborzás'-nak nevezték, voltaképpen nem toborzásról volt szó, hanem kényszer kitelepítésről. A kitelepítettekkel lényegében úgy bántak, mint háborús bűnösökkel" – állapítja meg Zvara J. szlovák történész.

1947 április 12-én megkezdődött a lakosságcsere lebonyolítása is. Ezen a napon indultak el Szlovákiából az első csoportok Magyarország felé. A lakosságcserét a szlovák sajtó

nemzeti győzelemként ünnepelte. Csehszlovákiát ennek az akciónak a keretében 74,000 ember hagyta el.

1948 januárjára nyilvánvalóvá vált, hogy a kitelepítés, belső deportálással és "reszlovakizálás"-sal nem sikerült a cseh és szlovák sovinszták tervei szerint "véglegesen megoldani a magyar kérdést". A térség államai a Szovjetunió nyomása alatt egyre inkább egységes politikai tömbbe tömörültek, s ez ellentmondott a Csehszlovákiában élő több százezer főnyi magyar kisebbség elleni népiirtó, illetve diszkrimináló politika nyílt továbbvitelének.

Az 1948 február 25-i kommunista hatalomátvétel után már nem késlekedhetett sokáig az olyan rendezés, amilyen a többi kommunista uralom alatt álló országban végbement. De a sajtó magyarellenes uszítása a februári fordulat után még hónapokig nem enyhült. Tovább folyt a lakosságcsere is. Már ebben az időszakban került sor a helységnevek spekulatív, történelmietlen szlovákosítására. *A május 9-én elfogadott új alkotmányból kimaradtak a kisebbségek; a május 30-án megtartott nemzetgyűlést választásokon pedig magyarok nem járulhattak urnához, az antiszavisták sem, csak a "reszlovakizáltak".*

A magyarság életében csak 1948 októbere hozta meg a fordulatot. 12-én fogadták el a magyarok állampolgárságára vonatkozó rendeletet. *Ez kisebbségi jogokat nem tartalmazott, csak az állampolgárságot adta vissza.*

* * *

Az 1968-as "prágai tavasz" néven ismert események után, amikor is a Szovjetunió brutálisan beavatkozott Csehszlovákia belügyeibe, a magyar-üldözések és a diszkrimináció újra fellobbant. Ezzel kapcsolatos *Duray Miklós* perbefogása és bebörtönzése is, amely nemzetközi felháborodást váltott ki.

A FELVIDÉKI MAGYARSÁG MAI HELYZETE

A Csehszlovák Szocialista Köztársaság 1968 október 27-én elfogadott új alkotmánya első ízben biztosítja a Csehszlovákiában élő nemzetiségek néhány elemi jogát, az anyanyelvi oktatás, a saját kulturális élet és a korlátozott hivatali nyelvhasználat jogát. A Tt. 1960/100., az 1968/143. és az 1968/44. számú alkotmánytörvény azonban különbséget tesz egyfelől

a két államalkotó nemzet — a cseh és a szlovák —, másfelől a nemzetiségek között. A Tt. 1960/100. számú alkotmánytörvény 6. szakasza, továbbá a Tt. 1968/143. számú alkotmánytörvény előszava és 1. szakasza átmenti az 1945 április 5-én meghirdetett Kassai Kormányprogramnak azt a demokratikus-ellenes elgondolását, amely szerint a két szláv nemzetnek a nem szláv nemzetiségek rovására kell egyenjogúságot biztosítani. Ez sérti a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöbölésére vonatkozó nemzetközi egyezményt. Az egyezmény 1. cikkelyének (1) szakasza szerint "faji megkülönböztetés"-nek kell tekinteni "a nemzetiségi vagy etnikai származás" alapján történő diszkriminációt is. A 2. cikk (1c) bekezdése szerint a részes államok hatálytalanítanak minden olyan jogszabályt, "amelynek eredménye bármilyen téren a faji megkülönböztetés megteremtése vagy állandósítása".

Diszkrimináció

A csehszlovák állam és elsősorban a Szlovák Szocialista Köztársaság gazdasági politikája diszkriminációs jellegű: a magyarok által lakott csaknem 10.000 négyzetkilométer kiterjedésű dél-szlovákiai terület az ország egyik legelmaradottabb gazdasági övezete, a kormány azonban nem törekszik fejlesztésére. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy az itt élő lakosság számára nincs biztosítva a munkához való jog. A gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségek mánya az egyénekre vonatkozóan kötelezi a részes államokat a munkához való jog biztosítására; nem tartalmaz kötelezettséget az elmaradott területek fejlesztésének vonatkozásában. De egy terület tudatos — nemzetiségi politikai megfontolásból történő — elmaradottságba taszítása ellentétes az egyezségek mány szellemével. A 2. cikk (2) bekezdése "nyelvre, nemzeti származásra" való tekintet nélkül követeli meg az egyezségek mányban foglalt jogok gyakorlását.

A magyarok lakta terület — a havi átlagkeresetek alapján — Csehszlovákia legrosszabb jövedelmi zónája. Kevés a munkaalkalom. A keresőképes korú lakosság közel 40 % a kénytelen átmenetileg vagy végleg elhagyni az övezetet, hogy más területen keressen megélhetést; a keresőképes korú nőknek csupán 30 %-a talál munkát ezen a területen. Az állami költségvetés beruházásra fordított részéből mégis 70-75 % kal kevesebb jut egy főre itt, mint Szlovákia többi részében.

A csehszlovák állam és elsősorban a Szlovák Szocialista Köztársaság oktatási politikája még szembeűnőbben diszkriminációs jellegű. Az oktatásban alkalmazott megkülönböztetés elleni küzdelemre vonatkozó egyezmény 5. cikkének (1c) pontja csak magániskolák fenntartására ad jogot a nemzeti kisebbségeknek. Csehszlovákiában azonban nem engedélyeznek magániskolákat. Ilyen körülmények között — tekintettel a 4. cik (a) bekezdésére — az államra hárul a magyar iskolák fenntartásának kötelezettsége. Ennek ellenére a Szlovák Szocialista Köztársaság oktatási politikája a magyar oktatási nyelvű iskolák felszámolására és általában a magyar oktatási nyelv teljes kiszorítására törekszik. E törekvés megvalósítása során a hatóságok figyelmen kívül hagyják a magyar nemzetiségű szülők kifejezett akaratát, illetve nyomást gyakorolnak rájuk a végett, hogy gyermekeiket szlovák iskolákba küldjék. A magyar gyermekek számára ez a helyzet nemcsak az iskolai előmenetelben jelent hátrányt, hanem súlyos lelki sérelmet is okoz; még nagyobb fokú a pszichológiai veszélyeztetettség a bölcsődékben és az óvodákban. A csehszlovák állam és különösen a Szlovák Szocialista Köztársaság nem teljesíti a gyermek jogaira vonatkozó 1959. évi nyilatkozat 2. elvében foglaltakat. Az elv szerint: "A gyermek különleges védelmet élvez s jogi, valamint egyéb eszközökkel lehetőséget és alkalmat kap arra, hogy fizikailag, szellemileg, erkölcsileg, lelkileg és társadalmilag fejlődjék: egészséges és szokásos módon a szabadság és méltóság viszonyai között". A magyar anyanyelvű gyermekek hátrányai az oktatási rendszer magasabb szintjei felé haladva egyre növekszenek, s így maguk is okozójává válnak a magyarok lakta terület gazdasági elmaradottságának. Ez a terület szolgáltatja a legnagyobb arányban a szakképzetlen munkaerőt.

1950-től 1978-ig 223 magyar oktatási nyelvű általános iskolát szűntettek meg s több mint 20 %-ra emelkedett a nem saját anyanyelvén tanuló magyar iskolakötelesek száma. A Szlovák Szocialista Köztársaság oktatásügyi miniszterének rendeletei mesterségesen és erőszakosan határozzák meg a magyar és a szlovák iskolába járó diákok arányszámát. Például a dunaszerdahelyi járásban, ahol a lakosság 80 %-a magyar nemzetiségű, 1:1 arányt állapít meg a miniszter; így

a magyarok anyanyelvi képzésének lehetőségét fokozatosan 40 %-kal kívánja csökkenteni.

Ugyancsak az iskolaügyi miniszter rendeletei szabják meg a magyar nyelvű középiskolai oktatás szűk kereteit. 1978-ban gimnáziumba 15 %-kal, szakközépiskolába 39 %-kal alacsonyabb arányban jártak magyar diákok, mint szlovákok. Ezek az arányok az összes középiskolára vonatkoznak függetlenül az oktatási nyelvtől. Ahhoz, hogy a magyar középiskolába, illetve a magyar oktatási nyelvű osztályba járó diákok aránya elérje a szlovákokét, vagyis ahhoz, hogy a megfelelő korú magyar fiatalok ugyanakkora hányada folytassa anyanyelvén középiskolai tanulmányait, mint amekkora hányad a szlovák fiatalok közül középiskolába jár, a magyar gimnáziumi osztályok létszámát 29 %-kal, a szakközépiskolai osztályokét 66 %-kal kellene emelni. Az ipari tanuló intézetekben még rosszabb a helyzet: itt 85-90 %-kal több férőhelyre lenne szükség a hasonló arány eléréséhez.

S az arányok egyre romlanak. Az 1978-ban jóváhagyott új iskolatörvény végrehajtási rendeletei abból az elvből indulnak ki, hogy a magyarok lakta járásokban csak egyetlen magyar oktatási nyelvű, illetve közös igazgatású magyar-szlovák gimnázium létezhetik, bármennyien kívánnak is ilyen iskolában tovább tanulni; ezt az elvet követve több magyar gimnáziumot felszámoltak. A vegyes, szlovák-magyar oktatási nyelvű ipari tanuló intézetekben fokozatosan megszüntetik az osztályok oktatási nyelv alapján történő elkülönítését, s ennek következtében *a magyar nyelv egyre inkább kiszorul az oktatásból*. A magyar oktatási nyelv erőszakos visszaszorításának megfelelően 1977-től kezdődően fokozatosan felszámolják a magyar iskolákban tanító pedagógusok főiskolai képzését.

A sérelmek e sokaságát áttekintve elmondhatjuk, hogy *a Csehszlovák állam nem teljesíti* az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet Záróokmányának "Az európai biztonsággal összefüggő kérdések" című fejezete VII. pontjában vállalt kötelezettségét.

Társadalmi és politikai szervezet szükséges

A sérelmek orvoslásának egyik eszköze az lehetne, ha a magyar kisebbség érdekeit államilag elismert társadalmi és politikai szervezetek képviselnék és védelmeznék. Ilyen legá-

lis szervezetek azonban nincsenek, s ilyenek alapítását a hatóságok nem engedélyezik. Ez nyilvánvalóan ellenkezik "A polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányá"-nak 22. cikkével, amelynek (1) bekezdése kimondja, hogy: "Mindenkinek joga van a másokkal való szabad társulásra, ideértve azt a jogot, hogy érdekei védelme céljából szakszervezeteket alakítson, illetőleg azokhoz csatlakozzék".

A magyar kisebbség egyetlen legális szervezete a CSEMADOK (Csehszlovákiai Magyarok Kulturális Szövetsége). Ez tisztán kulturális szervezet, s a Szlovák Szocialista Köztársaság Kulturális Minisztériumának szigorú felügyelete alatt áll. 1972-ben a CSEMADOK-ot kizárták a Nemzeti Frontból, a politikai és társadalmi szervezetek alkotmányosan elismert keret-szervezetéből. Ez büntetés volt azért, mert a CSEMADOK 1968-ban részt vállalt a nemzetiségek helyzetének államjogi rendezésére irányuló munkából (35).

JEGYZETEK:

- 1 Ketős János Alatt, A Csehszlovákiai Magyarok Nemzeti Bizottmányának jelentése, 1951
- 2 Borsody István: Magyarok Csehszlovákiában. Az Ország Útja. 1938 júniusi szám
- 3 Sulyok Dezső: Magyar tragédia. I. kötet. Newark, 1954, 163 oldal.
- 4 Borsody István: i.m. 45. o.
- 5 Kovács Imre: Magyarország megszállása. Toronto, Vörösváry. 1979, 376. o.
- 6 U.o., 376. o.
- 7 Padányi Viktor: A nagy tragédia I. Minerva Books, 1977, 213. o.
- 8 Sulyok Dezső i.m., 164. o.
- 9 Raditsics Elemér: Dunatáj III. kötet, Budapest, 1946.
- 10 Padányi Viktor i.m., I. 286. o.
- 11 Welles Sumner: The Time of Decision. New York, 79. o.
- 12 Churchill, Winston: The Gathering Storm, London, 289. o.
- 13 Padányi Viktor i.m., I., 289. o.
- 14 Apponyi, Count Albert: Justice for Hungary, Longman Co. Ltd. London, 1928.
- 15 Sulyok Dezső i.m. 170. o.
- 16 Borsody István: Benes. Budapest, Athaeneum, 202. o.
- 17 Borsody u.o.
- 18 Borsody u.o. és 230. o.
- 19 Kossuth Lajos összes munkái I-XII. kötet, Budapest, 1957.
- 20 Czambel S.: Ceskoslovensky Casopis Historicky, 1976, 32. o.
- 21 Czambel S.: u.o., 39. o.
- 22 Tartikova Marta: Historicky Casopis II. 1976, 195. o.
A Csehszlovák Kommunista Párt Kassai Konferenciája
- 23 Historicky Casopis Bratislava. 1976, 199. o.
- 24 Olvedi János: Magyarok Csehszlovákiában, Róma, 1978.
- 25 Olvedi i.m. 15. o.
- 26 Cas. Bratislava, 1945 október 9. szám

27. *Zvara Juraj*: Madarska mensina na Slovensko pro roku 1945, Bratislava, 1969.
28. *Granatier A.*: A felszabadított dél, Nyitra, 1946.
29. Pravda, Bratislava 1946, nov. 1. szám
30. Pravda, 1946. nov. 3. szám
31. *Zvara* említett munkája, 168. o.
32. Megjelent a Csehszlovákiai Magyarok Nemzeti Bizottmányának "Kettős Járom Alatt" című időszaki kiadványában. Twinsburg, OH, 1985 márciusi szám.
33. A XXI. Magyar Találkozó krónikája (Cleveland, Árpád, 1982), 85-91. o.
34. U.o., 91-93. o.
35. Írógépen sokszorosított szamizdat-írás, amelynek szövegét a New York-i Magyar Élet 1986 május 17-i száma közölte a 7. oldalon.

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ FŐBB ESEMÉNYEI

1939

September

- 1-én Németország megtámadja Lengyelországot.
- 3-án Anglia és Franciaország hadat üzen Németországnak.
- 5-én a németek elfoglalják a danzigi korridort.
- 17-én a szovjet csapatok bevonulnak Lengyelországba.
- 18-án a lengyel kormány Lublinból Lembergbe, majd a román határon levő Kutya faluba költözik, innen Romániába menekül, ahol internálják.
- 27-én Varsó elesik.
- 29-én Németország és a Szovjetunió közös orosz-német határban állapodik meg.
A Szovjetunió egyezményt köt Észtországgal is, ahol támaszpontokat száll meg.

November

- 3-án sikertelen merénylet Hitler ellen.
- 30-án kitör az orosz-finn háború.

1940

Március

- 12-én a finnek elfogadják a Szovjetunió békefeltételeit, amelyek szerint a finnek átadják az oroszoknak a karéliei földszorost Viipuri városával együtt, katonai támaszpontot adnak Hanko-félszigeten és területrészeket engednek át a Ladoga-tó északi partján.
- 28-án az angol és francia kormány kijelenti, hogy békéről csak együttes megegyezés alapján tárgyal.

Április

- 9-én Németország megszállja Dániát és Norvégiát.

Május

- 10-én Chamberlain lemond, Churchill veszi át a kormány vezetését. Németország megszállja Hollandiát és Belgiumot.
- 14-én a németek bombatámadása Rotterdam ellen. 50,000 polgári áldozat, köztük 30,000 halott. Hollandia kapitulál.
- 28-án Belgium kapitulál.

27. *Zvara Juraj*: Madarska mensina na Slovensko pro roku 1945, Bratislava, 1969.
28. *Granatier A.*: A felszabadított dél, Nyitra, 1946.
29. Pravda, Bratislava 1946, nov. 1. szám
30. Pravda, 1946. nov. 3. szám
31. *Zvara* említett munkája, 168. o.
32. Megjelent a Csehszlovákiai Magyarok Nemzeti Bizottmányának "Kettős Járom Alatt" című időszaki kiadványában. Twinsburg, OH, 1985 márciusi szám.
33. A XXI. Magyar Találkozó krónikája (Cleveland, Árpád, 1982), 85-91. o.
34. U.o., 91-93. o.
35. Írógépen sokszorosított szamizdat-írás, amelynek szövegét a New York-i Magyar Élet 1986 május 17-i száma közölte a 7. oldalon.

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ FŐBB ESEMÉNYEI

1939

September

- 1-én Németország megtámadja Lengyelországot.
- 3-án Anglia és Franciaország hadat üzen Németországnak.
- 5-én a németek elfoglalják a danzigi korridort.
- 17-én a szovjet csapatok bevonulnak Lengyelországba.
- 18-án a lengyel kormány Lublinból Lembergbe, majd a román határon levő Kuty faluba költözik, innen Romániába menekül, ahol internálják.
- 27-én Varsó elesik.
- 29-én Németország és a Szovjetunió közös orosz-német határban állapodik meg.
A Szovjetunió egyezményt köt Észtországgal is, ahol támaszpontokat száll meg.

November

- 3-án sikertelen merénylet Hitler ellen.
- 30-án kitör az orosz-finn háború.

1940

Március

- 12-én a finnek elfogadják a Szovjetunió békefeltételeit, amelyek szerint a finnek átadják az oroszoknak a karéliei földszorost Viipuri városával együtt, katonai támaszpontot adnak Hanko-félszigeten és területrészeket engednek át a Ladoga-tó északi partján.
- 28-án az angol és francia kormány kijelenti, hogy békéről csak együttes megegyezés alapján tárgyal.

Április

- 9-én Németország megszállja Dániát és Norvégiát.

Május

- 10-én Chamberlain lemond, Churchill veszi át a kormány vezetését. Németország megszállja Hollandiát és Belgiumot.
- 14-én a németek bombatámadása Rotterdam ellen. 50,000 polgári áldozat, köztük 30,000 halott. Hollandia kapitulál.
- 28-án Belgium kapitulál.

Június

- 3-án a németek bevonulnak Dunkerque-be. A belga hadsereg kapitulál.
- 10-én Olaszország hadat üzen Angliának és Franciaországnak.
- 14-én a németek bevonulnak Párizsba.
- 15-én a német csapatok áttörik a Maginot-vonalat. A szovjet csapatok bevonulnak Kaunasba és Vilnoba.
- 16-án Franciaországban Pétain marsall veszi át a hatalmat. Két nappal később de Gaulle tábornok további harcra szólítja fel a franciákat.
- Franciaország fegyverszünetet kér. A szovjet csapatok bevonulnak Rigába és Tallinba.
- 18-án Churchill kijelenti, hogy Nagy-Britannia folytatja a háborút, ha kell, évekig, ha kell, egyedül.
- 22-én a német-francia fegyverszüneti szerződés aláírása.
- 24-én Rómában aláírják az olasz-francia fegyverszünetet.

Július

- 11-én Pétain tábornagy, mint új államfő, átveszi Lebrun köztársasági elnök hatáskörét.
- 21-én a balti államok csatlakoznak a Szovjetunióhoz.

Augusztus

- 16-án tárgyalás a magyarok és románok között Turnu-Severinben.
- 30-án a második bécsi döntőbíróági határozat alapján Erdély északi része visszakerül Magyarországhoz.

Szeptember

- 4-én Romániában felfüggesztik az alkotmányt. Antonescu alakít kormányt.
- 6-án Károly román király lemond. Utóda I. Mihály lesz.
- 7-én Bulgária és Románia aláírja a Dél-Dobrudzsára vonatkozó megegyezést. A bolgár csapatok megszállják a területet.
- 27-én Japán Németországgal és Olaszországgal háromhatalmi egyezményt köt.

Október

- 8-án Németország "tancsapatok"-at küld Romániába.
- 28-án Olaszország megtámadja Görögországot.

November

- 5-én Rooseveltet harmadszor is megválasztják az Egyesült Államok elnökévé.

December

- 4-én német-román szerződés 10 évi gazdasági együttműködésről.
- 12-én Belgrádban aláírják a magyar-jugoszláv barátsági szerződést.

1941

Február

- 15-től november 27-ig Abesszíniát az angolok visszafoglalják az olaszoktól.

Április

- 3-án Teleki Pál gróf miniszterelnök az országot végveszéllyel fenyegető német erőszak miatt meghasonlik önmagával és öngyilkosságot követ el. Bárdossy László, lesz az új miniszterelnök.
- 6-án a németek megszállják Jugoszláviát.
- 11-én a magyar honvédség bevonul a Bácskába.
- 27-én a német hadsereg bevonul Athénbe.

Június

- 22-én Németország megtámadja a Szovjetuniót. Románia is hadat üzen a Szovjetuniónak.
- 23-án Magyarország megszakítja diplomáciai kapcsolatait a Szovjetunióval.
- 27-én Bárdossy László miniszterelnök az országgyűlésen bejelenti, hogy Magyarország és a Szovjetunió között hadiállapot állt be. A magyar Kárpát-csoport megkezdí a visszavonuló szovjet erők által kiűritett délgaliciai területek megszállását.

Augusztus

- 18-án Rooseveltt és Churchill Új-Fundland közelében a tengeren aláírja az Atlantic Charter-t. A németek megközelítik Leningrádot.
- 25-én az angol és orosz csapatok bevonulnak Iránba.

Szeptember

- 19-én a németek elfoglalják Kievet, az angolok bevonulnak Teheránba (megelőzik az oroszokat).

Október

- 16-án a németek elfoglalják Odesszát.
- 24-én Kharkov elesik.

November

7-én az amerikai Egyesült Államok felfegyverzi kereskedelmi hajóit.

13-án az amerikai csapatok megszállják Island szigetét.

December

7-én a japánok Pearl Harborban támadást intéznek az amerikai hajóhad ellen. Anglia hadiállapotba kerül Magyarországgal.

8-án az Egyesült Államok, Anglia és Kína hadat üzen Japánnak.

11-én Német- és Olaszország hadat üzen az Egyesült Államoknak.

22-én a japánok elfoglalják a Fülöp-szigeteket.

25-én a japánok elfoglalják Hong-Kongot.

1942

Január

15-én japán-amerikai értekezlet Rio de Janeiroban.

21-én a német Rommel tábornok ellentámadása Észak-Afrikában.

Február

15-én az angolok feladják Singapurt.

Március

9-én a Bárdossy-kormány lemond, Kállay Miklós lesz az új kormányelnök.

Április

havában a második magyar hadsereg Kurszk területén vonul fel.

Május

4-én az angolok megszállják Madagaszkár szigetét.

26-án Anglia és a Szovjetunió 20 évre szerződést köt Londonban a teljes együttműködés biztosítására a háború alatt és után.

30-án és 31-én angol repülőtámadások Köln és Essen ellen 1,000 bombázóval.

Június

1-én és 3-án az angolok előbbi repülőtámadásainak folytatása.

4-én hadiállapot az Egyesült Államok és Magyarország között.

13-án nagy német támadás Voronyezs, Rostov és a Don-medencén keresztül Sztálingrád, valamint a kaukázusi olajmezők ellen.

Október

23-án az angolok sikeres ellentámadása Észak-Afrikában Alexander és Montgomery tábornokok vezetésével. Az el-alameini csata megfordítja az afrikai háború sorsát.

November

8-án Északnyugat-Afrikában amerikai csapatok szállnak partra és elfoglalják Casablancát, Orant és Algirt.

1943

Január

12-én a Donnál harcoló magyar arcvonal áttörése után megkezdődik a magyar hadsereg katasztrófális visszavonulása. 1944-ig harcoló magyar csapat orosz reguláris haderők ellen hadműveletekben többé nem vesz részt.

14-én Rooseveltt és Churchill Casablancában találkozik. Giraud és de Gaulle is részt vesz a tanácskozáson.

27-én az amerikaiak első légitámadása Németország ellen.

Február

2-án a Sztalingrádból kiinduló ellentámadás során a szovjet csapatok megsemmisítik a 6. német hadsereget.

Március

1-től december 31-ig az angol légierő 96 nagyobb támadást intéz 29 német ipari város ellen.

Május

13-án a tengelyhatalmak Észak-Afrikában leteszik a fegyvert.

Június

10-én a szövetségesek támadást intéznek Szicília ellen.

Július

24-én Hamburg bombázása.

25-én Mussolini lemond, Badoglio marsall veszi át a kormányt, Victor Emanuel a hadsereg vezetését.

Augusztus

10-én Rooseveltt és Churchill Quebecben tanácskozik.

Szeptember

3-án Reggio di Calabriában a szövetségesek partra szállnak és Olaszországgal Siracuzában fegyverszünetet kötnek.

9-én a szövetségesek Nápoly környékén is partra szállnak.

11-én az olasz haditengerészet megadja magát.

Október

13-án Olaszország hadat üzen Németországnak.

30-án a 4 nagyhatalom (Anglia, az Amerikai Egyesült Államok, a Szovjetunió és Kína) a moszkvai konferencián közös nyilatkozatban leszögezi, hogy a háborúban kialakult szoros együttműködést a háború befejezése után is fenn óhajtja tartani, ezért mielőbb olyan általános nemzetközi szervezetet hív életre, amely 1. valamennyi állam békés, szuverén egyenrangúságán épül fel, 2. amelyhez valamennyi békés állam csatlakozhatik s 3. amelynek célja a béke megóvása és a biztonság nemzetközi fenntartása.

November

9-én az Egyesült Nemzetek segítő és újjáépítő szervezetének létesítése 44 állam közreműködésével.

22-én Rooseveltt, Churchill és Chang-Kai-Sek Kairóban konferenciát tart.

28-án konferencia Teheránban, amelyen Rooseveltt, Churchill és Sztálin is részt vesz.

1944

Február

20-tól 26-ig az amerikai légierő 11,000 tonna bomba ledobásával 15 német repülőgépipari központ tevékenységét bénítja meg.

Március

13-án a szovjet csapatok elérik a román területet és a Kárpátok előterébe jutnak.

19-én a Kállay-kormány lemond. Kállay utóda Sztójay Döme lesz.

Magyarországot német csapatok szállják meg.

Április

havában német kívánságra a Kárpátok védelmére felvonul az első magyar hadsereg.

3-án az amerikaiak első nappali és éjjeli légitámadása Budapest, főleg Csepel ellen.

Május

1-én a British Commonwealth miniszterelnökeinek értekezlete Londonban.

12-én az 5. és 8. angol hadsereg támadása olasz földön.

Június

4-én felszabadul Róma.

6-án a szövetséges hadak Eisenhower tábornok tengeri és Montgomery tábornok szárazföldi vezetésével Franciaországban partra szállnak és ezzel megindul a nagy nyugati támadás.

16-tól 1945 március 27-ig a németek 9,000 repülőbombát (V-1) és 1,000 rakétabombát dobnak Londonra és Anglia déli részeire.

Július

20-án a német tábornokok összeesküvése Hitler ellen. Hitler megmenekül. A hadseregben a nácik pártjának befolyása kerekedik felül.

27-től augusztus 31-ig a szövetséges hadsereg folytatja nyugati előnyomulását. Caen, Granville és Avranches eleste után augusztus 6-án az amerikaiak elérik a Loire-folyót; augusztus 15-én partra szállnak Nizza és Marseilles között; Toulon, Avignon és Valence felszabadul; az amerikaiak bevonulnak Grenobleba; augusztus 25-én felszabadul Párizs. Augusztus végén a 7. német hadsereg teljes vereséget szenved. A németek vesztesége Északnyugat-Franciaországban 400,000 ember.

Augusztus

2-án Törökország megszakítja diplomáciai és gazdasági kapcsolatait Németországgal.

23-án Románia kérésére a szövetséges hatalmak Romániával fegyverszünetet kötnek.

25-én Románia hadat üzen Németországnak.

31-én a vörös hadsereg bevonul Bukarestbe. Elesik Sedan.

Szeptember

3-án a vörös hadsereg eléri a Duna vonalát.

11-én a kanadai és az angol csapatok bevonulnak Hollandiába. A magyar minisztertanács elhatározza a fegyverletételt.

- 12-én az északi és déli amerikai hadsereg egyesül, majd Trier fölött átlépi a német határt. Le Havre elesik.
 16-án a szövetséges hatalmak partra szállnak Dalmáciában. Az Egyesült Nemzetek nevében Malinovszky marsall megígéri, hogy Románia visszakapja Észak-Erdélyt, a románoknak azonban át kell engedniük Beszarábiát és Észak-Bukovinát a Szovjetuniónak.

Október

- 6-án a Vörös Hadsereg átlépi a magyar határt és a Tisza felé halad.
 11-én orosz és román csapatok bevonulnak Kolozsvárra. Moszkvában a magyar küldöttség aláírja az előzetes fegyverszüneti szerződést, amely a katonai átállásnak is alapja lett volna.
 15-én Horthy Miklós kormányzó rádiószózatot intéz a nemzethez, amelyben bejelenti, hogy fegyverszünetet kér a Vörös hadseregtől.
 16-án a németek Horthy Miklós kormányzót lemondásra kényszerítik és a nyilaskeresztes pártot helyezik hatalomba.
 18-án Hitler "Volkstrum" néven hadsereget állít fel Himmler vezetésével; minden német férfit 16 és 60 év között katonai szolgálatra kötelez.
 19-től 1945. március 11-ig az amerikaiak visszahódítják a Fülöp-szigeteket.
 21-én a második Vörös Hadsereg Debrecenhez közeledik és eléri a Tiszát.

November

- 2-án a Vörös Hadsereg Budapest déli határáig jut.

December

- 22-én Dálnoki Miklós Béla Debrecenben kormányt alakít.
 24-én megkezdődik Budapest ostroma.

1945

Január

- 18-án a Vörös Hadsereg bevonul Pestre.
 21-én Moszkvában aláírják a magyar-orosz fegyverszüneti szerződést.

Február

- 4-től 12-ig Roosevelt, Churchill és Sztálin a jaltai kon-

ferencián vesz részt. Megállapodás jön létre a Biztonsági Tanács szavazási módjáról. Titkos megegyezés Európa kettéosztásáról?

13-án 50 napig tartó ostrom után Buda elfoglalásával az egész Budapest orosz kézre kerül.

Március

24-én Montgomery hadserege átkel a Rajnán. A németek vesztesége 250,000 ember.

Április

4-én a Vörös Hadsereg befejezi magyarországi hadműveleteit. Magyarország teljes egészében orosz megszállás alá kerül.

12-én Roosevelt D. Franklin meghal, utóda Truman S. Harry lesz.

18-án *az amerikaiak bevonulnak Csehszlovákiába.*

25-én az Egyesült Nemzetek (United Nations) konferenciája San Franciscóban. Alapokmányát az Egyesült Államok augusztus 8-án, a Szovjetunió augusztus 20-án, Anglia augusztus 23-án, Kína pedig augusztus 24-én írja alá.

28-án Mussolinit menekülés közben a partizánok agyonlövik. A 7. amerikai hadsereg Innsbrucknál átlépi az osztrák határt.

30-án az angol hadsereg bevonul Münchenbe.

Május

1-én Horthy Miklós kormányzó az amerikai haderő fogásába esik.

2-án Berlin elesik. Az észak-olaszországi, tiroli és osztrák-német haderők Alexander vezérezredesnek megadják magukat.

3-án Európában Hamburgot, Ázsiában pedig Burmát elfoglalják az angolok.

4-én a hollandiai, dániai és északnyugati német haderők megadják magukat Montgomery vezérezredesnek. *Szlovákiát a szovjet csapatok foglalják el. A fasiszta Szlovákia "függetlensége" megszűnik.*

5-én a német balszárny (400,000 ember) Devers amerikai tábornoknak megadja magát.

7-én a német hadsereg — 5 évi, 8 hónapi és 6 napi háború után — feltétel nélkül megadja magát Eisenhower

tábornoknak. (A háború Amerikának 275 milliárd dollárjába került.)

8-án Zsukov tábornok bevonul Berlinbe. A Vörös Hadsereg 1,060,000 embert és 91 tábornokot ejt fogságba.

30-án *Bohumil Bocek csehszlovák tábornok kijelenti, hogy az új csehszlovák hadsereg szervezete és fegyverzete a Vörös Hadseregével azonos.*

29-én *Kárpátalját Csehszlovákia a Szovjetuniónak engedi át.*

Június

26-án 5 nagyhatalom, 46 közép- és kisállam képviselője Halifax lord felhívására aláírja az Egyesült Nemzetek alkotmányát. (Lengyelország később csatlakozik az aláírókhoz.)

Július

14-én a szövetséges flotta Japánt bombázza. A 21 napos támadás folyamán Japán 1,000-nél több hajót és 1257 repülőgépet veszít.

26-án Truman, Churchill és Chang-Kai-Sek ultimátumot intéz Japánhoz.

Augusztus

5-én Hiroshimára atombombát dobnak.

8-án a Szovjetunió hadat üzen Japánnak.

9-én Nagasaki-ra is atombombát dobnak.

14-én Japán 3 évvel és 250 nappal Pearl Harbor megtámadása után feltétel nélkül megadja magát. (A szövetségesek 7 millió főnyi csapatot fegyvereznek le.

Szeptember

2-án Japán kapitulációja a Tokiói-öbölben állomásozó Missouri amerikai hadihajó fedélzetén szertartás keretében hivatalosan is megtörténik.

November

2-án az amerikai Egyesült Államok kormánya elismeri az ideiglenes magyar kormányt.

15-én Tildy Zoltán alakít kormányt.

1946

Február

1-én kikiáltják a magyar köztársaságot, amelynek elnöke Tildy Zoltán lesz.

MAGYAR ÁLLAMFŐK

Fejedelmek:

Árpád 890-907

Solt 907-945

Fájsz 945-950

Taksony 950-970

Géza 970-997

István 997-1001

Árpád-házi királyok:

Szent István 1001-1038

Péter 1038-1041

Aba Sámuel 1041-1044

Péter 1044-1047

I. András 1047-1060

I. Béla 1060-1063

Salamon 1063-1074

I. Géza 1074-1077

Szent László 1077-1095

Kálmán 1095-1116

II. István 1116-1131

II. Béla 1131-1141

II. Géza 1141-1161

III. István 1161-1172

II. László 1162-1163

IV. István 1163-1165

III. Béla 1172-1196

Imre 1196-1205

III. László 1205

II. András 1205-1235

IV. Béla 1235-1270

V. István 1270-1272

IV. László 1272-1290

III. András 1290-1301

Vegyes házbeli királyok:

Przemysl Vencel 1301-1304

Wittelsbach Ottó 1305-1308

Anjou Károly Róbert 1308-1342

Nagy Lajos 1342-1382

Mária 1382-1385 (1)

Kis Károly 1385-1386

Luxemburgi Zsigmond 1387-1437

Habsburg Albert 1437-1439

Jagelló I. Ulászló 1440-1444

Interregnum 1444-1453

Hunyadi János kormányzó 1446-1453

Habsburg V. László 1453-1457

Hunyadi I. Mátyás 1458-1490

Jagelló II. Ulászló 1490-1516

II. Lajos 1516-1526

Zápolyai János 1526-1540

Habsburg uralkodók:

I. Ferdinánd 1526-1564	III. Károly 1711-1740
Miksa 1564-1576	Mária Terézia 1740-1780
Rudolf 1576-1608	II. József 1780-1790
II. Mátyás 1608-1619	II. Lipót 1790-1792
II. Ferdinánd 1619-1637	I. Ferenc 1792-1835
III. Ferdinánd 1637-1657	V. Ferdinánd 1835-1848
I. Lipót 1657-1705	I. Ferenc József 1848-1916
I. József 1705-1711	IV. Károly 1916-1918

Államfők:

Károlyi Mihály gróf

köztársasági elnök 1919 január 15-től 1919 március 21-ig

Népbiztosok Tanácsa 1919 március 21-től 1919 aug. 1-ig

József kir. herceg homo regius 1919 aug. 6-tól aug. végéig

vitéz Nagybányai Horthy Miklós kormányzó

1920 március 1-től 1944 október 16-ig

Szálasi Ferenc nemzetvezető 1944 okt. 16-tól 1946 márc. 12-ig

Államvezetők:

Zsedényi Béla, a Nemzeti Főtanács elnöke

1944 december 20-tól 1946 február 1-ig

Tildy Zoltán köztársasági elnök 1946 febr. 1-től 1948 júl. 30-ig

Szakasits Árpád köztársasági elnök

1948 augusztus 2-től 1950 április 24-ig

Rónai Sándor 1950 április 26-tól 1952 aug. 14-ig

Dobi István 1952 augusztus 14-től 1967 március 19-ig

Losonczi Pál 1967 március 19-től az elnöki tanács elnöke.

Erdélyi magyar fejedelmek:

János Zsigmond 1540-1571

Báthori István 1571-1576

Báthori Kristóf 1576-1581

Báthori Zsigmond 1581-1597

Bocskai István 1605-1606

Rákóczi Zsigmond 1606-1608
Báthori Gábor 1608-1613
Bethlen Gábor 1613-1629
Brandenburgi Katalin 1629-1630
I. Rákóczi György 1630-1648
II. Rákóczi György 1648-1660
Rhédei Ferenc 1658-1659
Barcsay Ákos 1659-1660
Kemény Zsigmond 1660-1662
I. Apafi Mihály 1662-1690
II. Apafi Mihály 1690-1695 (2)
Thököly Imre 1690-1691 (3)
II. Rákóczi Ferenc 1705-1711 (4)

Jegyzetek:

(1) 1395-ig előbb Kis Károlyval, később Luxemburgi Zsigmonddal együtt társkirályként uralkodott.

(2) Már 1681-ben (15 éves korában) fejedelemmé választották. Apja halála után kormányzó tanácsot rendeltek melléje, de a császár sohasem erősítette meg. 1695-ben Bécsbe vitette.

(3) A török szultán nevezte ki, de zernyesti győzelme után a szeheni Keresztényszigeten az erdélyi rendek is megválasztották. Fejedelmi hatalma 1691-ben a Diploma Leopoldinum kiadásával ténylegesen megszűnt, de annak visszaszerzését 1700-ban is megkísérelte.

(4) Atyját, I. Rákóczi Ferencet 1652. február 18-án választották Erdély fejedelmévé, de trónra sohasem került. 1676-ban hunyt el.

A FELHASZNÁLT IRODALOM

FORRÁSMŰVEK

Acsády Ignác: A magyar birodalom története. Budapest, 1904.

Apponyi Albert: Justice for Hungary. London, 1928.

Benes, Eduard: Uvahy o Slovanstva. Praha, 1947.

Bernolák Antal: Lexicon slavicum, bohemicum-latino-germanico-ungaricum. Buda, 1825-1827.

Bernolák: Lexicon Slavum. Wien, 1908.

Bibl, V.: Die Tragödie Österreichs. Leipzig, 1937.

Bismarck, Otto: Gesammelte Werke. Berlin, 1932.

Bolváry Pál — Kálnoky Ernő: Magyar földrajz. Cleveland, Magyar Iskola, 1979.

Borsody István: Benes. Budapest, Athaenaum.

Borsody István: Magyarok Csehszlovákiában (Az Ország Útja). Budapest, 1938.

Chászár Ede: A "bécsi döntés" és jelentősége (A XXIII. MTk., 77-78. o.), Cleveland, 1984.

Chászár Ede: A felvidéki magyarság jelenlegi helyzete. (A XXIV. MTk., 92-98.), Cleveland, 1985.

Chászár Edward: Decision in Vienna. The Czechoslovak-Hungarian Border Dispute of 1938. Astor, 1978.

Dallos István - Mártonvölgyi László: Szlovenszkői magyar írók antológiája. 1-4. kötet. Nyitra, 1937.

Duray Miklós: Kutyasorító. New York (Püski), 1983.

Friedjung, H.: Fight for German Hegemony. London, 1902.

Fischl, A.: Der Panslavismus bis zum Weltkrieg. Stuttgart, 1930.

Grünwald Béla: A Felvidék. Néprajzi adalék a nemzetiségi településekhez. 1896.

Győrffy György: Tanulmányok a magyar állam eredetéről. Budapest, 1959.

Halkuló harangok. A Katolikus Magyarok Vasárnapja 1978-as évkönyve. Szerkesztette: Dunai Ákos. Youngstown, OH, 1979.

Haraszti Endre: Szvatopluk. A szlovák és magyar kapcsolatok kezdetei a IX. században. (A XVII. MTK., 101-112.) Cleveland, 1978.

Hites Kristóf: A Csehszlovákiai Magyarok Nemzeti Bizottsága. (A XXV. MTK., 211-214. o.) Cleveland, 1986.

Hóman Bálint - Szekfű Gyula: Magyar történet. 6. kiadás. I-V. kötet. Budapest, 1939.

Hrady a zámky. Olympia, Praha. 202 kép. Szerzője, kiadási éve nincs. Cím: oroszul, németül és angolul is. Bevezetés ugyanezen a négy nyelven 1-1 oldal. A képek után rövid magyarázó jegyzetek ugyancsak négy nyelven.

Hunfalvy János: A magyar birodalom néprajzi viszonyai. Budapest, 1886. 1

Jócsik L.: A magyarság a cseh néprajzi térképen. Budapest, 1943.

Karácsonyi János: Történelmi jogunk hazánk területi épségéhez. Budapest, Szent István Társulat, 1921.

Kemény G. Gábor: A magyar nemzetiségi kérdés története. Első rész. Budapest, 1947.

Kogutowitz Manó: Magyarország közigazgatási térképe. Mérték: 1:900,000.

Kollányi Károly: A szlovák nép eredete, kialakulása. (A XVII. MTK., 112-131. oldal) Cleveland, 1978.

Kossuth Lajos: Összes munkái. I-XII. kötet. Budapest, 1957.

Kostya Sándor: A Felvidéki Magyarok Baráti Köre. (A XXV. MTK., 213-214. o.) Cleveland, 1986.

Kostya Sándor: A pánszlávizmus történelmi fejlődése. Toronto, 1980.

Kostya Sándor: A pánszláv diplomácia mesterkedése a Kárpát-medencében. (A XX. MTK., 147-160. o.) Cleveland, 1984.

Kostya Sándor: Ősi földünk, a Felvidék új történeti szemlélete. (A XXIII. MTK., 71-77. o.) Cleveland, 1984.

Kostya Sándor: A Kárpát-medence. (A XXIV. MTK., 36-41. o.) Cleveland, 1985.

Kostya Sándor: Panslavism. Astor, 1981.

Kostya Sándor: Szláv világkongresszus. (A XXI. MTK., 85-91. o.) Cleveland, 1982.

Kovács Imre: Magyarország megszállása. Toronto, 1979.

Kür Géza: Magyar-szlovák-cseh kapcsolatok. (A IV-V. MTk., 94-112. o.) Cleveland, 1966.

Lux Andrew A.: Selmezbánya. A New Interpretation of the Historic Background of Mozart's The Magic Flute. Westlake, author, 1985.

Lux András: Selmezbánya. A Varázsfuvola háttere. Westlake, szerző, 1986.

Magyar művelődéstörténet. A Magyar Történelmi Társulat megbízásából szerkesztette: Domanovszky Sándor, Balányi György, Mályusz Elemér, Szentpétery Imre és Varjú Elemér. Budapest, évszám nélkül, I-V. kötet.

Magyar tájékoztató zsebkönyv. Budapest, 1941.

Magyar történelmi kronológia: Az őstörténettől 1966-ig. II. kiadás. Budapest, Tankönyvkiadó, 1970.

Masaryk G. Thomas: Svetové Revolucia. Praha, 1920.

Mednyánszky Alajos: Festői utazás a Vág folyón, Magyarországon (1825). Fordította Soltész Gáspár. Bratislava, Tatran, 1981.

Nemeskürthy István: "Kik érted haltak, szent Világszabadság". A negyvennyolcas honvéd hadsereg katonafordalmárai. Budapest, Magvető, 1977.

Nemo: Íme, a csehszlovákizmus! (különlenyomat a Dél-amerikai Magyar Hírlap cikksorozatából, 130 oldal)

Padányi Viktor: A nagy tragédia. I-II. kötet. Minerva Books, 1977.

Plicku, Karola: Slovensko. Osveta, 1969.

Püspöki Nagy Péter: Nagy-Morávia fekvése. (A XXII. MTk., 70-78. o.) Cleveland, 1983.

Radisics Elemér: Dunatáj. I-III. kötet. Budapest, 1946.

Révai nagy lexikonja. Az ismeretek enciklopédiája. I-XXI. kötet. Budapest, Révai Testvérek, 1911-1935.

Sírchich László: A Felvidék az ezeréves magyar államtestben. Magyarok Csehszlovákiában. (A XVII. MTk., 70-91) Cleveland, 1978.

Sírchich László: Belvedere-től Kassáig. A felvidéki magyarság útja az első bécsi döntéstől a "kosický" programig. Cleveland, 1969.

Sírchich László: A magyarság helyzete a Felvidéken. (A XII. MTk., 66-69. o.) Cleveland, 1983.

Sírchich László: Fokozódó elnemzetlenítő törekvések a Felvidéken. A felvidéki magyarság nyomorúsága és nagysága. (A XIX. MTk., 97-111. o.) Cleveland, 1980.

Sirchich László: Magyar művelődés a Felvidéken. (A XV. MTk., 58-66. o.) Cleveland, 1976.

Sirchich László: Magyarok a csehszlovák köztársaságban. Harminc esztendő az első bécsi döntéstől a kassai "program"-ig. (A VIII. MTk., 35-55. o.) Cleveland, 1969.

Somogyi Ferenc: Küldetés. A magyarság története. Cleveland, Kárpát, 1978.

Sulyok Dezső: A magyar tragédia. Newark, 1954.

Szent Ivány Géza: Magyar Felvidékünk és Kárpátalja. Pittsburgh, 1956.

Tarnay Dénes: Autonómiát a magyarlakta területeknek Csehszlovákiában. (A XVII. MTk., 138-147. o.) Cleveland, 1978.

Vojatsek, Charles: From Trianon to the First Vienna Arbitral Award. The Hungarian Minority in the First Czechoslovak Republik 1918-1938. Montréal, 1981.

Zvara, Juraj: Madarska mensinu na Slovensku pro roku 1945. Bratislava, 1969.

KÁRPÁTALJÁRA VONATKOZÓAN:

Erdélyi István: Ukrán-e a rutén? (A XVII. MTk., 57-66.o.) Cleveland, 1978.

Hokky J. Charles: Ruthenia Spearhead toward the West. Gainesville, 1966.

Homonnay Elemér: Kárpátalja visszatérésének diplomáciai története. (A XVII. MTk., 47-52. o.) Cleveland, 1978.

Kontz Zoltán: Kárpátalja helye az eljövendő új európai rendben. (A XVII. MTk., 52-57.o.) Cleveland, 1978.

Kontz Zoltán: Kárpátalja iskola- és kultúrviszonyai. (A XV. MTk., 55-58. o.) Cleveland, 1976.

Marina Gyula: Kárpátalja önkormányzata Magyarország keretében. Az 1939 március 15-i események. (A XVII. MTk., 38-47. o.) Cleveland, 1978.

Páncélos-Pazuhanics Mihály: A ruszinság eredete és élete 1918-ig. (A VIII. MTk., 191-199. o.) Cleveland, 1969.

Várdy Béla: Kárpátalja magyarsága a csehszlovák és a szovjet uralom alatt. (A XXIII. MTk., 78-94. o.) Cleveland, 1984.

NÉVMUTATÓ

A név után következő szám az oldalt jelzi.

- Aerenthal Alajos 29
Alsókubin 102
Andrássy Gyula 29, 36, 40
Apponyi Albert 112, 118
122–124, 142
Ágh Tibor 206
Árpád 74, 75, 200
Atlee 181
Bach Alexander 23–25, 164
Bainville Jacques 131
Balfour James 111
Bandholtz 107
Batthyány Vilmos 136
Bedekovics Ferenc 18
Benes Eduárd 16, 29, 85–91, 93–
98, 101–103, 105, 107, 108,
110–112, 114, 118–122,
135, 142, 146, 147, 149,
150–152, 155, 156, 159, 164,
166–178, 181, 188, 193, 206,
209, 181, 188, 193, 206, 209,
91, 93–98, 101–103, 105,
107, 108, 110–112, 114,
118–122, 135, 142, 146, 147,
149, 150, 152
Berán Rudolf 167
Berthold Leopold 100
Bernolák Anton 10, 13, 18, 27
Bessenyei György 17
Bethlen István 150
Bismarck Ottó 87, 94, 95
Björnson Björnstjerne 29
Blaha Marion 28
Bonnet 152
Brejcha 108
Briand Aristid 155
Brouska Hynek 29
Busa 198
Cavour Camillo 24, 34
Cecil Robert 111, 149
Cernogursky Jan 191
Chamberlain Neville 152, 159,
167–169
Churchill Winston 168, 169, 170,
174, 175, 181
Ciano 153
Clark, Sir George Russel 101
Clemenceau George 109–111,
118, 142, 155
Clementis Vladimír 184, 186
Cosmas 9
Coudenhove-Klergie 125
Croix, De la 151
Csaplovics Lőrinc 20
Csatorsky Ádám 35
Csávolszky Lajos 30
Csemák Matus 159
Csilléry András 118
Cunningham Thomas 107
Cuza 38
Czambel Sámuel 10, 13, 179
Czernin 110

- Daladier Edouard 152, 159
 Dami Aldo 124, 125
 Daxner István 48, 49
 Deák Ferenc 38–41, 44, 45, 53, 54
 Dickinson 147
 Dubcek J. 189
 Duray Miklós 189–192, 198, 209
 Durcsansky Ferdinánd 200, 201
 Eckhardt Tibor 128
 Eden Anthony 171–173
 Eötvös József 36, 44, 45
 Eötvös Károly 33
 Esterházy János 186, 187
 Esterházy Móric 104
 Fábry Zoltán 181, 185, 186
 Fándly Juraj 18, 19
 Ferenc Ferdinánd 28, 53, 100
 Ferenc József 84, 108, 124
 Ferjencsik Mikulas 166, 206
 Fitzgerald Alexander 107
 Franchet d'Esperey 105
 Francisci 49
 Gaj Ludevit 19, 22
 Garañticr A. 183
 Garasanin 37
 Gayda Rudolf 90, 102, 165
 George Lloyd 94, 98, 109, 110, 113, 144
 Giesel 100
 Gottwald Klement 178, 188, 194, 208
 Gower Robert 126
 Grébert Arvéd 205
 Grey, Sir E. 101
 Gyöngyössi János 186
 Gyurcsó István 193
 Hacha Emil 160, 167, 171
 Hamilton Gerard 149
 Hennoque 108
 Herder 19, 20
 Hertelendy 19
 Hinold Karl 92
 Hitler Adolf 152, 154, 158–163, 167, 172, 216
 Hietko Peter 113, 150, 151
 Hlinka Andrej 27, 28, 30, 112, 147, 172
 Hodsa Milán 20, 22, 27, 28, 151, 152, 172, 175
 Holly 27, 56
 Horthy Miklós 118, 119
 Horváth Mihály 30
 Hötzendorf Conrad 100
 Hunfalvy Pál 45
 Hurban Vajansky 20, 22, 29
 Husak Gustav 179, 180, 190, 192
 Huszár Károly 118
 Irányi Dániel 52
 Janku 22
 Jászi Oszkár 51, 205
 Jehlicska 28
 Jellasich 22
 Jozeffy Pál 21
 Jókai Mór 191
 József kir. herceg 118
 Karmasin R. 163
 Katalin cárnő 15
 Kánya Kálmán 153
 Károly (IV.) 104, 147
 Károlyi Ede 33
 Károlyi Mihály 104, 105, 107, 108, 121, 122
 Kellersperg 34
 Kemény Zsigmond 33, 44
 Klapka György 37, 52,
 Klecanda Jiri 101
 Klofac 106
 Kocvara S. 166
 Kollár János 19, 22, 23, 45
 Konstantin 12, 75
 Kossuth Lajos 32, 33, 37, 52, 53, 86, 93, 176,
 Kovacsics József 74
 Kovanda Julius 92

- Körmendy Ékes Lajos 144
 Körmöcbánya 234
 Kővágó László 205
 Kramar Karel 29, 85, 89, 92, 106–108, 135
 Krofta 151, 166
 Kun Béla 107
 Kusmány 22
 Kusy Miroslav 191
 Láng Lajos 28
 László Gyula 73
 Lenin 131
 Linder Béla 107
 Litvinov 152, 155–158
 Lloyd George 94, 98, 109, 110, 113, 144
 Löbl Eugen 205
 Mach S. 178, 179
 Machar Jozef 92
 Mack József 33
 Mahoveski Laco 206
 Makovicky Dusan 29
 Marcus Aurelius 9
 Marx Károly 82
 Masaryk Jan 172, 186
 Masaryk Tomas Garrigue 16, 84, 86–91, 93–97, 99–103, 107, 108, 114, 115, 119, 135, 138, 146, 149, 150, 155–170
 Masirievic Sámuel 42
 Mayerhoffer 34
 Márai Sándor 197
 Medán Endre 41
 Mensdorff-Pouilly Albert 98
 Metternich 20
 Miletic 44, 46–48
 Missic János 40, 54
 Mocsáry Lajos 40, 45, 52
 Mojmir (I.) 9
 Molotov 166, 194, 208
 Moyses István 26, 48
 Mraz Andrej 46, 55
 Mussolini Benito 152, 159,
 Napóleon 120
 Napóleon (III.) 24, 38
 Nestor 9
 Neurath Konstantin 161
 Newton B. C. 151
 Nicholson 112
 Nikita 37
 Nikolaj Nikolajevics 126
 Nitti Francesco 126
 Noszlopy Gáspár 133
 Novák István 136
 Obrenovic Mihály 36, 37, 52
 Okáli Dániel 189
 Olsinsky Rudolf 189
 Osusky Stefan 175
 Owen Rutter 106
 Oxenstierna 95
 Palacky Frantisek 12, 87, 93
 Palkovic Jiri 19
 Papp Antal 136
 Paulini-Tóth Vilmos 47
 Párvy Sándor 136
 Peidl Gyula 118
 Pergler Karel 90
 Pichon 111
 Poincaré Raymund 104
 Polix 48
 Popovics Zsigmond 40, 41, 51
 Pribina 9, 74, 150
 Radeczky Joseph 24
 Radnay Farkas 136
 Ramsay All 147
 Rasin Alois 107
 Rákóczi Ferenc (II.) 174, 175
 Renn Ludwig 149
 Ribbentropp Joachim 153, 154, 160, 161, 163, 166
 Rieger Frantisek 35
 Ristic Iovan 36
 Roosevelt Franklin 158, 172, 174, 181

- Rothermere lord 125
 Roux George 129
 Rudnay Sándor 20
 Rudnyánszky Flórián 44
 Runciman Walter 152
 Rutter Owen 106
 Safarik Pavel Josef 12, 20
 Saguna 22
 Schokk Henrik 19
 Schwarzenberg 22
 Scotus Viator 88, 91
 Seaton Watson 29, 89, 91 103,
 148
 Secuiac 17
 Sidor Karol 159, 167
 Sikorski Wlatislaw 170, 173
 Simecka Milán 191
 Simonyi Ernő 52
 Sirschich László 205
 Sixtus 104
 Skulteti Szeverin 12
 Sládkovics 27
 Smuts Christian 98
 Sramek Jan 90, 106
 Srobar 27, 30
 Stefanik Milán 89, 90, 92, 102,
 103, 107, 108, 113, 135
 Stodola Emil 106
 Stojan 28
 Stribny Jiri 90
 Strossmayer 77
 Stur Ludevít 12, 20, 22
 Svehla 106
 Syrový Jan 152, 159, 166, 167
 Szalay Jeromos 132
 Szalay László 40
 Szamuely Tibor 107
 Szaszanov Szergej 101
 Szemere Bertalan 30
 Szent-Ivány József 144
 Széchenyi István 45
 Szilágyi Virgil 40
 Szlávay József 50
 Sztálin 155, 172, 174, 175
 Szüllő Géza 150
 Szvatopluk (I.) 75, 200, 201
 Taksony 83
 Tardieu André 97, 142, 149, 155
 Teleki László 32, 34, 35, 37
 Teleki Pál 153
 Thietmar 84
 Thun Leó 23
 Timic Jásza 48
 Tiso Jozef 153, 154, 160, 161,
 163, 166, 178, 179
 Tisza István 27, 100, 104
 Tisza Kálmán 34, 40, 52
 Titulescu Nicolae 142, 146
 Tolsztoj Leó 29
 Tököly Száva 17, 55
 Trefort Ágoston 40
 Truman S. Harry 181
 Tusar Vlastimil 90, 112, 146
 Udrzal 147
 Ugron Gábor 28
 Vajansky 50
 Vay 36
 Victor Emmanuel 24
 Visinskij 186
 Vyx 108
 Wekerle Sándor 104
 Welles Sumner 156
 Wenckheim László 42
 Wilson Woodrow 94–97, 105,
 110, 156
 Wład Alajos 40, 41, 51
 Wohlgemuth 34
 Yuhász Michael 148
 Zathureczky Gyula 127
 Zmeskál Mór 49
 Zvara Juraj 182, 185, 187, 188,
 208
 Zsatkovics 112
 Zsilinkszky Mihály 49

TARTALOMMUTATÓ

Felvidék	5
Áttekintés	6
Előszó	7
Köszönet	8

Bevezető

A szlovák nép eredete	9
Jegyzetek	13

I. A FELVIDÉKI KÉRDÉS ELŐZMÉNYEI

A szlávok nemzeti törekvései	15
A szlovák nemzetiségi kérdés	18
A pánszlávizmus és a magyarság	23
A kiegyezést követően	27
Nemzetiségi törvények	30
A föderáció gondolata	32
Nemzetiségpolitikai elképzelések	40
Passzivitás	46
Szlovák nemzetiségi politika	48
Jegyzetek	55
Törvényjavaslat a nemzetiségi egyenjogúságról	60
Törvényjavaslat az országos nemzetiségeknek és nyelveknek Magyarországban leendő szabályozására és biztosítására	63
Az 1868. évi XLIV. magyar törvény a nemzetiségi egyenjogúság tárgyában	66
Politikai program	68
Alaptörvény	69

II. A FELVIDÉK ELVESZTÉSE

Hamis és helyes történeti szemlélet	71
A cseh maffia	82
Így kezdődött	84
Masaryk és Benes	88
Mindketten ateisták voltak	96
Az elorozott Felvidék	99
Békediktátum	113
A jövő lehetőségei	122
Jegyzetek	133

III. KISEBBSÉGI SORS

Az első Csehszlovák Köztársaság	135
Az első Csehszlovák Köztársaság politikai történetének fontosabb eseményei időrendben	145
Német protektorátus. Független Szlovákia	158
A második Csehszlovák Köztársaság	166
A jogfosztottság kora	178
Duray sorsa és a kassai program	189
Nyelvi küzdelmek az elszakított Felvidéken	193
A felvidéki magyarság sorsa a csehszlovákizmus tükrében	198
A Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottságának jelentése	206
A felvidéki magyarság mai helyzete	209
Jegyzetek	213

IV. FÜGGELEK

A második világháború főbb eseményei	215
Magyar államfők	225
Irodalom	228
Névmutató	231
Tartalommutató	235